

Дерев'яні церкви Рівненської області: архітектурна спадщина

ДЕРЕВ'ЯНІ ЦЕРКВИ

РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ:

АРХІТЕКТУРНА
СПАДЩИНА

Каталог видано в рамках реалізації проекту Інституту українського модернізму
«Архітектура дерев'яних церков Рівненщини: минуле, сьогодення, майбутнє»
за підтримки Європейського Союзу.

ІЛЮСТРОВАНІЙ КАТАЛОГ

Каталог видано в рамках реалізації проекту Інституту українського модернізму
«Архітектура дерев'яних церков Рівненщини: минуле, сьогодення, майбутнє»
за підтримки Європейського Союзу

NGO «Institute of Ukrainian Modernism»

National University of Water and Environmental Engineering, Rivne
Department of Architecture and Environmental Design

Lublin University of Technology
Department of Conservation of Built Heritage

WOODEN CHURCHES IN RIVNE OBLAST:

ARCHITECTURAL HERITAGE

ILLUSTRATED CATALOG

Scientific editor
Dr. Arch., Prof. P. Rychkov

RIVNE - 2017

ГО «Інститут українського модернізму»

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне
Кафедра архітектури та середовищного дизайну

Люблінська Політехніка
Кафедра консервації пам'яток

ДЕРЕВ'ЯНІ ЦЕРКВИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ:

АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА

ІЛЮСТРОВАННИЙ КАТАЛОГ

Науковий редактор
д-р. арх., проф. П. А. Ричков

РІВНЕ - 2017

УДК 726.54(477.81)
ББК 85.113(4Укр-4Рів)
Д 361

Авторський колектив:

Ричков П. А., д. арх., проф., член-кореспондент Української Академії Архітектури голова правління ГО «Інститут українського модернізму».

Михайлишин О. Л., д. арх., доц. заступник голови правління ГО «Інститут українського модернізму».

Смолінська О. Е., канд. арх., доц., член ГО «Інститут українського модернізму».

Рецензенти:

Бевз М. В., д. арх., проф., завідувач кафедри реставрації архітектурної і мистецької спадщини НУ Львівська Політехніка,

Борщевич В. Т., д. істор. н. голова Рівненського обласного осередку «Меморіал»,

Завада В. Т., доц. КНУБА, головний науковий співробітник Українського Центру з досліджень культурної спадщини,

Дерев'яні церкви Рівненської області: архітектурна спадщина.

Д 361 Ілюстрований каталог / За наук. ред. проф. П. А. Ричкова. — Рівне: Дятлик М. С., 2017. — 160 с. іл.

ISBN 978-617-515-235-5

Ілюстрований каталог містить короткі систематизовані відомості щодо архітектурної спадщини дерев'яного храмубудування на території Рівненської області. Представлені пам'ятки архітектури національного значення, пам'ятки архітектури місцевого значення, існуючі об'єкти церковної архітектури без офіційного статусу, втрачені об'єкти церковної архітектури. Короткі текстові анотації доповнені фотографічним матеріалом, більша частина якого публікується вперше.

Каталог розрахований на архітекторів, мистецтвознавців, а також на широке коло зацікавлених читачів.

Цю публікацію видано за підтримки Європейського Союзу в рамках проекту «CHOICE: культурна спадщина і сучасність». За зміст цієї публікації відповідають виключно партнери-виконавці, і його жодним чином не можна вважати таким, що відображає погляди Європейського Союзу.

УДК 726.54(477.81)
ББК 85.113(4Укр-4Рів)

ISBN 978-617-515-235-5

© ГО «Інститут українського модернізму»
© Ричков П. А.
© Михайлишин О. Л.
© Смолінська О.Е.

ПЕРЕДМОВА

Задум видання ілюстрованого каталогу дерев'яних церков Рівненської області сформувався в рамках виконання програми «КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА» (CHOICE — CULTURAL HERITAGE: OPPORTUNITY FOR IMPROVING CIVIC ENGAGEMENT), спонсорованої Європейським Союзом. Складовою частиною цієї програми став суспільний проект «Архітектура дерев'яних церков Рівненщини: минуле, сучасне, майбутнє», ініціатором і виконавцем якого виступила Громадська організація «Інститут українського модернізму» (голова правління П. Ричков, заступник голови правління О. Михайлишин, члени організації О. Смолінська, Н. Лушнікова, П. Бенедюк).

В процесі реалізації даного проекту науковими та організаційними партнерами Інституту виступили також: Національний університет водного господарства та природокористування (Кафедра архітектури та середовищного дизайну), Люблінська політехніка (Кафедра консервації пам'яток), Управління культури і туризму Рівненської ОДА; Департамент з питань будівництва та архітектури Рівненської ОДА; Рівненський обласний краєзнавчий музей; Рівненська обласна державна телерадіокомпанія; Рівненська обласна організація Спілки художників України та ін.

Головним об'єктом уваги в даному проекті стало історико-культурне надбання в кордонах сучасної Рівненської області у вигляді сукупної історичної спадщини дерев'яного храмубудування, що має архітектурну цінність. Всі заходи, заплановані і реалізовані в рамках проекту, були спрямовані на повернення уваги широкої громадськості, представників різних соціальних верств і вікових категорій до назрілої проблеми збереження цієї спадщини. Фактично в рамках цього проекту була вперше здійснена спроба дослідження, систематизації і популяризації цієї спадщини в широкому суспільному контексті, а стрижневим завданням. На жаль, впродовж тривалого панування в радянському минулому атеїстичної ідеології цей унікальний пласт вітчизняної культури зазнав відчутних втрат.

Зважаючи на значні обсяги роботи і обмежений ресурс часу, було визнано за доцільне обмежитися в цьому каталозі потрактуванням головно зовнішніх архітектурно-стилістичних характеристик цієї спад-

щини, залишаючи осторонь такий важливий її аспект як архітектурно-мистецьке наповнення інтер'єрів.

Під час реалізації проекту було додатково обстежено більш ніж 80 церков в різних частинах області. Серед них представлена особлива група храмів, які за своїми архітектурними характеристиками і солідним віком цілком заслуговують не лише на включення в даний каталог, а й на отримання в майбутньому офіційного статусу пам'ятки архітектури місцевого або навіть національного значення. Зокрема, як не дивно, це унікальна група церков XVIII ст., зосереджених навколо обласного центру в таких населених пунктах як Голишів, Забороль, Караєвичі, Колоденка, Новий Двір, Пересопниця, Шубків та інші.

На даний час на території області офіційно зареєстровано загалом 164 пам'ятки дерев'яної церковної архітектури, якщо рахувати у вигляді самостійних позицій самі церкви та споруджені біля них автономні дзвіниці. Серед них 33 пам'ятки національного значення і 131 — місцевого.

Для повноти історичної картини укладачі каталогу визнали за доцільне включити до переліку також декілька дерев'яних церков, які були втрачені в минулому, однак в пізнавальному, історіографічному контексті залишаються невід'ємними складовими частинами тутешньої архітектурної спадщини, додаючи часом до загальної картини своєрідні і важливі риси.

Зокрема згадуються 4 дерев'яні храми Острога, котрі давно вже не існують, однак слугують яскравим віддзеркаленням творчих здобутків архітектурного минулого.

Змістовна структура основної частини каталогу сформована на засадах адміністративного поділу Рівненської області — по окремих районах в алфавітному порядку. В межах кожного району об'єкти згруповані згідно назв населених пунктів, також в алфавітному порядку. Змістовна структура самих статей щодо конкретного устрою, стилістичних рис, нетипових рішень, декоративних деталей, колористики, тощо. Представлені в каталозі статті мають на початку умовні позначення, що відповідають чотирьом статусним рівням об'єктів, що характеризуються:

- 1) пам'ятка національного значення — ■;
- 2) пам'ятка місцевого значення — □;
- 3) пам'ятка без офіційного статусу — ●;
- 4) втрачена пам'ятка — ○.

Переважна частина представлених фотоілюстрацій, що доповнюють кожну статтю, належить авторам каталогу, що зазначено в примітках. Деякі з них запозичені з інтернет-ресурсів, архівних та приватних зібрань. Більшість ілюстрацій публікується вперше.

Для актуалізації сучасного стану пам'яток церковної архітектури в дослідницькому сезоні 2016 р. була проведена низка додаткових експедицій задля уточнення наявної інформації. Це дало можливість перевірити наявну інформацію щодо стану церковних пам'яток, а також щодо викликів і загроз під час проведення самодіяльних ремонтних робіт. В окремих випадках автори вважали доречним подання двох датованих ілюстрацій, якщо це було необхідно для фіксації суттєвих змін в їхньому архітектурному вигляді станом на різні дати.

В каталозі також частково використані результати паспортизації окремих пам'яток архітектури Рівненської області, що здійснювалася на протязі 2006–2013 рр. кафедрою архітектури НУВГП під загальним керівництвом П. Ричкова. В цих роботах брали участь викладачі кафедри та студенти: О. Михайлишин, О. Смолінська, Н. Лушнікова, В. Луц, О. Байцар-Артеменко, Т. Байцар, П. Бене-

дюк, М. Смолин, Б. Ткачук, О. Бачунов, І. Сергіюк, О. Омельчук, О. Петровець, А. Голубцов та ін. Роботи виконувалися на замовлення та за сприяння Управління з питань будівництва та архітектури Рівненської ОДА а також релігійних громад.

Особлива вдячність за допомогу в роботі над каталогом працівникам Рівненського обласного краєзнавчого музею, зокрема директору О. Булизі, завідувачу художнього відділу В. Луцу та завідувачці сектору давньої історії О. Морозовій.

Окрема подяка авторам фотографій, люб'язно наданих для каталогу: М. Бендюку, В. Войтовичу, Г. Гайсенюку, Л. Голубу, О. Демчику, Ю. Довгалюку, М. Дубуку, О. Жуку, О. Крушинській, О. Нагорнюку, Ю. Пшеничному, С. Трохимцю, О. Шаблію.

Автори каталогу свідомі того, що зміст цієї праці не віддзеркалює усього потужного масиву оригінальних дерев'яних храмів, певна частина яких не потрапила на сторінки каталогу в силу тих чи інших обставин. Скоріше це лише перший досвід систематизованого відтворення в одному виданні багатой спадщини дерев'яного храмобудування у цьому регіоні. Залишається висловити сподівання, що такі окремі «білі плями» не зашкодять формуванню цілісної картини цього самобутнього явища в історії вітчизняного зодчества.

*Голова правління
ГО «Інститут українського модернізму»,
доктор архітектури,
професор Петро Ричков*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЕВ'ЯНОГО ХРАМОБУДУВАННЯ РІВНЕНСЬКОГО РЕГІОНУ

Дерев'яні церкви — особливий вид архітектурної спадщини. В силу органічного походження матеріалу, з якого вони побудовані, ці пам'ятки відчутно поступаються мурованим храмам в сенсі міцності і довговічності. Цьому є також історичні пояснення, оскільки мурована архітектура повніше репрезентувала соціальний, економічний і культурний статус замовника — будь-то фізична особа чи певна суспільна інституція. Саме матеріали неорганічного походження (камінь, цегла, скло, метал і т.п.) дають будівлям шанс існувати сотні і навіть тисячі років. Саме муровані храми відтворювали в своїх архітектурних формах основні напрямки стилістичного розвитку на певному історичному етапі, починаючи від гігантських сакральних комплексів стародавнього світу і закінчуючи постмодерністичними новаціями сучасності.

Дерев'яне зодчество у порівнянні з мурованою архітектурою має набагато скромніші можливості в силу конструктивних і фізичних особливостей вихідного матеріалу. З деревиною несумісне поняття архітектурної гігантманії. Деревина не може забезпечити належного спротиву значним механічним навантаженням. Деревина відносно недовговічний матеріал у порівнянні з цеглою, каменем. Масове використання деревини в минулому до того ж часто ставало причиною катастрофічних пожеж, які нищили цілі села, міста і містечка.

Тим не менш, в багатовіковій історії світової архітектури саме цей матеріал визнавався як найдоступніший, універсальний і найуживаніший в різних сферах будівництва — житлового, господарського і навіть фортифікаційного. Однак найвищий потенціал своїх формотворчих можливостей деревина як будівельний матеріал продемонструвала, мабуть, саме в сакральному зодстві. Видатні дерев'яні храми Японії і Норвегії, Росії і Китаю, Польщі і Фінляндії не випадково внесені до переліку об'єктів всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. В 2014 р. в цьому переліку вперше з'явилися і 8 дерев'яних церков, споруджених в далекому минулому на теренах Західної України (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська і Чернівецька області). Варто висловити сподівання, що це був лише перший крок,

в продовження якого в майбутньому в згаданому списку знайдеться місце і для дерев'яних святих історичної Волині.

Дослідження народного дерев'яного будівництва та особливостей його історичної еволюції, на думку відомого дослідника професора Хведора Вовка [10, с. 88], є одним з найцікавіших, однак водночас і найтяжчих завдань історичної науки. З цим важко погодитися. Історія практичного освоєння людиною цього матеріалу пов'язана з довготривалим формуванням народних будівельних традицій. На ці процеси мали впливи різні поважні чинники — кліматичні, економічні, соціальні, культурні, тощо. Формувалися цілі культурні ареали зі своїми власними традиціями дерев'яного будівництва, зумовленими певними природними особливостями того чи іншого регіону. До того ж увесь цей комплекс факторів накладався на індивідуальні творчі здібності конкретного майстра-будівельника, а часом і професійного архітектора. Були поступово сформовані локальні «школи» дерев'яного храмобудування в окремих регіонах — слобожанська, наддніпрянська, подільська, волинська, бойківська, лемківська, тощо.

Лаконічну і дуже влучну оцінку спадщині дерев'яного храмобудування дав у свій час Володимир Січинський: «Деревляні церкви дають найбільш багатий і різноманітний матеріал для студій народного будівництва. Тут творча думка мистця-будівничого дала силу відмін та при тім своєрідних зразків вищого майстерства. Однак усі деревляні церкви лучить один виразний, вироблений і вповні усталений стиль і характер, що різко відрізняє українське будівництво від будівництва ближчих і дальніх сусідів. Передовсім переважна більшість наших церков у заложенню трьохзрубна з однією чи трьома банями, рідше зустрічаємо п'ятизрубні будови з однією і п'ятьма банями. Інші заложення зустрічаємо рідко або як винятки» [58, с. 21].

Наведена автором типологія цілком дотична також до регіону, представленого у цьому каталозі. Зауважимо, що і в цьому досліджуваному ареалі серед пам'яток церковної архітектури тризрубний тип побудови храму є виразно домінуючим.

Церкви Преображення Господнього, 1752 р. та св. Миколая, 1908 р. с. Острозець. Фото, 1915 р.

В контексті вищесказаного слід зауважити також, що історична Волинь станом на початок ХХІ ст. диспонує справді величезним масивом унікальних пам'яток, що знаходяться нині на адміністративних територіях Волинської, Рівненської, а також частково Житомирської, Хмельницької та Тернопільської областей. Хронологічний діапазон уцілілих об'єктів, в рамках якого вони створювалися, сягає від другої пол. ХVІІ ст. до кін. 1930-х рр., тобто до початку Другої світової війни. В кількісному відношенні на цих історичних теренах сумарно нараховується декілька сотень вартісних дерев'яних церков, точна кількість яких, на жаль, ніким ще не була встановлена.

Звичайно, стосовно місцевої храмовбудівної спадщини в минулому вже сформувалася доволі тривала дослідницька традиція. Окремі пам'ятки волинської храмовбудівної спадщини привернули увагу дослідників ще в ХІХ — на початку ХХ ст. Зокрема, серед доволі розлогого масиву публікацій варто відзначити праці історико-статистичного характеру, укладені М. Теодоровичем. Для аналізованого регіону найважливішою їхньою частиною є 5-томна праця «Історико-статистичний опис церков та парафій Волинської єпархії». Її 2-й том [64] тематично охоплює майже всю територію сучасної Рівненської області, з невеликими лакунами на східній межі з Житомирською та на північно-західній — з сучасною Волинською областю. Невелика доля дотичної інформації була представлена також в 1-му томі [63].

Майже усю інформацію стосовно церков, представлену в працях М. Теодоровича, згодом у стислій формі було продубльовано в ювілейному церковному виданні [17]. Для оцінки нових явищ в церковному будівництві, що мали місце вже після опублікування праці М. Теодоровича, важливе фактографічне значення має праця М. Переверзева, опублікована всього за декілька місяців перед початком Першої світової війни, засвідчивши таким чином останні храмові новобудови, що мали місце на цій території в складі Російської імперії [50].

Дерев'яне церковне зодчество на теренах історичної Волині, частиною якої є сучасна Рівненська область, має давню і багату історію. Мабуть, не буде далеким від істини твердження, що деревина в цьому регіоні віддавна слугувала основним матеріальним засобом для різних видів будівництва — житлового, громадського, господарського. В силу значного природного заліснення регіону цей матеріал був достатньо доступним для цілей будівництва. Він мав пристойні конструктивні властивості, легко надавався для механічної обробки. Його універсальні можливості зумовлювали протягом багатьох століть широке застосування у будівництві. Багатий досвід, накопичуваний в дерев'яному будівництві протягом століть, передавався із покоління в покоління. За довгі роки були віднайдені оптимальні для цього матеріалу конструктивні прийоми, які ґрунтувалися на засадах багаторазового повторення і еволюційного вдосконалення.

Однак при усіх своїх безперечних перевагах, цей матеріал в силу свого органічного походження має один суттєвий недолік в порівнянні з каменем та цеглою. Це — більш короткий життєвий цикл в силу недостатньої протидії таким деструктивним чинникам як вологість, вогонь, шкідники. В кліматичних умовах Волині цей цикл дуже рідко коли перевершував критичний 300-літній вік. І це при тому, що храм як основна складова частина суспільного життя завжди був дуже поважним, шанованим і доглянутим об'єктом. Тому і наявна сьогодні архітектурна спадщина дерев'яного храмобудування в тій чи іншій мірі залежна від несприятливих факторів зовнішнього середовища.

Один з найпроблемніших аспектів в дослідженні дерев'яних церков — це їхня архітектурно-будівельна «нестабільність» в минулому. Як зауважив ще О. Фотинський в кін. XIX ст., «тепер на Волині важко зустріти дерев'яну церкву XVII ст. — величезну, самобутньої архітектури, накриту гонтом: ветхість церков, збільшення населення роблять свою справу, церкви перебудовуються або споруджуються нові, при цьому будуються керуючись взірцевими «планами і фасадами», виданими св. Синодом» [66, с. 197]. Тому в цей «царський» період вже практично не спостерігається нове церковне будівництво за старими канонами XVII — XVIII ст. Непоодинокими були випадки, коли для будівництва нової церкви російська адміністрація ініціювала розборку старих храмів, щоб звільнити місце для нових, які б відповідали «синодальним» архітектурним взірцям.

В другій пол. XIX ст. поряд з новим будівництвом починаються активні реконструктивні процеси згідно з канонами «синодального стилю» і по відношенню до старих, «уніатських» храмів. Доволі значна їх частина стала об'єктом перебудов з очевидною метою пристосування до стилістичних канонів Російського православ'я. Головними ознаками такого пристосування стали прибудови до старих тризрубних церков нових дзвіниць з характерними наметовими верхами. Внаслідок цього головний висотний акцент храму зміщувався з центральної бані над головною навою на вхідну частину храму. Цей прийом цілкоміто змінював композиційну автентичність старих церков. Таким чином, традиційний літургійно-композиційний центризм, при якому фіксувалася провідна роль розкритого догори підбаневого простору, поступався домінуючій ролі дзвіниці, внутрішній простір якої був позбавлений глибинного сакрального змісту. Ця традиція доволі швидко поширилася і стала, мабуть що, головним проявом нових стилістичних трендів храмобудування на Волині у другій пол. XIX — поч. XX ст. Окрім того дуже характерною трансформічною ознакою, на перший погляд малозначимою, стало

використання декоративних маківок характерної цибулястої форми [57, с. 363–365].

Доволі показовою ілюстрацією, котра демонструє принципові відмінності поміж локальною традицією дерев'яного храмобудування і експортованої на Волинь з корінної Росії тамтешньої архітектурної стилістики, є старе фото 1915 р. з відтворенням двох церков в селі Острожець (тепер Млинівського району), неодноразово оприлюднене в інтернет-мережі. Автор цього знімку ніби свідомо задався метою порівняти два архітектурних тренди в дерев'яному храмобудуванні цього регіону. На другому плані бачимо старий, суто волинський, тризрубний, триверхий, дерев'яний храм на честь Преображення Господнього, побудований ще в 1752 р. на кошти місцевих прихожан [64, с. 985]. А наперед виступає нова, більш монументальна дерев'яна церква, споруджена в 1908 р. з посвятою св. Миколаю [50, с. 99]. Від завершення будівництва нового храму пройшло лише декілька років, тому він виглядає на фотографії ідеально доглянутою будівлею, ще зовсім не ушкодженою часом, котра виразно демонструє свою символічну «зверхність» по відношенню до старої, присадкуватої церковці, що знаходилася по сусідству. На жаль, обидва храми не збереглися. Вони, як і сотні інших дерев'яних храмів історичної Волині, стали жертвою руйнівної дії часу. Тим не менш саме ці два приклади є доволі симптоматичними для порівняльного аналізу з точки зору архітектурної морфології.

Таких морфологічних відмінностей існує декілька.

Найголовніша стосується загальної об'ємно-просторової композиції цих храмів. Для місцевої локальної волинської і, ширше, загальноукраїнської традиції типовим (хоча і не абсолютним) композиційним рішенням було автономне розміщення храму та дзвіниці. При цьому при розміщенні церков домінувала східна орієнтація вівтарної частини за поодинокими винятками, зумовленими обмеженнями оточуючого середовища. Дзвіниці ж натомість мали більш вільний вибір для своєї локалізації — і в сенсі відстані від церкви, і в сенсі просторової субординації. Натомість російська традиція, всіяко підтримувана і пропагована церковною адміністрацією, впроваджувала в практику храмобудування функціонально більш прагматичний прийом включення дзвіниці в структуру церкви. Такий прийом особливо поширився в другій пол. XIX ст. в процесі стрімкого збільшення кількості новозбудованих православних храмів. В окремих випадках маємо приклади, коли навіть старіші, себто місцеві тризрубні храми, перебудовувалися на такий композиційний манер. Важливо також підкреслити, як то ілюструє наведений вище приклад з Острожця, що

Церква Успіння Богородиці, м. Острог.

Малюнок Д. Струкова з видання «Памятники русской старины в западных губерниях империи», 1869 р.

прибудовані дзвіниці в рамках цих запрограмованих схем, мали домінантне значення внаслідок відчутного перевищення стосовно верхів власне церкви. Типовим було і завершення таких прибудованих дзвіниць у вигляді видовжених наметів, котрі мали б засвідчувати стилістичні алюзії з московським та ярославським зодчеством XVII ст.

Ще однією характерною відмінністю є також істотні розбіжності в формах завершальних, акцентних елементів — церковних бань та маківок. Локальна традиція передбачала наслідування популярного європейського прототипу, тобто домінування барокового абрису бані. При цьому ліхтар (справжній або «сліпий») отримував маківку з подібним бароковим кшталтом, що не виходив за контур ліхтаря. Натомість у запозичених з корінної Росії стилістичних системах домінували наметові верхи допетровської епохи, вкупі з маківками цибулиноподібної форми на тонких шийках.

Окремим проблемним аспектом в потрактуванні сучасного стану архітектурних пам'яток виступає питання їхньої колористики. Ще Хв. Вовк відзначав, що «білення» українських хат не було нагальною конструктивною потребою, а здійснювалося на загал з суто естетичних міркувань [10, с. 103]. Ця операція не була витратною, оскільки для цих цілей використовувався перетертий розчин звичайної

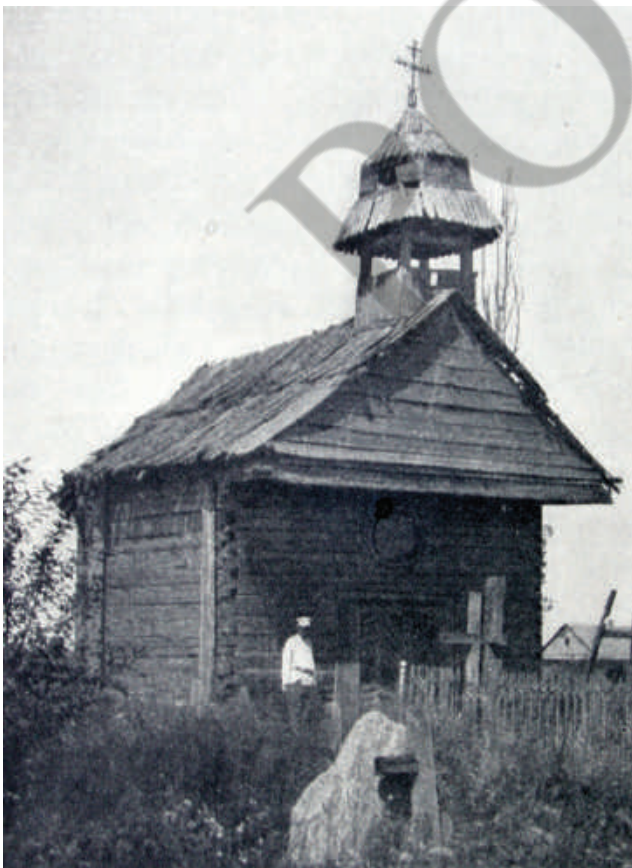
крейди. Окрім естетичної функції білення хат грало безумовно і певну соціально-комунікативну функцію, демонструючи на загал благополуччя та «хазяйновитість» кожного конкретного обійстя. Вибілені стіни разом з жовтувато-вохристим кольором солом'яних (очеретяних) дахів творили в українському селі особливий мальовничий настрій, гармонізований з навколишніми ландшафтами.

Щось подібне згодом відбувалося і стосовно церков, хоча віддавна усталена будівельна традиція ґрунтувалася на збереженні природних кольорів деревини. Це при тому, що за поданням В. Січинського українська храмобудівна практика використовувала багато різних деревних порід, серед них бук, дуб, клен, явір, тис, ясень, липа, осика, горіх та ін. [58, с. 11]. Тому ці кольори не були сталими, варіювалися в залежності від породи цієї деревини, від зміни зовнішнього вигляду під впливами часу і зовнішніх атмосферичних чинників.

Однак в другій пол. XIX ст. в регіонах, що входили до складу Російської імперії, натуральний колір деревини в зовнішньому опорядженні поступово став «маскуватися» внаслідок пофарбування стін і заміни натуральних дерев'яних покрівель (гонт, тес, драниці, тощо) металевими листами (оцинкованими або фарбованими). Домінуючим кольором поступово стають сині та голубі відтінки. На Во-

*Церква Успіння Богородиці, м. Острог.
Фото, 1870-ті рр. ДІКЗ, м. Острог.*

лині і Поділлі протягом ХХ ст. ця традиція стає загальноприйнятою. При цьому переслідувалися не лише естетичні цілі. Так, М. Теодорович у своїй відомій праці не випадково окремо фіксує факти внутрішнього та зовнішнього фарбування дерев'яних храмів. Наприклад, стосовно церкви в селі Богдашів біля Здолбунова він відзначає, що тутешня церква з зовнішньої сторони вже повторно пофарбована «для міцності» [64, с. 472]. Тобто фарбування вже тоді розглядалося як доступний спосіб не лише для «поліпшення» зовнішнього вигляду, а і для захисту деревини від атмосферних впливів.

В другій пол. ХХ ст. ця тенденція набула на Волині масового характеру і в кордонах досліджуваного регіону на сьогодні практично немає винятків, якщо не враховувати новітню практику застосування конструктивних системи з використанням так званого фальш-брусу. Цей конструктивний прийом цілком допустимий, коли йдеться про новобудови, однак у тих випадках, коли справа стосується реновації старовинних храмів є абсолютно неприйнятним.

*Каплиця, с. Висоцьк. Рівненський повіт Волинської губ.
Фото зі стітти Хв. Вовка «Старинные деревянные церкви на Волини», 1910 р.*

Церква св. архангела Михаїла, 1789 р., с. Головин,
Костопільський повіт.
Малюнок Ніла Хасевича, 1932 р. ЦДІАК.

Церква св. Петра і Павла, 1739 р. с. Постійне,
Костопільський повіт.
Побуд. Петром Сємяновським. Вигляд зі сходу.
Малюнок Ніла Хасевича, 1932 р. ЦДІАК

Представлений ілюстрований каталог є першою спробою систематизації наявного матеріалу в рамках існуючої територіально-адміністративної одиниці — Рівненської області. Звісно, просторові кордони цієї одиниці в сучасному вимірі були сформовані в середині ХХ ст. і тому по відношенню до локальної логіки церковного зодчества на теренах історичної Волині не мають вичерпного стосунку. Тим не менш укладачі каталогу мають сподівання, що подана тут інформація стосовно історичних об'єктів дерев'яного церковного зодчества, існуючих на території Рівненської області, має істотне пізнавальне значення в декількох важливих аспектах.

По-перше, вона має сприяти широкій популяризації церковної спадщини серед різних верств суспільства — як фахових, так і позафахових. Адже не секрет, що локальна архітектурна спадщина даного регіону все ще є своєрідною «терра інкогніта» для широкої публіки, залишаючись об'єктом зацікавлення передовсім вузького кола фахівців-ентузіастів. Каталог, варто сподіватися, стане корисним і в освітянській діяльності середніх та вищих навчальних закладів.

По-друге, глибше пізнання минулого і пов'язаних з цим минулим творчих традицій, є необхідною

передумовою для проведення реконструктивних та реставраційних робіт. Такі роботи просто неможливі без конкретної інформаційної бази стосовно певних архітектурних комплексів і ансамблів. Це також важливо для подальших дослідницьких праць, присвячених вивченню урбаністичних та ландшафтних комплексів, до складу яких входять пам'ятки дерев'яного церковного зодчества. Ця пошукова праця дозволила виявити цілу низку вартісних архітектурних пам'яток дерев'яного церковного зодчества, включно з об'єктами ХVІІІ ст., які заслуговують на отримання пам'яткоохоронного статусу, — принаймні місцевого значення, а в деяких випадках і загальнонаціонального.

По-третє, це видання може слугувати корисним підґрунтям щодо інституційної, пам'яткоохоронної діяльності, спрямованої на впровадження конкретних заходів щодо актуалізації та оновлення необхідної документації стосовно окремих пам'яток дерев'яної церковної архітектури з метою їх подальшого обліку, поточного моніторингу і контролю. Адже не секрет, що в сучасних публікаціях нерідко можна зустріти спотворену інформацію стосовно кваліфікації історичного статусу тієї чи іншої будівлі. Особливо це виглядає недоречним, коли автентична пам'ятка припинила

своє існування за тих чи інших руйнівних обставин, включно з неправомірними діями користувачів.

Наприклад, в кін. 1980-х років занедбана дерев'яна дзвіниця Городоцького монастиря поблизу Рівного була доведена (свідомо чи несвідомо) до стану невідомої руїни. Згодом рештки автентичних дерев'яних конструкцій були знищені і вже на початку XXI ст. на її місці була збудована нова, схожа по композиції дзвіниця, мурована в своїй основі, яка не має нічого спільного з тією втраченою попередницею, яка простояла на острові майже 200 років. Хоча в засобах масової інформації вона часто помилково визнається пам'яткою архітектури XVIII ст. Фактично це означає «містифікацію» архітектурної спадщини.

Інший відомий, ще більш прикрий приклад, — ситуація з церквою в селі Розваж біля Острога. В цілому похвальна спроба виконати реставраційні роботи в подальшому призвела до нехтування затвердженою проектною документацією і в кінцевому підсумку — до цілковитого знищення пам'ятки архітектури національного значення. Хоча після спорудження на її місці нового храму в деяких документах вона все ще зберігає (!) такий статус.

Важливо також зауважити, що церковна спадщина Рівненщини не є абсолютно гомогенною в сенсі своєї архітектурної типології. Д. Щербаківському доводилося обстежувати прикордонні території, зокрема українсько-білоруське порубіжжя. В 1910 р. дослідник вирушив на північ Волинської губернії, щоб з'ясувати, «який характер мала церковна архітектура на пограниччі з північними сусідами України» [73, с. 30]. За підсумками цієї короткої експедиції він зафіксував на межі Волинської та Мінської губерній незвичний, на його думку архаїчний тип дерев'яних триверхих церков з надбудованою над бабинцем дзвіницею та плоскою стелею в усіх трьох зрубах. В сучасному переліку дерев'яних церков також зустрічається такий триверхий тип об'ємно-просторового устрою церкви («дзвіниця — баня над навою — баня над вівтарною частиною»). Однак його походження при зовнішній подібності має інше підґрунтя. Пов'язане воно, очевидно, з умисною трансформацією старіших тризрубних, триверхих церков шляхом ліквідації бані над бабинцем і прибудови до нього з заходу дзвіниці, як правило, значно вищої за саму церкву.

Після поділів Польщі і входження історичної Волині до складу Російської імперії була утворена Волинська губернія з центром в м. Житомир. Її південно-західний кордон межував з Австро-Угорською імперією, до складу якої увійшла територія східної Галичини. Так склалося, що ця межа в подальшому наклала свій відбиток на увесь подальший суспіль-

ний та культурний розвиток цих двох сусідніх земель. Він виразно помітний ще й сьогодні, зокрема в архітектурній спадщині дерев'яного храмобудування.

Внаслідок цього геополітичного перерозподілу в архітектурній практиці Волині стали активно впроваджуватися характерні морфологічні ознаки «синодально-єпархіального» або, інакше, неоросійського стилю. Однією з головних ознак стало активне використання високих наметових верхів. Подібна конструкція не була новиною для Волині. Однак її стилістична роль була значно скромнішою і зводилася до прагматичного завершення зрубів на квадратному або прямокутному планах. Однак за російської доби стрімка наметова форма отримала домінуюче композиційне значення, — як в досить популярних трансформаційних акціях стосовно старих храмів, так і в численних новобудовах. Без сумніву це був осмислений і свідомий процес перенесення потужної архітектурної морфеми з суто російського ґрунту на ґрунт історичної Волині, котра впродовж кількох попередніх століть перебувала в зоні західних стилістичних впливів. Важливість такого перенесення для утвердження Російської православної церкви на цих землях визнавалася неодноразово. Зокрема, на думку московського автора І. Ніколаєва «множество шатровых колоколен, так органично вписавшихся в русский пейзаж, являются в чистом виде национальной декоративной формой»*. Піднесення цієї «національної декоративної форми» на рівень загальнонаціонального символізму було цілеспрямовано поширене і на приєднані до Росії території після другого та третього поділів Польщі. Цього не відбулося, як бачимо, на тих землях, що відійшли до Австро-Угорщини.

Окремий, ще недостатньо досліджений аспект в історичній еволюції дерев'яних церков — їхні колористичні вирішення. Ясна річ, логічною характеристикою дерев'яної архітектури є збереження її «дерев'яного», природного кольору. Загалом ця констатація виглядає незаперечною. Саме тому, очевидно, відомий український дослідник Михайло Драган (1899–1952) в своїй відомій праці цілковито обходить увагою це питання [18]. Фактично це є непрямим свідченням позиції цього авторитетного автора, що будь-яка інтродукція в організм дерев'яної церкви «чужого» матеріалу (зокрема фарби) характеризувалася як прояв неорганічного, невласивого і тому небажаного явища. Можливо також, що однією з причин такого «ігнорування» стала цілковито відмінна ситуація з дерев'яною церковною спадщиною на Галичині, де автор переважно

*Николаев И. С. Творчество древнерусских зодчих. — Москва, 1978. — С. 5.

і провадив свої дослідження. Безумовно, в давніші часи і до сьогодні колір натуральної деревини в усіх його тональних відмінностях є принциповою, фундаментальною характеристикою, оскільки семантика самого поняття «деревина» невіддільна від конкретних колористичних асоціацій. Натуральні відтінки і фактура деревини з усіма їхніми змінами в процесі старіння, були і залишаються невід'ємною ознакою самого поняття «дерев'яна церква».

Однак протягом останніх півтора століття, як то впливає з церковних хронік та історичних описів, ця очевидна естетична ознака «дерев'яної матеріальності» — в діапазоні від «свіжої» новобудови і до її «зрілого», потьмянілого від часу стану — потрапила під впливи новітніх конструктивних вирішень та опоряджувальних матеріалів.

До матеріально-конструктивних новацій змін в першу чергу слід віднести новий тип покрівель з використанням листового заліза (як «чорного», так і оцинкованого). Масового характеру на Волині цей процес набув в другій пол. XIX ст. Поступово, однак доволі впевнено цей матеріал витіснив з покрівельної практики таку «дерев'яну» складову як гонт, дошки чи драниці. Ще раніше зник доволі розповсюджений в давнину серед невеликих сільських церковець архаїчний тип солом'яних чи очеретяних покрівель.

Припасування в другій пол. XIX століття до «дерев'яного тіла» храму замість гонту невластивого матеріалу — листового заліза — в якості покрівлі спричинило доволі істотну зміну архітектурного образу дерев'яних церков. Зникло мальовниче «мереживо», що утворювалося гонтовими дощечками (драницями). Незважаючи на свою недовговічність, ці покрівельні деталі виразно підкреслювали тектонічну, функціональну і, зрештою, естетичну відмінність «даху» і «стіни». В підсумку дерев'яна церква, зберігаючи в цілому свої формальні ознаки, втратила певну частку своєї автентичності. Металевий дах, цілком доречний з огляду на довговічність і надійність, відібрав таким чином відчутну частку минулої дерев'яної «справжності», яка втілювалася завдяки гонтовій покрівлі.

До істотних конструктивних змін в XIX ст. слід віднести також появу шалювання (кожухування) зовнішніх поверхонь стінових зрубів. Однак в порівнянні з новими металевими покрівлями ця новація в дерев'яному зодстві XVIII ст. не лише не вплинула на «дерев'яну сутність» таких церков, а надала їхній архітектонічній образності нового тектонічного звучання. Особливо вдалим прийомом виявилось влаштування під карнизами стін декоративних дощок з вирізаними донизу пів-кружками, які поєднувалися з вертикальними брусами-нащіль-

никами. У цьому простому, однак дуже виразному рішенні можна вловити певні аналогії з класичними канелюрами доричного ордеру, які візуально підкреслювали стрункість і вертикалізм архітектурних форм. В окресленому регіоні Рівненської області практично усі храми XVIII і навіть початку XIX ст. мають саме такий тип зовнішнього шалювання зрубних стінових конструкцій.

В кордонах новоутвореної Волинської губернії відбулися зміни в усіх сферах суспільного життя, не була винятком і архітектурно-будівельна практика. Після ліквідації греко-католицької Церкви наявна храмовбудівна спадщина стала об'єктом масових стилістичних трансформацій дерев'яних церков, зумовлених передовсім ідейно-релігійними міркуваннями. Тут варто взяти до уваги в цілому зміну культурної парадигми разом зі зміною державної приналежності Волині. В сакральному зодстві ці зміни вилилися в культивування православною церквою таких стилістичних форм, котрі масово експортувалися на Волинь з центральної Росії. Разом з тим слід визнати, що це був період, в підсумку якого на архітектурній мапі Волині з'явилися сотні новобудов сакрального призначення, значна частина яких і сьогодні визначає особливі прикметні риси волинської архітектурної спадщини.

Слід також зауважити, що на Волині перед її приєднанням до Росії в кін. XVIII ст. православна Церква практично припинила свою діяльність. Домінували дві інші християнські конфесії, орієнтовані на римську курію, — римо-католицька та греко-католицька (унійна). В архітектурній практиці перша конфесія була представлена головно монументальними мурованими костелами, друга — скромнішими, переважно дерев'яними церквами, хоча в кількісному відношенні вони багатократно перевершували католицькі святині.

Звісно, російська влада після приходу на Волинь була вкрай зацікавлена в утвердженні свого впливу в усіх сферах суспільного життя. А оскільки в Російській імперії церква завжди була потужним інструментом внутрішньої політики, постало стратегічне завдання повернути благочестю його лідируючу роль. Найпростіше це було зробити шляхом перепідпорядкування уніатських приходів. Щоправда, перші десятиліття російського адміністрування на Волині при імператорах Павлові I та Олександрові I були позначені певною толерантністю як щодо латинського та унійного (греко-католицького) віросповідань, так і щодо інших релігійних інституцій.

Однак з початком царювання Миколи I ситуація почала стрімко змінюватися на користь православ'я на тлі нової стратегічної мети — отримання право-

*Відбудова церкви Покрови Богородиці, с. Бокійма
Фото, 1926 р.*

славною церквою панівного статусу. Відзначається, що головною ціллю «православізації» релігійного життя було пришвидшення русифікації земель, приєднаних до Російської імперії після двох останніх поділів Польщі [75, с. 493]. В новітніх російських дослідженнях головна мета будівництва нових церков сформульована ще більш виразно: «...вони [церкви — П. Р.] мали стати наочним свідченням найвищої влади і панівної релігії. Застосовуючи владу і репресії по відношенню до католиків (бунтівників), держава одночасно відновлювала справедливість по відношенню до православного населення» [16, с. 235].

Реалізацію царської політики щодо храмовбудування на Волині в складі Російської імперії можна умовно поділити на три етапи, обумовленими в першу чергу соціально-політичними обставинами.

Перший, більш-менш ліберальний, — це перша третина XIX ст., що завершилася польським повстанням 1831 р. Другий етап тривав до повстання 1863–1864 рр. Нарешті, третій — це проміжок часу до початку Першої світової війни. Кожен з цих періодів характеризувався не лише певними змінами архітектурної стилістики, але й постійно зростаючою активністю, з якою російська влада та православний Синод, з одного боку, підтримували будівництво православних церков на землях так званого Південно-Західного краю, а з іншого, — намагалися послаблювати суспільний вплив католицької конфесії.

Саме ця зміна орієнтирів зумовила головні засади та напрямки подальшої еволюції сакрального будівництва на Волині. Показово, що одним з наслідків польського повстання 1831–1832 рр. стала швидка ліквідація ордену василіанів, а в 1839 р. унія на Волині була скасована остаточно [51, с. 280].

Будівництво нових православних храмів і перебудова старих радикально прискорилися на третьому етапі. Російська імперська влада підняла нову, ще потужнішу хвилю репресій проти римо-католицького костелу, водночас значно посиливши підтримку православної церкви з наданням їй значних грошових ресурсів на нове церковне будівництво [21, с. 118].

*Церква св. Миколая, м. Берзно, Костопільський повіт.
Фото: М. Янцевич, 1930-ті рр.*

Це стало відбуватися приблизно від середини XIX ст. А після Січневого повстання 1863 р., як зазначається, ці процеси стали пріоритетним завданням російської адміністрації [86, с. 256]. Внаслідок таких урядових ініціатив в західних губерніях імперії протягом останньої третини XIX ст. було зведено близько 1700 (!) нових церковних споруд, на що витрачено з державної скарбниці близько 10 млн. рублів [21, с. 16]. Відтак на початок XX ст. Волинська єпархія вже мала загалом 1999 храмів та 207 каплиць, а станом на 1913 р. тут вже нараховувалося понад 2150 церков [21, с. 16–17].

Професійний аспект еволюції сакральної архітектури був також пов'язаний зі зміною суто мистецьких преференцій та стилістичних течій. На зміну класицизму в 40-х рр. XIX ст. прийшло не менш важливе явище, викликане пробудженням інтересу російської адміністрації до історичної спадщини «допетровської епохи». Нині це явище характеризується більш нейтральним терміном «історизм», хоча раніше мало також визначення «еклектики». Серед православних ієрархів укорінилося загальне переконання, що в сакральному зодчестві найбільш прийнятними є образні асоціації з тією архітектурною спадщиною, яка в минулому формувалася в лоні саме цієї конфесії. Відтак в ролі визначальних прототипів мали слугували стилістичні версії — суто візантійські, корінні давньоруські, «допетровські» московського та ярославського штибу, а також різні їхні контамінації еклектичного характеру. Однак оскільки ці процеси активно стимулювалися згори православним Синодом і єпархіальними адміністраціями на місцях, то не виглядає дивним, що стосовно таких явищ в фаховій літературі вже досить міцно укорінилися дефініції на кшталт «синодальний» або «єпархіальний» стиль. В церковній архітектурі даного регіону подібна спадщина цього періоду представлена достатньо великою групою об'єктів.

Особливим і доволі розповсюдженим явищем в архітектурі Волині протягом XIX ст., як вже зазначалося, були непоодинокі випадки міжконфесійного трансморфізму, генетично пов'язаного саме з сакральною архітектурою. Це явище віднайшло достатньо поважне віддзеркалення, зокрема і в реноваційній практиці дерев'яного церковного зодчества, коли старі церкви греко-католицького походження змінювали свій композиційний устрій і архітектурну стилістику відповідно до настанов православного Синоду**.

Оскільки після Ризької угоди 1921 р. територія сучасної Рівненщини потрапила до складу другої Речі Посполитої, істотним чином змінилися і архітектурно-стилістичні преференції. Тут ситуація зі збереженням старих дерев'яних церков і будівництвом нових виглядала на загал достатньо толерантною. Практично усі дерев'яні храми з попередніх століть, які не втратили надійність конструктивної основи, продовжували виконувати свої прямі сакральні функції. На території міжвоєнного Волинського воєводства, складовою частиною якого була і територія нинішньої Рівненської області, спостерігалися навіть певні позитивні наслідки у вигляді спорудження нових дерев'яних церков. Значна частина цієї міжвоєнної храмобудівної спадщини також представлена в цьому каталозі.

Достатньо несприятливий етап для волинської церковної спадщини був пов'язаний з періодом функціонування в цьому регіоні комуністичної влади від 1939 до 1991 р. Не зважаючи на оптимістичні реляції владних інституцій стосовно збереження культурної спадщини, значна частина старовинних церков в радянську добу була або пристосована для господарських потреб, або просто зачинена з подальшим занепадом. Як наслідок, багато храмів були приречені на повільне руйнування.

Водночас при укладанні радянською владою офіційних переліків пам'яток архітектури багато вартісних об'єктів Рівненської області залишилися поза такими списками, поступаючись за кількісними параметрами сусіднім областям. Наприклад, лише на території Рівненського району навколо обласного центру сьогодні існують 9 (дев'ять!) пам'яток дерев'яної церковної архітектури, що походять з XVIII ст. (це церкви в селах Волошки, Голишів, Городище, Забороль, Караєвичі, Козлин, Колоденка, Новий Двір, Пересопниця). Неодноразово дбайливо ремонтвані в минулому, вони протягом більш ніж двох століть якимось чудом зберегли засадничі риси місцевої архітектурної традиції. Саме завдяки цим рисам і сьогодні ми доволі виразно можемо відстежити і відрізнити оригінальні пам'ятки місцевого, корінного походження від стилістично нібито досконалих, однак семантично чужих архетипів церковного будівництва, привнесених на Волинь в XIX ст. з теренів колишньої Російської імперії.

** Ричков П. Міжконфесійний трансморфізм у сакральній архітектурі Волині // Вісник Нац. ун-ту «Львівська Політехніка». — 2010. — № 674. — С. 351–364.

КАТАЛОГ

ПАМ'ЯТОК ДЕРЕВ'ЯНОГО ЦЕРКОВНОГО ЗОДЧЕСТВА

РОУНЬ

БЕРЕЗНІВСЬКИЙ РАЙОН

□ с. БАЛАШІВКА. Церква св. Іоанна Богослова, 1850 р. М. Теодорович зазначив, що тутешній дерев'яний храм побудований в 1850 р. на кошти поміщика Михайла Корженєвського, а також зауважив наявність у селі старішої дерев'яної церкви, зведеної в 1755 р., на той час вже зачиненої. Натомість М. Переверзєв пише про перебудову храму в 1850 р. Архітектурно-просторова структура існуючої будівлі характеризується як одноверха, тризрубна, з рівновисокими зрубам. Зруби нави та бабинця мають розпланування, наближене до квадрату, тоді як вівтарний п'ятигранний зруб вписано в децю видовжений

Церква св. Іоанна Богослова, с. Балашіівка.
Фото: В. Луц, 2013 р.

Церква св. Іоанна Богослова, с. Балашіівка.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

Церква св. Іоанна Богослова, с. Балашіівка.
Фото: В. Луц, 2013 р.

прямокутник у східному напрямку. Над навою надбудовано барабан-підбанник з двома невеликими вікнами від півдня та півночі. Над барабаном влаштовано невисоку восьмигранну баню, наближену по формі до восьмигранного намету. Завершується баня сліпим ліхтарем із традиційною маківкою. Бабинець має двосхилий дах, абсида — п'ятигранний. На гребнях дахів встановлено дві декоративні маківки. До південних стін нави та бабинця в наш час прибудовано видовжене допоміжне приміщення з односхилим дахом. Ще одне службове приміщення добудоване майже симетрично до північного фасаду церкви. На захід від храму по його осі споруджена дзвіниця по типу «восьмерик на двох четвериках», з восьмигранним високим наметом і з чотирма вікнами по діагональних осях. Над головним входом дзвіниці влаштовано трикутний причілок. Поміж дзвіницею та церквою існує невелике перехідне приміщення. Усі зовнішні стіни обшиті вертикальною шалівкою з нащільниками. Колористична гама на момент обстеження: синьо-біло-сіро-жовта (стіни — пілястри-дахівка-намет дзвіниці).

Літ.: 17, с. 505; 50, с. 336; 64, с. 560–561.

П. Ричков

□ с. БИСТРИЧІ. Церква св. Миколая, 1945 р. На схід від храму протікає р. Случ. За інформацією настоятеля храму, нинішня церква збудована в 1945 р. на місці старого дерев'яного храму, спаленого окупантами

*Церква св. Миколая, с. Бистричі.
Фото: О. Нагорнюк, 2012 р.*

в 1943 р. За поданням М. Теодоровича, попередня церква була збудована в 1734 р., у 1845 р. відремонтована, а в 1869 р. покрита жерстю. Храм розташований у центральній частині села на природному увзишші, поряд із місцевим цвинтарем, відіграє роль важливого висотного акценту в панорамі поселення. Споруда має тризрубну структуру, що включає бабінець із надбудованою дзвіницею, головну наву та гранчастий вівтар. Основна частина храму накрита двосхилим дахом, вівтарна частина — п'ятисхилим, що повторює її абрис. Вхід до храму здійснюється із західного та південного боків, через прибудовані тамбури. Дзвіниця добудована в кін. 1980-х рр., що позначилося на формі вікон, які відрізняються від стрілчастих вікон первісного об'єму церкви. Триярусна дзвіниця накрита наметовим дахом, прикрашеним із чотирьох сторін спрощеними закомарами. Зруби нави, вівтаря та дзвіниці увінчані декоративними маківками на сліпих ліхтариках, які не так давно замінені на стандартизовані маківки з імітацією позолоти. Основні площини стін мають горизонтальне шалювання, підвіконні фрагменти — вертикальне. В цілому церква має традиційну для історичної Волині голубу колористику. Карнизні елементи та кути будівлі виділені синім кольором.

Літ.: 64, с. 530.

О. Смолінська

● **с. ГУБКІВ. Церква св. Параскеви.** Згідно з інформацією М. Теодоровича, на цьому місці існувала старіша однойменна церква, побудована 1708 р. на кошти парафіян. Під час Другої світової війни старий храм був спалений, вже в повоєнні роки його відбудовано зусиллями місцевої громади. В своїх загальних архітектонічних рисах будівля вписується в стилістичний напрямок так званого «єпархіального стилю», і лише

*Церква св. Параскеви, с. Губків.
Фото: П. Ричков, 2011 р.*

великі за розміром вікна та новітні опоряджувальні матеріали свідчать про вплив сучасних конструктивних вирішень.

Літ.: 17, с. 512–513; 50, с. 339; 64, с. 532–533.

П. Ричков

□ **с. ДРУХІВ. Церква Різдва Богородиці, 1793 р. та дзвіниця, ХІХ ст.** за даними М. Теодоровича. Однак М. Переверзев подає іншу дату нового будівництва — 1898 р. Споруджена на кошти поміщика Михаїла Коженевського, остаточно облаштована в 1834 р. Розташована в центральній частині села обіч головної вулиці таким чином, що її чоловіий фасад завершує довгу вуличну перспективу. Застосовано нетиповий для православного будівництва базилікальний композиційний устрій, при якому головний внутрішній простір храму нагадує головну наву, до якої примикають дві бічні. Ця схожість додатково підкреслюється двома симетричними вежами на чоловіму фасаді, демонструючи риси західної традиції. Разом з тим, вівтарна частина, що складається з шестигранного зрубу та прибудованих до нього з двох сторін ризниці

*Церква Різдва Богородиці, с. Друхів.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

та паламарні, загалом відповідає локальній архітектурній практиці. Повідомляється, що у 1884 р. відкритий простір із галереєю між двома вежами був зашальований дошками. Дві бані чолового фасаду, головна баня над центральний об'ємом і баня над абсидою мають активно профільовані перехвати та оригінальні маківки. Згідно з волинською традицією зовнішні стіни обшиті вертикальними дошками з досить широкими нащільниками. В цілому храм справляє цілісне враження завдяки своїй незвичній і водночас компактній об'ємній композиції. У північно-західній частині церковного погосту знаходиться типова двоярусна дзвіниця — «четверик на четверику», з дещо вужчим верхнім ярусом, між'ярусним карнизом і чотирисхилим пірамідальним наметом із декоративною маківкою.

Літ.: 17, с. 535; 23, с. 138–139; 28, с. 122; 50, с. 354; 64, с. 545–546.

П. Ричков

■ **с. МАРИНИН. Церква Преображення Господнього, 1801 р. та дзвіниця, 1882 р.** Споруджені на кошти парафіян. Церква розташована на узвишші в історичній частині села на тлі надслучанських ландшафтів із мальовничими пагорбами і долинами. В 1857 р. церква ремонтувалася, в 1881 р. вперше пофарбована. Характерний для центральної Волині тризрубний, триверхий храм з рівновисокими зрубами. Центральний найширший зруб та бабинць мають прямокутний план, вівтарний зруб — план шестигранника. Нава має невисоку надбудову у вигляді восьмигранного нерівнобічного барабана, завершеного грушоподібною банею без залому, з декоративним ліхтарем. Схожі, однак дещо менші, бані завершують глухі ба-

*Церква Преображення Господнього, с. Маринин.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

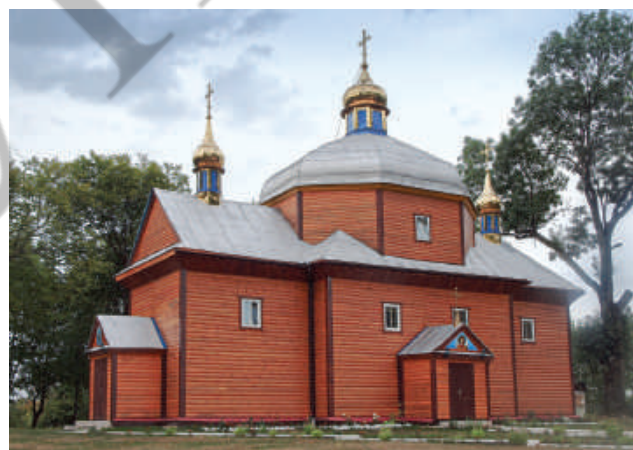
рабани над бабинцем і абсидою. Внутрішній простір усіх трьох бань перекритий зрубними склепіннями. Зовні та зсередини на бічних стінах нави біля вікон змонтовані вертикальні бруси-стяжки з метою стабілізації стінової конструкції. Унікальність церкви

полягає також в тому, що це чи не єдиний відомий приклад на території Рівненської області, де зовнішня поверхня не має декоративної дощатої обшивки. До північної стіни абсиди прибудовані ризниця та технічне приміщення для опалення, а до головного входу — притвор. Навпроти головного входу до церкви на відстані декількох метрів знаходиться невисока триярусна дзвіниця по типу «восьмерик на двох четвериках». Дах дзвіниці — восьмигранний намет з невеликою маківкою нагорі. Базові кольори на час обстеження (2006 р.) — голубий двох відтінків, жерстяна покрівля бань та дахів — сіра.

Літ.: 17, с. 528; 48, с. 305; 47, с. 205; 50, с. 349–350; 64, с. 541–542.

П. Ричков

□ **с. ПОЛІСЬКЕ (до 1961 р. — с. ПОГОРІЛІВКА). Церква св. архангела Михаїла, 1843 р.** Споруджена на кошти парафіян та місцевого священника на місці старішого храму. Характерний для Волині одноверхий, тризрубний храм із рівновисокими, прямокутними в плані зрубами. Над навою влаштовано невисокий восьмигранний підбанник відповідно до розмірів

*Церква св. архангела Михаїла, с. Поліське.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

центрального зрубу. Вінчає підбанник також невисока баня барокового профілю з невеликим перехватом внизу. Над банею встановлено «сліпий» декоративний ліхтар. Ще два декоративні ліхтарі розміщено на гребнях дахів бабинця та абсиди. Головний вхід до бабинця та бічний вхід до нави доповнені прибудовами невеликих притворів. Внутрішнє природне освітлення забезпечується зовсім невеличкими пластиківими віконцями, котрі замінили старіші дерев'яні. Під час останнього ремонту храм опоряджений зовні декоративним брусом коричневого кольору, внаслідок чого докорінно змінилася давніша колористика.

Літ.: 50, с. 535; 64, с. 545.

П. Ричков

*Церква св. архангела Михаїла, с. Поляни.
Фото: О. Нагорнюк, 2013.*

□ **с. ПОЛЯНИ.** Церква св. архангела Михаїла. В датуванні існують розбіжності: М. Теодорович подає 1850 р., М. Переверзев — 1842 р. Знаходиться в центрі села біля цвинтаря. За переказами, церква первісно була споруджена в 1848–1850 рр. в іншому місці Полян на кошти поміщика Михаїла Коженевського. Згодом громада вирішила, що святиню варто перенести в центральну частину поселення. Відомо також, що у 1942 р. до головного входу була прибудована дзвіниця, яка раніше стояла окремо. В радянську добу церква залишалася діючою, уникнувши загрози знищення. Регулярні богослужіння відновили з 1988–1989 рр., наприкінці 1990-х рр. встановлено новий іконостас, у кін. 2000-х років церква ремонтувалася ззовні. Традиційний для волинської церковної спадщини триверхий, тризрубний храм

із рівновисокими зрубами. Плани нави та бабинця прямокутні, наближені до форми квадрату, план абсиди шестикутний. Усі три зруби завершуються восьмигранними світловими барабанами з восьмигранними банями наметової форми. Існує інформація, що дзвіниця («восьмерик на двох четвериках») збудована пізніше. Із заходу до дзвіниці прибудований чималий притвор. Із південного боку до вівтаря прибудована невелика ризниця. Головна нава має бічний вхід. Зовнішнє опорядження виконано в традиційний спосіб з вертикальних дощок із нащільниками.

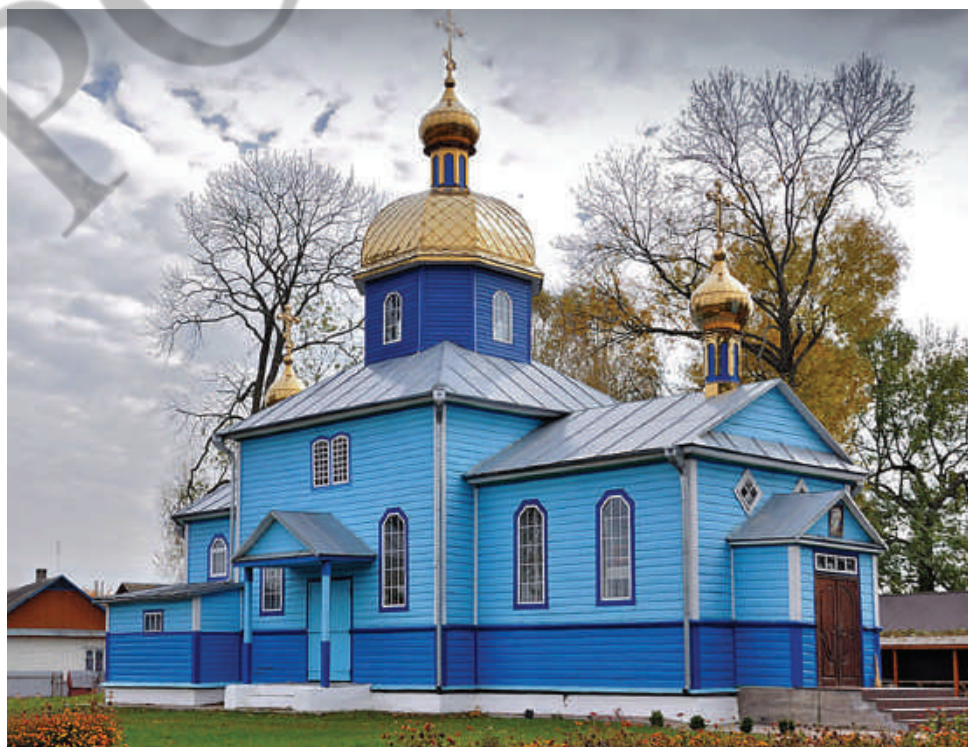
Літ.: 17, с. 535; 50, с. 354; 64, с. 571–572.

П. Ричков

□ **с. ПРИСЛУЧ (до 1946 р. — с. ХОЛОПИ).** Церква Різдва Богородиці. Розташована в центрі села при головній дорозі. За всіма стилістичними ознаками споруджена в другій пол. XIX — на поч. XX ст. Церква тридільна, одноверха, на кам'яному фундаменті. Центральний зруб накритий чотирисхилим дахом і завершується восьмигранним світловим барабаном із півсферичним гранчастим куполом та декоративною маківкою. Двосхилі дахи бабинця та вівтарного зрубу акцентовані також декоративними маківками. До основної конструкції прибудовані ризниця з півночі до вівтаря і пристінок з заходу до бабинця. Вікна досить великі. Дзвіниця розташована окремо на північний захід від церкви. В радянську добу храм був діючим. У 2005 р. на маківках і бані замінено покрівельну бляху, згодом встановлено нові вікна.

Літ.: <http://decerkva.org.ua/riv/prysluch.html>.

П. Ричков

*Церква
Різдва Богородиці,
с. Прислuch.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

ВОЛОДИМИРЕЦЬКИЙ РАЙОН

□ смт ВОЛОДИМИРЕЦЬ. Церква Успіння Богородиці, 1894 р. За даними М. Переверзева, збудований дерев'яний храм досить просторий, «прикрашений благоліпно». Церква розташована в центральній історичній частині поселення. В навколишньому міському середовищі завдяки прибудованій дзвіниці відіграє роль висотного композиційного акценту, збагачуючи

*Церква Успіння Богородиці, смт Володимирець.
Фото: Г. Гайсенюк, 2011 р.*

силует міської забудови. Будівля стоїть на кам'яному фундаменті. Загальна об'ємно-просторова структура храму хрещата, п'ятизрубна, з прибудованою до чолового фасаду дзвіницею та додатковим вівтарем із північного боку (престол Покрови Богородиці). Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена наметовим дахом із цибулястою маківкою. Над навою влаштований світловий барабан, доповнений з усіх боків вікнами, завершений півсферичною банею зі спрощеними закомарами. Храм додатково вінчають чотири декоративні «глухі» баньки, розташовані на діагональних осях нави, що імітують п'ятиглаву композицію російських храмів. Віконні отвори та дашок над головним входом мають неоготичну стрілчасту форму. Стилїстика церкви наближена до неоросійського напрямку, поширеного в другій пол. ХІХ — на поч. ХХ ст. Зовнішнє опорядження — комбіноване горизонтальне та вертикальне дощате шалювання, пофарбоване в голубий колір. Нині дах та верхи церкви покриті листовим металом синього кольору, маківки та хрести — анодованим металом з імітацією позолоти.

Літ.: 63, с. 218.

О. Смолінська

*Дзвіниця церкви Покрови Богородиці,
с. Великий Жолудськ. Фото: goo.gl/DmEАjk*

●○ с. ВЕЛИКИЙ ЖОЛУДСЬК. Церква Покрови Богородиці та дзвіниця, ХVІІІ ст. Тутешня стара сільська церква знищена внаслідок пожежі в 2006 р. На її місці невдовзі споруджено новий мурований храм. Характерна будівля дзвіниці, яка раніше розташовувалася біля храму, перенесена до скансену в Національний музей народної архітектури та побуту в Пирогово (Київ). Це невелика двоярусна споруда, перший ярус якої виконано у вигляді зрубної конструкції, а другий належить до каркасного типу. Потрапити на другий ярус можна за допомогою зовнішніх сходів.

Літ.: 32, с. 173.

П. Ричков

□ с. ВОРОНКИ. Церква св. Миколая, 1888 р. Храм розташований на дещо підвищеній частині села на території старого цвинтаря. Об'ємно-просторова композиція відповідає принципам так званого «єпархіального стилю» і складається з чотирьох основних зрубів: вхідного з надбудованою дзвіницею, невеликого бабинця, основного об'єму нави та вівтарної частини. Центральна частина має чотирисхилий наметовий дах з невеликою декоративною маківкою нагорі. Дзвіниця влаштована по типу «восьмерик на четверику» з невеликими кутовими гранями другого ярусу. З південної та північної сторін до нави прибудовані

Церква св. Миколая, с. Воронки.
Фото: О. Нагорнюк, 2009 р.

Церква св. Миколая, с. Воронки.
Фото: goo.gl/9MaLJa

Каплиця біля церкви св. Миколая, с. Воронки.
Фото: О. Нагорнюк, 2009 р.

невеликі притвори, так само як і до головного входу. В 2013–2014 рр. храм ремонтували з використанням новітніх опоряджувальних матеріалів і зміною зовнішньої колористики, що зашкодило збереженню його архітектурної автентичності.

Літ.: 69, т. 1, с. 259.

П. Ричков

□ с. ГОРОДЕЦЬ. Церква св. Миколая, 1834 р. Храм належить до малочисельної групи дерев'яних церков, об'ємно-просторова композиція яких характеризується розміщенням на головному фасаді двох симетричних башт-дзвіниць, які деменструють певні композиційні аналогії з прийомами традиційного католицького храмубудування. Загальне розпланувальне рішення характеризується хрещатою схемою з активним домінуванням центральної бані на восьмигранному світловому барабані з чотирма вікнами по поздовжній та поперечній осях. Вівтарна частина виконана на плані шестигранника. Північна та південна стіни головної нави завершуються потужними трикутними фронтонами, що засвідчує стилістичні впливи пізнього класицизму. Зовнішні поверхні стін обшиті горизонтальною шалівкою. Загальна колористична гама на момент обстеження (2016 р.) — голубий колір основних стінових поверхонь, темно-сині та білі архітектурні деталі, жовтий колір бань, маківок та хрестів.

Літ.: 50, с. 233.

П. Ричков

Церква св. Миколая, с. Городець.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

□ **с. МУЛЬЧИЦІ.** Церква Покрови Богородиці, 1875 р. Поруч із нею стоїть старий хрест, котрий, за переказами, позначає місце престолу старої церкви, яка по ветхості була розібрана перед побудовою нової. Архів існуючої церкви зберіг документи, періодику та богослужбову літературу XVIII–XX ст. Церква має традиційний для Волині тризрубний план з домінуючою навою. Над центральним зрубом влаштовано восьмигранний світловий барабан, що завершується куполом з декоративним «сліпим» ліхтарем нагорі. До прямокутного вівтаря

Церква Покрови Богородиці, с. Мульчиці.
Фото: Г. Гайсенюк.

з півночі і півдня прибудовані невеликі приміщення ризниці й паламарні. Із заходу до бабинця прибудована двоярусна дзвіниця з наметовим верхом, традиційним для «епархіального стилю». Донедавна храм зберігав традиційний вигляд, був оббитий дошкою та пофарбований у голубий колір. В останні роки церква зазнала істотних змін зовнішнього вигляду внаслідок проведення ремонтних робіт із використанням новітніх опоряджувальних матеріалів.

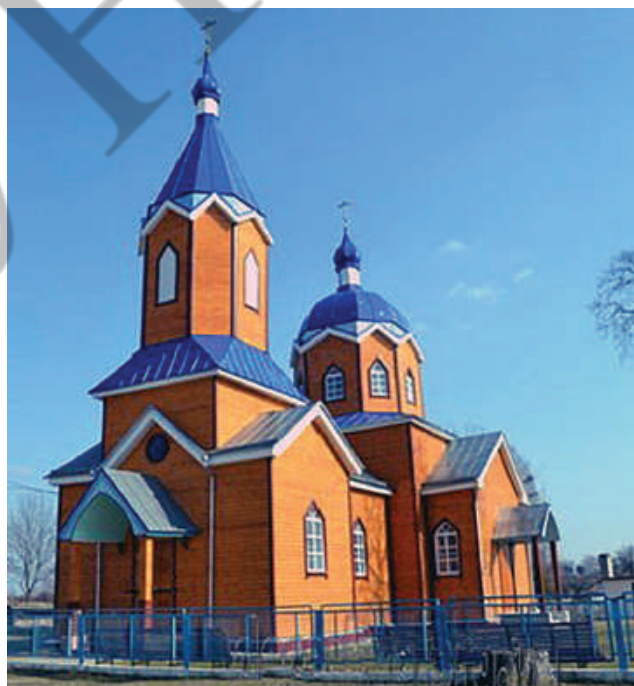
Літ.: <http://www.istvolyn.info/index.php>.

П. Ричков

● **с. ОЗЕРО.** Церква св. архангела Михаїла, 1892 р. Зведена, ймовірно, на місці старішої святині. Останній ремонт, який змінив вигляд храму, проведений у 2010-х роках. Знаходиться при дорозі в центральній частині села, недалеко від озера. Святиня хрещата в плані, одноверха, за своїми формами одна з типових, зведених згідно з традиційною «епархіальною» стилістикою. Над центральним зрубом влаштований доволі високий восьмигранний світловий барабан із банею півсферичного профілю і невеликою маківкою. До західного фасаду бабинця прибудована триярусна дерев'яна дзвіниця по типу «восьмерик на двох чет-

Церква св. архангела Михаїла, с. Озеро.
Фото: goo.gl/L2ndsU

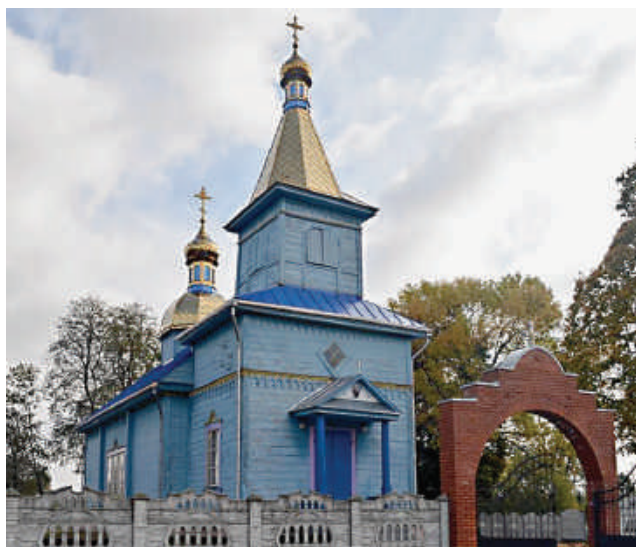

Церква св. архангела Михаїла, с. Озеро.
Фото: goo.gl/L2ndsU

вериках». До бічних рамен нави провадять додаткові зовнішні входи. Під час останнього ремонту церкви усі зовнішні поверхні стін повністю декоровані дерев'яним брусом світло-коричневого кольору, деякі архітектурні деталі втрачені. Все це, на жаль, істотно трансформувало первісний, автентичний вигляд храму, уподібнивши його до сучасної новобудови.

Літ.: <http://www.istvolyn.info/index.php>.

П. Ричков

Церква Іоанна Богослова, с. Острівці.
Фото: goo.gl/uvZ3LB

□ с. **ОСТРІВЦІ**. Церква св. Іоанна Богослова, 1868 р. Храм розташований на околиці села, відіграє роль висотного акценту в панорамі місцевої забудови. Просторова структура будівлі подібна до поліського типу у вигляді єдиного об'єму, накритего двосхилим дахом. За традицією російського храмобудування, поширеного на Волині у другій пол. XIX — на поч. XX ст., до західного фасаду церкви прибудована двоярусна дзвіниця, накрита восьмигранним наметом. Гребінь двосхилого даху наві прикрашений декоративною банькою на глухому восьмигранному барабані. Нава має в інтер'єрі церкви підвісну стелю. Нині верхи дзвіниці та центральної баньки покриті анодованим металом з імітацією позолоти, а первісні маківки і хрести замінені шаблонними. Попередня покрівля дахів із жерсті замінена на металочерепицю синього кольору. Подібне «оновлення» храму негативно вплинуло на його загальний образ. По периметру будівлю оперізує накладний аркатурний фриз, вікна обрамлені лиштвами спрощеного профілювання та декоровані сандриками. Площина стін церкви пофарбована в голубий колір.

Літ.: 50, с. 233.

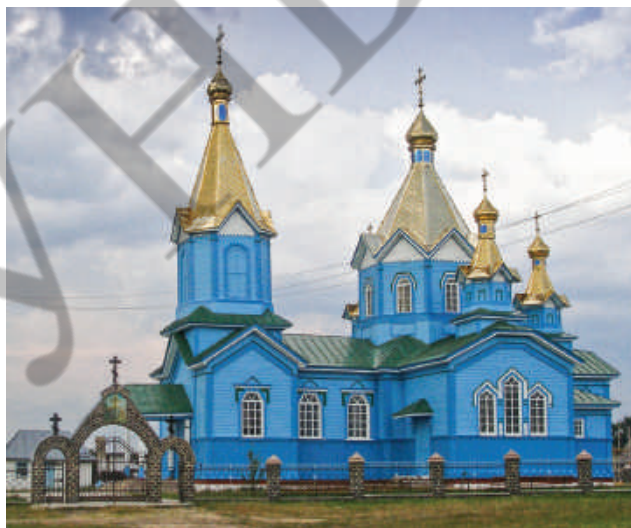
О. Смолінська

□ с. **ПОЛИЦІ**. Церква Воздвиження Чесного Хреста, 1901 р. За поданням М. Переверзева, храм маломісткий, всередині розписаний іконами по дереву. Розташований в центрі села на рівнинній ділянці, відіграє роль висотної домінанти, добре проглядається з основних вулиць поселення. За своєю архітектурною типологією це хрещата п'ятизрубна церква з прибудованою до західного фасаду триярусною дзвіницею. Головна нава у плані більша, ніж східний та західний зруби, завершена восьмигранним світловим барабаном,

накритим пірамідальною банею. З північного та південного боків абсиди прибудовані невеличкі ризниця та паламарня. Бічні прибудови та вівтарна частина увінчані декоративними баньками на сліпих барабанах. Стилістика храму витримана в дусі неоросійського стилю, поширеного на теренах історичної Волині протягом другої пол. XIX — поч. XX ст. Характерними ознаками цього є загальна структура храму з прибудованою із заходу дзвіницею, пірамідальні верхи церкви, декоровані спрощеними трикутними закомарами та наявність накладного декору у вигляді сандриків над вікнами, декоративного фризу по периметру будівлі, цибулястих маківок та ін. Нині бані та маківки покриті анодованим металом, що імітує позолоту, дахи — металом зеленого кольору, площина стін пофарбована у традиційний для Волині голубий колір.

Літ.: 50, с. 234.

О. Смолінська

Церква Воздвиження Чесного Хреста, с. Поліці.
Фото: О. Нагорнюк, 2009 р.

Іконостас церкви Воздвиження Чесного Хреста, с. Поліці. Фото: О. Нагорнюк, 2009 р.

ГОЩАНСЬКИЙ РАЙОН

□ **с. АНДРУСІЇВ.** Церква Успіння Богородиці та дзвіниця, 1725 р. Споруджена на кошти поміщика Антонія Чечеля-Новоселецького. В 1856 р. піднята на кам'яний фундамент. У 1876 р. гонтова покрівля замінена на жерстяну, а зруби обшиті ззовні вертикальними дошками згідно з започаткованою в ті часи традицією. Характерний для центрально-волинського церковного будівництва тип тризрубного, одноверхого храму з наближеними до квадрату планами бабинця, нави та абсида. Певна нетипова відмінність полягає в незначному перевищенні центрального зрубу над бабинцем та абсидою. Над навою надбудований світловий восьмерик із двома мініатюрними віконцями з півночі та півдня. Восьмерик має восьмигранний пірамідальний верх, що завершується «сліпим» ліхтарем. Бабинець має двосхилий дах, натомість абсида — вальмовий, трисхилий. На гребні обох дахів встановлені декоративні маківки. До головного входу пізніше прибудовано невеликий притвор, а до південної стіни абсида — невелике приміщення ризниці. Дворянска дзвіниця знаходиться в західній частині церковної території. Значно менша верхня її частина відділена від ширшої нижньої периметральним чотирисхилим дахом, має по три невеликих віконця з усіх сторін і завершується чотирисхилим наметовим верхом.

Літ.: 17, с. 500–501; 50, с. 334; 64, с. 527–529.

П. Ричков

*Церква Успіння Богородиці та дзвіниця, с. Андрусіїв.
Фото: П. Ричков, 2012 р.*

*Церква Вознесіння Господнього, с. Бугрин.
Фото: goo.gl/rDn7Ls*

□ **с. БУГРИН.** Церква Вознесіння Господнього, 1876 р. Церква побудована на кошти парафіян за проектом архітектора Пархоменка. Дерев'яна, простора, п'ятибанева, на кам'яному фундаменті, дахи покриті залізом. Храм знаходиться в центральній частині села на пагорбі та відіграє роль висотної домінант поселення. Церква є одним з найбільших дерев'яних храмів Рівненщини. Об'ємна структура храму — дев'ятизрубна, досить рідкісна для даного регіону, завершена п'ятьма банями, чотири з яких розташовані над міжраменними зрубами і носять суто декоративний характер. Із західного боку прибудована триярусна дзвіниця, накрита наметовим дахом. Віконні отвори з напівциркульним завершенням оздоблені сандриками кілевидної форми. В екстер'єрі церква має досить стриманий накладний декор у вигляді кутових лопаток, хвилястого фризу та декоративних лиштв на глухих барабанах бань. Виразний зразок храмового зодчества Волині кін. XIX ст. і вдалого застосування елементів неовізантійської та неоросійської стилістики. Станом на 2015 р. верхи Вознесенської церкви покриті листовим металом синього кольору, первісні маківки з хрестами замінені на шаблонні елементи з імітацією позолоти. Стіни храму шальовані ззовні горизонтальною дошкою і пофарбовані у голубий колір з акцентуванням кутових лопаток, карнизної частини та вхідних частин більш насиченим відтінком.

Літ.: 64, с. 703–704.

О. Смолінська

□ **с. ВІЛЬГІР.** Церква Покрови Богородиці та дзвіниця, 1859 р. Розташована в східній частині села на лівому високому березі річки Горині. Побудована на кошти парафіян, поновлювалася в 1884 р. Дерев'яна, на

кам'яному фундаменті, покрита жерстю. У 1889 р. пофарбована в зелений колір, поблизу розташовувалася ветха дзвіниця. Архітектура храму наближена до традицій церковного будівництва Волині. Тридільна, однобанева, з невеликим прибудованим притвором. З південного боку до вівтарної частини прибудована ризниця. Центральний зруб ширший ніж вівтарна частина та бабинець, завершений приземистою банею на широкому барабані. Вікна зрубів мають характерну форму зі зрізаними верхніми кутами. Північна та південна стіни барабану прорізані невеличкими віконними отворами прямокутної форми, обрамленими прорізними лиштвами. Зруби

вівтаря та бабинця накриті двосхилими дахами та увінчані декоративними маківками на сліпих ліхтариках. Центральна баня також увінчана невеличкою маківкою, що завершується унікальним хрестом, який можна вважати оригінальним витвором ковальського мистецтва. Будівлю оперізує аркатурний фриз. Стіни храму покриті вертикальною шалівкою з нащільниками. Присадкувата дзвіниця по типу «четверик на четверику» розташована з південного заходу від церкви. Очевидно, вона була збудована пізніше, на місці колишньої, про яку згадує М. Теодорович. Завершена наметовим дахом, увінчаним декоративною маківкою з хрестом. Про пізнішу дату зведення дзвіниці свідчать також загальні пропорції будівлі та характер зовнішнього шалювання стін, відмінного від шалювання самої церкви. Колористика будівель ансамблю виконана в традиційній голубій гамі з акцентуванням віконних та дверних лиштв жовтим кольором. Станом на 2015 р. церква та дзвіниця в цілому мають добре збережений первісний вигляд.

Літ.: 50, с. 310; 64, с. 705–707.

О. Смолінська

*Церква Покрови Богородиці, с. Вільгір.
Фото: goo.gl/5yrbkr; 2015 р.*

□ **с. ВОСКОДАВИ.** Церква Покрови Богородиці, XVIII ст. Розташована в старій частині села на перехресті трьох вулиць. Точна дата будівництва невідома. Тризрубний одноверхий храм з прибудованою до бабинця дзвіницею. Нава по висоті та розпланувальним вимірам майже вдвічі перевершує розміри приміщень бабинця та абсиди. Над навою надбудований восьмигранний барабан з чотирма віконними отворами з півдня та півночі, що завершується восьмигранною банею барокової форми з мініатюрною маківкою. Дах бабинця двосхилий, вівтарної частини — вальмовий. Колористика зовнішнього опорядження на

*Дзвіниця церква Покрови Богородиці, с. Вільгір.
Фото: goo.gl/8sfJXa; 2015 р.*

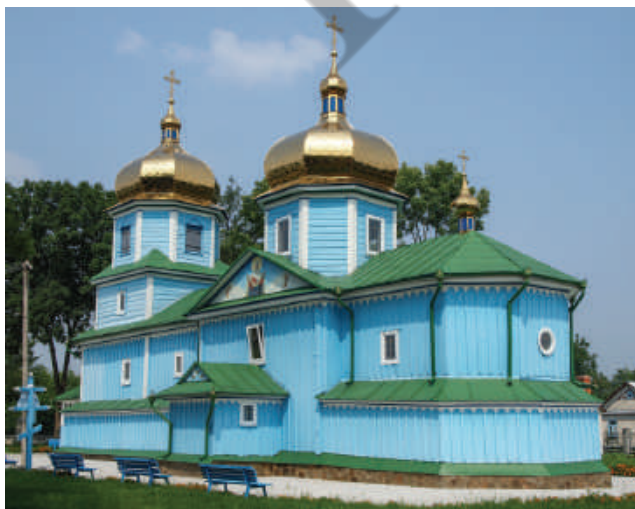
*Церква Покрови Богородиці, с. Воскодави.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

час обстеження (2016 р.): світло-голуба — синя — жовта — біла. За ознаками архітектурного завершення в «синодальному стилі» дзвіниця до бабинця, очевидно, прибудована пізніше. До північної стіни абсиди прибудовано допоміжне приміщення ризниці. Над головним входом влаштовано двосхилий навіс. Наявність на бічних стінах нави вертикальних брусів-стяжок, замаскованих ззовні під вертикальні пілястри, свідчить про давніші конструктивні заходи задля стабілізації зрубною конструкції.

Літ.: 50, с. 347; 64, с. 537–538.

П. Ричков

□ **с. ГОРБАКІВ. Церква св. Трійці, 1764 р.** Збудована на кошти князя Станіслава Любомирського, перебудовувалася в 1811 та 1864 рр. Дерев'яна, на кам'яному фундаменті. В 1872 р. на кошти парафіян до неї прибудовано триярусну дзвіницю відповідно до настанов православного Синоду. В 1885 р. церкву пофарбовано, встановлено новий іконостас. Об'ємно-просторова композиція церкви поєднує традиційний тризрубний план з пізнішою добудовою до головного входу триярусної дзвіниці. Усі три зруби (нава, бабинець, абсида) та перший ярус дзвіниці рівновисокі. Центральний зруб храму має надбудову у вигляді восьмигранного світлового барабану з приблизно рівновеликими гранями і чотирма вікнами. Завершується восьмигранний восьмигранний підбанник, що завершується восьмигранною злегка припіднятою банею та світловим ліхтариком із невеликими віконцями. Дах бабинця двосхилий, вівтарної частини — п'ятихилий. До головного входу прибудовано притвор з двосхилим дахом. Додатковий вхід влаштовано в південній стіні нави, його акцентовано невеликим дашком на двох стовпчиках з трикутним фронтоном. До південної стіни абсиди прибудовано невелике приміщення ризниці. Ззовні стіни обшиті вертикальними дошками з націльниками, що завершуються під головним карнизом характерними декоративними викружками. У південно-східному куті церковної території знаходиться двоярусна дзвіниця типу «чет-

*Церква св. Трійці, с. Горбаків.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

купольний восьмигранник та два верхні яруси дзвіниці натомість обшиті горизонтальними дошками.

Літ.: 64, с. 687–688.

П. Ричков

□ **с. ДРОЗДІВ. Церква св. Георгія та дзвіниця, 1788 р.** Споруджена на кошти парафіян та поміщика. В 1846 р. обшита дошками і покрита гонтом (раніше, очевидно, мала солом'яний дах). У 1881 р. покрита жерстю і пофарбована ззовні. Одноверхий тризрубний храм із рівновисокими зрубами. Бабинець та нава наближені до плану квадрата, вівтарна частина має шестигранний план. Над навою влаштований відносно невисокий восьмигранний підбанник, що завершується восьмигранною злегка припіднятою банею та світловим ліхтариком із невеликими віконцями. Дах бабинця двосхилий, вівтарної частини — п'ятихилий. До головного входу прибудовано притвор з двосхилим дахом. Додатковий вхід влаштовано в південній стіні нави, його акцентовано невеликим дашком на двох стовпчиках з трикутним фронтоном. До південної стіни абсиди прибудовано невелике приміщення ризниці. Ззовні стіни обшиті вертикальними дошками з націльниками, що завершуються під головним карнизом характерними декоративними викружками. У південно-східному куті церковної території знаходиться двоярусна дзвіниця типу «чет-

*Церква св. Георгія, с. Дроздів.
Фото: goo.gl/nshD2H*

верик на четверику» з пірамідальним дахом і дещо вужчим верхнім ярусом. Ззовні стіни дзвіниці обшиті вертикальними дошками з нащільниками.

Літ.: 17, с. 513; 50, с. 341; 64, с. 534–535.

П. Ричков

□ **с. ЖАВРІВ.** Церква св. Якова, 1876 р. Споруджена на кошти парафіян. Розташована на рівнинній місцевості в центральній частині села. Одноверхий, тризрубний храм з рівновисокими зрубами і прибудованою дзвіницею. Над центральною прямокутною в плані навою влаштований невисокий восьмигранний барабан із двома невеликими віконцями з південної та північної сторін. Барабан накрито восьмигранним півсферичним куполом, що завершується доволі масивним «сліпим» ліхтарем із маківкою шоломовидного профілю. На бані та дзвіниці уцілили металеві хрести оригінальної орнаментальної форми. Головний вхід від заходу та бічний від півдня мають невеликі притвори. До південної стіни вівтарного зрубу прибудоване приміщення ризниці. Форма дзвіниці відповідає композиційній схемі «восьмерик на двох рівношироких четвериках». Завершення дзвіниці виконане у вигляді дещо пониженого восьмигранного намету з невеликою декоративною маківкою. В останні роки здійснені ремонтні роботи, внаслідок яких храм отримав зовнішнє опорядження у вигляді пластикового сайдингу двох відтінків — білого та салатого. В зелений колір пофарбовано цоколь, дахи, бані та маківки. Хрести та «яблука» під ними жовтого кольору.

Літ.: 50, с. 314; 64, с. 689.

П. Ричков

● **с. КОЛЕСНИКИ.** Церква св. Трійці та дзвіниця, XVIII ст.(?). Знаходиться в центральній частині села поблизу перехрестя доріг. Відомо, що село вперше згадується

*Церква св. Якова, с. Жаврів.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

*Церква св. Трійці та дзвіниця, с. Колесники.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

в заповіті кн. Богуша Корецького у 1579 р., і, можливо, відтоді тут існувала православна святиня. Храм поновлювався в 1861 та 1882 рр., був філіяльним парафіяльною церкви сусіднього с. Вільгір. Церква одноверха, тризрубна з рівновисокими зрубами (бабинець, нава, абсида). Нава надбудована просторим восьмигранним барабаном із двома маленькими віконцями. Бانيا наближена до півсферичної восьмигранної форми і завершується декоративним ліхтарем із маківкою. Має дві прибудови у вигляді невеличкої ризниці з південної сторони абсида та невеликий притвор на головному вході. Стіни шальовані вертикально дошками і лиштвами. Загальна об'ємно-просторова композиція храму вигідно вирізняється лаконізмом і водночас стриманою монументальністю об'ємних мас. З північного заходу від церкви розташована невелика двоярусна дзвіниця по типу «четверик на четверику» з невисоким наметом пірамідальної форми та мініатюрною маківкою. Колористика на момент обстеження ґрунтувалася на двох кольорах — блакитному (стіни) та сірому (покрівлі).

Літ.: 64, с. 552.

П. Ричков

□ **с. КРАСНОСІЛЛЯ.** Церква св. Дмитрія та дзвіниця, 1783 р. У 1866 р. капітально ремонтувалася. У 1885 р. церкву покрили жерстю і пофарбували у зелений колір. Тризрубний безверхий храм з рівновисокими зрубами. Бабинець та нава на прямокутному плані, вівтарна частина шестигранна. Дахи бабинця та нави — двосхилі, дах над абсидою — п'ятисхилий. До головного входу прибудовано невисокий притвор з двосхилим дашком. На гребні даху над навою встановлено декоративний «сліпий» ліхтарик з маківкою. Стіни зрубів ззовні обшиті вертикальними дошками з нащільниками. Храм зберіг первісний

Церква св. Дмитрія та дзвіниця, с. Красносілля.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

Церква Покрови Богородиці, с. Курозвани.
Фото: goo.gl/wxuFXL

зеленувато-голубий відтінок із доповненнями синього та білого — для підкреслення зовнішніх кутів зрубів. Покрівля виконана з жерсті сірого кольору. В новітню добу встановлені пластикові вікна. У південно-західній частині церковної території знаходиться двоярусна дзвіниця типу «четверик на четверику» з пірамідальним дахом і мініатюрною маківкою нагорі. Зовнішні стіни обох ярусів дзвіниці обшиті вертикальними дошками з нащільниками. Колористична гама на момент обстеження подібна до церкви.

Літ.: 50, с. 359; 64, с. 552.

П. Ричков

□ с. КУРОЗВАНИ. Церква Покрови Богородиці, 1836 р. Побудована за сприяння волинського архієпископа Іннокентія на кам'яному фундаменті, з жерстяною покрівлею. За оцінкою М. Теодоровича, церква виділялася міцною конструкцією. Той факт, що копії метричних книг тут зберігалися ще з 1801 р., свідчить про існування на цьому місці ще старішого храму. Розпланувальна схема характеризується поєднанням власне церкви і дзвіниці, прибудованої з західної сторони. Нава значно перевищує по площі бабинець і абсиду, завершується «сліпим» верхом із підбанником на плані квадрата й доволі виразною, хоча і невисокою банею, форма якої поєднує в собі понижений чотиригранний намет із восьмигранним півсферичним куполом. Храм має два входи — з західної та північної сторін, акцентованих ганками та дашками з трикутними фронтонами. Прибудована дзвіниця споруджена по типу «восьмерик на двох четвериках» і завершується високим восьмигранним наметом. Стіни церкви опоряджені горизонтальною шалівкою, пофарбованою в голубий колір. Покрівля даху бані

та намету виконана з сірої жерсті. В загальних рисах церкви спостерігається вплив пізнього класицизму.

Літ.: 50, с. 325; 64, с. 698.

П. Ричков

□ с. ЛИПКИ. Церква св. Параскеви, 1841 р. і дзвіниця. Церква збудована на кошти парафіян, на кам'яному фундаменті, міцна. На той час (1889 р.) біля храму стояла дерев'яна ветха дзвіниця. Копії метричних книг зберігалися з 1769 р. Згідно з інформацією В. Завади, церква св. Параскеви була збудована місцевим майстром Іваном Ничипоруком. Згодом цей храм послужив прототипом для цілої низки храмів південно-східної Волині, зведених у 1840-х роках. Церква розташована в південній частині села, на схід від храму знаходиться ставок. У цій частині села церква відіграє роль висотного акценту, добре сприймається з прилеглої вулиці. Не зважаючи на дату будівництва, архітектура храму (загальна структура будівлі, пропорції, декор) нагадує взірць традиційного церковного будівництва історичної Волині. Тридільна, однобанева, з прибудованим із заходу вхідним тамбуром. З північного боку приєднана невеличка ризниця. Ще один вхід у будівлю, нині недіючий, влаштований у південній стіні нави; наслідує класицистичну форму: обрамлений пікруглими пілястрами, завершений трикутним фронтоном. Центральний зруб ширший, ніж вівтарна частина та бабинець, завершений приземистою шоломоподібною банею на широкому барабані. Північна та південна стіни барабану прорізані віконними отворами лучкової форми. Особливістю храму є світловий ліхтарик, що вінчає баню і має мініатюрне віконце з південного боку. Зруби вівтаря та бабинця накріті двосхилими дахами та увінчані спрощеними хрестами на підхрестових яблуках. Будівлю оперізує

*Церква св. Параскеви та дзвіниця, с. Липки.
Фото: П. Ричков, 2012 р.*

геометризований фриз, що нагадує традиційні аркатурні обриси. Стіни храму опоряджені вертикальною шалівкою з нащільниками. Дзвіниця розташована з південного заходу від церкви. Очевидно, дзвіниця збудована пізніше, на місці колишньої, про яку згадує М. Теодорович. Це «четверик на четверику», завершений наметовим дахом, увінчаний декоративною маківкою з хрестом. Про пізнішу дату зведення дзвіниці свідчить зовнішнє шалювання стін, яке має певні відмінності від самої церкви. Станом на 2012 р. колористика будівель виконана в традиційній голубій гамі з акцентуванням кутів будівлі, віконних та дверних обрамлень темнішим відтінком.

Літ.: 17, с. 525; 26, с. 21; 64, с. 538–539.

О. Смолінська

□ **с. МНИШИН. Церква Покрови Богородиці, 1876 р.** Церква побудована на кошти парафіян. Дерев'яна, на кам'яному фундаменті, накрита жерстю, з такою ж дзвіницею. Храм тризрубний, однобаневий, з прибудованою до західного фасаду чотирирусною дзвіницею. Центральна нава у плані наближена до квадрату, завершена восьмигранним світловим барабаном, накрита півсферичною банею зі спрощеними закомарами. Форма верху дзвіниці подібна до головної бані, однак завершена гострим шпилем, увінчаним цибулястою маківкою. Будівля має три входи: із заходу, півночі та півдня, оформлені у вигляді класицистичних портиків на двох колонках, накритих двосхилими дашками з трикутними фронтонами. З північного та південного боків до вівтарної частини примикають ризниця та паламарня. Досить оригінально виглядають хрестоподібні вікна першого ярусу дзвіниці. Голосники дзвіниці, основні віконні та вхідні дверні отвори храму мають трапецієподібні завершення, обрамлені лиштвами простого профілювання. Загальна стилістика храму вирішена

*Церква Покрови Богородиці, с. Мнишин.
Фото: <https://goo.gl/tFnZQr>*

в дусі неоросійського напрямку, поширеного в другій пол. XIX — на поч. XX ст. На момент обстеження (2012 р.) в інтер'єрі церкви здійснювалися ремонтні роботи (поновлення розписів). Ззовні дерев'яний зруб захищений шалюванням із горизонтальних дощок. Основний колір стін — голубий, з акцентуванням кутових лиштв, колон вхідних портиків та віконних рам білою фарбою. Нині центральний верх церкви покритий анодованим металом з імітацією позолоти, верх дзвіниці та маківки — блискучими металевими пластинами голубого кольору, покрівля даху влаштована з листового металу синього кольору.

Літ.: 64, с. 736–737.

О. Смолінська

● **с. М'ЯТИН. Церква св. Параскеви, 1874 р.** Розташована у південно-східній частині села, біля перехрестя доріг, територія оточена невисоким кам'яним муром. Збудована коштом парафіян на місці попередньої святині, яка датується 1759 р. У 1885 р. покрита бляхою і пофарбована. Тридільна, одноверха святиня з рівновисокими зрубамі. Над навою надбудовано восьмигранний світловий барабан, накритий наметовим верхом із трикутними фронтонами. Подібний, однак дещо стрункіший, верх має невисока дзвіниця, надбудована безпосередньо над бабинцем. Нава має з півдня прибудову, яка рівна її довжині. До головного входу прилягає невеликий притвор із двосхилим дашком.

Літ.: 64, с. 761.

П. Ричков

Церква св. Параскеви, с. М'ятин.
Фото: С. Трохимець, 2015 р.

□ с. ПОСЯГВА. Церква св. Трійці, 1755 р. Побудована на кошти парафіян. У 1877 р. ремонтувалася. Розташована в старій частині села. Нетиповий (двоверхий), тризрубний храм з рівновисокими зрубами. Над центральним зрубом надбудовано невисокий восьмигранний світловий барабан із двома віконцями від півночі та півдня. Підбанник накритий восьмигранною банею зі «сліпим» ліхтарем під маківкою. Над шестигранною в плані абсидою влаштовано ще один верх — у вигляді восьмигранного барабану з власною «глухою» банею наметового типу і помітно меншими розмірами та невеликою маківкою. Ще одна маківка встановлена на гребні двосхилого даху над бабинцем. До бабинця з заходу на високому цоколі прибудований притвор із двосхилим дашком. Другий вхід до храму з власним притвором влаштований в південній стіні нави. Усі зовнішні стіни церкви опоряджені вертикальними дошками з нащільниками й пофарбовані в блакитний колір. Покрівля сірого кольору з оцинкованої жерсті. Неподалік головного входу

Церква св. Трійці, с. Посягва.
Фото: goo.gl/grMUce

знаходиться невелика двоярусна дзвіниця по типу «четверик на четверику» з невисоким наметовим верхом та декоративною маківкою нагорі.

Літ.: 64, с. 760–761; 50, с. 324.

П. Ричков

□ с. РЯСНИКИ. Церква Покрови Богородиці, 1911 р. У селі в 1762 р. коштом парафіян була збудована Успенська церква. Дерев'яна, на кам'яному фундаменті, з такою ж дзвіницею. Очевидно, саме цей храм передував будівництву на тому ж місці нинішньої церкви. Храм стоїть у центральній частині села, на природному увзвишші в оточенні листяних дерев. Церква хрещата, п'ятизрубна в плані, одноверха, з прибудованою триярусною дзвіницею. З півдня до вівтаря прибудована маленька дерев'яна захристія, з півночі — більша, мурована. Головна нава накрита чотирихилим дахом, завершена восьмигранним світловим барабаном з цибулястою банею. Дзвіниця завершена наметовим дахом, спрощеними закомарами та декоративними люкарнами. Вівтарна частина п'ятигранна, накрита дахом, що повторює її обрис. Бічні зруби, бабинець і нижній ярус дзвіниці накриті двосхилими дахами. Будівля ззовні оздоблена накладним декором у вигляді хрестоподібних елементів на щипцях дзвіниці та капітелях кутових пілястр. Зрубна конструкція церкви ззовні захищена шалюванням із дерев'яної дошки, розташованої у двох напрямках: основна площа стін вище підвіконня — горизонтально, у підвіконній частині — вертикально. Загальний образ будівлі підпорядкований неоросійській стилістиці, яка набула своєї досконалості на поч. ХХ ст.

Церква Покрови Богородиці, с. Рясники.
Фото: П. Бенедюк, 2012 р.

До останніх видозмінених елементів церкви можна віднести прибудовану до бабинця муровану котельню з півдня, муровану захристію з півночі та синій полікарбонатний дашок перед головним входом у будівлю. Такі добудови негативно позначилися на первісному образі храму. На момент обстеження (2012 р.) стіни церкви були пофарбовані у насичений голубий колір, верхи і дахи будівлі покриті листовим металом синього кольору.

Літ.: 50, с. 314; 64, с. 725.

О. Смолінська

● **с. СИМОНІВ. Церква св. Дмитрія, 1949 р.** Нинішня церква стоїть на місці старішої, яка була побудована в 1873 р. на кошти парафіян; дерев'яна, на кам'яному фундаменті, з такою ж дзвіницею. За непідтвердженими свідченнями, попередній храм був знищений пожежею у 1943 р. Церква знаходиться в історичному центрі села, на рівнинній місцевості, завдяки високій дзвіниці відіграє роль висотної домінанти поселення. Хрещатий, п'ятизрубний одноканевий храм з помітно видовженим по осі схід-захід бабинцем та прибудованою триярусною дзвіницею. Бічні приділи рівноширокі з центральним нефом, накриті двосхилими дахами, завершуються трикутними фронтонами. До бічних зрубів та західного фасаду прибудовані вхідні тамбури. Головна нава накрита приплюснutoю банею на об'ємному світловому барабані. Дзвіниця накрита восьмигранним наметовим верхом, доповненим трикутними закомарами. Верхи дзвіниці та головної бані увінчані оригінальними хрестами, які, ймовірно, залишилися від попередньої церкви. На дзвіниці церкви знаходяться дзвони від попереднього храму, які вдалося врятувати від знищення. Стіни нижнього ярусу дзвіниці, бабинця, бічних зрубів, вівтаря та підбанника прорізані віконними отворами з трикут-

*Церква св. Дмитрія, с. Симонів.
Фото: П. Ричков, 2009 р.*

ним завершенням, обрамлені лиштвами спрощеного профілювання. Зрубна конструкція храму захищена шалюванням із горизонтальних дощок, кути будівлі оздоблені простими лопатками. На час обстеження (2009 р.) у храмі проводилися ремонтні роботи (зовнішнє пофарбування стін). Основна площина стін пофарбована у традиційний для історичної Волині голубий колір, кути будівлі та карнизної частини виділені зеленим кольором.

Літ.: 64, с. 738.

О. Смолінська

□ **с. СИНІВ. Церква св. Іоанна Богослова та дзвіниця, 1595 р.** Храм ремонтувався в 1857 р. та в 1875 р. Встановлено нову баню, замінено гонтову покрівлю на залізну і вся церква пофарбована в зелений колір. Церква тризрубна, одноканева з рівновисокими зрубамі. Бабинець та нава на прямокутному плані, наближених до квадрата, вівтарна частина шестикутної в плані форми. Із західної сторони до входу прибудований доволі просторий притвор з двома дверима. Обабіч абсиди прибудовані ризниця та паламарня. По периметру основних зрубів під карнизом влаштований декоративний фриз з ромбовидними накладками, що нагадує класицистичний ордерний антаблемент. Стіни обшиті вертикальними дошками з нащільниками і характерними викружками угорі. Центральний зруб з обох горішніх сторін завершується великим трикутними фронтонами. Над навою влаштований потужний двоярусний восьмерик, верхня частина якого, як припускається, була надбудована пізніше. Восьмигранна, півсферична баня у вигляді

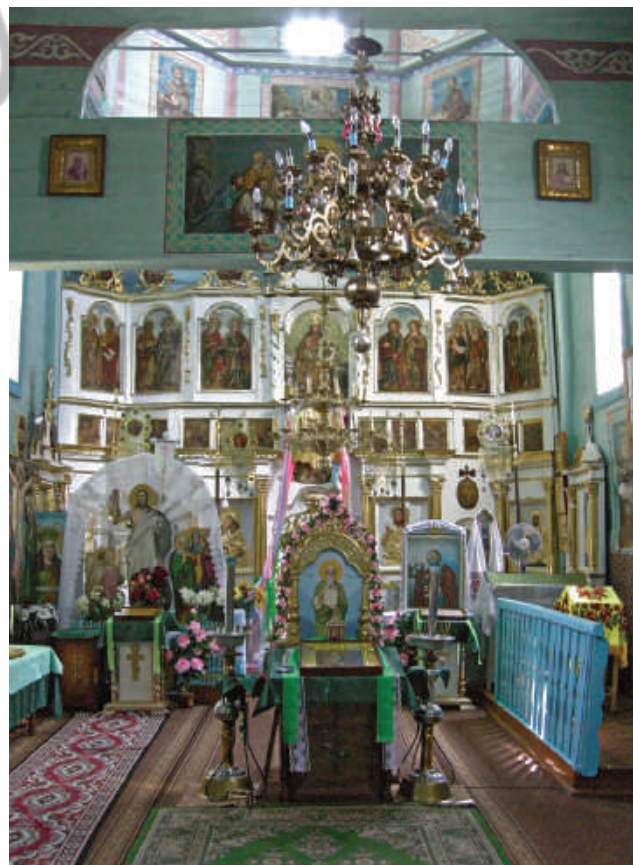
*Церква Іоанна Богослова, с. Синів.
Фото: В. Луц, 2008 р.*

Церква Іоанна Богослова, с. Синів.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

Дзвіниця церкви Іоанна Богослова, с. Синів.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

Іконостас церкви Іоанна Богослова, с. Синів.
Фото: В. Луц, 2008 р.

восьмигранного півсферичного купола з невеликим перехватом і фігурною маківкою на завершенні. По головних осях бані вбудовані чотири декоративних люкарни. Дах бабинця двосхилий, абсиди — п'ятисхилий. На південний захід від храму знаходиться дзвіниця, дата будівництва якої невідома. Покрита залізом в 1882 р. й тоді ж пофарбована в зелений колір. Характерний приклад «восьмерика на четверику». Верхній ярус відділений від нижнього розвинутим карнизом. Зовнішні стіни обшиті вертикальними дошками з нащільниками. Колористика на час обстеження (2016 р.) — синьо-біло-жовта з коричнево-білими віконними рамами.

Літ.: 17, с. 537; 26, с. 12–14; 50, с. 359; 54, с. 37; 64, с. 550–552.

П. Ричков

■ **с. ТУЧИН. Церква Преображення Господнього, 1730 р. та дзвіниця.** Дерев'яна, на кам'яному фундаменті, триверха. Конструктивно помітно відрізняється від традиційних прийомів дерев'яного зодчества Волині. Капітально ремонтувалася в 1864 та 1879 рр. План церкви має традиційне тридільне членування на зруби по типу «корабля» по осі «схід-захід». Серед

інших волинських дерев'яних церков вирізняється більш розвинутою об'ємною пластикою. Кожен зруб активно розвивається по вертикалі, завершуючись власною восьмигранною банею. Чітко виражена вертикальна ритмічність чотирьох ярусів храму. Масштабні співвідношення двох нижніх ярусів у менших розмірах повторюються на двох верхніх. Легкі відхилення від початкових («правильних») геометричних форм, помітне сходження стін до верху («ентазис»), незначні нерівності в обшивці зрубів надають споруді надзвичайну скульптурність, що дозволяє віднести її до числа кращих творів народного зодчества. Тяжіє за стилем до дерев'яного церковного будівництва Поділля та Лівобережної України XVII–XVIII ст. Поряд з церквою з південного боку знаходиться двоярусна дзвіниця по типу «четверик на четверику». Зовнішні стіни зрубів опряджені вертикальними дошками з нащільниками. Має пірамідальний чотирихилий дах із невеликою маківкою. У горішньому зрубі з усіх чотирьох сторін влаштовані віконні отвори з глухими віконницями.

Літ.: 17, с. 545–546; 24, с. 113–123; 47, с. 212–213; 50, с. 361; 64, с. 552–554.

П. Ричков

*Церква Преображення Господнього та дзвіниця, с. Тучин.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

■ **с. ТУЧИН.** Церква св. Параскеви, 1900 р. М. Теодорович зазначає, що в старій частині села раніше була церква, побудована в 1711 р., а при ній міцна дзвіниця. Нинішній храм зведений на місці старої церкви в 1900 р. Розташована в центральній частині села на природному узвишші поряд з Тучинським парком та відіграє важливу роль просторового орієнтира у структурі поселення. Дерев'яний, тризрубний в плані, однобаневий храм типу «корабель» з прибудованою до західного фасаду триярусною дзвіницею. Зруб дзвіниці вужчий, ніж бабинець, завершений стрімким наметом, декорованим з усіх боків трикутними фронтонами. Вівтарна частина в плані має гранчасту форму, з півночі до неї примикає приміщення захристії. З північного та південного боків в центральному зрубі влаштовано додаткові входи в вигляді портиків на чотирьох колонках, накритих двосхилими дахами. Природне освітлення нави

здійснюється через великі тридільні вікна з трикутним завершенням. Особливістю церкви є пропорційно незвичний, об'ємний барабан центральної нави, накритий приплюснутою шоломоподібною банею. Верхи дзвіниці та головної бані увінчані цибулястими маківками на глухих ліхтариках. Зовнішній декор храму влаштовано у вигляді кутових лопаток та накладних діагональних підкосів зі спрощеним прорізним орнаментом. Храм має ознаки неоросійського стилю, розповсюдженого на Волині у другій пол. XIX — на поч. XX ст. На момент обстеження церкви (2012 р.) площа стін пофарбована у голубий колір, елементи накладного декору — в білий. Верхи покриті анодованим металом з імітацією позолоти. Над головним входом влаштовано дугоподібний навіс із полікарбонату синього кольору.

Літ.: 17, с. 546; 50, с. 361; 64, с. 553–554.

О. Смолінська

*Церква св. Параскеви, с. Тучин.
Фото: О. Смолінська, 2012 р.*

ДЕМИДІВСЬКИЙ РАЙОН

□ **с. БЕРЕСТЕЧКО (РУСИНО-БЕРЕСТЕЧКО).** Церква Різдва Богородиці, 1885 р. Дерев'яна церква будувалася протягом 1883–1885 рр., однак є відомості, що на цьому місці віддавна існував старіший храм, споруджений, очевидно, ще у XVIII ст. Побудована на кошти парафіян. Вона мала кам'яний фундамент, досить простора, крита жерстю, літургійним начинням та богослужбними книгами на той час бідна. Сучасна церква розташована в центральній частині села, відіграє роль виразної висотної домінанти і добре сприймається з головної вулиці. Церква являє собою однобаневий, тризрубний храм з прибудованою дзвіницею. Над нею влаштовано дах наметової форми. Центральний зруб суттєво вищий за об'єми бабинця та вівтарної частини. Приміщен-

Церква Різдва Богородиці, с. Берестечко (Русино-Берестечко). Фото: О. Смолінська, 2011 р.

ня бабинця та нави наближені в плані до квадрату, вівтарна частина — шестигранна. Ззовні головна баня на «восьмерик» має приземкувату грушовидну форму, увінчана декоративною маківкою з металевим хрестом. Головний вхід до храму традиційно влаштований із заходу через нижній зруб дзвіниці. Первісно церква мала також два входи безпосередньо до центральної нави — з півдня та півночі. Нині південний вхід не функціонує і сходи перед ним, як і сам ганок, розібрані. З північної та південної сторін до вівтарної частини прибудовано два невисокі приміщення ризниці та паламарні. Зовнішні кути зрубів акцентовані пілястрами з дощок, верхи

зрубів підкреслені розвинутим карнизним профілем, вікна мають декоративне обрамлення. Нижнє пасмо вертикального шалювання відділене від верхнього горизонтального шалювання спеціальним поясом. На час обстеження (2011 р.) площа стін була пофарбована у насичений голубий колір, основні елементи зовнішнього декору виділені білим. Покрівлю бані та дахів виконано з оцинкованої жерсті сірого кольору. Частину дерев'яних віконних рам (вівтарний зруб та восьмерик) замінено на пластикові рами зі склопакетами.

Літ.: 17, с. 148–149; 64, с. 1055–1056.

О. Смолінська.

□ **с. БІЛЬЧЕ.** Церква св. Дмитрія, 1701 р. Розташована в центральній частині села, на лівому березі ріки Стир, майже впритул до прибережного крутосхилу. Храм зберігає роль архітектурної домінанти в цій частині села і візуально добре сприймається із західного та південного напрямків, а також із річкової долини. Церква побудована на кошти поміщика Загорського. В 1879 р. до церкви прибудована нова

Церква св. Дмитрія, с. Більче. П. Ричков, 2011 р.

дерев'яна дзвіниця. В 1882 р. покрита жерстю, пофарбована всередині та ззовні, оточена мурованою огорожею на кошти парафіян. Об'ємно-просторова композиція старої частини храму являє собою архаїзований тип двозрубної будівлі. Головне приміщення має прямокутну в плані форму, виразно видовжену по осі схід-захід, накрите двосхилим дахом, на гребні якого встановлено цибулясту маківку на сліпому ліхтарику. Вівтарна частина шестигранна в плані, має однакову висоту з головним зрубом. Прибудована дзвіниця завершується наметовим дахом. З північної сторони до вівтарної частини прибудовано невелике приміщення ризниці. Стінові конструкції зрубів

ззовні мають горизонтальне шальовання з дощок, кути зрубів підкреслені вертикальними лопатками, верх стін акцентовано профільованим карнизом, вікна мають декоративні лиштви. На час обстеження (2011 р.) площа стін була пофарбована у голубий колір. Основні елементи зовнішнього декору виділені фарбою білого кольору.

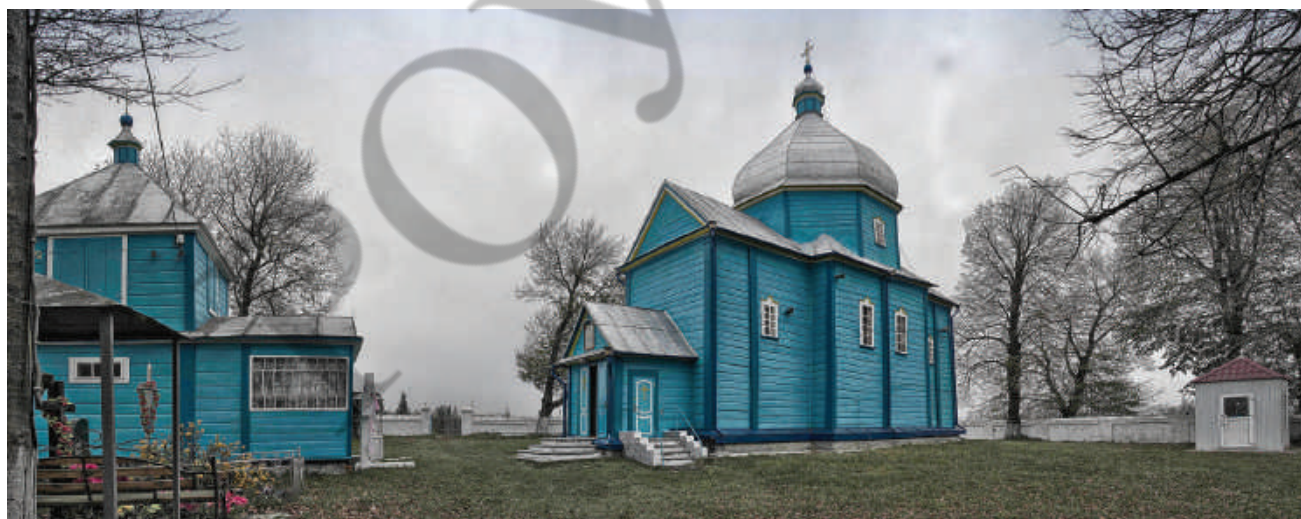
Літ.: 50, с. 105; 64, с. 1069–1070; 81, с. 134–135.

О. Смолінська

□ **с. БОРЕМЕЛЬ. Церква св. Георгія, 1775 р.** Знаходиться на території старого цвинтаря на південній околиці села. Побудована на кошти парафіян, виконує роль вертикальної домінанти, розташованої на підвищеному лівому березі р. Стир (тепер Хрінницьке водосховище). Грунтовно ремонтувалася в 1885 р. Дерев'яний, тризрубний, однобаневий храм з рівновисокими зрубами на кам'яному фундаменті. Над головною навою влаштовано восьмерик з масивною банею грушвидної форми. Завершення бані — декоративний «сліпий» ліхтарик з маківкою. Із заходу до головного входу в бабінець прибудовані невеликі сіни з двома дверима — на південь та на захід. До північної стіни вівтаря прибудована ризниця. Зовні стіни шальовані горизонтальними дошками.

*Іконостас церкви св. Георгія, с. Боремель.
Фото: В. Луц, 2014 р.*

*Церква св. Георгія, с. Боремель.
Фото: В. Луц, 2014 р.*

*Натис з датою будівництва церкви св. Георгія, с. Боремель.
Фото: В. Луц, 2014 р.*

Покрівля — нефарбована оцинкована жерсть. У церкві знаходиться бароковий іконостас з елементами стилю рококо. На перетинці над входними дверима до бабинця зберігся старовинний різьблений напис з датою будівництва церкви: «ДОМЪ СЕИ ГДЕВН СОЗДА // Року Божіа 1775 Мѣа Іюла 26». Колористика зовнішніх стін на момент обстеження — голуба з білими деталями.

Літ.: 17, с. 124–125; 32, с. 419–420; 54, с. 151–152; 64, с. 1034; 82, с. 133.

П. Ричков

● **с. КОПАНЬ. Церква Покрови Богородиці, 1924 р.** Побудована на кладовищі. Дводільний, одноверхий храм з невеликою абсидою. Домінанта об'єму — масивний восьмигранний верх, рівноширокий з навою. Над ним — низький пірамідальний дах, увінчаний «сліпим» ліхтариком. Над входом влаштований навіс з прозорого полікарбонату. В процесі виконання ремонтних робіт стіни церкви були обшиті ПВХ-сайдингом, дверні полотна — металевими листами, що призвело до втрати автентичного вигляду храму.

О. Михайлишин

*Церква Покрови Богородиці, с. Копань.
Фото: goo.gl/ip7sA9*

□ **с. МАЛЕВЕ. Церква Воздвиження Чесного Хреста, 1894 р.** Перша згадка про існування церкви у с. Малеве датована 1696 роком; зафіксована в переписі уніатської адміністрації (протопопія Луцька). Попередня церква була побудована тут в 1717 р. на кошти парафіянта священника Євгасевича. В інших документах зустрічається дата — 1777 р. Станом на 1880-і рр. стара церква мала кам'яний фундамент, була досить просторою, однобаневою, накрита жерстю. Поблизу церкви знаходилася окрема дзвіниця на дубових палях. Нинішня церква розташована в центральній частині села, на прямокутній земельній ділянці, північна сторона якої прилягає до головної вулиці. Храм відіграє роль архітектурної доміанти в цій частині села. Храм одноверхий, п'ятиригзрубний, хрещатий в плані із дзвіницею, прибудованою до бабинця. Над дзвіницею влаштовано дах наметової форми із шпилеподібним завершенням. З північної та південної сторін до вітварної частини прибудовано два невисокі приміщення — відповідно ризниці та паламарні. Над центральним зрубом знаходиться восьмигранний підбанник, кожна сторона якого прорізана віконним отвором з трикутним завершенням. Перехід від «четверика» до «восьмерика» здійснено за рахунок кутових трикутних тропців («вітрил»). Завершення восьмерика — у вигляді восьмигранної бані грушоподібного профілю, увінчаної гранчатою маківкою цибулястої форми з металевим хрестом. Зовнішнє опорядження: кути зрубів підкреслені пілястрами з дощок, верхи зрубів акцентовано карнизним профілем, вікна мають декоративне обрамлення. На час обстеження (2011 р.) церква була пофарбована у насичений голубий колір. Основні елементи зовнішнього декору виділені фарбою білого кольору.

Літ.: 17, с. 148–149; 64, с. 1054–1055; 90, с. 56.

О. Смолінська

*Церква Воздвиження Чесного Хреста, с. Малеве.
П. Ричков, 2011 р.*

*Церква св. Параскеви, с. Солонів.
Фото: О. Смолінська, 2016 р.*

● **с. СОЛОНІВ.** Церква св. Параскеви, 1909 р. Церква хрещата, п'ятизрубна, однобанева, в плані наближена до форми латинського хреста. До західного фасаду прибудована триярусна дзвіниця, завершена восьмигранним наметом. Бічні зруби вужчі, ніж головна нава, завершені трикутними фронтонами. До них із півночі та півдня примикають класицистичні портики на двох колонах. Подібний портик влаштовано перед головним входом до церкви. Вівтар у плані має п'ятигранну конфігурацію, накритий вальмовим дахом. До вівтарної частини з обох боків прилягають приміщення ризниці та паламарні. Центральний зруб накритий двозаломним верхом, що складається з восьмигранного світлового барабану та півсферичної бані, доповненої з усіх боків спрощеними закомарами. Верхи дзвіниці та бані увінчані цибу-

лястими маківками на сліпих ліхтариках. Зовнішній накладний декор досить стриманий і витончений; проявлений у вигляді кутових пілястр з елементами ордерної системи, віконних лиштв нескладного профілю та стилізованих капітелей колон вхідних портиків. У цілому загальна стилістика та пропорції будівлі підпорядковані канонам неокласичного та неоросійського напрямів. Стіни храму шальовані горизонтальними дошками. На момент обстеження (2016 р.) площа стін церкви пофарбована у світло-голубий колір, елементи накладного декору — в білий; верхи будівлі влаштовані з жерсті, ззовні покриті фарбою синього кольору. Первісні маківки та хрести замінені шаблонними з імітацією позолоти.

Літ.: 50, с. 104; 64, с. 1065–1066.

О. Смолінська

Місто Дубно

■ **ДУБНО.** Церква св. Георгія, 1700 р. та дзвіниця, 1869 р. Існує інформація про точну дату завершення будівництва церкви — 22 липня 1700 р. Тризрубний, одноверхий храм з рівновисокими зрубами. Планувальне вирішення складається з наближених до квадрату бабинця, нави та абсиди. Над навою влаштований відносно невисокий восьмерик підбанника з двома фігурними вікнами з південної та північної сторін. Підбанник накрито восьмигранним пониженням куполом, що завершується світловим ліхтарем з чотирма віконцями та маківкою грушовидної форми. Над бабинцем та абсидою влаштовані дахи у вигляді двох восьмигранних куполів із декоративними маківками. Зовнішні стіни опоряджені вертикальними дошками з націльниками. В кін. ХХ — на поч. ХХІ ст. до давніших прибудов ризниці та притвору додалися додаткові приміщення вздовж північного фасаду, що

*Церква св. Георгія, м. Дубно.
Фото: В. Луц, 2015 р.*

відчутно деформувало цілісний архітектурний образ храму. Дзвіниця двоярусна по типу «четверик на четверику», завершується високим наметовим дахом з цибулястою маківкою. Зовнішні стіни опоряджені горизонтальними дошками, підкреслені карнизами та кутовими пілястрами. Декоративні обрамлення мають також дверні та віконні отвори.

Літ.: 17, с. 120–121; 48, с. 301–302; 50, с. 79; 54, с. 141–142; 64, с. 877–878.

П. Ричков

*Церква св. Георгія, м. Дубно.
Фото: В. Луц, 2015 р.*

*Іконостас церкви св. Георгія, м. Дубно.
Фото: В. Луц, 2015 р.*

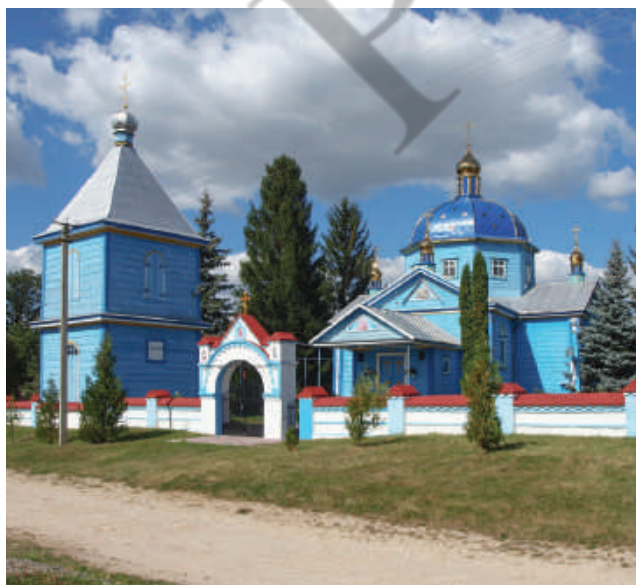
*Церква св. Георгія, м. Дубно.
Фото: В. Луц, 2012 р.*

ДУБЕНСЬКИЙ РАЙОН

● **с. БІЛОБЕРЕЖЖЯ.** Церква св. архангела Михаїла, 1765 р. та дзвіниця. Існує інформація, що храм був побудований єзуїтами в зоні адміністративного впливу Острозького єзуїтського колегіуму, незадовго до ліквідації ордену. В 1887 р. ґрунтовно ремонтований. Рідкісний на Волині приклад одноверхого дерев'яного храму на хрещатому п'ятизрубному плані. Над середохрестям влаштовано восьмигранний барабан з віконними отворами на кожній стороні. Барабан завершується восьмигранним куполом та «сліпим» ліхтарем із маківкою. На гребнях чотирьох рамен поставлені декоративні маківки. До головного входу пізніше добудовано притвор та відкриту галерею під одним спільним дахом. Чотири зруби (бабінець, абсида, два бічних) накриті двохилими дахами з трикутними фронтонами. Зовні стіни обшиті горизонтальними дошками, зовнішні кути акцентовано декоративними пілястрами. Поряд із головним входом на церковній території розташована двоярусна дзвіниця по типу «четверик на четверику», накрита чотиригранним пірамідальним наметом із декоративною маківкою. Колористична гама на момент обстеження (2016 р.) — голуба, ультрамаринова покрівля купола, сірий намет дзвіниці, жовта маківка на церкві.

Літ.: 64, с. 910–911.

П. Ричков

*Церква св. архангела Михаїла та дзвіниця, с. Білобережжя.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

□ **с. БІЛОГОРОДКА.** Церква св. євангеліста Луки, 1914 р. Церква розташована на околиці села на природному узвишші. Храм відіграє роль архітектурної доміанти в цій частині села. Об'ємно-просторова композиція являє собою одноверхий, п'ятизрубний, хрещатий в плані храм із дзвіницею, прибудованою до бабинця. Головний вхід до храму влаштовано у вигляді зашкленого тамбура. Над дзвіницею влаштовано дах наметової форми з цибулястою маківкою. З північної та південної сторін до вівтарної частини прибудовано два невисокі приміщення — відповідно ризниці та паламарні. Вівтар у плані має гранчасту форму, накритий п'ятисхилим дахом. Над центральним зрубом знаходиться восьмигранний підбанник, чотири сторони якого прорізани віконними отворами з трикутним завершенням. Перехід від «четверика» до «восьмерика» здійснено за рахунок кутових трикутних тромпів («вітрил»). Завершення восьмерика — у вигляді намету, увінчаного маківкою цибулястої форми з металевим хрестом нагорі. Зовні церква оздоблена шалівкою з горизонтальних дощок. Храм має доволі стриману систему зовнішнього опорядження: кути зрубів підкреслені лопатками з дощок, верхи зрубів і дахи акцентовано карнизним профілем, вікна мають декоративне обрамлення. На час обстеження (2010 р.) стіни церкви були пофарбовані у світло-голубий колір. Покрівля дахів і верхів влаштована з жерсті сірого кольору. Основні елементи зовнішнього декору виділені фарбою білого кольору.

Літ.: 44, с. 42–43; 50, с. 101.

О. Смолінська

*Церква св. євангеліста Луки, с. Білогородка.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.*

□ **с. БУЩА. Церква св. Олексія, 1906 р.** Церква збудована на кошти парафіян. Дерев'яний, чотиризрубний, однобаневий храм з чітко вираженою поздовжньою композицією основних об'ємів — дзвіниці, невеликого бабинця, нави та вівтаря. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» має понижений наметовий верх з цибулястою маківкою. Над навою влаштований світловий барабан з чотирма вікнами, з наметовим верхом. Стилістика церкви наближена до неоросійського типу, поширеного на Волині в другій пол. XIX ст. Характерна особливість даного об'єкта — декоративний фальш-карниз по периметру всієї церкви (за винятком вівтарного об'єму). Будівля розташована на кам'яному фундаменті; зовнішнє опорядження — дощате горизонтальне шалювання, пофарбоване в голубий колір (2006 р.); покрівля — сіра оцинкована жерсть.

Літ.: 44, с. 87.

О. Смолінська

*Церква св. Олексія, с. Буща.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

● **с. ВЕРБА. Церква св. Трійці, 1899 р.** Попередня церква збудована на кошти парафіян у 1774 р.; дерев'яна, з такою ж дзвіницею. В 1857 р. храм відремонтували і поновили іконостас. Очевидно, на цьому ж місці була побудована нинішня церква. Храм знаходиться на околиці села, на рівнинній ділянці. Церква хрещата, п'ятизрубна з прибудованим із західного боку зрубом дзвіниці. Головна нава накрита восьмигранним світловим барабаном з наметовим верхом. Триярусна дзвіниця «четверик на восьмерик» також накрита восьмикутним наметом, увінчаним цибулястою маківкою. З півночі та півдня до вівтаря примикають ризниця і паламарня. Бічні зруби мають додаткові входи у вигляді зашкленого тамбура (з півдня) та відкритого ганку (з півночі). Зовнішнє оздоблення храму представлене у вигляді

*Церква св. Трійці, с. Верба.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.*

накладних кутових пілястр, віконних обрамлень та профільованих карнизів. Стіни церкви покриті горизонтальною шалівкою. Церква на кам'яному фундаменті, покрівля — оцинкована жерсть сірого кольору. На момент обстеження (2010 р.) площини стін були пофарбовані у яскраво-бірюзовий колір, накладні елементи декору — в синій, маківки і хрести — у жовтий.

Літ.: 50, с. 83; 64, с. 1074–1075.

О. Смолінська

● **с. ЖОРНІВ. Церква св. Іоанна Богослова, 1867 р.** Церква побудована на кошти поміщика Молодецького. Зовнішнє і внутрішнє оздоблення завершене на кошти парафіян та за підтримки місцевого священика. Дерев'яна, на кам'яному фундаменті, з такою ж дзвіницею, яка влаштована над притвором церкви. В інтер'єрі церкви знаходиться дерев'яний іконостас XVIII ст. Храм тризрубний, одноверхий, з прибудованою до західного фасаду дзвіницею. Нава накрита восьмигранним світловим барабаном із чотирма віконними отворами. Центральна баня у вигляді восьмикутного намету, ускладнена з чотирьох сторін трикутними щипцями, завершеними декоративними цибулястими маківками. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» накрита наметовим верхом із цибулястою маківкою на глухому ліхтаріку. Частина даху центральної нави винесена на колони з північної та південної сторін, утворюючи відкриті ганки з додатковими входами. Вівтарна частина гранчаста, накрита відповідним дахом. Первісно будівля ззовні була покрита горизонтальною шалівкою. На момент обстеження (2016 р.) стіни церкви були покриті ПВХ сайдингом світло-зеленого кольору з акцентуванням кутів будівлі білим кольором; дахи — оцинкована

*Церква св. Іоанна Богослова, с. Жорнів.
Фото: О. Смолінська, 2016р.*

жерсть, пофарбована у синій колір; маківки та хрести — анодований метал з імітацією позолоти.

Літ.: 44, с. 99–100; 50, с. 89; 64, с. 912.

О. Смолінська

● **с. ІВАННЯ.** Церква Різдва Богородиці, 1789 р. та дзвіниця, XIX ст. Споруджена на кошти парафіян. У 1869 р. капітально ремонтувалася, в 1875 р. покрита залізом (раніше була гонтова покрівля), а на куполах встановлені нові позолочені хрести. В 1879 р. пофарбована всередині, в 1887 р. ззовні обшита дошками і пофарбована. Триверхий, тризрубний храм з рівновисокими зрубами (бабинець, нава, абсида) на близьких до квадрату планах. Над навою споруджено восьмигранний барабан, у північній та південній стінах якого знаходяться віконні отвори. Дещо нижчі, глухі барабани встановлені над бабинцем та абсидою. Над барабанами встановлено бані грушовидної форми з декоративними маківками. До північної стіни абсида прибудована ризниця, до головного входу в церкву — притвор. Зовнішні стіни

*Церква Різдва Богородиці та дзвіниця, с. Івання.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

обшиті горизонтальною шалівкою. Навпроти входу до храму встановлена двоярусна дзвіниця по типу «четверик на четверику». Нижній зруб відділений від верхнього поясом карнизом. Дзвіниця накрита пірамідальним дахом з декоративною маківкою. Зовнішні кути акцентовано пілястрами. Колористика церкви на час обстеження (2016 р.): основне поле стін — блакитне, архітектурні деталі — білі, бані і маківки — жовті, дах дзвіниці — сірий.

Літ.: 17, с. 136–137; 64, с. 883–884.

П. Ричков

● **с. КНЯГИНИН.** Церква Воздвиження Чесного Хреста, 1737 р. та дзвіниця, XIX ст. Побудована на кошти парафіян. Грунтовно ремонтувалася в 1875 р. Триверхий тризрубний храм з рівновисокими зрубами. Основні об'єми складаються з бабинця та нави на прямокутних планах, а також вівтарної частини, яка має в плані шестигранну форму. Нава значно ширша і довша. Усі три зруби надбудовані восьмигранними світловими барабанами, які завершуються наметовими восьмигранними банями з одним перехватом в нижній частині. Вікна на барабанах та на тильній стіні абсида мають оригінальні фігурні абриси. Від півдня до вівтаря прибудоване невелике приміщення ризниці. Головний вхід має просторий притвор. Зовнішні поверхні стін опоряджені традиційним вертикальним шалюванням з націльниками. На північний захід від церкви знаходиться триярусна дзвіниця, в характерному «синодальному стилі». Колористичне рішення на момент обстеження (2016 р.) ґрунтується на голубих поверхнях стін із доповненнями в деталях синього, голубого, білого, зеленого, а також жовтого (бані, маківки, хрести) кольорів.

Літ.: 17, с. 140–141; 64, с. 913–914.

П. Ричков

*Церква Воздвиження Чесного Хреста, с. Княгинин.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

*Церква св. Георгія, с. Листвин.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

● **с. ЛИСТВИН.** Церква св. Георгія, 1877 р. Збудована на кошти парафіян. Дерев'яна, на кам'яному фундаменті, з такою ж дзвіницею. Храм знаходиться на околиці села, має тризрубну структуру типу «корабель» з прибудованим із заходу зрубом дзвіниці. Бабинець і дзвіниця однакові за шириною, головний вхід у будівлю здійснюється через прибудований закслений тамбур. До вівтарної частини із півдня та півночі примикають ризниця і паламарня. Центральна нава завершується восьмигранним світловим барабаном, накритим півсферичною гранчастою банею. Триярусна дзвіниця «четверик на четверику» увінчана чотирикутним наметом з цибулястою маківкою. Церква має досить стримане зовнішнє оздоблення у вигляді кутових лопаток і спрощених обрамлень віконних та дверних отворів. Ззовні зрубна конструкція храму захищена шалюванням

з горизонтальної дошки. На момент обстеження (2012 р.) стіни церкви пофарбовані у традиційний голубий колір, кути будівлі виділені синім; бані та маківки храму покриті анодованими металевими листами з імітацією позолоти; дахи — оцинкована жерсть сірого кольору.

Літ.: 50, с. 97; 64, с. 923–924.

О. Смолінська

■ **с. МИРОГОЩА ПЕРША.** Церква св. архангела Михаїла та дзвіниця, 1787 р. Побудована на кошти парафіян. Тризрубний одноверхий храм з рівновисокими зрубами розташований в історичній частині села на невеликому підвищенні місцевості. Будівля складається з квадратних в плані бабинця та нави, а також шестигранної в плані абсиди, нижня частина якої мурована. Нава накрита наметовим верхом на світловому восьмику з двома віконними отворами з півночі та півдня. Перехід від четверика до восьмику виконано за допомогою пласких вітрил (тромпів). Гребні двосхилих дахів підняті до карнизу восьмику. Над бабинцем влаштовані хори. Зовнішні поверхні стін, окрім мурованої частини, обшиті вертикальними дошками з нащільниками. На захід від церкви, до огорожі церковної території примикає двоярусна дзвіниця по типу «четверик на четверику», яка стоїть окремо. Другий ярус дзвіниці значно менший від першого і відділений від нього по периметру піддашшям. У 2010-і роки куполи церкви та дзвіниці отримали нову покрівлю з анодованої жерсті жовтого кольору. Загальна колористична гама — біло-синя, дахи сірі, куполи, маківки — жовті.

Літ.: 17, с. 142–143; 48, с. 307; 64, с. 918–919.

П. Ричков

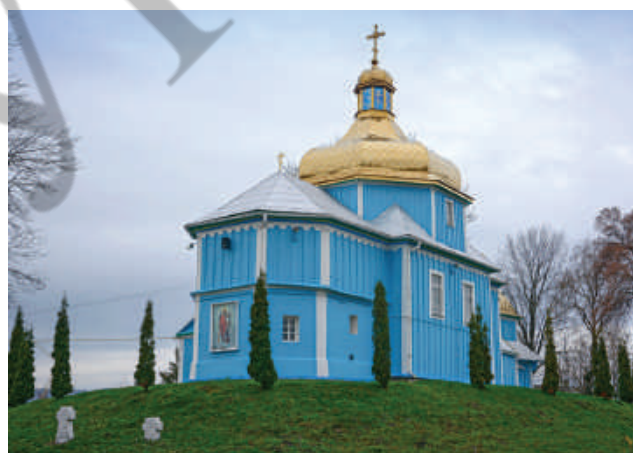
*Церква св. архангела Михаїла, с. Мирогоща Перша.
Фото: В. Луц, 2015 р.*

*Церква св. архангела Михаїла, с. Мирогоща Перша.
Фото: 1920-ті рр. ДІКЗ, м. Дубно.*

*Дзвіниця церкви св. архангела Михаїла,
с. Мирогоща Перша.
Фото: В. Луц, 2015 р.*

*Церква св. архангела Михаїла, с. Мирогоща Перша.
Фото: В. Луц, 2015 р.*

*Муровані склепіння під церквою св. архангела Михаїла,
с. Мирогоща Перша.
Фото: Ю. Пшеничного, 2010 р.*

■ **с. МОЛОДАВО.** Церква Різдва Богородиці, 1885 р. Побудована на кошти парафіян і священника Комарницького на місці старої, датованої 1758 р., яка згоріла. На кам'яному фундаменті, покрита жерстю. Розташована поблизу дороги Рівне-Варковичі-Мирогоща-Дубно та відіграє важливу роль просторового орієнтиру у структурі поселення. Тризрубний в плані,

*Церква Різдва Богородиці, с. Молодаво.
Фото: О. Смолінська, 2012 р.*

однобаневий храм типу «корабель» з прибудованою до чолового фасаду триярусною дзвіницею. Головна нава накрита невеликим восьмигранним барабаном, прорізаним з усіх боків прямокутними вікнами. Над барабаном знаходиться півсферична баня, кожна грань якої декорована трикутним фронтоном-закомарою. Верх дзвіниці повторює форми центральної бані, увінчаний шпильчастим ліхтариком з цибулястою маківкою нагорі. Ззовні церква опоряджена шалівкою з горизонтальних (вище рівня підвіконня) та вертикальних (підвіконна частина) дощок. Оздоблення екстер'єру у вигляді подвійних накладних пілястр по кутах будівлі, спрощеної фризкової та карнизної частини, що підтримує великий винос даху. Церква є яскравим зразком неоросійського стилю, розповсюдженого на Волині в другій пол. XIX — на поч. XX ст. На момент обстеження (2012 р.) церква була пофарбована у голубий колір, накладні елементи декору (пілястри, обрамлення вікон і дверей, карнизи) — в білий; дахи — оцинкована жерсть сірого кольору; цоколь оздоблений керамічною плиткою сірого кольору; верхи храму, маківки і хрести — анодований метал з імітацією позолоти.

Літ.: 64, с. 919–920.

О. Смолінська

● **с. НАГІРНЕ (УЛЬБАРІВ).** Церква св. євангеліста Луки та дзвіниця. Згідно з інформацією М. Теодоровича побудована 1869 р. на кошти парафіян та пожертви поміщика М. Мясковського. Оскільки відомо, що в 19 ст. копії метричних книг зберігалися тут ще з 1801 р., то очевидно храм-попередник існував на цьому місці набагато раніше. М. Переверзєв датує храм 1769 р., характеризуючи його як «маловместительный». Розташований в західній частині села на значному підвищенні в північній частині села. Одноверхий, тризрубний храм з рівновисокими зрубами на прямокутних планах. Над навою влаштований восьмигранний світловий барабан з помітно нахиленими досередини стінами. Восьмигранна баня барокового абрису завершується «сліпим» ліхтарем з доволі масивною маківкою. Зруби бабинця та абсиди накриті вальмовими дахами з хрестами на гребні покрівлі. До головного входу прибудований доволі просторий притвор, на чоловій стіні якого прикріплений пам'ятний знак з нагоди храмового ювілею в день його 250-ліття. До північної та південної стін абсиди прибудовані невисокі допоміжні приміщення. Ззовні стіни мають шалювання з горизонтальних дощок. В південно-східному куті церковної території знаходиться невисока дзвіниця по типу «восьмерик на четверику», накрита восьмигранним наметом з невеликим заломом з мініатюрною маківкою нагорі. Колористика на момент обстеження — блакитні поверхні стін, темно-сині кутові пілястри, білі віконниці, сірий жерстяний дах, маківки і хрести з імітацією позолоти.

Літ.: 17, с. 164–165; 50, с. 108; 63, с. 929.

П. Ричков

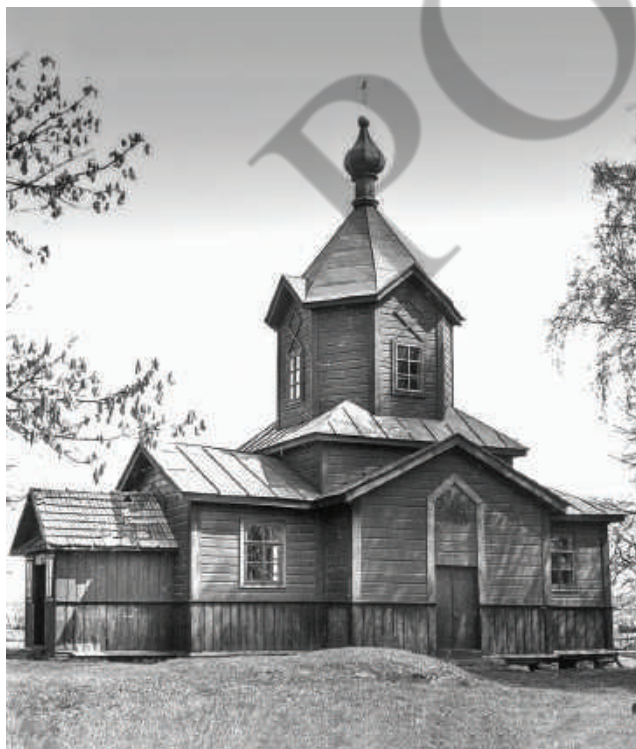

*Церква св. євангеліста Луки та дзвіниця, с. Нагірне.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

○ **с. ОНИШКІВЦІ. Церква св. Трійці, 1918–1922 р.** Третій із числа відомих храмів, збудованих неподалік джерела (св. Анни) з цілющою водою. М. Теодорович зазначає, що перша церква була зведена у 1670 р. (зачинена у 1881 р.). Друга, споруджена на її місці, коштом місцевого священика Миколи Авдиковича, а також на пожертви місцевих парафіян за проектом губернського архітектора А. Скуратова. Закладена у 1877 р., а освячена у 1881 р. Нова церква була дерев'яною на кам'яному фундаменті з дерев'яною дзвіницею. Куполи покриті жерстю, інші дахи — гонтові. Третій храм звели на межі 1910–20-х рр. У його архітектурному вирішенні очевидні впливи російської церковної архітектури кін. XIX-поч. XX ст. Будівля хрестоподібна в плані: до центрального квадратного зрубу (нави) примикають рівновисокі прямокутні зруби, накриті двосхилими дахами. Перед входом у храм збудовано невисокий тамбур. Головним вертикальним акцентом є масивний верх, що складається з восьмигранного підбанника та гранчастого наметового даху з маківкою. Поверхня стін обшита дощатими шалівками — у горизонтальному та вертикальному напрямках і оздоблена накладними елементами, що формують доволі примітивний орнамент. Церква розібрана на поч. 1980-х років.

Літ.: 41, с. 256; 64, с. 1094.

О. Михайлишин

*Церква св. Трійці, с. Онішківці.
Фото: О. Годованюк. 1980 р.*

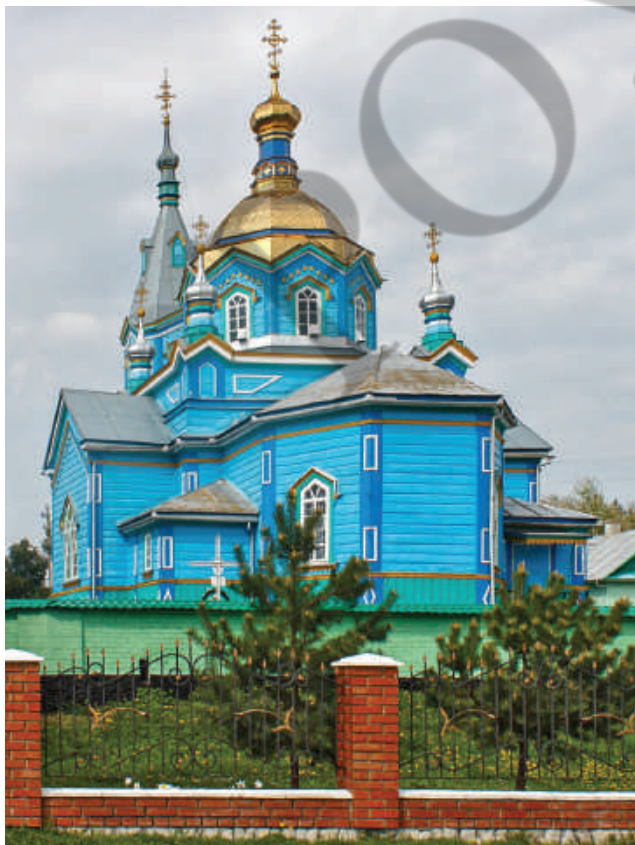
*Церква Покрови Богородиці, с. Підлужжя.
Фото: П. Ричков, 2010 р.*

● **с. ПІДЛУЖЖЯ. Церква Покрови Богородиці, 1869 р.** Побудована на кошти селянина Митрофана Антоновича Котульського та інших парафіян. Перебудовувалась у 1913 і 1922 рр. Храм хрещатий, одноверхий з двоюрисною дзвіницею, прибудованою зі сторони притвору. Розташований на підвищенні, поруч з цвинтарем. Пірамідальна гранчаста баня встановлена на низькому, з ентазисом, восьмирику з невеликими вікнами на бічних фасадах. Габарити восьмирика у нижній частині дорівнюють стороні квадрату нави, а лінія його верху продовжується гребнем даху над прямокутним зрубом вівтаря. До нього примикає приміщення паламарні. Загалом висота зменшується із заходу на схід. Криласи з північної та південної сторін нави дещо нижчі, ніж центральна частина церкви. З півдня передбачений другий вхід у будівлю. З цього ж боку до вівтаря примикає ризниця. Розвиток об'єму по горизонталі та форма верху виразно засвідчують зв'язок архітектури церкви з волинською народною школою храмобудування. Маківки встановлені також над криласами та вівтарем. Очевидно, що дзвіниця була прибудована до існуючого храму вже на поч. XX ст. Зведена на квадратному плані, являє собою тип «восьмерик та четверику». Перехід до восьмигранника зроблено у верхній частині нижнього ярусу. Із західної сторони до дзвіниці прибудовано притвор-веранду. Дзвіниця накрита гранчастим наметовим дахом з маківкою. З західного боку у нижньому ярусі наявне кругле вікно та невелике вікно, звернене на південний схід, на верхньому ярусі — прямокутні голосники, закриті глухими ставнями. Поверхня стін у цокольної частині церкви обшита вертикальною шалівкою з зубчастим контуром, вище — горизонтальними дошками. Сухуватість фасадів дещо пом'якшують різьблені плоскі віконні наличники.

Літ.: 41, с. 255; 64, с. 887.

О. Михайлишин

● **с. ПОВЧА. Церква св. Трійці, 1896 р.** М. Теодорович вказує, що попередній храм був влаштований в 1827 р. у будівлі кінного млина, що належав колишньому власнику села князю Любомирському. За зовнішнім виглядом і внутрішнім оздобленням будівля не відповідала своєму призначенню, тому передбачалося будівництво нової церкви. Дзвіниця при церкві була дерев'яна, ветха. Під час Другої світової війни частина церкви зруйнована внаслідок пожежі. Пізніше церкву відновлено. Об'ємно-розпланувальна композиція дерев'яного храму належить до хрещатого п'ятизрубного типу з прибудованою із заходу дзвіницею. З півночі та півдня до вітварної частини примикають приміщення ризниці та паламарні. Центральна нава помітно перевищує суміжні зруби, накрита чотирисхилим дахом, завершена однією банею на масивному восьмигранному барабані, прорізаному вісьмома вікнами. З усіх боків баня декорована спрощеними закомарами трикутної форми. На кутах даху центральної нави встановлені декоративні маківки на сліпих ліхтариках. Триярусна дзвіниця завершується наметовим восьмигранним верхом з цибулястою маківкою. Цоколь стін мурований, відділений від основного поля стіни металевим фартухом по периметру будівлі. Стіни храму оздоблені ззовні дерев'яною дощатою шалівкою. Основне поле стін почленоване кутовими

Церква св. Трійці, с. Повча.
Фото: Л. Голуб, 2014 р.

пілястрами і завершене профільованим карнизом із «сухариками» хвилястої форми. Північний та південний зруби завершені трикутними щипцями. Вікна п'ятикутної форми обрамлені лиштвами та завершені сандриками. Храм є яскравим зразком неоросійського стилю, розповсюдженого на Волині в другій пол. XIX — на поч. XX ст. Колористичне вирішення церкви ґрунтується на характерній для Волині гамі поєднання білого та різних відтінків голубого кольорів. Покрівля дахів — оцинкована жерсть, центральна баня покрита анодованими металевими листами з імітацією позолоти (2014 р.).

Літ.: 50, с. 99; 64, с. 1098–1099.

О. Смолінська

● **с. ПРИВІЛЬНЕ (кол. с. ПОГОРІЛЬЦІ). Церква св. Трійці, 1885 р.** За даними Теодоровича, в місцевій церкві зберігся дзвін від 1622 р. Церква св. Трійці побудована на місці старого дерев'яного храму, зведеного у 1733 р. на кошти парафіян. Церкву планувалося збудувати за державні кошти, які однак не надійшли і будівництво не було завершено. Стара дзвіниця була включена в загальну структуру будівлі у 1887 р. Храм знаходиться на території сільського цвинтаря, відіграє роль висотного акценту в системі поселення. Церква орієнтована вітварем на північ. Являє собою безверхий храм хатного типу, складається з двох зрубів: головної нави та приєднаної до західного фасаду триярусної дзвіниці. Приміщення самої церкви умовно поділене на три частини: вітвар, нава, бабинець, накрите спільним двосхилим дахом. У західній стіні церкви влаштований додатковий вхід, до вітварної частини з обох боків прибудовані захристії. Дзвіниця «восьмерик на четверику» накрита наметовим верхом, увінчана цибулястою маківкою. Загалом, церква має дещо спрощене архітектурне

Церква св. Трійці, с. Привільне.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.

вирішення. Ззовні зрубна конструкція захищена шалюванням з дерев'яних дощок. У 2014 р. тут проведені ремонтні роботи, внаслідок яких форма завершення дзвіниці змінена з наметової на цибулясту, покриту анодованим металом з імітацією позолоти; на гребні даху головної частини храму встановлено цибулясту маківку з хрестом на сліпому ліхтарику (з імітацією позолоти); стіни церкви пофарбовані у світло-зелений колір.

Літ.: 64, с. 893–894.

О. Смолінська

● **с. СТОВПЕЦЬ.** Церква Преображення Господнього, 1906 р. Храм знаходиться в північній частині села, відіграє роль висотної доміанти в структурі забудови. Церква збудована на кошт парафіян. Тризрубний одноверхий храм з прибудованою до західного фасаду дзвіницею. Вівтарна частина гранчаста, накрита п'ятисхилим дахом; з півночі та півдня примикають

приміщення ризниці та паламарні. З північного боку пізніше влаштована мурована котельня. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» накрита восьмикутним наметом. Центральний верх являє собою восьмигранний світловий барабан, завершений наметовою банею, декорованою з усіх сторін спрощеними закомарами. Бічні стіни головної нави прорізані великими тридільними вікнами, обрамленими нескладними лиштвами. Головний вхід у будівлю здійснюється через прибудований закслений тамбур із західного боку. Зрубна конструкція церкви ззовні захищена шалюванням із дерев'яної дошки. На час обстеження стіни церкви були пофарбовані у традиційний для історичної Волині голубий колір; дахи і верхи храму з оцинкованої жерсті також покриті голубою фарбою; віконні рами та дрібний накладний декор — білого кольору.

Літ.: 44, с. 80–81; 64, с. 84.

О. Смолінська

*Церква Преображення Господнього, с. Стовець.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.*

ДУБРОВИЦЬКИЙ РАЙОН

□ **м. ДУБРОВИЦЯ.** Церква св. Миколая, 1872 р. Церква побудована у неоросійському стилі. Дерев'яний, хрещатий в плані, п'ятизрубний однобаневий храм з прибудованою дзвіницею. Над головною навою влаштовано баню цибулястої форми на восьмигранному барабані з чотирма спареними вікнами. Двоюрсна дзвіниця завершується наметовим верхом з цибулястою маківкою. Окрім головного західного входу через нижній ярус дзвіниці влаштовані допо-

*Церква св. Миколая, м. Дубровиця.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

міжні входи в північній та південній стінах головної нави. Зовні церква шальована горизонтальними дошками, пофарбованими на час обстеження (2006 р.) голубою олійною фарбою. Покрівля дахів і верхів храму оцинкована жерсть сірого кольору.

Літ.: 64, с. 595.

О. Смолінська

□ **с. БЕРЕЖНИЦЯ.** Церква Різдва Богородиці, 1911 р. Церква розташована в центральній частині села, недалеко від головної дороги, на пологому схилі. Побудована на місці попереднього дерев'яного храму, втраченого

внаслідок пожежі. Храм хрещатий, п'ятизрубний, з прибудованою із заходу дзвіницею. З півночі та півдня до гранчастої вітварної частини примикають приміщення ризниці та паламарні. Центральна нава помітно перевищує суміжні зруби, накрита чотирисхилим дахом і має один верх — півсферичну баню на восьмигранному барабані, прорізаному прямокутними вікнами. З усіх боків баня декорована спрощеними закомарами трикутної форми. На кутах даху центральної нави встановлені декоративні маківки на сліпих ліхтариках. Така композиція імітує традиційне російське п'ятиглав'я. Триярусна дзвіниця завершується наметовим восьмигранним верхом з цибулястою маківкою. Стіновий брус оздоблений ззовні шалівкою з дерев'яних дощок. Основне поле стіни почленоване кутовими лопатками і спрощеним фризом. Бічні рамена храму накрите двосхилими дахами, утворюючи завершення у вигляді трикутних фронтонів. Прямокутні вікна обрамлені лиштвами та завершені сандриками. Храм є зразком неоросійського стилю, розповсюдженого на Волині в другій пол. XIX — на поч. XX ст. Колористичне вирішення церкви ґрунтується на характерній для Волині гамі поєднання білого та різних відтінків голубого кольорів. В останні роки дахи церкви покриті металевими листами синього кольору, а центральна баня та верх дзвіниці — анодованими металевими листами з імітацією позолоти, первісні маківки та хрести замінені шаблонними.

Літ.: 50, с. 216.

О. Смолінська

*Церква Різдва Богородиці, с. Бережниця.
Фото: П. Ричков, 2009 р.*

● **с. ВИСОЦЬК.** Церква Успіння Богородиці, 1877 р. Є відомості, що на місці розташування існуючої тепер церкви в попередні століття знаходилося декілька старіших дерев'яних храмів, які змінювали один одного. Перша з відомих церков нібито була споруджена в 1639 р. коштом князівської родини Соломирецьких. Згідно з іншими, менш імовірними припущеннями, перший дерев'яний храм з'явився у Висоцьку наприкінці XV чи на поч. XVI ст. З опису церкви 1870 р. відомо, що попередня церква була хрещатою в плані, однобаневою, мала окремо розташовану дерев'яну дзвіницю, криту гонтом. М. Теодорович нову церкву характеризує як дерев'яну, хрещату, покриту жерстю, на кам'яному фундаменті, з прибудованою до неї дерев'яною дзвіницею. Повідомляє також, що окрім головного престолу в приділі під дзвіницею є другий престол в ім'я архангела Михаїла. Церква розташована на лівому березі Горині в північно-східній частині села на мисоподібному підвищенні поблизу давньоруського городища. В навколишньому середовищі відіграє роль потужної вертикальної домінанти. За структурою церква чотирирубна, хрещата в плані, однобанева з прибудованою дзвіницею наметового типу. Характерний приклад православного дерев'яного храмобудування на Волині та Поліссі в другій пол. XIX ст. Архітектурний образ храму сформовано під впливом офіційно впроваджуваного «єпархіального стилю». На момент обстеження (2009 р.) здійснювалися роботи щодо заміни дерев'яних вікон на металопластикові; стіни храму були пофарбовані

у традиційний голубий колір, віконні обрамлення — у білий; дахи та верхи — оцинкована жерсть сірого кольору. Нині дахи церкви покриті металочерепицею зеленого кольору. Змінена форма бані з наметової на опуклу. Головна баня, верх дзвіниці та фронтон дашка над входом покриті анодованим металом з імітацією позолоти. Первісні маківки і хрести замінені на шаблонні. Стіни храму пофарбовані у яскраво-синій колір, бічні прибудови та другий ярус дзвіниці — у зелений.

Літ.: 50, с. 337; 64, с. 594.

О. Смолінська

□ **с. КУРАШ.** Церква Преображення Господнього, перша пол. XVIII ст. Перші метричні акти в храмі датуються 1712 р. Існуючий сьогодні храм за своїми архітектурними характеристиками відображає низку перебудов у минулому. Первісно це трирубний храм із високою навою і значно нижчими бабинцем та абсидою. Над навою надбудовано глухий четверик, накритий пірамідальним дахом із декоративною маківкою. В XIX ст. до бабинця добудовано триярусну дзвіницю з віконними отворами для дзвонів на третьому ярусі. Дзвіниця також накрита чотирисхилим пірамідальним дахом з маківкою. До південної стіни нави прибудовано бічний притвор. Головний вхід акцентовано відкритим ганком із двосхилим дашком

*Церква Успіння Богородиці, с. Висоцьк.
Фото: П. Ричков, 2009 р.*

*Церква Преображення Господнього, с. Кураш.
Фото: О. Нагорнюк, 2009 р.*

Каплиця на цвинтарі, с. Кураш.
Фото: О. Нагорнюк, 2009 р.

Церква Різдва Богородиці, с. Смородськ.
Фото: О. Нагорнюк, 2008 р.

і трикутним фронтоном. Вікно другого ярусу дзвіниці півциркульного абрису. На поч. ХХІ ст. храм втратив зовнішні ознаки дерев'яної будівлі після опорядження стін новітніми матеріалами.

Літ.: 64, с. 617–619.

П. Ричков

● **с. СМОРОДСЬК.** Церква Різдва Богородиці, 1905 р. Церква знаходиться на околиці села, має дещо відокремлене, острівне розташування поблизу місцевого цвинтаря. Храм побудований коштом протоієрея Федора Смородського з допомогою мешканців села. Церква має тризрубну структуру типу «корабель» з прибудованим із заходу зрубом дзвіниці. Бабинець і дзвіниця однакові за шириною. З південного боку до вівтаря примикає приміщення паламарні. Над головним входом у будівлю влаштовано двосхилий дашок із трикутним фронтоном. Центральна нава

завершується восьмигранним світловим барабаном, накритим наметовою банею. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» увінчана шпильастим наметом з металевим хрестом нагорі; наметовий дах дзвіниці з чотирьох боків оздоблений трикутними фронтонами. Церква має досить витончене зовнішнє оздоблення у вигляді кутових лопаток, відокремлене пояском фризу з профільованими кронштейнами, що оперізує зруби дзвіниці та нави й спрощених сандриків над вікнами. Ззовні зрубна конструкція храму захищена шальованням із дерев'яної дошки. Станом на 2014 р. стіни церкви були пофарбовані у голубий колір, кути будівлі виділені зеленкуватим, горизонтальні пояски та сандрики — жовтим. Дахи, верхи та маківки — оцинкована жерсть, пофарбована у зелений колір.

Літ.: 89, т. 10, с. 916.

О. Смолінська

ЗАРІЧНЕНСЬКИЙ РАЙОН

● **с. ВИЧІВКА.** Церква св. Миколая, 1837 р. Церква нетипово орієнтована вівтарною частиною на захід. Припускається, що «неправильною» орієнтацією вона завдячує Адріану Скірмунту, місцевому поміщику і ревному католику, на чий кошти зведено святиню. Початково храм було поставлено на дубові стелари, які потім замінили мурованими підвалинами. Об'ємно-просторове вирішення церкви належить до так званих храмів «хатнього типу», тобто без розвинутої системи верхів. Основна частина приміщень церкви має видовжений двосхилий дах. На західній частині його гребня встановлено масивний «сліпий» восьмигранний ліхтар із маківкою та хрестом. Ще одна декоративна маківка менших розмірів розміщена над абсидою. Дуже виразною і характерною особливістю архітектурної композиції виступає шестиколонний портик на західному фасаді, що підкреслює головний вхід до храму. Стиль портика виразно асоціюється з доричним архітектурним ордером. Зовнішні стіни мають вертикальне шалювання. Колористична гама — блакитний, темно-синій, сірі кольори. В останні роки храм істотно спотворено внаслідок опорядження зовнішніх стін пластиком сайдингом і ліквідації деталей доричного ордеру.

Літ.: 23, с. 135.

П. Ричков

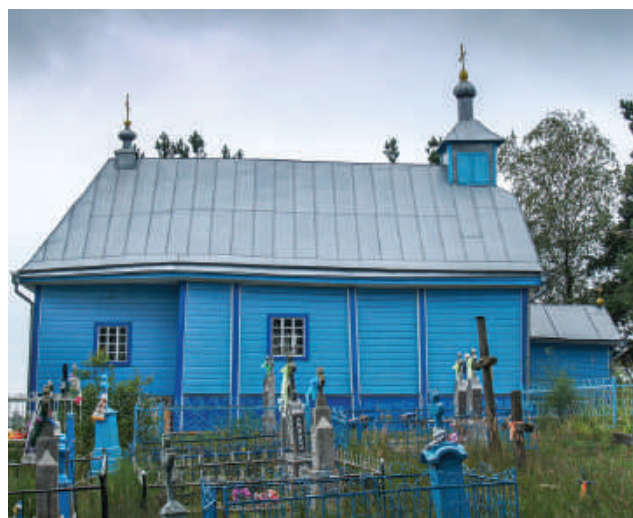

*Церква св. Миколая, с. Вичівка.
Фото: О. Демчик, 2005.*

*Дзвіниця церкви св. Миколая, с. Вичівка.
Фото: goo.gl/D5jMKN*

□ **с. ІВАНЧИЦІ.** Церква св. Миколая, 1880-ті рр. Знаходиться в центральній частині села на невисокому природному підвищенні на території цвинтаря. Дерев'яний, тризрубний, безстовпний, безверхий храм, накритий двосхилим дахом, з дзвіницею із західної боку храму. Композиційну основу храму складають два послідовно розташовані з заходу на схід зруби прямокутної, видовженої нави та квадратного вівтаря. Храм перекритий єдиним трисхилим дахом із невисоким трапецієподібним фронтоном

*Церква св. Миколая, с. Іванчиці.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

над головним входом. Над фронтоном надбудована невелика наметова вежа чотирикутної в плані форми, яка є верхньою частиною прихованої в масиві даху мініатюрної каркасної дзвіниці. Вздовж периметру наявні парні стовпи (т.зв. «лисиці») для зміцнення стін зрубів. Зразок церкви хатнього типу без яскраво виражених стилістичних ознак. Храм слугує характерним прикладом використання готичної схеми з дзвіницею над бабинцем у спорудах хатнього типу.

Літ.: 23, с. 134–135.

П. Ричков

□ **с. МОРОЧНЕ. Церква св. Параскеви та дзвіниця, 1815 р.** Побудована на кошти поміщика Терлецького. Імовірно храм відтворив конструктивні елементи свого попередника, повторюючи його риси, тип та загальний архітектурний стиль. Будівля має довжину 17 м, ширину — 8, висота двох веж до підніжжя хрестів становить 16 м. Зовні церква обшита вертикальними дошками, пофарбованими в синій колір. Характерна особливість — наявність двох симетричних «глухих» веж над вхідною, західною частиною церкви. Конструкція веж — зрубного типу, завершуються вони активно профільованими банями барокового стилю. Дах будівлі виконано по кроквах з п'ятигранним завершенням у вівтарній частині. Вхід до храму — через просторий, прямокутний у плані, під двосхилим дахом бабинець, котрий прибудований дещо пізніше. Цікаво, що бабинець має каркасну

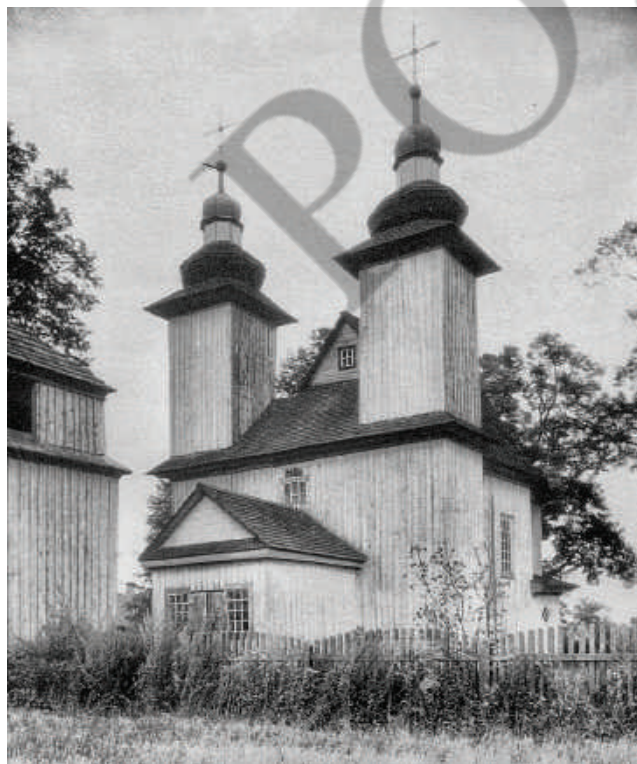
Церква св. Параскеви та дзвіниця, с. Морочне.

Фото: О. Нагорнюк, 2010 р.

конструкцію на стовпах, опоряджену із двох сторін дошками. Стеля у наві підбита до поперечних балок і має невеликі заокруглення біля зовнішніх стін. Поряд із храмом знаходиться двоярусна дзвіниця з чотирисхилим наметовим дахом. Стіни у першому ярусі зрубної конструкції, на другому — каркасної. Другий ярус обіймає приблизно 1/3 висоти першого. Дзвіниця зберегла в собі старі форми, що походять ще із давніх століть: каркасний верх, наметовий чотирисхилий дах, опертий на «король», і водночас зрубну конструкцію першого ярусу.

Літ.: 19, с. 96–106; 23, с. 138; 65, с. 92–95.

П. Ричков

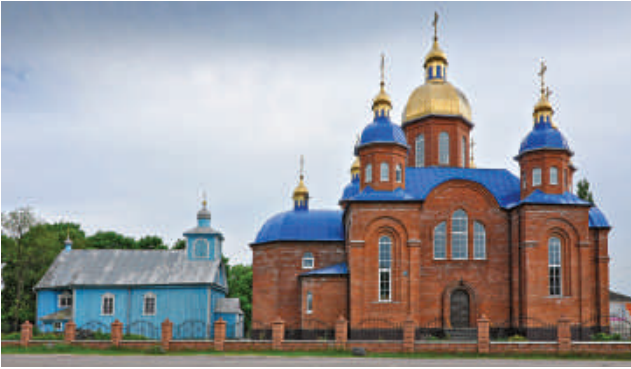
Церква св. Параскеви та дзвіниця, с. Морочне.

Фото: С. Бохніг, 1929 р.

● **с. МУРАВИН. Церква Різдва Богородиці, 1760 р. (?)**. Цей невеликий дерев'яний храм повторює принципову схему Іванчицького. Розташований у передмісті Муравин, що входить тепер до складу містечка Зарічного як його південна частина. Оскільки в середині XVIII ст. село належало католицькому домініканському ордену, то ченцями і був побудований невеликий дерев'яний костел, який в часи Російської імперії став православної церквою з певними архітектурними трансформаціями. В 1877 р. храм зазнав капітального ремонту. Найголовніша його особливість полягає в деякому ускладненні об'ємно-просторового та декоративно-пластичного рішення, зумовленого, очевидно, пізньою датою будівництва. Це проявилось у збільшенні загальних розмірів будівлі, влаштуванням пластичної гранчастої апсиди замість квадратної, в появі двох симетрично розташованих об'ємів на південь та на північ від абсиди, а також в ускладненні окремих елементів зовнішнього та внутрішнього декору. За своїм планом храм належить до хатніх храмів Полісся з дзвіницею на західному фасаді.

Літ.: 19, с. 96–106; 23, с. 134–135.

П. Ричков

*Дерев'яна церква Різдва богородиці поряд з новим мурованим храмом, с. Муравин.
Фото: В. Войтович, 2014 р.*

і водночас отримала прибудову бабинця та інших частин пізнішого походження. Композиційну основу храму складають первісні зруби у вигляді прямокутної в плані нави та шестикутної абсиди, до яких у першій пол. ХХ ст., прибудовано невисокий зруб бабинця та каркасний притвор. Храм належить до числа кращих взірців поліського регіону. Внутрішній простір нави та вітваря поєднується в одне органічне ціле завдяки виразному фігурному вирізу поміж ними.

Літ.: 23, с. 132–133.

П. Ричков

*Церква Різдва Богородиці, с. Муравин.
Фото: В. Войтович, 2014 р.*

■ **с. СЕРНИКИ.** Церква св. Дмитрія та дзвіниця, 1722 р. Храм відбудований після пожежі в 1821 р. на кошти прихожан. Дерев'яний, триверхий, тридільний, з рівновисокими зрубамі. Розпланувальне вирішення характеризується восьмигранною навою, квадратним бабинцем та шестигранною абсидою. Усі три зруби завершуються стрункими восьмигранними світловими барабанами, що спираються на нижні зруби за допомогою активних заломів та вітрил. Центральний підбанник помітно ширший і вищий

□ **с. НОВОРІЧИЦЯ.** Церква св. архангела Михаїла та дзвіниця, ХVІІІ ст. (?). Незвичний храм, відомості про нього відсутні у більшості друкованих історичних праць краєзнавчого характеру. Це дало підстави В. Заваді висловити припущення, що нібито церква первісно була споруджена і знаходилася в якомусь іншому поселенні. У 1920-х роках була перенесена сюди

*Дзвіниця церква св. Дмитрія, с. Серники.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

*Церква та дзвіниця, с. Новоріччя.
Фото: О. Нагорнюк, 2010 р.*

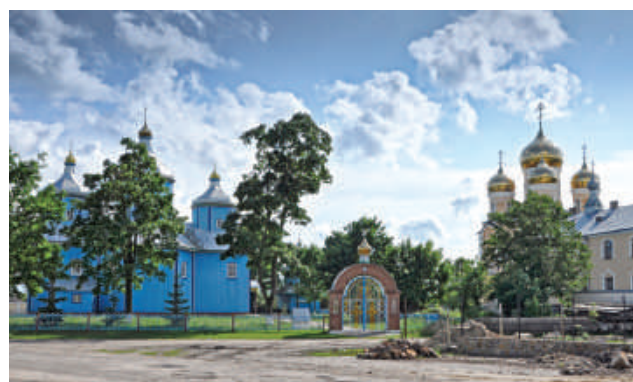

*Церква св. Дмитрія, с. Серники.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

від двох інших. Висотність композиції підкреслюється домінуванням висотного розміру верхів над горизонтальними. До північної стіни абсиди прибудовано невелике приміщення ризниці. Головний вхід підкреслює невеликий портал на двох опорах з двосхилим дашком та трикутним фронтоном. У внутрішньому просторі бабинця влаштовано другий ярус (хори), що відкривається у простір головної нави. У південно-західній частині церковної території знаходиться триярусна дзвіниця оригінального конструктивного вирішення. Нижній квадратний зруб відділяється від двох верхніх потужним периметральним карнизом, а над ним розміщено два верхніх яруси з вираженим нахилом зовнішніх стін до середини і з відкритою галереєю нагорі. Дзвіниця має чотирисхилий пірамідальний дах.

Літ.: 48, с. 309.

П. Ричков

*Дерев'яна церква св. Дмитрія поряд з новим мурованим храмом, с. Серники.
Фото: В. Войтович, 2014 р.*

ЗДОЛБУНІВСЬКИЙ РАЙОН

□ **с. БІЛАШІВ. Церква Різдва Богородиці, 1736 р.** Розташована в центральній частині села на земельній ділянці, що з півдня прилягає до головної вулиці. У 1873 р. до вітарного зрубу з південної та північної сторін добудовані невеликі приміщення ризниці і паламарні. Тоді ж храм був ззовні обшитий дошками. Будівля дерев'яна, зрубною конструкції. Стара частина церкви (без дзвіниці) — це дерев'яний, одноверхий, тризрубний храм з рівновисокими зрубами (бабинець, нава, вівтар). Загальна довжина будівлі — 25,63 м, ширина — 9,40 м. Усі зруби наближені в плані до квадрату. Природне освітлення забезпечується чотирма прямокутними вікнами в центральній наві, двома круглими вікнами — у восьмерику над навою, двома — в бабинці, трьома — у вівтарній частині. Прибудована дзвіниця має два вікна більшого розміру у південній стіні першого ярусу, одне вікно — у північній стіні, а на другому ярусі, де розміщені дзвони — чотири віконні прорізи з глухими стулками. Зовні стіни мають вертикальне шалювання з дощок та нащільників, поєднаних вгорі характерним карнизним фризом у вигляді півциркульних викружок різної ширини. Зовнішні кути зрубів підкреслені пілястрами з дощок. Над навою знаходиться висо-

Церква Різдва Богородиці, с. Білашів.
Фото: О. Нагорнюк, 2013 р.

кий восьмерик з двома круглими вікнами з півдня та півночі. Перехід від «четверику» до «восьмерика» здійснено за рахунок кутових трикутних тромпів («вітрил»). Переkritтя восьмерика виконано у вигляді восьмигранного намету з дещо меншими кутовими гранями. Зовні баня має також наметову форму, увінчана декоративною маківкою з оригінальним металевим хрестом на завершенні. Покрівлі бані над навою та маківки виконано з оцинкованої жерсті сірого кольору. Форма даху над бабинцем та вівтарем — двосхила з покрівлею з оцинкованої жерсті. З півдня та півночі до вітарного зрубу прибудовані допоміжні приміщення з двосхилими дахами. В 1877 р. церква отримала новий іконостас, котрий зберігся до нашого часу. Згодом із західної сторони добудована дзвіниця, про що свідчить напис на внутрішній поверхні зрубу «колокольня сія построена в 1893 году». Добудова дзвіниці суттєво трансформувала загальну об'ємно-просторову композицію пам'ятки, наблизивши її до композиційного архетипу, котрий широко використовувався Російською православною церквою в другій пол. XIX ст. Припускається також, що вхід до нави з півдня разом з невеликим притвором також має пізніше походження. Кольори станом на дату обстеження (2011 р.): стіни — світло-бірюзові, пілястри, карнизи, лиштви — темно-зелені, покрівля — сіра.

Літ.: 17, с. 122–123; 64, с. 908–909.

П. Ричков

□ **с. БОГДАШІВ. Церква Воздвиження Чесного Хреста, XVIII ст.** Храм розташований на території західного передмістя сучасного Здолбунова. Точна дата будівництва невідома. Церква ремонтувалася в 1866 р. шляхом встановлення на кам'яний фундамент. У 1873 р. покрита жерстю та пофарбована. В 1876 р. дах дзвіниці покрито гонтом і пофарбовано. Характерний

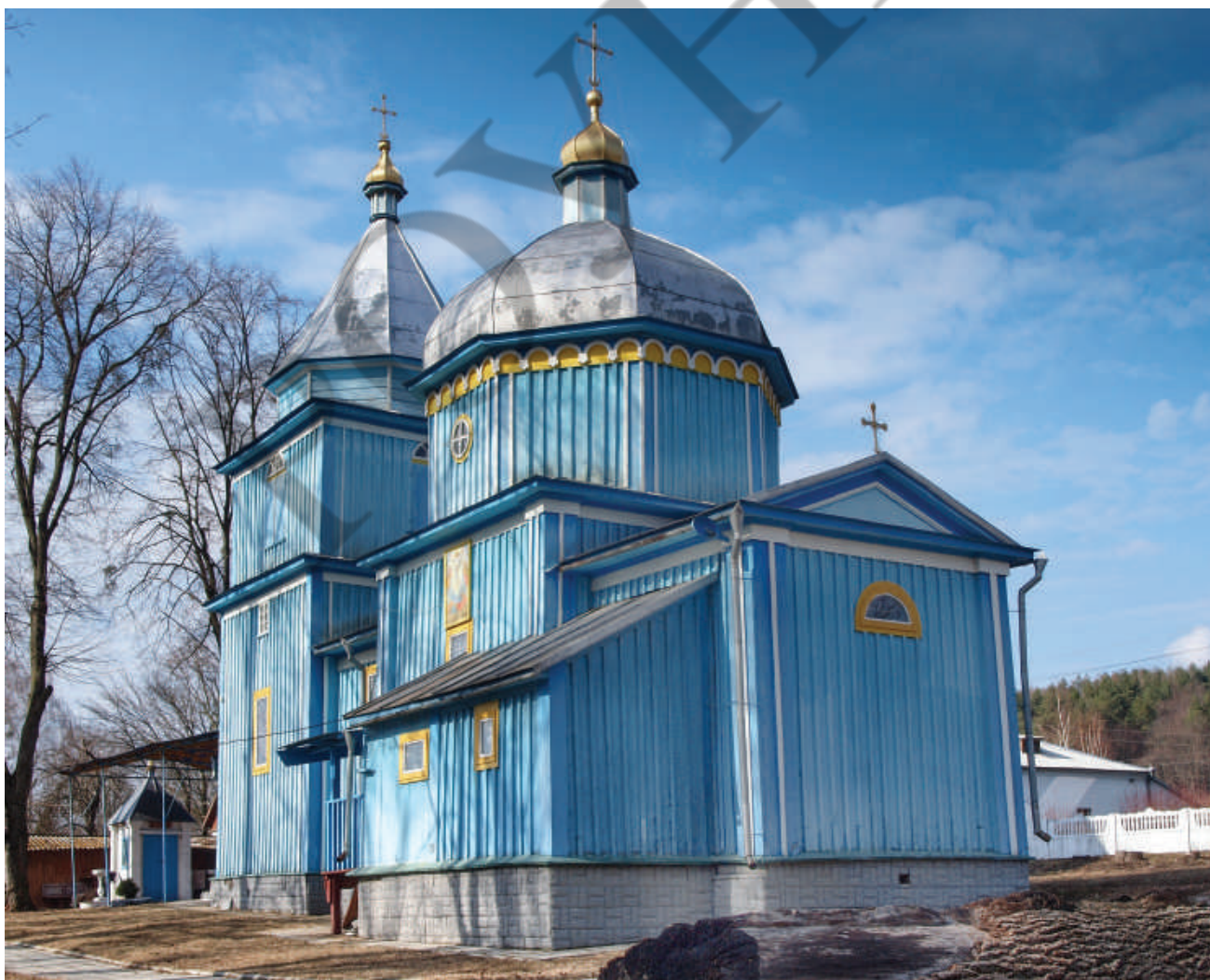
Церква Воздвиження Чесного Хреста, с. Богдашів.
Фото: П. Ричков, 2015 р.

для Волині взірць тризрубного одноверхого храму з рівновисокими зрубами, наближеними в плані до форми квадрату. Над центральним зрубом влаштовано відносно невисокий восьмигранний барабан із двома невеликими віконцями у південній та північній стінах. Над барабаном знаходиться барокова баня барокового абрису, що завершується «сліпим» ліхтариком. Бабинець та вівтарний зруби накриті двосхилими дахами. До південної стіни вівтарного зрубу прибудовано приміщення ризниці, на гребні якої додатково встановлено невеликі декоративні главки. До головного входу в церкву прибудовано невеликий притвор з двосхилим дашком. Дерев'яні віконні рами на вікнах основних зрубів замінені на пластикові. Зовнішні поверхні стін обшиті вертикальною шалівкою з нащільниками. Церква є типовим прикладом невеликого сільського храму XVIII ст. Стара дерев'яна дзвіниця, колись розташована поруч з церквою, не збереглася.

Літ.: 50, с. 334; 64, с. 472.

П. Ричков

□ **с. БУДЕРАЖ. Церква Покрови Богородиці, 1730 р.** Побудована на кошти парафіян в центральній частині села з південної сторони головної вулиці. М. Переверзев подає дату будівництва під 1730 р. М. Теодорович вказує на 1830 р. (очевидно помилково). В своїй композиційній основі це тризрубний одноверхий храм з прямокутними в плані зрубами бабинця, нави, абсиди. Центральний зруб дещо вищий від рівновисоких зрубів бабинця та абсиди. Над навою надбудовано восьмигранний рівнобічний світловий барабан з двома невеликими круглими віконцями з півночі та півдня. Характерна особливість барабану — декоративний підкарнизний фриз у вигляді пасма, що складається з півциркульних арок. Абрис бані наближений до грушоподібного профілю з завершенням у вигляді «сліпого» ліхтаря з маківкою. Церква перебудовувалася в 1875 р., коли до головного входу була добудована відносно невисока дзвіниця по типу «невисокий восьмерик на двох четвериках». Нижній зруб дзвіниці навіть дещо перевищує висоту нави.

*Церква Покрови Богородиці. с. Будераж.
Фото: П. Ричков, 2017 р.*

До південної стіни абсиди добудовано ризницю. Зовнішні стіни храму опоряджені вертикальними дошками з нащільниками. Колористика церкви базується на блакитному кольорі зовнішніх стін, сірій покрівлі, жовтих маківках та деталях. На жаль, в останні роки автентичні дерев'яні вікна нижніх зрубів замінені пластиковими.

Літ.: 50, с. 82; 63, с. 905-906;

П. Ричков

□ **с. БУЩА. Церква св. архангела Михаїла, 1858 р.** Храм розташований неподалік від центра села. Побудований на кошти поміщика Адама Свейковського на місці старої дерев'яної церкви. Біля входу до храму є пам'ятний хрест з написом: «Сей хрест сооружен на том месте где был Престол старой церкви». Церква має тризрубну структуру типу «корабель» з прибудованим із заходу додатковим зрубом дзвіниці. Бабинець і нижній ярус дзвіниці однакові за шириною. Центральна нава завершується невеликим світловим барабаном, накритим цибулястою гранчастою банею. Двоярусна дзвіниця «четверик на четверику» має завершення у вигляді приплюснutoї цибулястої баньки з хрестом нагорі. Церква ззовні опоряджена накладними кутовими пілястрами і кілеподібними сандриками над віконними та дверними отворами. Зовні зрубна конструкція храму захищена шалюванням з горизонтальної дошки. Станом на 2017 р. стіни церкви пофарбовані у насичений голубий колір, накладні декоративні елементи виділені білим; бані та маківки храму покриті анодованими металевими листами з імітацією позолоти; оригінальні хрести замінені шаблонними; дахи влаштовані з оцинкованої жерсті сірого кольору.

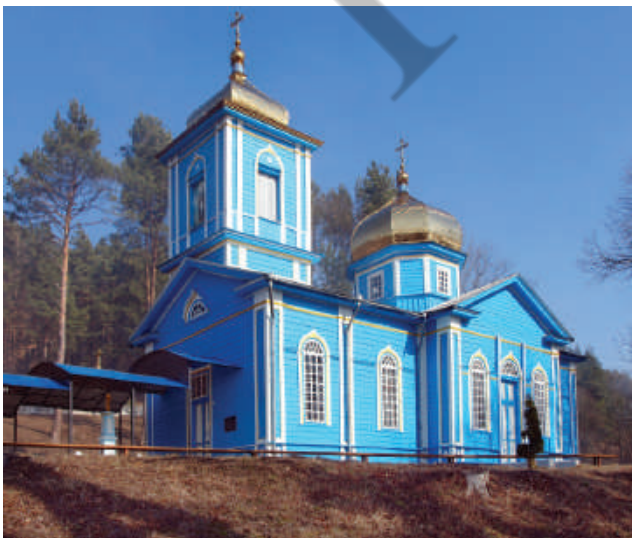
Літ.: 50, с. 82–83; 64, с. 907–908.

О. Смолінська

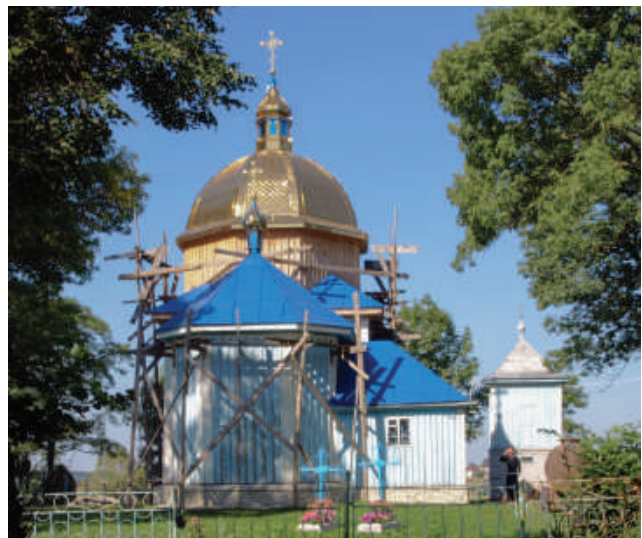
□ **с. КОПИТКОВЕ. Церква Воздвиження Чесного Хреста та дзвіниця, 1723 р.** Ремонтувалася в 1881 р. Храм розташований в центральній частині старого села, поблизу території, на якій в XIX ст. розміщувалася садиба землевласника, графа Олександра Ільїнського. Належить до розповсюдженої на історичній Волині типологічної групи тризрубних одноверхих храмів. Головний зруб (нава) дещо вищий від бабинця та вівтаря, надбудований восьмигранним барабаном з рівновеликими гранями. Завершується барабан восьмигранною банею, зовнішня форма якої наближена до півсферичної поверхні невеликим заломом у нижній частині. Вівтарний зруб має в плані форму восьмигранника, до північної стіни якого прибудована невелика ризниця. До вхідних дверей бабинця прибудовано невеликі сіни (притвор). Зовнішні стіни опоряджені вертикальною дерев'яною шалівкою

*Церква Воздвиження Чесного Хреста, с. Копиткове.
Фото: В. Луц, 2012 р.*

*Церква св. архангела Михаїла, с. Буща.
Фото: П. Ричков, 2017 р.*

*Церква Воздвиження Чесного Хреста та дзвіниця,
с. Копиткове. Фото: П. Ричков, 2014 р.*

з нащільниками. В останні роки при виконанні ремонтних робіт використано новітні опоряджувальні матеріали (т. зв. «златосвет», а також анодована жерстяна покрівля), що негативно вплинуло на збереження візуальної автентичності храму. На північний захід від бабинця знаходиться двоярусна дзвіниця на плані квадрату з наметовим чотирихилим верхом та мініатюрною маківкою.

Літ.: 64, с. 754–755.

П. Ричков

□ **с. КУНИН. Церква св. Георгія та дзвіниця, 1746 р.** Побудована на кошти парафіян. Виразний приклад триверхоного, тризрубного дерев'яного храму «волинського типу». Основою об'ємно-просторової композиції будівлі є три невисоких зруби по осі «схід — захід» з дещо вищою навою і нижчими бабинцем та абсидою. Над усіма трьома зрубамі надбудовано восьмигранні барабани: над навою — вищий і ширший, ще два над бабинцем та вівтарем — майже вдвічі нижчі по висоті, дещо менші по ширині. При цьому слід відзначити нетрадиційний спосіб поєднання центрального та прилеглих восьмериків,

при якому і стінові конструкції, і навіть покрівля куполів мають безпосереднє, нероздільне сполучення, котре виглядає унікальним в контексті усього дерев'яного зодчества на теренах історичної Волині. Не можна виключити однак, що така особливість стала наслідком істотних перебудов у минулому. Важливою характеристикою цього храму виступає також явно помітний ентазис зрубних конструкцій, особливо в архітектурних об'ємах барабанів. Доволі пластичними виглядають і три бані барокового характеру, що завершуються виразними, хоч і дещо присадкуватими «сліпими» ліхтариками. Головний вхід до церкви акцентовано прибудовою невеликого притвору з двосхилим дашком і двома мініатюрними віконцями з обох боків. Додатковий вхід до храму влаштований з південної сторони нави, також у формі невисокого притвору, схоже пізнішого походження. Зовнішнє опорядження виконано у вигляді шалювання вертикальними дошками з нащільниками і традиційним пасмом викружок попід карнизами. Проявом стилістичної барокізації можна вважати використання невеликих віконць круглій та пелюсткової форми. На південний захід від церкви знаходиться дерев'яна двоярусна дзві-

*Церква св. Георгія та дзвіниця с. Кунин.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

ниця по типу «четверик на четверику». Нижній ярус з вертикальним шалюванням значно ширший від верхнього, опорядженого горизонтальною шалівкою. Дах виконано у вигляді чотиригранного намету. Поряд з дерев'яною церквою споруджено новий мурований храм, освячений в 1995 р. Його фізичний масштаб відчутно перевершує стару дерев'яну святиню, однак стилістичні характеристики не вирізняються оригінальністю.

Літ.: 17, с. 138–139; 28, с. 86; 50, с. 92; 64, с. 915–916.

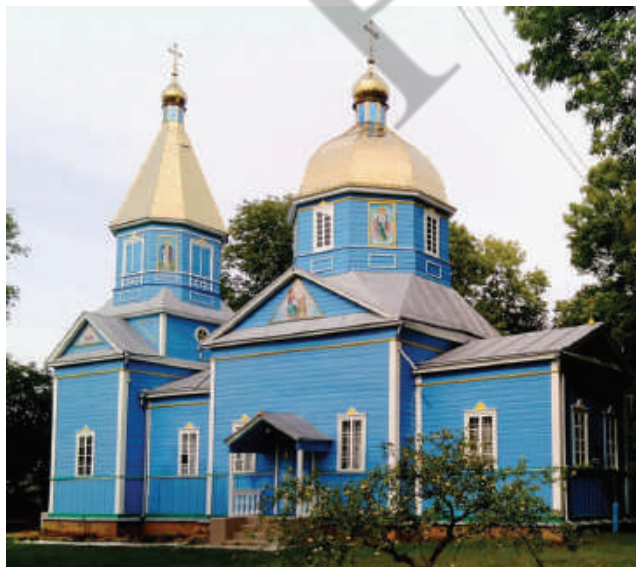
П. Ричков

□ **с. МАЛА МОЩАНИЦЯ. Церква св. архангела Михаїла, 1866 р.** Один з перших дерев'яних храмів, споруджених на Волині в «епархіальному стилі» Тризрубна, одноверха церква з вищим зрубом нави і прибудованою з заходу дзвіницею. Окрім головного входу влаштовано вхід до нави з південної сторони. Над навою влаштовано восьмигранний світловий барабан, баня якого наближена до півсферичної форми. Бічні стіни нави та дзвіниці акцентовані трикутними фронтонами. Композиція дзвіниці по типу «восьмерик на двох четвериках». Зовнішнє шалювання з горизонтальних дощок. Декоративне опорядження виконано у вигляді дверних та віконних лиштв. Колористика храму: блакитні поверхні стін, білі архітектурні деталі, а також жовті бані, маківки та хрести.

Літ.: 17, с. 146–147; 64, с. 922–923.

П. Ричков

□ **с. НОВА МОЩАНИЦЯ. Церква Казанської ікони Божої Матері, 1887 р.** Побудована на кошти парафіян. За своїм архітектурно-композиційним рішенням подібна до церкви в Малій Мощаниці, однак тут відсутні

*Церква св. архангела Михаїла, с. Мала Мощаниця.
Фото: goo.gl/tsrAjk*

трикутні фронтони, натомість над головною банею влаштовано восьмигранний наметовий верх. У колористиці окрім блакитного, білого та жовтого кольорів присутній також зелений, що акцентує окремі архітектурні деталі. Типовий приклад впровадження на Волині канонів «епархіального стилю».

Літ.: 17, с. 146–147; 64, с. 921–922.

П. Ричков

□ **с. НОВОМИЛЬСЬК. Церква Преображення Господнього, 1861 р.** Храм побудований на кошти графа Яна Іллінського, колишнього священика Стефана Удановича та парафіян. В 1886 р. покрита залізом коштом парафіян. Храм на кам'яному фундаменті має тризрубну одноверху структуру з додатковим зрубом дзвіниці, прибудованим до західного фасаду. Головна нава завершена наметовою банею на світловому барабані. Кожна грань барабану завершена трикутними щипцями, імітуючи спрощені закомари на зразок декорування традиційних російських храмів. Подібно до центральної нави дзвіниця завершена стрімким наметовим верхом. Особливістю церкви є поділ головної нави та нижнього зрубу дзвіниці по висоті на два яруси на рівні звису дахів бабинця і вівтаря.

*Церква Казанської ікони Божої Матері, с. Нова Мощаниця.
Фото: goo.gl/reIxy*

Церква Преображення Господнього, с. Новомильськ.
Фото: Serhiy LS, 2014 р.— <https://goo.gl/p7GH4s>

Зрубна конструкція будівлі захищена шалюванням з горизонтальних дощок. Станом на 2014 р. стіни храму ззовні пофарбовані у традиційний голубий колір, накладні декоративні елементи виділені білим, верхи нави, дзвіниці і маківки покриті анодованим металом з імітацією позолоти.

Літ.: 64, с. 757–758.

О. Смолінська

□ с. ПІВЧЕ. Церква св. Миколая, 1777 р. Одноверхий, тризрубний храм з прибудованою дзвіницею. В останні роки цей стародавній, типово волинський дерев'яний храм втратив свою візуальну «справжність» внаслідок практично суцільного маскуванню первісного дерев'яного опорядження новітніми матеріалами штучного походження (пластиковий сайдинг та так званий «златосвет»). Ще раніше, в другій пол. XIX ст., до бабинця була прибудована дзвіниця з високим наметовим верхом в неоросійському стилі зо-

Церква св. Миколая, с. Півче.
Фото: goo.gl/GX1Fmz

внішнього опорядження. Показовий приклад втрати архітектурної автентичності внаслідок здійснення необгрунтованої реновації.

Літ.: 64, с. 907.

П. Ричков

□ с. П'ЯТИГОРИ. Церква Різдва Богородиці, 1881 р. Церковна територія примикає до головної сільської дороги, храм відіграє роль висотного орієнтира в структурі забудови поселення. За однією з версій церква була побудована в 1863 р. Згідно з іншою — храм зведений у 1881 р. коштом парафіян за сприяння місцевого священика. Дерев'яна, покрита жерстю, разом з нею дерев'яна дзвіниця з чотирма дзвонами. Церква має тризрубну структуру типу «корабель» з прибудованим із заходу додатковим зрубом дзвіниці. Бабинець і нижній ярус дзвіниці однакові за шириною. Зруби вітваря, нави та бабинця об'єднані спільним дахом. Центральна нава завершується невеликим світловим барабаном, накритим цибулястою гранчастою банею. Триярусна дзвіниця «четверик на четверику» має наметове завершення з маківкою і хрестом нагорі. Ззовні зрубна конструкція храму захищена шалюванням подібно до традиційних волинських храмів: вертикальні дошки з нащільниками, об'єднані у верхній частині аркатурним фризом. Станом на 2014 р. стіни церкви Різдва Богородиці пофарбовані у голубий колір, накладні декоративні елементи виділені білим; верхи та маківки храму покриті анодованими металевими листами з імітацією позолоти; оригінальні хрести замінені шаблонними; барабан нави заштитий анодованим металом глянцевого синього кольору; покрівля даху влаштована з металевих листів синього кольору.

Літ.: 50, с. 338; 64, с. 483.

О. Смолінська

Церква Різдва Богородиці с. П'ятигори.
Фото: Serhiy LS, 2014 р.— goo.gl/m7WmQ

● **с. СПАСІВ. Церква Воздвиження Чесного Хреста, 1749 р. та дзвіниця.** М. Теодорович стверджує, що храм побудовано на кошти парафіян. З унії на православ'я громада перейшла у 1796 р. У церковній хроніці зазначено, що до вікон храм складено із дубових брусів, а вище — із соснових. У 1799 р. церкву поставили на кам'яний підмурок. Первісна об'ємно-розпланувальна структура церкви ґрунтувалася на засадах традиційного для Волині тризрубного, триверхого храму. Нижні яруси зрубів на плані квадрату (бабинець та нава) та шестигранника (вівтарний зруб). Над кожним ярусом, як здається, первісно були влаштовані окремі восьмигранні барабани, накриті банями грушовидної форми з декоративними ліхтариками та маківками. Середній верх виразно виділяється своїм домінантним розміром. Уцілили також оригінальні за малюнком ковани хрести. Однак, схоже, згодом крайні верхи над бабинцем і вівтарним зрубом були допасовані своїми покрівлями до головного зрубу, утворивши таким чином неординарну комбінацію покрівлі первісних бань і двосхилого даху. У ХІХ ст. до головного зрубу церкви з обох сторін (південної та північної) прибудували два приділи, внаслідок чого розпланувальна схема храму отримала фактично хрещату форму. Ця трансформація була доповнена незвичною півциліндричною формою дахів над новими прибудовами, досить неординарними за формою. Зовнішнє опорядження усіх стінових поверхонь виконане в традиційний спосіб: це вертикальні дошки з нащільниками, які вгорі під карнізами завершуються традиційними півкруглими викружками. Поряд знаходиться автономна двоярусна дзвіниця зі значним зменшенням горішньої частини, накритої пірамідальним дашком. Колористика зовнішнього вигляду традиційна: голубі стінові поверхні, білі деталі, сірі покрівлі, жовті маківки та хрести.

Літ.: 64, с. 925–926.

П. Ричков

*Церква Воздвиження Чесного Хреста, с. Спасів.
Фото: goo.gl/7A7ZS9*

*Дзвіниця церкви Воздвиження Чесного Хреста, с. Спасів.
Фото: goo.gl/7A7ZS9*

● **с. УЇЗДЦІ. Церква св. Трійці, 1942 (?) р.** За інформацією М. Теодоровича у 1745 р. коштом парафіян був побудований дерев'яний храм св. Дмитрія, а в 1866 р. — дерев'яна дзвіниця. Відомо, що дана церква була розібрана в 1965 р., а її іконостас, датований ХVІІІ ст., згодом перенесений до Троцької церкви, збудованої в іншій частині села. Храм хрещатої розпланувальної структури, п'ятизрубний, однобаневий з прибудованою дзвіницею. З північної та південної частин до вівтарної частини примикають приміщення ризниці та паламарні. Центральна частина храму вища, ніж бічні зруби, бабинець і вівтар, завершена восьмигранним барабаном, накритим цибулястою банею. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена наметом, оздобленим з чотирьох сторін трикутними фронтонами. Другий ярус дзвіниці незвично високий, прорізаний з трьох сторін віконними отворами. Бічні рамена храму завершуються трикутними фронтонами. Зовні стіни шальовані горизонтальними дошками. На момент обстеження (2011 р.) стіни церкви були пофарбовані у голубий колір, віконні рами та кутові лопатки — у білий, покрівля дахів храму влаштована з оцинкованої жерсті сірого кольору, верхи храму та маківки покриті металевими листами з імітацією позолоти.

Літ.: 64, с. 916.

О. Смолінська

Церква св. Трійці, с. В'їздці.
Фото: П. Ричков, 2017 р.

□ с. ЦУРКІВ. Церква св. Параскеви, 1885 р. Церква побудована на кошти парафіян. Дерев'яна, з такою ж дзвіницею. На цьому місці колись знаходився попередній дерев'яний храм, зведений у 1787 р. коштом

місцевого поміщика Тимофія Звольського. М. Перерезєв вказує на іншу дату — 1883 р. Очевидно, це рік будівництва храму, освячення ж відбулося двома роками пізніше. Розташована в центрі села, на перехресті основних доріг, поруч з місцевим цвинтарем; відіграє роль висотного орієнтира в місцевій забудові. Церква має тризрубну структуру типу «корабель» з прибудованим із заходу додатковим зрубом дзвіниці. Зруби вівтаря, нави та бабинця об'єднані спільним дахом. Центральна нава завершується широким світловим барабаном, накритим приземистою шоломовидною банею. Триярусна дзвіниця має наметове завершення з маківкою і хрестом нагорі. Зовні зрубна конструкція храму захищена шалюванням у вигляді вертикальних дощок з нащільниками, об'єднаних у верхній частині декоративним фризом із «сухариками». Станом на 2014 р. стіни церкви пофарбовані у голубий колір, накладні декоративні елементи виділені білим, верхи та маківки храму покриті анодованими металевими листами з імітацією позолоти, покрівля даху влаштована з металевих листів зеленого кольору, до головного фасаду прибудована галерея-навіс, накрита нині листами з металопрофілю зеленого кольору.

Літ.: 50, с. 105; 64, с. 926.

О. Смолінська

Церква св. Параскеви, с. Цурків.
Фото: Serhiy LS, 2014 р. — <https://goo.gl/YliuCZ>

КОРЕЦЬКИЙ РАЙОН

● **м. КОРЕЦЬ.** Церква св. Георгія, друга пол. XIX ст. Знаходиться на околиці міста, при центральній вул. Київській, на території міського кладовища; відіграє роль висотного акценту в східній частині міста. За даними М. Теодоровича, дата будівництва церкви невідома. Автор повідомляє, що в 1877 р. храм був оновлений і влаштовано новий престол. Вівтар орієнтований на південь, а головний вхід — на вул. Київську. Тризрубна церква типу «корабель» з прибудованою до головного фасаду дзвіницею. Нава накрита приземистою наметовою банею з чотирма декоративними маківками по кутах центрального об'єму. Дзвіниця триярусна, накрита наметовим верхом, наполовину інтегрована у зруб бабинця. Гранчастий вівтар накритий п'ятисхилим дахом. З бічних фасадів до нави примикають невисокі прибудови. Зовні зрубна конструкція захищена шалюванням із горизонтальних дощок. Нині стіни храму пофарбовані у голубий колір з акцентуванням кутових лопаток, карнизів та віконних обрамлень білим, дахи і верхи церкви покриті металевими листами синього кольору, маківки і хрести «позолочені».

Літ.: 50, с. 256; 54, с. 28; 64, с. 182.

О. Смолінська

*Церква св. Георгія, м. Корець.
Фото: О. Смолінська, 2007 р.*

□ **с. ВЕЛИКА КЛЕЦЬКА.** Церква св. Дмитрія, 1906 р. Стара церква, яка була збудована в 1862 р. за державні кошти, згоріла від удару блискавки. Дерев'яна дзвіниця побудована в 1880 р. коштом парафіян. Дерев'яний, хрещатий, п'ятизрубний, однобаневий храм з прибудованим до західного фасаду зрубом дзвіниці. Над центральним, найбільшим зрубом влаштовано восьмигранний підбанник, накритий наметовим верхом із декоративною маківкою. Невеликі декоративні баньки розміщені над трьома зрубами — північним, західним, південним. Чотирярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» накрита шпильастим наметовим верхом, декорованим по периметру спрощеними закомарами у вигляді трикутних щипців. До гранчастого вівтаря з півночі та півдня примикають приміщення ризниці й паламарні. Зовні церква шальована горизонтальними дошками. На момент обстеження (2006 р.) стіни храму були пофарбовані у голубий колір, накладні декоративні деталі виділені білим, покрівля дахів і верхів влаштована з оцинкованої жерсті сірого кольору.

Літ.: 50, с. 345; 64, с. 535.

О. Смолінська

*Церква св. Дмитрія, с. Велика Клецька.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

■ **с. ВЕЛИКІ МЕЖИРІЧІ.** Церква св. апостолів Петра і Павла (1733 р.) і дзвіниця (1848 р.). Дерев'яний, тризрубний, одноверхий храм з рівновисокими зрубами і прибудованою дзвіницею. Розпланувальне рішення складається з квадратного в плані центрального зрубу, а з також прямокутних бабинця та вівтарної частини. Нава має доволі високий надбудований восьмигранний барабан з віконними отворами на усіх восьми гранях, що створює сприятливе природне освітлення всередині храму. У внутрішньому просторі перехід від четверика до восьмерика здійснюється завдяки трикутним «вітрилам» у внутрішніх кутах. Головна баня має восьмигранну грушоподібну форму і завершується невеликою декоративною маківкою. Класицистичний мотив простежується у використанні шести трикутних фронтонів по зовнішньому периметру храму. Доволі великі віконні отвори мають півциркульне завершення з надвіконними сандриками та підвіконними карнизами. Використано також круглі вікна для освітлення центрального зрубу і абсиди. Зовнішні стінові поверхні опоряджено вертикальною шалівкою з нащільниками. Два нижніх яруси триярусної дзвіниці мають прямокутні плани, верхній ярус зі дзвонами на плані рівнобічного восьмигранника. Завершується дзвіниця восьмигранним наметовим верхом з трикутними фронтонами. Покрівля головної бані та шатра дзвіниці виконані з жерсті жовтого кольору (так званий «златосвет»). Інші частини покрівлі храму з жерсті, фарбованої в темно-синій колір. Храм має два притвори: зі сторони головного входу та на південній стіні нави. До південної стіни абсиди прибудовано приміщення ризниці. Колористична гама на момент обстеження (2016) — голубі стіни, білі та темно-сині деталі, жовта покрівля верхів, темно-синя покрівля дахів.

Літ.: 17, с. 528; 48, с. 315; 49, с. 91–92; 50, с. 350; 54, с. 34.

П. Ричков

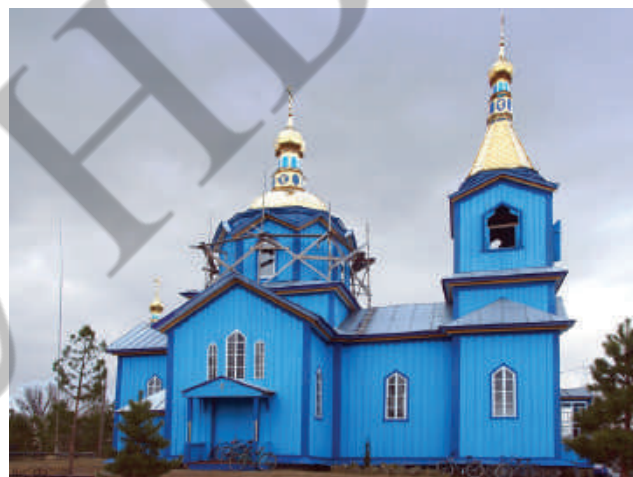

Церква св. апостолів Петра і Павла, с. Великі Межирічі.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

□ **с. ВЕСНЯНЕ (раніше — с. КОБИЛЬЄ).** Церква св. Параскеви, 1872 р. Село розташоване на лівому, підвищеному березі р. Корчик, на узбіччі головної вулиці поселення. Церква має хрещатий, п'ятизрубний план, з дзвіницею, добудованою до головного входу. Над дещо вищим зрубом нави влаштовано восьмигранний світловий барабан з декоративними трикутними аттиками по периметру та восьмигранною півсферичною банею з декоративною маківкою нагорі. Схожу маківку має й наметовий верх дзвіниці. Однак на відміну від більшості «єпархіальних» храмів, ця церква має вертикальне зовнішнє шалювання, що додає їй певної візуальної стрункості. З обох боків абсиди добудовані невеликі приміщення ризниці та паламарні. Колористика базується на традиційних кольорах — блакитному, синьому, жовтому.

Літ.: 50, с. 254–255.

П. Ричков

Церква св. Параскеви, с. Весняне.
Фото: П. Ричков, 2017 р.

● **с. ГОЛОВНИЦЯ.** Церква св. Іоанна Богослова, 1889 р. Споруджена в центральній частині села на відкритій місцевості поблизу садибної та громадської забудови. Раніше на цьому місці знаходився інший дерев'яний храм, про який згадує М. Теодорович. До нетипового за формою восьмигранного центрального зрубу з практично рівнобічними сторонами прибудовані вівтарний та бічні зруби. Над центральною частиною влаштовано восьмигранний світловий підбанник, що спирається на нижній зруб за посередництвом виразного залому. Завершується підбанник наметовим восьмигранним верхом з декоративною маківкою. Гребні двосхилих дахів вівтаря і бічних рамен акцентовані невеликими декоративними маківками. У внутрішніх кутах зі сходу влаштовані невеликі приміщення ризниці та паламарні. Прибудована від заходу дзвіниця споруджена по типу «восьмерик на двох четвериках», має восьмигранний

Церква Іоанна Богослова, с. Головниця.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

Церква Іоанна Богослова, с. Городище.
Фото: П. Ричков, 2007 р.

Церква Іоанна Богослова, с. Головниця.
Фото: П. Ричков, 2011 р.

наметовий верх з декоративною маківкою. Один з небагатьох прикладів російського «єпархіального стилю» у версії хрещатого в плані храму з практично рівновеликими раменами абсида та бічних зрубів. У колористичному вирішенні домінують блакитний та сірий кольори.

Літ.: 50, с. 249–250; 64, с. 168.

П. Ричков, О. Смолінська

□ с. ГОРОДИЩЕ. Церква св. Іоанна Богослова, 1863 р. У М. Теодоровича стосовно даної церкви фіксується посвята св. архангелу Михаїлу (?). Відносно невеликий за фізичними розмірами дерев'яний, триверхий храм. Об'ємно-просторова композиція ґрунтується на трьох рівновисоких зрубах, поєднаних по периметру досить розвинутим карнизом. Центральний зруб (нава) переходить у невисокий восьмигранний підбанник з двома віконними отворами, завершується восьмигранною банею півсферичного профілю.

Нава і абсида мають декоративні дахи, що поєднують пласкі схили з восьмигранними «сліпими» баньками та маківками. Головний західний вхід та бічний південний вхід акцентовані приділами з трикутними фронтонами. Станом на момент обстеження зовнішнє опорядження виконане у вигляді вертикального шалювання, притвори потиньковані. Колористика: блакитний (основний), білий, сірий кольори.

Літ.: 64, с. 548.

П. Ричков

● с. ЖАДКІВКА. Церква Вознесіння Господнього, 1886 р. Споруджена на правому пагорбі р. Корчик, відіграє роль однієї з висотних домінант у навколишньому ландшафті міста Корця, фактичним передмістям якого і є це село. Церква є доволі типовим прикладом впровадження на Волині так званого «єпархіального

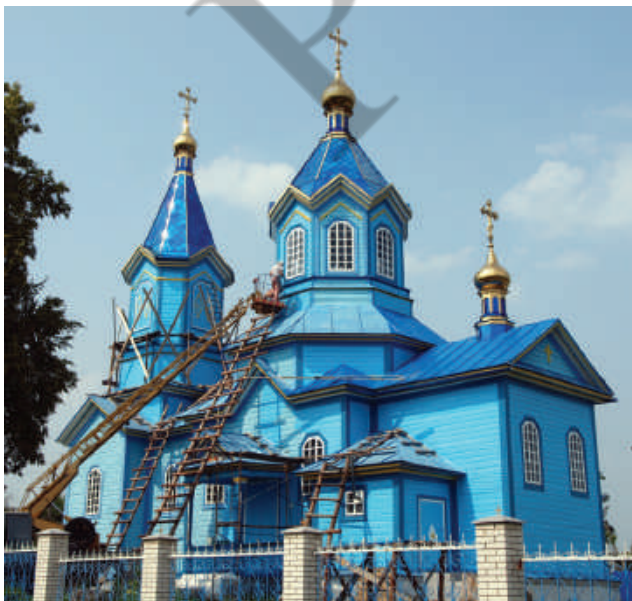
Церква Вознесіння Господнього, с. Жадківка.
Фото: П. Ричков, 2017 р.

стилю» в другій пол. XIX — на поч. XX ст. В архітектурно-композиційному відношенні — це тризрубний, одноверхий храм з рівновисокими зрубами та прибудованою від заходу триярусною дзвіницею по типу «восьмерик на двох четвериках». Нава має восьмигранний світловий підбанник з заломом, що завершується пірамідальним наметом та декоративною маківкою. До абсиди прибудовані приміщення ризниці та паламарні. Головний простір церкви має також два допоміжні входи — від півночі та півдня. В останні роки автентичне дерев'яне опорядження було втрачене внаслідок його заміни на пластиковий сайдинг світло-жовтого кольору. Замінено також покрівельні конструкції.

Літ.: 50, с. 255–256; 54, с. 29.

П. Ричков

● **с. ЗАСТАВ'Я. Церква св. Миколая, 1898 р.** Фактично село є південно-західним передмістям містечка Великі Межиричі. Церква побудована в період, коли так званий «епархіальний стиль» церковної архітектури на Волині увійшов у пізню стадію свого розвитку, для якої була характерна схильність до декоративізму й уподібнення до монументальних мурованих церков. За своїми стилістичними ознаками цілком відповідає формотворчому арсеналу так званого «епархіального стилю». З точки зору загальних об'ємно-просторових характеристик це одноверхий, тризрубний храм з рівновисокими зрубами. Особливість — у вирішенні горішньої частини нави, де основний, прямокутний в плані об'єм завершувався двома восьмигранними підбанниками, у верхній, звуженій частині якого влаштовано вісім віконних отворів. Прибудована чотириярусна дзвіниця вико-

Церква св. Миколая, с. Застав'я.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

нана по типу «два восьмерики на двох четвериках». Колористика традиційна, з використанням блакитного, синього та жовтого кольорів.

Літ.: 50, с. 350.

П. Ричков

□ **с. КОЗАК. Церква св. Трійці та дзвіниця, поч. XX ст.** Старіший, нині не існуючий храм побудовано в 1786 р. на кошти селянина Самуїла Самойлюка. Обновлялася в 1884 р., коли була пофарбована ззовні і зсередини олійними фарбами. В описі М. Перверзева зазначено, що цей старий храм знаходиться у вкрай ветхому стані і тому існує нагальна потреба будівництва нового. Імовірно існуючий храм був споруджений в середині 1910-х рр. Архітектурне вирішення в своїй основі ґрунтується на хрещатій розпланувальній композиції (бабинець, нава, абсида), доповненій з півночі та півдня бічними зрубами. Має триверхе завершення по осі «схід — захід»: над навою влаштований восьмигранний світловий барабан з наметовим верхом і «сліпою» декоративною маківкою, над бабинцем та абсидою — подібні за формою, однак «сліпі» верхи. Над бічними раменами зовсім невеликі декоративні маківки. До шестигранної в плані абсиди прибудовані допоміжні приміщення ризниці та паламарні. Зовнішнє опорядження у вигляді горизонтального шалювання типове для цього періоду. На північний схід від храму знаходиться дзвіниця з дещо незвичною триярусною побудовою по типу «восьмерик на двох четвериках». При цьому нижній зруб по своїй висоті значно переважає два горішніх. На дзвіниці влаштовано наметовий верх із невеликою декоративною маківкою. Колористика обох будівель: блакитні стіни, сині та білі деталі, сірі дахи, жовті маківки.

Літ.: 50, с. 255; 64, с. 174.

П. Ричков

Церква св. Трійці та дзвіниця, с. Козак.
Фото: <https://goo.gl/UBJzGr>

● **с. КОРИСТЬ.** Церква св. Дмитрія, 1953 р. Розташована в найкращому місці села, на пагорбі, що височіє над ставком. Перша церква в селі була збудована в 1739 р. на кошти поміщика Франца Слишинського. М. Переверзев подає дату 1737 р. В 1872 р. церкву покрито бляхою, в 1875 р. обшито дошками і пофарбовано. На місці старої церкви встановлено пам'ятний хрест з написом «Место св. Престола церкви св. Дмитрія Солунского от 1737 г.— 1920 г.». Збудований в 1912–1916 рр. новий храм був спалений під час війни і знову відбудований в 1953 р. У храмі зберігається живописне зображення другої втраченої церкви, котре засвідчує її характерний «синодальний стиль» з наметовими верхами над навою та прибудованою в 1869 р. дзвіницею. Згодом на цій ділянці була побудована нова дерев'яна церква, нетипова за своїм об'ємно-просторовим та архітектурним вирішенням. Її видовжений головний об'єм складається з трьох, не виявлених ззовні, зрубів: дзвіниці, бабинця та нави. До цього об'єму зі сходу прибудована абсида, значно нижча і вужча від основної частини, а з півдня та півночі — ще й бічні крилоси, також дещо нижчі. Над вхідною частиною надбудована відносно невисока восьмигранна дзвіниця з наметовим восьмигранним дахом. Над навою знаходиться невеликий світловий барабан, також з наметовим дахом і чотирма мініатюрними маківками по зовнішніх кутах, що розміщуються на виступаючому карнизі. Колористика ґрунтується на блакитних та синіх кольорах. Своєрідний і нетиповий приклад сакрального зодчества в радянську добу.

Літ.: 50, с. 347; 64, с. 538; <https://uk.wikipedia.org/wiki/Користь>.

П. Ричков

*Церква св. Дмитрія, с. Користь.
Картина, 1912 р.*

*Церква св. Дмитрія, с. Користь.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

□ **с. КРИЛІВ.** Церква св. Іоанна Златоуста, 1897 р. Знаходиться у східній частині села. В своєму описі М. Теодорович подає дату будівництва храму — 1753 р. Наприкінці XIX ст. нібито цей храм продали у село Харалуг. На його місці в 1897 р. відповідно до усталених і погоджених Синодом канонів з'явився новий храм у «епархіальному стилі», багато декорований і навіть розписаний всередині по стінах іконами. Церква добре збереглася. Має хрещату розпланувальну схему з прибудованою від заходу дзвіницею з головним входом. Центральний зруб помітно вищий від інших прибудов, завершується восьмигранним світловим барабаном з наметовим верхом і декоративною маківкою. Дещо менші маківки акцентують на даху зовнішні кути нави, а також гребінь вівтарного даху. Прибудована дзвіниця по типу «восьмерик на двох четвериках», що завершується стрімким восьмигранним шатром з чотирма

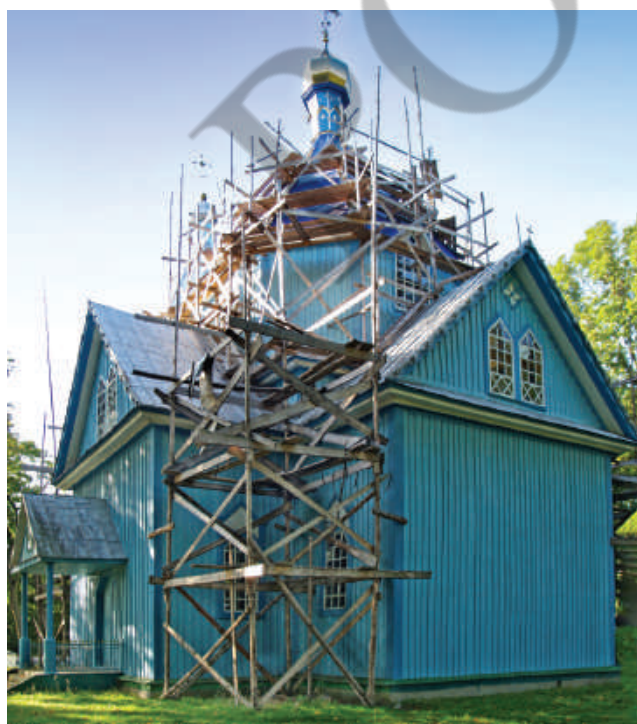
*Церква Іоанна Златоуста, с. Крилів.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

декоративними віконечками і декоративною маківкою аналогічної цибулястої форми. До західного та південного входів прибудовані невеликі портали з трикутними фронтончиками. До вівтарного зрубу з обох сторін прибудовані ризниця та паламарня. Зовнішні стіни опоряджені горизонтальною шалівкою, дверні та віконні отвори мають багаті декоративні обрамлення. Колористика на момент обстеження (2016) — блакитно-синьо-сіра з окремими білими деталями, маківки жовті.

Літ.: 50, с. 318; 64, с. 692.

П. Ричков

□ **с. НЕВІРКІВ. Церква св. Параскеви, 1864 р.** Окремі дослідники вважають цей храм показовим прикладом впровадження неоготичного стилю в дерев'яному храмубудуванні на Волині. Розташована на перехресті двох вулиць цього старовинного волинського містечка, відіграючи важливу роль в його просторовій композиції. Одноверха церква має хрещату композицію плану з добудованою зі сторони головного входу дзвіницею по типу «восьмерик на двох четвериках». Центральна нава церкви має квадратний план і є дещо вищою від бічних приміщень, переходячи вгору у восьмигранний світловий барабан з чотирма вікнами. Сам барабан має восьмигранний наметовий верх з невеликою декоративною маківкою. Вівтарний та бічні зруби мають нетипову струнку форму дахів з активними трикутними фронтонами. Звертають на себе увагу також форми «стрілчатих» віконних отво-

Церква св. Параскеви, с. Невірків.
Фото: П. Ричков, 2006 р.

рів, що мають вишукані різьблені лиштви. Зовнішнє опорядження стін виконано з вертикальних дощок, що підкреслює вертикалізм загальної архітектурної композиції.

Літ.: 17, с. 530; 23, с. 146–149; 50, с. 351; 64, с. 544–545.

П. Ричков

● **с. НОВИЙ КОРЕЦЬ. Церква св. Іллі.** Іноді датується 1595 р., однак М. Теодорович подає дату її спорудження як 1837 р. Після перебудов XIX ст. храм отримав тридільну об'ємно-просторову композицію, центральна частина якої має наметовий чотирихилий верх. Розташована на старому цвинтарі в південно-західній частині села. Дерев'яний двозрубний храм з вищою навою і нижчою вівтарною частиною. Вважається прикладом архаїчного дерев'яного храму. Зовнішні стіни в XIX ст. обшиті вертикальними дошками з нащільниками. Колористика блакитно-сіра (2016 р.).

Літ.: 22, с. 136; 49, с. 88; 54, с. 28; 63, с. 175–182.

П. Ричков

Церква св. Іллі, с. Новий Корець.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

□ **с. НОВИЙ КОРЕЦЬ. Церква св. Кузьми і Дем'яна, 1896–1897 рр.** Розташована на прибережній скелі над р. Корчик навпроти Корецького замку; відіграє роль висотної домінанти в панорамі поселення. Церква побудована в 1896 р. на місці колишнього дерев'яного храму, зведеного в 1766 р. коштом парафіян. Будівля вирізняється масштабними розмірами. Хрещатий, п'ятиризрубний храм з прибудованим додатковим зрубом дзвіниці. Головна нава накрита світловим барабаном, завершена центральною наметовою банею та доповнена на діагональних осях чотирима декоративними баньками; така композиція покликана повторити традиційне російське п'ятиглав'я. Із західного боку прибудована триярусна дзвіниця, накрита наметовим дахом. Зовнішній декор вирішений у так званій «спархальній» стилістиці. Це

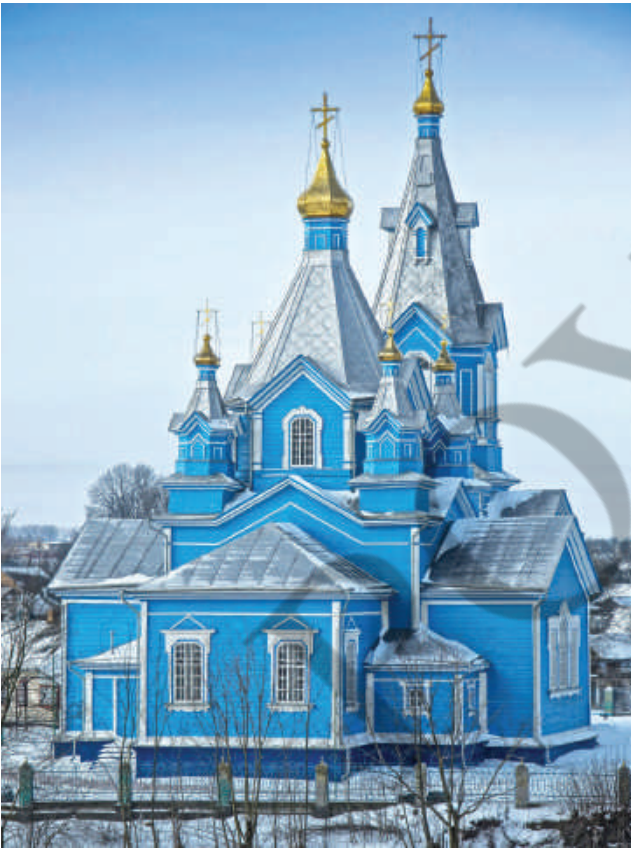
*Церква св. Косьми і Даміана, с. Новий Корець.
Фото: О. Смолінська, 2007 р.*

даху і верхів влаштована з оцинкованої жерсті сірого кольору; маківки покриті металевими листами з імітацією позолоти.

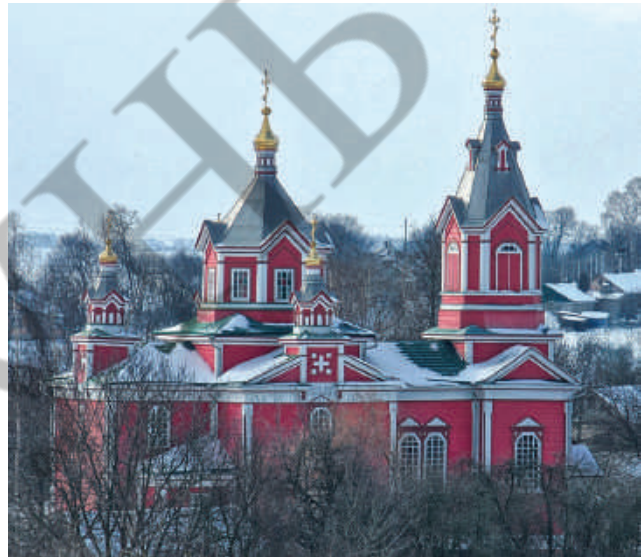
Літ.: 50, с. 256; 63, с. 182.

О. Смолінська

● **с. НОВИЙ КОРЕЦЬ.** Церква св. Параскеви, 1911–1914 рр. Знаходиться у передмісті Корця, включена до загальної панорами міста, відіграючи роль висотної домінанти серед оточуючої забудови. Збудована на місці попереднього дерев'яного храму, який був втрачений внаслідок пожежі. Церква дерев'яна, з такою ж дзвіницею, міцна. У 1911 р. розпочалося будівництво нової церкви. Хрещата, п'ятизрубна з прибудованим до головного фасаду додатковим зрубом дзвіниці. Центральна нава увінчана наметовою банею на

*Церква св. Косьми і Даміана, с. Новий Корець.
Фото: В. Луц, 2012 р.*

*Церква св. Параскеви, с. Новий Корець
Фото: В. Луц, 2012 р.*

*Церква св. Параскеви, с. Новий Корець
Фото: О. Смолінська, 2007 р.*

позначилося на наявності накладних кутових пілястр, віконних обрамлень із характерними сандриками, спрощених закомар на барабанах верхів, цибулястих маківок та ін. Ззовні церква захищена шалівкою з горизонтальних дощок. В цілому, церква — виразний зразок храмового зодчества Волині кін. XIX ст. і вдалого застосування елементів неовізантійської та неоросійської стилістики. Станом на 2007 р. стіни храму пофарбовані у голубий колір з акцентуванням накладних декоративних деталей білим; покрівля

восьмигранному світловому барабані. Бічні зруби та вівтар рівноширокі з навою, увінчані декоративними баньками невеликих розмірів. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена шпильастим наметовим верхом. Віконні отвори храму мають трапецієвидне завершення, обрамлені декоративними лиштвами та увінчані трикутними сандриками. Додаткові входи в будівлю влаштовано в північній та південній стінах бічних рамен храму. Зовні зрубна конструкція захищена шалюванням з горизонтальних дощок. Унікальним є колористичне вирішення церкви, рідкісне для волинського регіону. Площини стін пофарбовані у червоний колір, накладні декоративні елементи (кутові лопатки, віконні рами, карниз та ін.) виділені білим. Дахи храму покриті оцинкованою жерстю, пофарбованою у зелений колір, верхи — жерсть сірого кольору.

Літ.: 50, с. 256; 63, с. 182–183.

О. Смолінська

□ **с. САМОСТРІЛИ.** Церква Покрови Богородиці та дзвіниця, 1816 р. Побудована на кошти парафіян. Тризрубний, одноверхий храм з рівновисокими прямокутними зрубамі бабинця, нави, абсиди. Над навою влаштовано невисокий восьмигранний барабан з двома вікнами в північній та південній стінах. Барабан накритий восьмигранною півсферичною банею з декоративним «сліпим» ліхтарем нагорі. Храм має два притвори, прибудовані до бабинця, — старіший з заходу і новіший з півдня. До північної стіни абсиди прибудовано невелике приміщення ризниці. Зовнішні поверхні стін мають вертикальне шалювання. Старі віконні рами з дерева замінені нещодавно на пластикові, що відчутно «осучаснило» храм. Колористична гама на момент обстеження:

*Церква Покрови Богородиці, с. Самостріли.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

*Дзвіниця церкви Покрови Богородиці, с. Самостріли.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

голубі стіни, сині дахи та наріжні пілястри, сірі стіни барабану (пластиковий сайдинг), білі пластикові віконні рами. Двоярусна дерев'яна дзвіниця на плані квадрату по типу «четверик на четверику» розташована з південної сторони храму.

Літ.: 50, с. 355; 64, с. 548.

П. Ричков

■ **с. СВІТАНОК.** Церква Покрови Богородиці, XVIII ст. Одноверхий, тризрубний храм. Центральний квадратний зруб, який не має вікон, значно вищий від об'ємів бабинця та абсиди, в його південній стіні влаштовано додатковий вхід до храму з невеликим притвором. Над навою надбудований восьмигранний барабан з чотирма вікнами для освітлення внутрішнього простору. Барабан має завершення у вигляді рівнобічного восьмигранного намету з завершенням у вигляді «сліпого» ліхтаря з маківкою. Вівтарний зруб на шестигранному плані з вальмовим дахом. З півночі до вівтаря прибудовано ризницю. В східній стіні абсиди влаштовано кругле віконце — доволі

*Церква Покрови Богородиці, с. Світанок.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

нетиповий приклад такого вирішення. Бабинець однакової висоти з абсидою. Приміщення бабинця відкривається до нави за допомогою гранчастої арки. Від заходу до бабинця прибудована доволі монументальна триярусна дзвіниця по типу «два восьмерики на нижньому четверику». Подібно до центральної бані дах дзвіниці влаштовано у формі дещо стрункішого пірамідального намету. Усі зовнішні стіни храму мають вертикальне дощате шалювання з націльниками. Колористичне вирішення на момент обстеження (2016) — світло-сині стіни, сірі дахи.

Літ.: 48, с. 315–316; 49, с. 93.

П. Ричков

● **с. СТОВПИН.** Церква Воздвиження Чесного Хреста, 1864 р. Побудована на кошти царської казни. Розташовується на мисовидному підвищенні в північній частині села. Тризрубний, одноверхий храм з різновисокими зрубами. Домінантна роль належить центральній просторій наві, зруби бабинця значно менші по площі

й нижчі по висоті. Над навою влаштовано відносно невисокий восьмигранний барабан, допасований до нави по ширині, з вікнами на кожній грані, накритий восьмигранною банею з невеликим перехватом у нижній частині. Абсида має шестикутний план, а до її бічних стін від півдня та півночі прибудовані невеликі приміщення ризниці та паламарні. До головного входу від заходу прибудована дзвіниця типу «восьмерик на двох четвериках» з високим восьмигранним наметом і невеличкою декоративною маківкою. Зовнішнє опорядження виконано з горизонтальних дощок. Зовнішні кути зрубів декоровані пілястрами, Колористика визначається домінуванням блакитного та синього кольорів стін і дахів, жовтого на куполі, маківках і хрестах. Храм є прикладом своєрідного морфологічного симбіозу архітектонічних архетипів XVIII ст. і православної XIX ст.

Літ.: 50, с. 358; 64, с. 549.

П. Ричков

*Церква Воздвиження Чесного Хреста, с. Стівпін.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

□ с. СТОРОЖІВ. Церква св. архангела Михаїла, 1882 р. Перший храм був побудований тут в 1803 р. Згодом у 1883 р. перебудований відповідно до нових стилістичних переваг православної церкви. Можна припустити, що ця перебудова стосувалася ліквідації одного верху над бабинцем та прибудови до головного входу високої дзвіниці по типу «восьмерик на двох четвериках» (подібно до перебудови церкви в с. Сіянці Острозького р-ну). Тепер це тризрубний, двоверхий храм із рівновисокими зрубами та прибудованою з заходу дзвіницею. Загалом тут засвідчено своєрідний симбіоз локальної архітектурної традиції та пізніших активних спроб пристосувати ці традиції до канонів так званого «епархіального стилю», що експортувався на Волинь з теренів корінної Росії з метою нівелювання західних канонічних впливів.

Літ.: 50, с. 275.

П. Ричков

*Церква св. архангела Михаїла, с. Сторожів.
Фото: П. Ричков, 2017 р.*

● **с. УСТЯ.** Церква Різдва Богородиці, 1884 р. Розташована на найвищій ділянці села, на лівому березі р. Случ. Візуально завершує перспективу головної вулиці поселення при під'їзді зі сторони Корця. Згаданий М. Теодоровичем опис церковного майна, датований 1806 р., засвідчує стародавнє походження тутешнього храму-попередника. Належить до поширеної в XIX ст. групи тризрубних, одноверхих храмів з прибудованою дзвіницею згідно з загальними приписами так званого «епархіального стилю». Разом з тим, має унікальну особливість — восьмигранну, дещо видовжену в плані форму центрального зрубу з невеликим відступом назовні за бічні площини стін бабинця та абсиди. Аналогічна форма меншого розміру присутня і на горизонтальній проекції світлового барабану, що має з усіх сторін восьмигранні вікна. Барабан завершується восьмигранним наметом неправильної пірамідальної форми. Бабинець та абсида прямокутної в плані форми. На гребні вівтарного даху встановлена невелика декоративна маківка. Дзвіниця має членування по типу «два восьмикутника на чотирикутнику», завершується восьмигранним наметом з гострими декоративними фронтонами з незвично вбудованими віконцями. Зовнішні стіни основних зрубів першого ярусу мають опорядження у вигляді вертикальних дощок з націльниками, що відповідає локальній традиції. Вище влаштовано горизонтальне шалювання. Вікна опоряджено декоративними лиштвами. Колористична гама базується на блакитному кольорі, з доповненням в деталях синього, білого, жовтого та сірого кольорів.

Літ.: 50, с. 350; 64, с. 542.

П. Ричков

*Церква Різдва Богородиці, с. Устя.
Фото: П. Ричков, 2017 р.*

● **с. ХАРАЛУГ.** Церква св. Якова, 1903 р. Розташована в центральній частині села, на рівнинній ділянці, при головній вулиці; відіграє роль висотної домінанти в панорамі поселення. Дерев'яний, тризрубний, однобаневий храм типу «корабель» з прибудованою до західного фасаду триярусною дзвіницею. Нава накрита двозаломним верхом «восьмерик на восьмикутнику», увінчаним наметовою банею. Зруб дзвіниці ширший, ніж бабинець, завершений стрімким наметом, декорованим з чотирьох боків трикутними фронтонами. З північного та південного боків у центральному зрубі влаштовано додаткові входи у вигляді портиків з трикутними фронтонами на двох колонках. Верхи дзвіниці та головної бані увінчані цибулястими маківками на глухих ліхтариках. Зовнішній декор храму стриманий, у вигляді кутових лопаток, віконних обрамлень, профільованих карнизів. Зовні будівля опоряджена шалівкою з горизонтальних дощок. Архітектура церкви вирішена в дусі неоросійського стилю, розповсюдженого на Волині в другій пол. XIX — на поч. XX ст. На момент обстеження церкви (2013 р.) площини стін пофарбовані у голубий колір, верхи покриті листовим металом синього кольору, дахи — оцинкована жерсть сірого кольору.

Літ.: 50, с. 345.

О. Смолінська

*Церква св. Якова, с. Харалуг.
Фото: О. Смолінська, 2013 р.*

● **с. ЩЕКИЧИН.** Церква св. архангела Михаїла, 1655 р., XIX ст. Побудована на кошти парафіян. Згідно з інформацією в старих описах, споруджена в 1655 р., входить до нечисельної групи найстаріших церков Рівненської обл. Виглядає дивною її відсутність у пам'яткоохоронних реєстрах. Це типовий для Волині одноверхній, тризрубний храм з рівновисокими зрубами на прямокутних планах. Над головною навою надбудований приземистий восьмигранний підбанник, що завершується наметовою, гранчастою банею з ліхтариком та маківкою. Баня увінчана маківкою на ліхтарику, який, у свою чергу, прорізаний мініатюрними віконцями. Дзвіниця прибудована, очевидно, в XIX ст.; рівноширока з бабинцем, накрита чотирикутним наметом; у західній стіні прорізана спареними голосниками. Розташування дзвіниці з пірамідальним верхом безпосередньо над об'ємом бабинця може трактуватися як композиційний атавізм давнішого походження. Вхідні притвори влаштовані з західної та південної сторін. До південної та північної стін абсиди прибудовані приміщення ризниці та паламарні. Ззовні зрубна конструкція була захищена шалюванням з вертикальних дощок з націльниками. Церква традиційно була пофарбована у голубий колір (2006 р.); верхи і дахи храму були влаштовані з оцинкованої жерсті сірого кольору. Однак архітектурна

*Церква св. архангела Михаїла, с. Щекичин.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

автентичність цього унікального храму на поч. ХХІ ст. була істотно деформована внаслідок ремонтних робіт, здійснених в останні роки з використанням новітніх опоряджувальних матеріалів, а також через заміну форми верхів церкви та дзвіниці.

Літ.: 17, с. 531; 23, с. 72–73; 50, с. 351; 64, с. 544–545.
П. Ричков, О. Смолінська

*Церква св. архангела Михаїла, с. Щекичин.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

КОСТОПІЛЬСЬКИЙ РАЙОН

□ м. КОСТОПІЛЬ. Церква св. Олександра Невського, 1893 р. Кошти на її будівництво були виділені з державної казни. Типовий приклад дерев'яного храму у так званому «єпархіальному стилі». Об'ємно-просторова композиція ґрунтується на хрещатій, п'ятизрубній основі з прибудованою з заходу дзвіницею по типу «восьмерик на двох четвериках». Центральний зруб нави вивершується восьмигранним світловим барабаном із півкулястою восьмигранною банею та «сліпим» ліхтарем з цибулястою маківкою. Ще три невеликі декоративні маківки встановлені на гребнях вівтарного та бічних дахів. Протягом усього, більш ніж столітнього, періоду свого існування мала зовнішнє опорядження у вигляді дерев'яного шалювання з горизонтальних дощок. В останні роки внаслідок реновації з використанням пластикових і металевих опоряджувальних та покрівельних матеріалів втратила свою первісну дерев'яну автентичність.

Літ.: 50, с. 349.

П. Ричков

Церква св. Олександра Невського, м. Костопіль.
Фото: <https://goo.gl/SmNuVd>

● с. ВЕЛИКА ЛЮБАША. Церква св. Миколая, 1992 р. Перший храм побудовано в 1742 р. (за версією М. Переверзева — в 1745 р.) на кошти парафіян. Дерев'яна, на кам'яному фундаменті, з дерев'яною дзвіницею, міцна. В 1799 р. відремонтована. В 1842 р. вдруге здійснено ремонт коштами парафіян і князя Радзивіла, в 1867 р. покрита жерстю. В 1868 р. пофарбована всередині за кошти мешканця села Підлужне Івана Медведчука. Відомо, що ця церква згоріла в 1942 р.

Церква св. Миколая, с. Велика Любаша.
Фото: О. Смолінська, 2013 р.

Будівництво нинішнього храму розпочалося у 1990 р. і тривало два роки. Церква збудована зі збереженням традиційної архітектурно-просторової композиції. Дерев'яний, тризрубний храм типу «корабель» з прибудованою із заходу дзвіницею. Зруб нави накритий двозаломним восьмериковим верхом з невеликою цибулястою банею. До гранчастого вівтаря з півдня та півночі примикають ризниця і паламарня. Двоярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершується наметовим верхом. Первісно церква мала зовнішнє шалювання з вертикальних дерев'яних дощок з нащільниками. В результаті ремонтних робіт у 2013 р. нащільники демонтовані, а стіни храму зашиті ПВХ сайдингом жовтого кольору. Верхи церкви покриті металевими листами з імітацією позолоти.

Літ.: 50, с. 348; 64, с. 567–568.

О. Смолінська

□ с. ВЕЛИКИЙ МИДСЬК. Церква Різдва Богородиці, 1904 р. Раніше на цьому місці знаходилася Троїцька церква, збудована в 1759 р. на кошти поміщика Антона Дзербицького. В 1882 р. до неї добудована дерев'яна дзвіниця. Однак згодом, згідно з переказами, ця церква була перенесена в с. Матійки Волинської обл. А приблизно на цьому місці споруджений новий храм. Храм п'ятибаневий, з великою центральною навою, для освітлення якої в північній та південній стінах влаштовано два яруси віконних отворів. Головний світловий барабан має вісім вікон і забезпечує додаткове природне освітлення внутрішнього підбаневого простору. Завершення барабану виконано у вигляді восьмигранного намету з чотирма трикутними фронтончиками. По кутах центрального зрубу виставлені чотири «сліпі» декоративні главки, імітуючи п'ятиверху композицію північноросійських

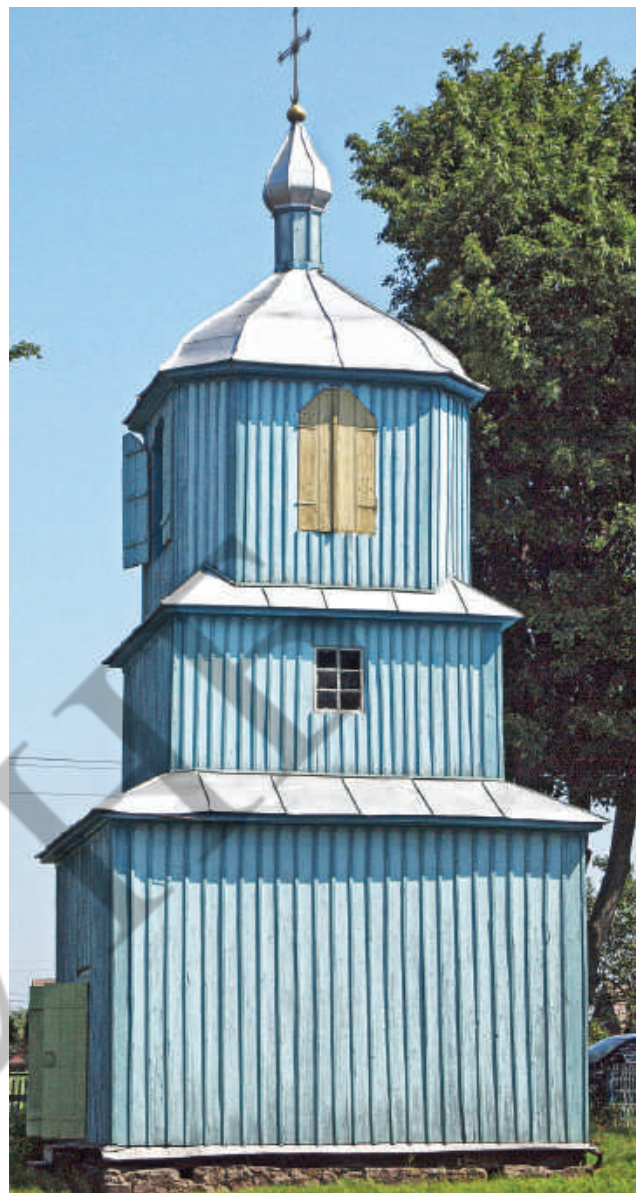
*Церква Різдва Богородиці, с. Великий Мидськ.
Фото: О. Нагорнюк, 2013.*

храмів (так зване «п'ятиглав'я»). До головного входу висока прибудована чотирирусна дзвіниця по типу «восьмерик на трьох четвериках» з восьмигранним наметовим верхом. Головний вхід до храму акцентовано ганком з чотирма спареними колонами і двохилим дашком. Зовнішні стіни мають шалювання з горизонтальних дощок. Пам'ятка віддзеркалює характерні особливості так званого «єпархіального стилю», популярного в часи Російської імперії, в пізній фазі його розвитку. Колористика залишилася загалом традиційною для тогочасної храмобудівної практики, з домінуванням блакитно-салатового, синього, та жовтого кольорів.

Літ.: 45, с. 13–15; 50, с. 350.

П. Ричков

■ **с. ВЕЛИКИЙ СТИДИН.** Церква Покрови Богородиці та дзвіниця, 1768. Церква побудована на кошти парафіян. Дата спорудження вирізьблена на лиштві західних дверей. В 1914 р. під будівлю підведено мурований фундамент. У 1926 р. виконано вертикальне шалювання та опасання. Центральний зруб та бабинець — на плані прямокутна, вівтарна частина — п'ятигранна. Церква триверха, тризрубна, з рівновисокими зрубами. Дахи покриті бляхою. Усі три дахи завершені восьмигранними підбанниками з декоративними «сліпими» ліхтарями. З трьох сторін храм оточений опасанням на стовпчиках. Зовнішні стінове опорядження з вертикальних дощок з нащільниками, що надає храму додаткової стрункості. Колористика базується на блакитному та сірому кольорах. Дзвіниця трирусна зрубного типу, по типу «восьмерик на двох четвериках». Завершена

*Дзвіниця церкви Покрови Богородиці, с. Великий Студин.
Фото: П. Ричков, 2012 р.*

невеликою маківкою. Один з найбільш виразних і гармонійних триверхих храмів Волині, що за своїми пропорціями наближається до дерев'яних церков Поділля та Наддніпрянщини.

Літ.: 23, с. 87–89; 48, с. 316; 50, с. 358–359; 64, с. 585.

П. Ричков

□ **с. ЖАЛИН.** Церква Преображення Господнього, 1776 р. Збудована на кошти поміщиці Констанції Толмашевської. Дерев'яна, з такою ж дзвіницею на кам'яному фундаменті. У другій пол. XIX ст. до храму були прибудовані притвор і дзвіниця, що збільшили вхідну частину споруди. Будівля стала більш монументальною. Первісне ядро пам'ятки складалося з двох зрубів — шестикутного вівтаря і прямокутної в плані нави, витягнутої в поздовжньому напрямку, що є

*Церква Покрови Богородиці, с. Великий Стидин.
Фото: П. Ричков, 2012 р.*

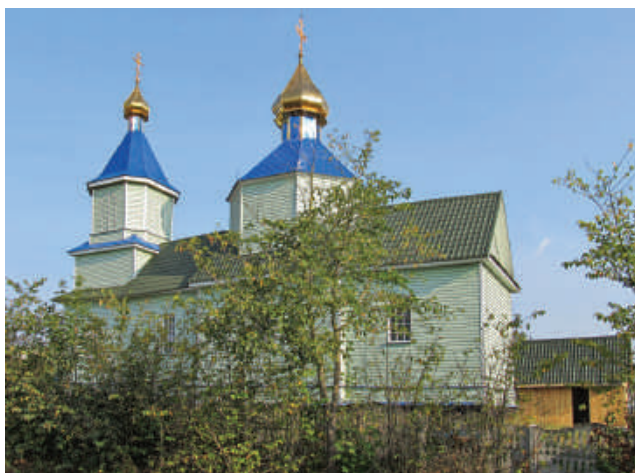
*Церква Преображення Господнього, с. Жалин.
Фото: О. Михайлишин, 2016 р.*

рідкісним прикладом у дерев'яному храмубудуванні України. До оригінальних особливостей церкви варто віднести своєрідний характер приміщень паламарні та різниці при вівтарі, які являють собою два симетричні, витягнуті по вертикалі об'єми. Великий фігурний виріз між навою і вівтарем свідчить, що первісна споруда мала уніатський стиль. У міжвоєнну добу склепінчасті перекриття центрального та вхідного зрубів були зашиті дошками. Храм, незважаючи на ряд реконструкцій, належить до оригінальних пам'яток дерев'яної архітектури Волині.

Літ.: 45, с. 22–23; 64, с. 591.

П. Ричков

□ **с. ЗБУЖ.** Церква св. архангела Михаїла, XVIII ст. Точна дата будівництва невідома. Планувальне вирішення ґрунтується на трьох прямокутних зрубках (бабинця, нави і вівтаря), з пізніше добудованою з заходу триярусною дзвіницею. Центральний зруб має восьмигранний підбанник з наметовим верхом і «сліпим» декоративним ліхтариком. Бабинець і вівтарна частина перекриті двосхилими дахами. Триярусна дзвіниця («восьмерик на двох четвериках») очевидно прибудована в XIX ст. і також має наметовий восьмигранний верх з декоративною маківкою. В 2010-і роки храм, на жаль, облицьовано ззовні ПВХ-сай-

Церква св. архангела Михаїла, с. Збуж.
Фото: О. Михайлишин, 2016 р

дингом салатого кольору, замінено покрівлі на анодовані металеві листи темно-синього кольору, встановлено нові маківки з використанням покрівельного матеріалу з покриттям нітридом титану.

Літ.: 45, с. 23–24; 64, с. 591.

П. Ричков

□ с. ЗОЛОТОЛИН. Церква св. Дмитрія, 1877 р. Розташована на південно-західній околиці села. Побудована в 1877 р. на кошти парафіян на місці попередньої церкви, яка згоріла (1837 р.). Дерев'яна, з такою ж дзвіницею. Храм хрещатої структури, п'ятизрубний, однобаневий з додатковим зрубом прибудованої дзвіниці. З півночі та півдня до вівтарної частини примикають приміщення ризниці та паламарні. Центральна частина храму вища, ніж бічні зруби, бабинець і вівтар, завершена восьмигранним світловим барабаном, накритим грушоподібною банею. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена опуклою банею з шпильастим завершенням, увінчана продовгуватою цибулястою маківкою. Бічні рамена та вівтар храму рівноширокі з центральною навою, завершуються трикутними фронтонами. Зовні стіни шальовані горизонтальними дошками. Загалом, архітектурне вирішення церкви демонструє поєднання рис пізнього класицизму та неоросійської стилістики, поширеної на теренах Волині в другій пол. XIX — на поч. XX ст. Нині стіни храму пофарбовані у традиційний голубий колір, кутові лопатки, віконні обрамлення і карнизи виділені білим, дахи і верхи влаштовані з оцинкованої жерсті сірого кольору.

Літ.: 45, с. 25–26; 50, с. 343; 64, с. 563–564.

О. Смолінська

□ с. КОСМАЧІВ. Церква Різдва Богородиці та дзвіниця, 1775 р. Церква і дзвіниця зведені на кошти поміщика Йосипа Грохольського на околиці села біля невеликої річки.

Церква св. Дмитрія, с. Золотолін.
Фото: Glenn Tomlinson, 2016 — <https://goo.gl/Y0tF4B>

Композиційною домінантою архітектурного ансамблю є будівля церкви, що складається з трьох зрубів (бабинця, квадратної нави, шестикутного вівтаря), розміщених по осі схід-захід. Центральне приміщення перекрите бароковою банею на восьмигранному барабані з одним заломом та світловим ліхтарем. Східний і західний зруби завершуються невеликими двосхилими дахами і підкреслюють домінуючу роль головної частини — нави. Характерною особливістю будівлі є децю витягнутий у повздовжньому напрямку західний об'єм, що складається з двох однакових за висотою та шириною зрубів — бабинця та вхідного тамбура. Таке рішення є рідкісним у монументальному будівництві українського Полісся й свідчить про творче ставлення місцевих майстрів до традиційних композиційних схем і прийомів. Ця риса поліської народної архітектури відбилася й у вирішенні окремих деталей пам'ятки (світлового восьмика, наприклад), і у майстерному використанні дерев'яної різьби на колонах та фронтоні вхідного ганку. Дзвіниця двоярусна, «четверик на четверику», з чотиригранним наметовим дахом, розташована на північний захід від головного входу до церкви.

Літ.: 45, с. 27–29; 64, с. 568.

П. Ричков

Церква Різдва Богородиці та дзвіниця, с. Космачів.
Фото: <https://goo.gl/Zysc99>

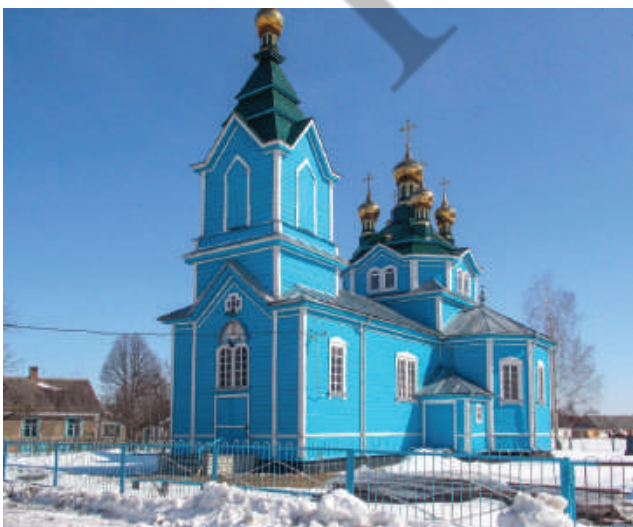
□ с. МАЛА ЛЮБАША. Церква Покрови Богородиці, 1895 р. За інформацією М. Теодоровича, побудована в 1777 р., дерев'яна, з такою ж дзвіницею, ветха. За іншими джерелами (М. Переверзев) храм побудований у 1895 р. на кошти парафіян. Очевидно, автор вказує на нинішню церкву, збудовану на місці попереднього сільського храму, що не зберігся. Отже, церква споруджена в період впровадження так званого «єпархіального стилю» (друга пол. ХІХ — поч. ХХ ст.), проте в ній відтворено ряд традиційних рис волинського церковного зодчества. Храм є хрещатою спорудою, ускладненою в західній частині стрункою триярусною дзвіницею. Найбільш пластичною довершеністю відзначаються гранчасті зруби. Восьмериковий верх центральної нави складається з п'яти декоративних ліхтариків, розміщених на невисокому наметі із заломом. Дзвіниця «четверик на четверику» завершена двозаломним наметом і увінчана цибулястою маківкою на сліпому ліхтаріку. Міжраменний простір заповнений невисокими прибудовами: між вівтарем та бічними зрубами знаходяться приміщеня ризниці та паламарні; між бабинцем і бічними

зрубами — вхідні тамбури, що дозволяють потрапити у трансепт церкви. Таким чином, планувальна структура нагадує дев'ятидільний храм, що є досить рідкісним явищем для волинського регіону. Вся композиція пам'ятки справляє враження цілісного скульптурного об'єму за рахунок гранчастих зрубів, що примикають до центральної нави. Зовні церква покрита шалюванням з горизонтальних дощок. Колористика традиційна: стіни голубого кольору з акцентуванням накладних деталей білим, дахи влаштовані з оцинкованої жерсті сірого кольору. На поч. 2010-х рр. тут проведено ремонтні роботи, в ході яких верхи покрили листовим металом зеленого кольору, маківки і хрести — анодованим металом із імітацією позолоти, що порушило первісний образ храму.

Літ.: 23, с. 152; 50, с. 348–349; 64, с. 539–540.

О. Смолінська

□ с. МИРНЕ (до 1965 р. с. ПЕЧАЛІВКА). Церква св. Миколая, 1905 р. Існуючий храм споруджений на кошти парафіян. Ймовірно, на цьому місці стояла значно старіша святиня. Дерево на будівництво, за переказами, нібито привозили аж з Білорусі, що здається дивним для цього лісистого краю. Розташовується в центральній частині села поблизу цвинтаря. В 2009 р. розпочалися реноваційні роботи, що змінили первісний вигляд церкви. За своєю архітектурною композицією це одноверхий, п'ятизрубний храм з укороченими бічними зрубами і прибудованою від заходу триярусною дзвіницею по типу «восьмерик на двох четвериках». Над головним зрубом влаштовано восьмигранний світловий барабан з чотирма вікнами, котрий, так само як і дзвіниця, має наметовий верх з декоративною маківкою. Первісно церква мала традиційне зовнішнє опорядження з вертикальних та частково

Церква Покрови Богородиці, с. Мала Любаша.
Фото: 2013 р., goo.gl/ZZjQ2o

Церква св. Миколая, с. Мирне.
Фото: www.ua.igotoworld.com

горизонтальних дерев'яних дощок і характерну блакитно-синю колористику з білими декоративними деталями і жовтими маківками. До вітаряя прибудовані допоміжні приміщення. Зовні церква «осучаснена» з використанням новітніх опоряджувальних матеріалів, що зумовило значні естетичні втрати для цього давнього дерев'яного храму.

Літ.: 50, с. 363; <http://decerkva.org.ua/riv/myrne.html>.

П. Ричков

□ **с. ПІСКІВ.** Церква Покрови Богородиці та дзвіниця, 1753 р. Збудована на кошти парафіян. За архітектурно-просторовими характеристиками це одноверхий, тризрубний храм з рівновисокими зрубами, достатньо поширений на волинському Поліссі. Усі зруби прямокутні в плані. Зовнішні стіни зашальовані вертикальними дошками. До бабинця прибудовано невеликий вхідний притвор. Над центральною навою влаштований восьмимерик з двома вікнами для освітлення внутрішнього простору. Світловий барабан накрито восьмигранним наметовим дахом із невеликою декоративною маківкою. Перед головним входом до храму знаходиться невелика двоярусна дзвіниця по типу «четверик на четверику».

Літ.: 45, с. 33–34; 50, с. 354; 64, с. 568.

П. Ричков

*Дзвіниця церкви Покрови Богородиці, с. Пісків.
Фото: <https://goo.gl/hKt05t>*

*Церква Покрови Богородиці, с. Пісків.
Фото: <https://goo.gl/7vYLNb>*

□ **с. СТАВОК.** Церква св. Миколая, 1924 р. За даними М. Теодоровича, вже у 1888 р. стара будівля церкви, зведена у 1743 р., перебувала у ветхому стані. Нова, нині існуюча церква побудована на місці давнішої. Одноверха, розвинута вздовж головної осі споруда, що складається з дзвіниці, нави та вівтарної частини. Накрита двосхилим дахом нава є найширшим елементом плану, до якого примикають вужчі — квадратна в плані триярусна дзвіниця та вівтар гранчастого контуру з прибудованою паламарнею. По

*Церква св. Миколая, с. Ставок.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

поперечній осі нави з північної та південної сторін прибудовані вхідні ганки на стовпах квадратного перерізу, накриті двосхилими дахами. Над головним об'ємом, ближче до вівтаря, встановлено невеликий «сліпий» верх у вигляді гранчастої грушовидної баньки. Баня на восьмерик прорізаному чотирма вікнами, встановлена по осі нави, збудована, ймовірно, наприкінці ХХ ст. Зовнішня поверхня стін будівлі обшита дошкою: горизонтально — у верхній частині та вертикально — у нижній частині. Над входом у храм влаштований дашок на металевих кронштейнах. Дзвіниця накрита восьмигранним наметовим дахом. У верхньому ярусі наявні прямокутні голосники, закриті глухими ставнями. Система декорування церкви загалом мінімалістична: представлена лише лаконічними віконними лиштвами.

Літ.: 40, с. 255; 64, с. 573.

О. Михайлишин

■ **с. ТРОСТЯНЕЦЬ.** Церква св. архангела Михаїла та дзвіниця, 1752 р. Збудовані на кошти місцевого поміщика Івана Гойського. Тризрубний одноверхий храм із рівновисокими зрубами, зашальованими горизонтальними дошками. Бабинець і нава прямокутні, вівтарна частина гранчаста, п'ятистінна. Над навою восьмигранний барабан з банею пірамідальної фор-

*Церква св. архангела Михаїла, с. Тростянець.
Фото, 1970-ті рр.*

ми, що завершується маківкою. На захід від церкви знаходиться двоярусна дзвіниця типу «восьмерик на четверику» з наметовим дахом.

Літ.: 23, с. 76–78; 28, с. 117; 45, с. 38–39; 47, с. 212; 50, с. 343.

П. Ричков

МЛИНІВСЬКИЙ РАЙОН

● **с. АРШИЧИН. Церква св. Дмитрія, 1878 р.** Побудована на кошти парафіян (згідно з версією М. Переверзєва — в 1877 р.); дерев'яна, з такою ж дзвіницею. Тризрубний храм з прибудованим до західного фасаду додатковим зрубом дзвіниці. З північного боку до віттаря примикає невелике приміщення ризниці. Нава накрыта чотирихилим дахом, увінчана декоративною маківкою на «сліпому» ліхтаріку. Триярусна дзвіниця «четверик на четверику» накрыта восьмигранним наметом. Бічні стіни головної нави прорізані великими тридільними вікнами, обрамленими нескладними лиштвами; центральна частина віконного отвору має трикутне завершення. Головний вхід у будівлю здійснюється через прибудований невеликий тамбур із західного боку. Зрубна конструкція церкви зовні

захищена горизонтальним шалюванням із дерев'яної дошки. На час обстеження (2010 р.) стіни церкви були пофарбовані у традиційний для історичної Волині голубий колір; дахи і верхи храму з оцинкованої жерсті сірого кольору; віконні рами, карнизи та накладні кутові пілястри — білого кольору.

Літ.: 50, с. 80; 64, с. 878–879.

О. Смолінська

□ **с. БОКІЙМА (БОКУЙМА). Церква Покрови Богородиці, 1927 р.** Давня церква побудована у 1870 р. на кошти парафіян. Освячена у 1878 р. Була зруйнована, ймовірно, під час Першої світової війни. Впродовж 1925–1927 рр. відбудована. Сьогодні це одноверхий, хрестоподібний у плані храм з прибудованою дзвіницею, що є вертикальною домінантою. Над центральним кубічним об'ємом нави встановлено восьмигранний барабан, прорізаний вісьмома вікнами, з гранчастою банею і декоративною маківкою. Ще одна маківка знаходиться над віттарним зрубом полігонального контуру. До віттаря з півночі і півдня прибудовані приміщення паламарні та ризниці. Рів-

*Церква св. Дмитрія, с. Аршичин.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.*

*Церква Покрови Богородиці, с. Бокійма.
Фото: О. Михайлишин, 2007 р.*

ноширокі об'єми, що примикають до нави з чотирьох боків, накріті двосхилими дахами. Чотириярусна дзвіниця має вертикальну структуру типу «восьмерик на трьох четвериках». З заходу її до нижнього ярусу прибудовано невеликий притвор-веранду з двосхилим дахом. Верхній ярус має чотири прорізи, закриті глухими ставнями, накритий наметовим восьмигранним дахом з маківкою. Поверхні стін церкви та дзвіниці обшиті горизонтальною шалівкою, декоровані віконними наличниками, стилізованими кутовими пілястрами та накладними лінійними елементами у верхній частині стін. Храм є яскравим зразком інтерпретації неоросійського стилю у церковному будівництві Волині другої пол. XIX ст.

Літ.: 17, с. 124–125; 40, с. 56; 64, с. 1071.

О. Михайлишин

□ **с. ДОБРЯТИН.** Церква Покрови Богородиці та дзвіниця, XVIII ст. (?). Традиційний для Волині тризрубний, одностовпний храм з рівновисокими зрубами. Нава та бабинець на прямокутному плані, при цьому їхній поперечний вимір помітно поступається повздовжньому. Вівтарний зруб має шестигранний план. Го-

ловний вхід має невеликий притвор. Над навою влаштовано восьмигранний барабан, що має нетипове, діагональне розміщення віконних отворів. Форма восьмигранного купола наближена до півсферичної форми, завершується декоративною «сліпою» маківкою. Бабинець перекрито двосхилим дахом,

*Церква Покрови Богородиці, с. Добрятин.
Фото: <https://goo.gl/XQZYG3>*

віттарна частина — п'ятисхилим. До південної стіни віттарного зрубу, очевидно пізніше, була прибудована нетипова ризниця класицистичного характеру з виразним трикутним фронтоном. Зовнішні поверхні стін опоряджені горизонтальною шалівкою, що свідчить про ремонтні роботи протягом XIX–XX ст. Домінантний колір фасадів — голубий. Покрівля з бляхи сірого кольору. З південного заходу поблизу церкви знаходиться мурована дзвіниця, яка складається з чотирьох рівновисоких опор, перекритих видовженим чотирихилим дашком.

Літ.: 17, с. 130–131; 64, с. 940–942.

П. Ричков

□ **с. КОБЛИН.** Церква св. Бориса і Гліба, друга пол. XIX ст. Згідно зі свідченнями в краєзнавчій літературі, попередня дерев'яна церква св. Бориса і Гліба була збудована в 1795 р. коштом графа Красицького на місці, де стояла ще старіша споруда з XVI ст. Повідомляється, що в 1887 р. на цьому ж місці на кошти парафіян будувалася нова церква, яка збереглася до нашого часу. Дата завершення будівництва невідома, а тому коректна хронологічна атрибуція храму — друга пол. 1880-х рр. Дерев'яний, чотирирубний, однобаневий храм з чітко вираженою поздовжньою композицією основних об'ємів — дзвіниці, невеликого бабинця, нави та віттаря. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» має понижений наметовий верх з цибулястою маківкою. Над навою влаштований світловий барабан, прорізаний з усіх сторін вікнами, також увінчаний наметовим верхом. У південній стіні нави влаштовано додатковий вхід до будівлі у вигляді двоколонного портика. Стилестика церкви наближена до неоросійського варіанту,

*Церква св. Бориса і Гліба, с. Коблин.
Фото: Serhiy LS, 2014 — <https://goo.gl/J8fkNc>*

поширеного на Волині в другій пол. XIX ст. Будівля розташована на кам'яному фундаменті; зовнішнє опорядження — дощате горизонтальне шалювання, пофарбоване в голубий колір (2006 р.), покрівля — сіра оцинкована жерсть.

Літ.: 50, с. 80; 64, с. 879–880.

О. Смолінська

● **с. КОСАРЕВЕ.** Церква Покрови Богородиці, 1886 р. Знаходиться в центральній частині села, відіграє роль висотної доміанти в структурі поселення. Будівництво нинішнього храму розпочалося 1883 р. на кошти парафіян та за сприяння імператора (у сумі 2000 руб.), і тривало три роки. Дерев'яна, на кам'яному фундаменті, з такою ж дзвіницею, покрита жерстю. Церква має трирубну структуру типу «корабель» з прибудованим із заходу зрубом дзвіниці. До віттарної частини з півдня та півночі примикають ризниця і паламарня. Центральна нава завершується восьмигранним світловим барабаном, накритим злегка опуклою гранчастою банею із заломом. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» увінчана верхом подібної форми, проте більш видовжених пропорцій. Церква має досить стримане зовнішнє оздоблення у вигляді кутових пілястр, нескладних віконних обрамлень та карнизів спрощеного профілювання. Ззовні зрубна конструкція храму захищена шалюванням із горизонтальної дошки. На момент обстеження (2010 р.) стіни церкви були пофарбовані у голубий колір, дрібний накладний декор виділений білим, покрівля — сіра оцинкована жерсть.

Літ.: 50, с. 91; 64, с. 951–952.

О. Смолінська

*Церква Покрови Богородиці, с. Косарево.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.*

● **с. МОШКІВ.** Церква св. архангела Михаїла, 1874 р. За інформацією М. Теодоровича, будівництво храму було розпочате 12 червня 1870 р. на кошти парафіян, храм освячено в 1874 р. Очевидно, згодом був підведений бетонний фундамент. Тризрубний храм з прибудованим до західного фасаду додатковим зрубом дзвіниці. Зруби прямокутного в плані бабинця і шестигранної абсиди майже вдвічі нижчі. Нава накрыта чотирисхилим дахом, увінчана декоративною цибулястою маківкою на «сліпому» ліхтаріку. По периметру центральний зруб декорований аркатурним фризом. Триярусна дзвіниця «восьмерик на двох четвериках» накрыта восьмикутним наметом. Бічні стіни головної нави прорізані дводільними вікнами, обрамленими нескладними лиштвами, увінчані сандриками. Головний вхід до будівлі вирішений у вигляді класицистичного двоколонного портика. Зрубна конструкція церкви ззовні захищена шалюванням з горизонтальної дерев'яної дошки. На час обстеження (2010 р.) стіни Михайлівської церкви були пофарбовані у голубий колір, покрівля храму з оцинкованої жерсті сірого кольору, маківки покриті анодованим металом з імітацією позолоти.

Літ.: 50, с. 91; 64, с. 954–955.

О. Смолінська

*Церква св. архангела Михаїла, с. Мошків.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.*

● **с. МЯТИН.** Церква Покрови Богородиці, 1921 р. Перша церква була побудована ще в 1733 р. Існуючий невеликий тридільний одноверхий храм збудований на місці (?) давнього. До центрального кубічного об'єму нави церкви примикають рівновеликі бабинець та вівтар, накрыті двосхилими дахами. Конструкція переходу від квадратної основи (нави) до восьмигранного підбанника за допомогою парусів виявлена в об'ємі та підкреслена трикутними фронтонами торців центрального зрубу церкви. Гранчастий верх з чотирма віконними прорізами накрытий невисоким наметовим дахом зі «сліпим» ліхтаріком. До західного, південного та східного фасадів прибудовані притвори-веранди. Зовнішнє оздоблення мінімалістичне: стіни обшиті горизонтальною дощатою шалівкою, навколо вікон влаштоване обрамлення, торці стін нави та стіни підбанника декоровані накладними лінійними елементами. Станом на 2016 р. площа стін пофарбована у синій та зелений (цокольна частина) кольори, віконні рами — білим, покрівля церкви влаштована з оцинкованої жерсті сірого кольору.

Літ.: 64, с. 884–885.

О. Михайлишин, О. Смолінська

○ **с. ОСТРОЖЕЦЬ.** Церква Преображення Господнього, 1752 р. Це був характерний для Волині триверхий, тризрубний з рівновисокими зрубами дерев'яний храм, побудований на кошти парафіян. Ремонтувався в 1872 та 1873 рр., а в 1875 р. пофарбований ззовні і всередині. Загальний вигляд храму представлено

*Церква Покрови Богородиці, с. Мятин.
Фото: Ю. Довгалюк, 2016 р.*

Церква Преображення Господнього, с. Острожець.
Фото: 1915 р.

на старій фотографії, датованій 28.11.1915 р. Бачимо старий, суто волинський храм. Зовнішні стіни опоряджені традиційним вертикальним шалюванням. Поруч в 1908 р. побудована нова церква св. Миколая, а стара церква вже була зачинена.

Літ.: 17, с. 152–153; 64, с. 985–986.

П. Ричков

○ с. **ОСТРОЖЕЦЬ**. Церква св. Миколая, 1908 р. Монументальна дерев'яна церква, споруджена в історичній зоні села на противагу старій, підупалій церковці. Храм охарактеризовано в описі як «просторий». Був споруджений поруч зі старішою церквою Преображення Господнього, по відношенню до

Церква св. Миколая, с. Острожець.
Фото: 1915 р.

якої символічно демонстрував свою стилістичну і семантичну «зверхність». Об'ємно-просторова композиція і стилістичні особливості в цілому відповідають архітектурним прийомам так званого «епархіального стилю» з символічним впровадженням «п'ятиглав'я». Особливо виразно прослідковується намагання архітектора інтегрувати в загальну архітектурно-стилістичну композицію трикутні причілки.

Літ.: 50, с. 99.

П. Ричков

□ с. **УЖИНЕЦЬ**. Церква Різдва Богородиці, 1886 р. Дерев'яний, чотирирубний, однобаневий храм із чітко вираженою поздовжньою композицією основних об'ємів — дзвіниці, невеликого бабинця, нави та вівтаря. Триярусна дзвіниця «четверик на четверику» рівноширока з бабинцем, має стрімкий наметовий верх з цибулястою маківкою. Над навою влаштований світловий барабан, прорізаний з усіх сторін вікнами, також увінчаний наметовим верхом. Головний вхід в будівлю вирішений у вигляді класицистичного двоколонного портика. Стилістика церкви наближена до неоросійського варіанту, поширеного на Волині в другій пол. XIX ст. Будівля розміщена на кам'яному фундаменті; зовнішнє опорядження — дощате шалювання, пофарбоване в голубий колір (станом на 2013 р.), покрівля — сіра оцинкована жерсть.

Літ.: 50, с. 88; 64, с. 949.

О. Смолінська

● с. **ХОРУПАНЬ**. Церква св. Трійці, 1802 р. та дзвіниця, 1869 р. Існує інформація, що збудований в 1743 р. храм був «наново» перебудований в 1802 р. Знаходиться

Церква Різдва Богородиці, с. Ужинець.
Фото: О. Смолінська, 2013 р.

в центральній частині села на невисокому пагорбі, споруджений на кошти парафіян на місці старішого храму, з якого до нової церкви був перенесений старий іконостас. Традиційний для центральної Волині тризрубний, одноверхий храм з рівновисокими зрубами на прямокутному плані. В 1862 р. церква поставлена на мурований фундамент, в 1890 гонтова покрівля замінена на жерстяні листи, стіни обшиті заново ззовні горизонтальними дошками. До головного входу прибудований невеликий притвор, а до південної стіни абсиди — невелике приміщення ризниці. Над центральним зрубом влаштовано восьмигранний підкупольний барабан, що накритий банею пониженої грушовидної форми з перехватом над

*Церква св. Трійці, с. Хорупань.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

карнизом. Дахи над бабинцем та абсидою двосхили, акцентовані по краях невеликими декоративними маківками. Віконні та дверні отвори підкреслено фігурними лиштвами білого кольору. Поблизу храму з південної сторони знаходиться двоярусна дерев'яна дзвіниця по типу «четверик на четверику», побудована в 1869 р. Накрита чотирихилим дахом пірамідальної форми з жерстяною покрівлею, що завершується декоративною маківкою.

Літ.: 14, с. 147–151; 17, с. 166–167; 64, с. 901–903.

П. Ричков

● **с. ЯРОСЛАВИЧІ.** Церква Різдва Богородиці, 1882 р. Збудована на місці старого дерев'яного храму, датованого 1746 р., в якому у 1818 р. на літургії був присутній російський імператор Олександр І. Згодом імператор подарував церкві ікону Казанської Божої Матері. Закладка нової церкви відбулася в жовтні 1880 р. Нова церква, поставлена поряд зі старим занепалим храмом. Розташована в центральній частині села, відіграє важливу роль просторового орієнтира у структурі поселення. Церква хрещата, п'ятизрубна,

*Дзвіниця церкви св. Трійці, с. Хорупань.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

з прибудованою до головного фасаду дзвіницею. З півночі до вітварної частини примикає допоміжне приміщення (ризниця). Центральна нава помітно перевищує суміжні зруби, накрита чотирихилим дахом, завершується грушоподібною банею на масивному восьмигранному світловому барабані. На кутах даху центральної нави встановлені декоративні маківки. Дзвіниця чотириярусна, завершується наметовим восьмигранним верхом з декоративною маківкою. Дерев'яні стіни з бруса оздоблені ззовні шалівкою. Кути будівлі закріплені пілястрами, площини стін завершені профільованим карнизом з «сухариками» хвилястої форми. Північний та південний зруби завершені трикутними щипцями. Входи в будівлю вирішені у вигляді двоколонних портиків з трикутним дахом. Вікна п'ятикутної форми, обрамлені лиштвами та завершені сандриками з прорізними елементами. Восьмикутні вікна бічних зрубів обрамлені декоративною рейкою. Храм є показовим зразком неоросійського стилю на Волині в другій пол. XIX ст. Колористичне вирішення церкви ґрунтується на характерному для Волині поєднанні білого та різних

відтінків голубого кольору. Покрівля дахів та бань — сіра оцинкована жерсть. У кіоті північного зрубу віднайдено табличку з написом: «Храм сей построен в 1880–1881 и 1882 годах на месте бывшей здесь церкви и освящен 7 сентября 1882 года. В прежней церкви император Александр I 1818 года, апреля 21 дня во время проезда своего в Старокопачин... слушал литургию. В память сего события прихожане

с. Ярославичи и воздвигли сей храм, а император Александр III, сын царя Александра II, благословил оный святою иконою Казанской Божьей Матери, поставленной в этом кивоте». За час існування церква не перебудовувалася та зберегла свої первісні архітектурні риси.

Літ.: 17, с. 168–169; 50, с. 109; 64, с. 1000–1005.

О. Смолінська

*Церква Різдва Богородиці, с. Ярославичі.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.*

Місто Острог

□ **м. ОСТРОГ.** Каплиця на кладовищі, XIX ст. Розташована в південно-західній частині міського старого цвинтаря, в просторі якого відіграє роль архітектурно-сакральної домінанти. Навколишній ландшафт характеризується легким падінням рельєфу в східному напрямку. Згідно з переказами перенесена сюди як уціліла частина Миколаївської церкви, що знаходилася віддавна на «пригородку» і була розібрана в 1864 р. Каплиця зрубного типу. Об'ємно-просторова композиція складається з двох частин — головного восьмигранного в плані двоярусного зрубу («восьмерик на восьмерику») із заломом та прибудованого до нього із західного боку прямокутного в плані об'єму з двосхилим дахом і вхідними дверима. Перший ярус восьмерика оточений по периметру вузькою обхідною галереєю. Підлога дерев'яна, з підвищенням на одну сходинку в східній половині восьмерика. Будівля посажена досить низько при фактичній відсутності цоколя. Стіни обшиті зовні вертикальною шалівкою з нащільниками, пофарбовані в голубий колір. Невеликий світловий ліхтарик з маківкою забезпечує верхнє освітлення, яке доповнюється також віконними прорізами в другому ярусі восьмерика. Маківка завершується «яблуком» і металевим хрестом на ньому. В історії дерев'яного зодчества Волині є рідкісним, нетиповим прикладом сакрального об'єкту з комбінацією двох зрубів — прямокутного та восьмикутного.

Літ.: 55, с. 106.

П. Ричков

*Каплиця на кладовищі, м. Острог.
Фото: В. Луц, 2017 р.*

*Церква св. Миколая, м. Острог.
Фрагмент рисунку кін. XVIII ст.*

○ **м. ОСТРОГ.** Церква св. Миколая. Ймовірний час будівництва первісного храму — XVI–XVII ст. Відомо також, що церква згоріла в 1703 р. й була заново відбудована, можливо в інших архітектурних формах. У 1830 р. згадується як приписна до П'ятницької церкви, що засвідчує її другорядну роль у релігійному житті тогочасного міста. Підупалий храм був повністю розібраний в 1864 році. Архітектурна іконографія цього храму відсутня. В 2016 р. на місці втраченого храму побудовано новий триверхий, дерев'яний храм, котрий згідно з архітектурним задумом мав уподібнитись втраченій пам'ятці. Однак через брак достовірного іконографічного матеріалу ця новобудова не може сповна вважатися адекватним відтворенням старої втраченої церкви, хоча в своїх загальних рисах наближена до храмобудівних традицій XVIII ст.

Літ.: 7, с. 458–459; 64, с. 664, 676; 80, с. 142–146.

П. Ричков

○ **м. ОСТРОГ.** Церква св. Параскеви, XVIII ст. Розміщувалася на території, яка сьогодні знаходиться між вулицями Князів Острозьких та Федорова, на захід від замку. Церква відтворена на «Перспективному плані Острога» кін. XVIII ст., відповідно до якого на той час це був триверхий тризрубний храм з опасанням навколо усіх трьох зрубів. Час її спорудження визначається не пізніше 16 ст. Датування на дверях церкви «1720», згадане Я. Перлштейном, очевидно засвідчувало рік перебудови. Храм був дерев'яним на кам'яному фундаменті. Зовні храм опоясаний галереєю (опасанням). У 1883 р. здійснено його капітальний ремонт. При церкві знаходилася двоярусна дзвіниця, побудована в зруб, іконографічно не зафіксована. На церковному погості було також п'ять будинків, що належали храму. Відомо, що у першій пол. XIX ст. до П'ятницької церкви була приписана

1. Дзвіниця церкви св. Параскеви, 2. Церква св. Параскеви, 3. Костел, м. Острог.
Фото, 1870-ті рр. ДІКЗ, м. Острог.

Церква св. Параскеви, м. Острог.
Фрагмент рисунку кін. XVIII ст.

церква Миколаївська, а у другій пол. XIX ст. вона сама стала приписною до острозького Успенського храму. Згоріла 4 червня 1889 року.

Літ.: 8, с. 460–462; 54, с. 90–92; 64, с. 676–677.

П. Ричков

○ м. ОСТРОГ. Церква Успіння Богородиці, XVII ст. Цей дерев'яний храм розташовувався на прилеглий до замку території колишнього пригородка («окольного замку»), від якого її відділяв глибокий оборонний рів. Деякі дослідники XIX ст. виводили початки церкви від храму Матері Божої, нібито фундованого у XV ст. князем Федором Даниловичем Острозьким (для домініканського кляштору). За інфор-

мацією М. Теодоровича, була збудована в 1661 р. На «Перспективному плані Острога» кін. XVIII ст. відтворена як тризрубний, триверхий дерев'яний храм з опасанням. Збереглися рисунок і фото з кін. XIX ст., також верхня частина цього храму помітна на відомій літографії Острога, виконаній згідно з малюнком Н. Орди. В кін. XIX ст. мала жерстяну покрівлю, а поряд — муровану дзвіницю у вигляді масивної стіни з арочними прорізами. Згоріла під час пожежі 4 червня 1889 р. (див с. 10).

Літ.: 9, с. 462–464; 55, с. 30,104–105; 64, с. 675–676.

П. Ричков

○ м. ОСТРОГ. Церква Воскресіння Господнього на Новому місті. Знаходилася в західній частині Нового міста, поблизу греблі на правому березі р. Вілії. Споруджена імовірно в кін. XVI ст. Згідно з повідомленням Острозького літописця, в 1636 р. внаслідок релігійного протистояння православних з католицькою А.-А. Острозькою-Ходкевичевою храм був зачинений. Зазначена М. Теодоровичем дата нового будівництва — 1672 р. — схоже, стосується відбудови або перебудови. Підупалий храм був розібраний в кін. XIX ст., а частину його конструкцій використали для спорудження на міському цвинтарі Миколаївської каплиці (1901 р.), приписаної до нової мурованої церкви. На межі XIX–XX ст. через ветхість церква була розібрана. Із придатного матеріалу старої церкви у 1901 р. збудовано Миколаївський храм-каплиця

*Церква Успіння Богородиці, м. Острог.
Фото, початок 1880-х рр. ДІКЗ, м. Острог.*

*Церква Воскресіння Господнього, м. Острог.
Фрагмент рисунку кін. XVIII ст.*

*Церква Воскресіння Господнього, м. Острог.
Фото, 1870-ті рр. ДІКЗ, м. Острог.*

на цвинтарі. Натомість на тому ж місці на поч. XX ст. споруджено нову муровану Воскресенську церкву в еклектичному синодально-візантійському стилі, що й до сьогодні слугує головною архітектурною домікантою правобережної частини міста. Певну уяву про характерні риси цієї триверхої, типово волинської церкви та монументальної, розташованої поряд дзвіниці дає старе фото.

Літ.: 6, с. 457; 17, с. 420–421; 64, с. 677–678.

П. Ричков

○ **м. ОСТРОГ. Церква св. Онуфрія.** Цей дерев'яний храм знаходився на території Нового міста (Застав'я), на правому березі Вілії. Ймовірно заснована у другій пол. XVI ст. Внаслідок так званої Острозької трагедії 1636 р., як повідомляє Острозький літописець, А.-А. Ходкевич на своїй частині міста «позапечатовала» три церкви, серед яких була й «святого Анофрія». Це ж джерело повідомляє під 1619 р. про те, що згадана княгиня «церков у Острозі святого Ануфрія повелі розметати». Архітектурна іконографія цього храму невідома.

Літ.: 1, с. 134, 138–139; 64, с. 665.

П. Ричков

ОСТРОЗЬКИЙ РАЙОН

□ **с. БІЛАШІВ.** Церква св. Трійці, 1767 р. Побудована на кошти парафіян. В описах М. Теодоровича зазначена як ветха. В 1903 р. на її місці споруджено новий храм, що добре зберігся. Належить до дещо модернізованого типу церков у так званому «епархіальному стилі». Одноверхий, тризрубний храм з рівновисокими зрубами на прямокутному хрещатому плані. Об'єм нави доповнено з півдня та півночі. неширокими ризалітами, що завершуються трикутними фронтонами (вплив неокласицизму поч. ХХ ст.). Над навою надбудований восьмигранний світловий барабан, що завершується банею грушовидного абрису з декоративним ліхтариком та маківкою нагорі. До вівтарного зрубу прибудовано невелике приміщення ризниці. До бабинця із заходу прибудована дзвіниця типу «восьмерик на двох четвериках», які розділені по висоті розвиненими карнизами. Верх дзвіниці у вигляді восьмигранного намету з трикутними фронтонами. Зовнішні стіни мають вертикальне шалювання в нижній частині стін і горизонтальне — у верхній. Основна колористика зовнішнього опорядження — голуба, доповнена декоративними пілястрами білого кольору. Бані та маківки жовтого кольору.

Літ.: 17, с. 422–423; 50, с. 308; 64, с. 771–772.

П. Ричков

□ **с. БРОДІВ (БРОДОВ).** Церква св. Миколая, 1785 р. Збудована коштом поміщика Малаховського, родича великого коронного канцлера Станіслава Малаховського. Можливо, католицький ктитор і обрав «про-

*Церква св. Трійці, с. Білашів.
Фото: <https://goo.gl/XEnAHh>*

*Церква св. Миколая, с. Бродів.
Фото: М. Бендюк, 2007 р.*

західний» стиль храму, нетиповий для Острожчини. Його особливість полягає у відсутності традиційних верхів над зрубами і у виразному домінуванні видовженої композиційної схеми по осі «схід-захід». Об'ємно-просторова композиція побудована на поєднанні чотирьох зрубів: найвищий з дзвіницею, два зблокованих для центрального простору нави і невелика вівтарна прибудова, як зазначається, пізнього походження. Прикрашають храм старі хрести цікавої ковальської роботи. Найцікавіший з них влаштований над дзвіницею: з невідомих причин його виконано у двох проекціях. У церкві збереглася ікона св. Миколая ХVІІ ст., що, вірогідно, походить із храму-попередника.

Літ.: 17, с. 424–425; 64, с. 742–743.

П. Ричков

□ **с. ВІЛІЯ.** Церква св. Параскеви, 1905 р. Будівництво церкви розпочалося на місці попередньої, яка не збереглася. Про історію попереднього дерев'яного Параскевського храму повідомляє М. Теодорович: побудований в 1785 р., при ньому дерев'яна дзвіниця; в 1869 р. церква покрита жерстю, через рік були прибудовані ризниця і паламарня; в 1876 р. влаштовано новий іконостас, інтер'єр церкви розписано іконами. Нинішня церква одна з найбільших дерев'яних церков Рівненщини. Головний престол освячений на честь великомучениці Параскеви П'ятиниці, південний приділ — на честь ікони Божої Матері «Знамення». Основа церкви — хрещата п'ятизрубна, з прибудованою до західного фасаду дзвіницею. Центральний зруб завершений наметовою банею на восьмигранному світловому барабані. Бічні зруби увінчані

Церква св. Параскеви, с. Вілія.
Фото: О. Жук, 2015 р.

декоративними наметовими баньками на сліпих чотирикутних підбанниках. Міжраменний простір заповнений невисокими прибудовами: між вівтарем та бічними зрубами знаходяться приміщення ризниці та паламарні; між бабинцем і бічними зрубами — вхідні тамбури, що дозволяють потрапити у трансепт церкви. Таким чином, планувальна структура нагадує дев'ятидільний храм, що є досить рідкісним явищем для волинського регіону. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена наметом і увінчана цибулястою маківкою на сліпому ліхтарику. Другий ярус дзвіниці завершений опуклою фальш-банею. Зовнішнє оздоблення вирішено у вигляді накладних пілястр, спрощених віконних лиштв і дрібних декоративних деталей. Ззовні церква опоряджена шалюванням з горизонтальних дощок. Колористика традиційна: стіни голубого кольору, дахи влаштовані з оцинкованої жерсті сірого кольору.

Літ.: 50, с. 310; 64, с. 775.

О. Смолінська

□ **с. ВОЛОСКІВЦІ.** Церква Покрови Богородиці, 1910 р. Розташована в центральній частині села, недалеко від головної дороги, на пологому схилі. Побудована поруч зі старим дерев'яним храмом, що не зберігся, (однобанева, з трьома баштами, ветха, стояла на дубових стовпах, мала опасання у вигляді критої галереї). В 1862 р. ця церква була покрита жерстю, обшита дошкою і пофарбована. При ній була дерев'яна міцна дзвіниця на кам'яному фундаменті, покрита жерстю. Об'ємно-розпланувальна композиція сучасного храму належить до хрещатого п'ятизрубного типу з прибудованою із заходу дзвіницею. З півночі та півдня до вівтарної частини примикають приміщення ризниці та паламарні. Центральна нава перевищує суміжні зруби, завершена наметовою банею на восьмериковому світловому барабані. З чотирьох боків

Церква Покрови Богородиці, с. Волосківці.
Фото, початок XX ст.

Церква Покрови Богородиці, с. Волосківці.
Фото: П. Ричков, 2009 р.

головна баня декорована спрощеними закомарами трикутної форми. На кутах даху центральної нави встановлені декоративні маківки на сліпих ліхтариках, що імітують традиційну п'ятиглаву композицію завершення російських православних храмів. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершується наметовим верхом з цибулястою маківкою. Бічні рамена храму накриті двосхилими дахами, завершені трикутними фронтонами. До північного та південного зрубів ведуть додаткові входи у вигляді класицистичних двоколонних портиків. Храм є яскравим зразком неоросійського стилю, розповсюдженого на Волині в другій пол. XIX — на поч. XX ст. Стіновий брус оздоблений ззовні шалівкою з горизонтальних дерев'яних дощок. Колористичне вирішення церкви ґрунтується на характерній для Волині гамі різних відтінків голубого кольору; покрівля влаштована з сірої оцинкованої жерсті. В цілому церква зберегла первісний вигляд.

Літ.: 4, с. 407; 50, с. 310; 64, с. 708–709.

О. Смолінська

□ **с. ЗАВИЗІВ. Церква Покрови Богородиці та дзвіниця, XVIII ст.** Точна дата будівництва невідома. Нетиповий для Волині одноверхий, тризрубний храм із різновисокими зрубами. Зруби бабинця і нави на прямокутному плані, вівтарної частини — на шестигранному. Висота нави приблизно на метр вища від бабинця та абсиди. Над навою влаштований невисокий восьмигранний підбанник з рівнобічними гранями, що завершується пониженою банею барокового профілю і «сліпим» ліхтарем. Абсида має нетипове вирішення покриття, що поєднує в собі двосхилий дах та частину декоративної бані з заломом, за своїм профілем подібної до головної, яка також завершується декоративною маківкою, щоправда дещо менших розмірів. Особливої виразності й вишуканості храму надають ледь-ледь похилені до середини зовнішні стіни церкви («ентазис»). Зовнішнє шалювання стін виконане з вертикальних дощок з нащільниками, які традиційно завершуються угорі декоративним фризом у формі викружок. До основного об'єму церкви додано три прибудови: два притвори — до головного західного входу та до південної стіни нави, а також приміщення ризниці, яке прибудоване до південної стіни абсиди. Зовнішні стіни пофарбовані голубою фарбою, покрівля — синьою, пілястри та віконні обрамлення — білою, усі три маківки — жовтою.

Літ.: 17, с. 434–435; 64, с. 725–728.

П. Ричков

*Церква Покрови Богородиці, с. Завизів.
Фото: В. Луц, 2011 р.*

● **с. КУТЯНКА (кол. с. ЛЯХІВ). Церква Різдва Богородиці, 1858 р.** Церква побудована в 1645 р., у 1858 р. перебудована коштом поміщика Оскара Сосновського, дерев'яна, з такою ж дзвіницею; в 1863 р. влаштовано новий іконостас; в 1869 р. церква покрита жерстю та пофарбована ззовні. Очевидно, від архітектури первісного храму XVII ст. збереглося небагато. Головна нава накрита чотирисхилою банею на світловому четвериковому підбаннику. Зруб дзвіниці, прибудований до головного входу, вужчий, ніж бабинець, накритий чотиригранним наметом. Головний вхід

*Церква Покрови Богородиці та дзвіниця, с. Завизів.
Фото: В. Луц, 2011 р.*

Церква Різдва Богородиці, с. Кутянка (кол. с. Ляхів).
Фото: О. Смолінська, 2010 р.

у будівлю здійснюється через класицистичний чотириколонний портик. Будівля має стримане зовнішнє оздоблення: кутові лопатки, спрощені віконні лиштви та сандрики над голосниками. Колористичне вирішення церкви (2010 р.) ґрунтується на характерній для Волині гамі поєднання білого та різних відтінків голубого кольорів. В останні роки покрівля дахів та верхи церкви були покриті листовим металом сніжного кольору, хрести замінені на шаблонні, маківки покриті анодованим металом з імітацією позолоти.

Літ.: 50, с. 319; 64, с. 779–780.

О. Смолінська

● **с. ЛЮЧИН.** Церква Покрови Богородиці, 1877 р. Побудована на кошти парафіян. Розташована в центральній частині села на узбіччі головної вулиці, на невисокому пагорбі. Одноверхий, тризрубний храм з прибудованою дзвіницею. Головний зруб нави і за

Церква Покрови Богородиці, с. Лючин.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

Церква св. архангела Михаїла, с. Межиріч.
Фрагмент рисунку кін. XVIII ст.

висотою, і за розмірами в плані значно переважає менші зруби бабинця та вівтарного приміщення. Нава має пірамідальний наметовий верх з невеликою декоративною маківкою нагорі. До південної та північної стін зрубу прибудовані невеликі приміщення ризниці та паламарні. До головного входу прибудована триярусна дзвіниця з розширеним першим ярусом. Завершення дзвіниці виконано у вигляді восьмигранного намету з маківкою. В останні роки первісна синьо-голуба колористика внаслідок реновації зовнішнього шалювання отримала домінуючий колір природної деревини.

Літ.: 17, с. 444–445; 50, с. 320; 64, с. 785–786.

П. Ричков

○ **с. МЕЖИРІЧ.** Церква св. архангела Михаїла, XVIII ст. Споруджена була, очевидно, для потреб місцевої парафії після передачі Янушем Острозьким тутешньої мурованої Троїцької церкви в розпорядження ченців францисканського ордену. До 1866 р. була парафіальною. Зачинена після повернення Троїцького храму у православне відомство. Спрощене іконографічне зображення храму зафіксоване на «Перспективному плані Острога» кін. XVIII ст.

Літ.: 64, с. 783–785.

П. Ричков

■ **с. МИЛЯТИН.** Церква св. архангела Михаїла, XVIII ст. Точна дата будівництва невідома. Істотно перебудована в 1873 р. з прибудовою дзвіниці. Розташована на узвишші північного схилу улоговини, по якій протікає невелика річечка зі ставком, права притока Горині. Храм тризрубний з двома верхами над рівновисокими зрубами. Нава та бабинець на плані квадрату, абсида має шестигранний план. Над навою і абсидою розміщені восьмигранні світлові барабани, з присадкуватими грушовидними банями і «сліпими» ліхтариками. Майже усі віконні отвори

мають обрамлення з трикутними сандриками нагорі, що може свідчити про суттєву реновацію храму в класицистичну добу (перша пол. ХІХ ст.). Прибудована до головного входу оригінальна дзвіниця виконана по типу «восьмерик на двох четвериках», з шатровим верхом і двома оригінальними декоративними баньками на чоловому фасаді. Відсутність третього верху над бабинцем очевидно є наслідком перебудовчих робіт, подібно до дерев'яного храму в сусідніх Сіяньцях. Усі зовнішні стіни храму опоряджені вертикальною шалівкою. Колористична гама на поч. ХХІ ст. — світло-голубі стіни, покрівля з сірої оцинкованої бляхи. На момент останнього обстеження (2016) бані і маківки опоряджено блискучим «златосветом», покрівля дахів замінена на анодовані металеві листи темно-синього кольору. В інвентарі М. Переверзева зазначено наявність іконопису старого письма.

Літ.: 17, с. 442–443; 48, с. 325; 50, с. 321; 54, с. 119; 64, с. 734–735.

П. Ричков

Церква св. архангела Михаїла, с. Мільятин.
Фото: П. Ричков, 2009 р.

Церква св. Трійці, с. Михалківці.
Фото: <https://goo.gl/mBD7ML>

■ с. МИХАЛКІВЦІ. Церква св. Трійці і дзвіниця, 1740 р. Споруджена на підвищенні у східній частині села, серед мальовничих ландшафтів. Одноверха, тризрубна церква з вищим зрубом нави та нижчими рівновисокими зрубамі бабинця та абсиди на прямокутному плані. Над навою споруджено восьмигранний підбанник із рівновеликими гранями, з двома вікнами на південній та північній стінах. Форма бані наближена до форми восьмигранного намету з невеликим заломом над карнизом. Над наметом — «сліпий» ліхтар із цибулястою маківкою. Бабинець та вітварний зруб перекриті двосхилим дахом. До головного входу прибудовано невеликий притвор. Зовнішні стіни опоряджені вертикальною шалівкою з нащільниками, що узгоджуються з декоративним фризом у вигляді викружок. Зовнішні кути зрубів акцентовані декоративними пілястрами. Дзвіниця по типу «четверик на четверику», перший ярус у вигляді зрубу, другий має каркасну конструкцію. Дах дзвіниці у вигляді чотиригранного намету пірамідальної форми. Колористичне вирішення базується на синьо-голубій гамі зовнішніх стін, покрівля сірого кольору з оцинкованої жерсті.

Літ.: 48, с. 325; 50, с. 315; 64, с. 729–730.

П. Ричков

□ с. МОГИЛЯНИ. Церква Вознесіння Господнього, 1794 р. У 1875 р. ґрунтовно ремонтувалася. Розташована на правому високому березі Горині, в історичній зоні села. Триверха, тризрубна церква з рівновисокими зрубамі. План нави та бабинця прямокутної форми, план абсиди має шестигранний абрис. Освітлення усіх трьох зрубів забезпечується досить великими вікнами з трикутними сандриками. Центральний восьмигранний барабан над навою має в плані нерівнобічну форму (зі зменшеними діагональними

*Церква св. Трійці і дзвіниця, с. Михалківці.
Фото: В. Литвиненко, 1977 р.*

гранями), з двома вікнами від півночі та півдня. Верхи над бабинцем та абсидою не мають віконних отворів, виконуючи лише композиційну роль. Бані усіх трьох верхів пониженого барокового профілю зі «сліпими» ліхтарями. Зі сторони головного входу прибудована дзвіниця по типу «восьмерик на двох четвериках». Завершується дзвіниця восьмигранним наметовим верхом з чотирма «глухими» вікнами в горішньому приміщенні, де знаходяться дзвони. В північній стіні зрубу влаштований окремий вхід, акцентований невеликим дашком на двох стовпчиках. До південної стіни абсиди прибудовано невисоке приміщення ризниці. Головний вхід акцентовано невеликим фронтоном на спарених стовпчиках. Опорядження стін — горизонтальна шалівка. Колористичне рішення на момент обстеження (2009): голубі стіни, зелені лиштви на зовнішніх та внутрішніх кутах зрубу, сіра оцинкована жерсть на покрівлі.

Літ.: 17, с. 446–447; 50, с. 321; 64, с. 737–738.

П. Ричков

● **с. МОЩАНИЦЯ.** Церква св. Трійці, 1935 р. Ще у 1785 р. (1789 р.) на кошти князя Антонія Яблоновського в селі був зведений перший з відомих храмів. Поруч з ним була споруджена дзвіниця. Нині існуюча церква відзначається лаконічним і водночас оригінальним архітектурним вирішенням. Це тризрубна, одноверха будівля (бабинець, нава, вівтар) з невеликим притвором із західного боку. Над масивним кубічним об'ємом нави, накритим пірамідальним дахом, на низькому восьмерику встановлено баню виразного силуету. Монументальність і скульптурність її об'єму підкреслює глибокий перехват та широкий фартух у нижній частині, а також — мініатюрна краплевидна маківка. З двох сторін до вівтарної частини примикають паламарня та ризниця, звідки передбачені додаткові входи до храму. Форма схилів дахів (із невеликим заломом) над бабинцем та вівтарем та гострокутні фронтони східного і західного фасадів можуть вказувати на експресіоністичні впливи на архітектуру церкви. Унікальним вирішенням є й

*Церква Вознесіння, с. Могіляни.
Фото: П. Ричков, 2009 р.*

продовження лінії даху на бічних стінах нави — у вигляді своєрідного опасання над вікнами. Поверхня стін обшита вертикальною дерев'яною шалівкою з націльниками. Загалом храм є яскравим зразком модернізації волинської традиції народного храмобудування під впливом раціоналістичних тенденцій в архітектурі першої третини ХХ ст. На захід від церкви розташована двоярусна дерев'яна дзвіниця, накрита пірамідальним дахом, увінчаним маківкою.

Літ.: 50, с. 322; 64, с. 695.

О. Михайлишин

□ с. **НОВОРОДЧИЦІ**. Церква Покрови Богородиці, 1754 р., **перебудова 1877 р.** Храм знаходиться в центральній частині села на рівнинній ділянці, відіграє роль висотного орієнтира в структурі поселення. Побудований коштом поміщика Кадлобицького. Над папертю влаштована нова дзвіниця, дахи покриті жерстю, стіни пофарбовані і влаштований новий іконостас на кошти парафіян. Тризрубна, одноверха, з додатковим зрубом прибудованої дзвіниці. Нава завершена шоломоподібною банею на восьмериковому світловому барабані. Основа храму за пропорціями

*Церква св.Трійці, с. Мощаниця.
Фото: О. Смолінська, 2009 р.*

*Церква Покрови Богородиці, с. Новородчиці.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.*

подібна до традиційних волинських церков XVII—XVIII ст. Триярусна дзвіниця «четверик на четверику» вужча, ніж бабинець, завершена наметовим верхом. Колористика храму традиційна: площина стін пофарбована у голубий колір, кутові лопатки та віконні рами виділені білим; покрівля — оцинкована жерсть сірого кольору.

Літ.: 50, с. 319; 64, с. 781.

О. Смолінська

● **с. ОЖЕНИН.** Церква св. архангела Михаїла, 1871 р. За переказом, оженинський пан Франциск Боженець-Словицький у 1722 р. здійснив паломництво до Риму, звідки привіз у село бароковий образ Божої Матері, який нині прикрашає цей храм. Храм споруджено коштом парафіян і має нетипові для Волині архітектурні особливості. Припускається, що імовірним взірцем для цього була церква в с. Бродові, до якого колись була приписана оженинська парафія. За своїми об'ємно-просторовими характеристиками це безверха, тризрубна будівля. Бабинець і нава перекриті спільним двосхилим дахом. Над західним зрубом влаштовано другий ярус для розміщення дзвонів. На гребні даху встановлено дві декоративні маківки — більша над навою, менша — над бабинцем. До вівтарного зрубу прибудовані невеликі службові приміщення. Головний вхід акцентовано невеликим притвором. Зовнішнє опорядження стін виконано у вигляді шалювання з вертикальних дощок з нащільниками. Колористика традиційна: голубі поверхні стін, білі і темно-синє деталювання, сірий дах, жовті маківки.

Літ.: 50, с. 308.

П. Ричков

*Церква св. архангела Михаїла, с. Оженин.
Фото: М. Бендюк, 2008 р.*

□ **с. ПЛОСКА.** Церква Різдва Богородиці, 1877 р. Побудована на кошти парафіян. У хроніках відзначені численні ремонти, влаштування жерстяної покрівлі і перше пофарбування в 1879 р. За архітектурно-планувальним рішенням це хрещатий, п'ятизрубний, одноверхий храм з прибудованою дзвіницею. До головного зрубу прибудовано дещо нижчі, прямокутні в плані зруби бабинця, вівтаря та два крилоси з півдня та півночі. Над центральним зрубом розміщується восьмигранний світловий барабан з чотирма вікнами, що завершується восьмигранною банею і «сліпим» ліхтарем з маківкою. Усі зруби, прилеглі до нави, накриті двосхилими дахами з трикутними торцевими фронтонами. До південної стіни вівтаря та крилоса примикає під кутом трикутне в плані приміщення ризниці, схожа прибудова розміщується з північної сторони вівтарного зрубу. До головного входу прибудована висока чотириярусна дзвіниця, всі яруси якої мають квадратний план. Завершується дзвіниця півсферичною банею, подібною по формі до головної, однак майже вдвічі меншого розміру. Завершення дзвіниці виконане у вигляді «сліпого» ліхтарика з декоративною маківкою. До головного входу прибудовані невеликі сіни, також з трикутним фронтоном. Зовнішнє опорядження стін виконане з вертикальних дощок з нащільниками, що завершуються попід карнизами традиційними викружками. Усі віконні отвори мають декоративні лиштви. Колористика характеризується традиційними голубими поверхнями стін, синіми пілястрами по зовнішніх кутах зрубів, сірим кольором жерстяної покрівлі, жовтими маківками та хрестами. Пам'ятка є своєрідним прикладом поєднання засад локальних храмобудівних традицій з новими правилами так званого «єпархіального стилю».

Літ.: 64, с. 756–757.

П. Ричков

*Церква Різдва Богородиці, с. Пlosка.
Фото: П. Ричков, 2014 р.*

□ **с. ПОЧАПКИ.** Церква Воздвиження Чесного Хреста, 1755 р. Капітально ремонтувалася парафіянами в 1884 р. Розташована на узвишші в історичній частині села. Типово волинський, одноверхий, тризрубний храм з рівновисокими зрубами. Прибудови до вівтарної частини відсутні, що свідчить, очевидно, про вплив давньої традиції. Усі три зруби мають прямокутні плани, наближені до квадрату. Над центральним зрубом влаштовано восьмигранний барабан (підбанник), накритий бароковою банею зі «сліпим» ліхтарем. Дах над бабинцем двосхилий, над вівтарною частиною — трисхилий. Зовнішні стіни бабинця, центральної нави укріплені вертикальними брусами-стяжками. Зовні стіни храму обшиті вертикальними дошками з нащільниками. В південній стіні бабинця влаштовано окремий вхід у вигляді невеликого притвору з двосхилим дашком. У ХІХ ст. до бабинця прибудовано триярусну дзвіницю з розширеною нижньою частиною, акцентованою з трьох сторін трикутними фронтонами. Завершується дзвіниця чотиригранним наметовим дахом з невеликою маківкою. Головний вхід — по повздовжній осі храму, накритий невеликим дашком на двох стовпчиках. Колористичне рішення на момент обстеження (2009 р.): голубі площини стін, сині та зелені деталі пілястр, світло-сірі жерстяні покрівлі дахів, бань, маківок.

Літ.: 64, с. 735–736.

П. Ричков

Церква Воздвиження Чесного Хреста, с. Почапки.
Фото: <https://goo.gl/aEdH4s>

○ **с. РОЗВАЖ.** Церква св. Кузьми і Дем'яна, 1781 р. Збудована на кошти поміщика Ломлевського і парафіян, дерев'яна, міцна, покрита жерстю, з такою ж дзвіницею, збудованою окремо, іконостас увесь позолочений, шестиярусний. Це був унікальний тризрубний, триверхий храм з фрагментами старого опасання. Церква свідомо й протизаконно знищена у 2011 р. в процесі безконтрольного виконання реставраційних робіт. На її місці тоді ж був споруджений новий дерев'яний храм, що не має історичної та мистецької вартості.

Літ.: 17, с. 452–453; 48, с. 326; 50, с. 325; 54, с. 117–118; 64, с. 792–793.

П. Ричков

Церква св. Кузьми і Дем'яна, с. Розваж.
Фото: В. Литвиненко, 1977 р.

Церква св. Кузьми і Дем'яна, с. Розваж.
Фото: П. Ричков, 2006 р.

■ **с. СІЯНЦІ. Церква св. Георгія, 1743 р.** Побудована на кошти парафіян. Двоверха тризрубна церква з прибудованою з заходу дзвіницею. Храм зазнав серйозної трансформації в 1888 р. за рахунок прибудови нової дзвіниці до старішої тризрубною, триверхою церкви. При цьому верх над бабинцем був розібраний (схожа перебудова була здійснена на церкві сусіднього Милитина). На даний час храм складається з квадратної нави, прямокутного бабинця і шестикутної в плані абсиди. Нава і абсида мають двозаломний перехід до восьмигранних барабанів, у кожному з яких влаштовано по два невеликих вікна. Обидві бані мають бароковий профіль і завершуються «сліпими» ліхтарями з цибулястими маківками. Триярусна дзвіниця по типу «восьмерик на двох четвериках». До північної стіни нави прибудовано окремих притвор зі входом, до південної стіни абсиди — невелике приміщення ризниці, а до головного входу ще один притвор, очевидно пізнішого походження. Зовнішні стіни церкви мають вертикальне шалювання з дощок та нащільників. Під карнизами стін влаштовані традиційні декоративні пасма з викружками. В минулому була здійснена стабілізація зовнішніх стін нави, про що свідчать вертикальні стяжки. На маківках церкви збереглися оригінальні, вишукано орнаментовані металеві хрести. Колористична гама на момент обстеження (2009, 2016 рр.) складалася

з світло-голубих стінових площин, синіх декоративних пілястр на зовнішніх та внутрішніх кутах, світло-сірого покрівельного матеріалу на дахах та банях. На меморіальній таблиці, встановленій на стіні храму, вказана помилкова дата будівництва (1747 р.)

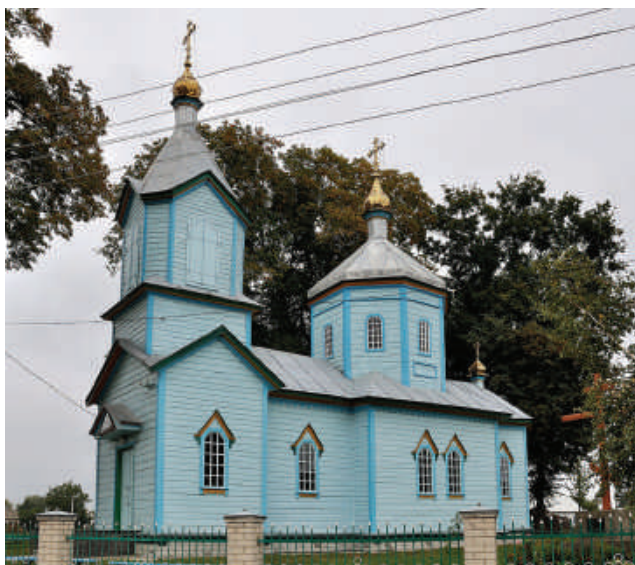
Літ.: 17, с. 454–455; 48, с. 326–327; 50, с. 327; 54, с. 117; 64, с. 759.

П. Ричков

□ **с. СТАДНИКИ. Церква Різдва Богородиці, 1880 р.** Побудована на кошти парафіян на місці розібраного старішого храму, що існував тут з 1776 р. Загальна об'ємно-просторова композиція одноверхого храму характеризується поєднанням традиційної тризрубною частини (нава — бабинець — абсида) з рівновисокими зрубами та прибудованою із заходу тріярусною дзвіницею. Над навою надбудований восьмигранний барабан, який завершується восьмигранною банею з невеликим перехватом у її нижній частині. Над банею розміщено декоративний «сліпий» ліхтарик та невеличку маківку. Триярусна дзвіниця по типу «восьмерик на двох четвериках» має наметовий восьмигранний верх з декоративною маківкою. Віконні отвори усіх нижніх зрубів опорядженні декоративними лиштвами з трикутними сандриками. Зовнішні поверхні стін обшиті гори-

*Церква св. Георгія, с. Сіянці.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

Церква Різдва Богородиці, с. Стадники.
Фото: goo.gl/lrGS2s

зонтальною шалівкою голубого кольору. Зовнішні кути акцентовані декоративними пілястрами синього кольору. Покрівля з оцинкованої жерсті. Пам'ятка є поширеним типом невеликого сільського храму в так званому «єпархіальному стилі».

Літ.: 64, с. 732.

П. Ричков

□ с. ТЕРЕМНЕ. Церква св. Іоанна Богослова, 1879 р. Храм знаходиться в південно-східній частині села на відкритій рівнинній ділянці, відіграє роль висотної домінанти в структурі поселення. Побудована церква на кошти парафіян; цвинтарна, дерев'яна, з такою ж дзвіницею, на кам'яному фундаменті, однобанева, простора. Структура храму — тризрубна, одноверха, з додатковим зрубом прибудованої дзвіниці. Нава завершена шоломоподібною банею на восьмириковому світловому барабані. Тризрубна основа храму за пропорціями подібна до традиційних волинських церков XVII — XVIII ст. Триярусна дзвіниця «четверик на четверику» рівноширока з бабинцем, завершена наметовим верхом. Зовні зрубна конструкція захищена шалюванням з вертикальних дощок з нащільниками. Колористика храму традиційна: площини стін пофарбовані у голубий колір; покрівля з оцинкованої жерсті сірого кольору (2010 р.).

Літ.: 50, с. 191; 64, с. 332.

О. Смолінська

Церква Іоанна Богослова, с. Теремне.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.

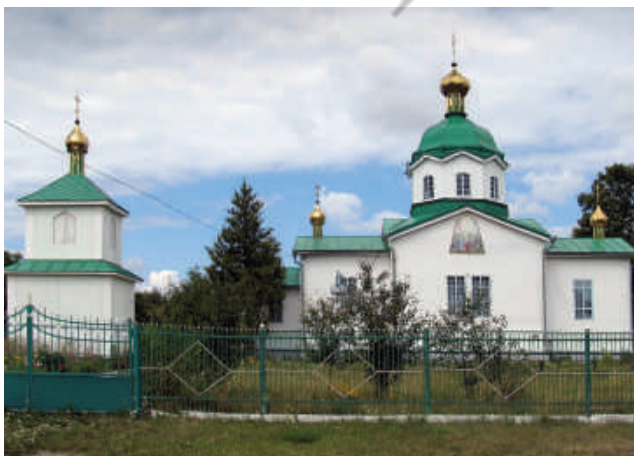

РАДИВИЛІВСЬКИЙ РАЙОН

● **с. БАТЬКІВ.** Церква Преображення Господнього та дзвіниця, 1921 р. Існуюча церква збудована в центрі села, на місці, де щонайменше з середини XVIII ст. зводились сільські храми. Перша з відомих парафіяльна церква була зведена у 1745 р., наступна, знищена в часи Першої світової війни, — у 1908 р. Архітектура нового храму репрезентує модернізовану версію традиційного волинського церковного будівництва. Будівля тридільна з прибудованим із заходу невеликим притвором. У композиції домінує кубічний об'єм нави, до якого вздовж осі схід-захід примикають рівновисокі та рівноширокі бабинець і вітвар. Підкреслено лаконічна геометризована нижня частина контрастує з легкою скульптурністю восьмигранного верху, накритого півсферичною банею та «сліпим» ліхтариком із цибулястою маківкою. Пластику форми підкреслює зигзагоподібний карниз підбанника. За традицією попереднього періоду храмобудування застосоване комбіноване (горизонтальне та вертикальне) шалювання поверхонь стін. На південній стіні нави над вікнами закріплена ікона. До вітваря з півночі прибудована невелика ризниця, а в західній стіні нави є бічний вхід. На поч. 2000-х років зовнішні стіни обшиті пластиковою вагонкою, внаслідок чого церква втратила свою архітектурно-художню виразність. Дерев'яна двоярусна дзвіниця, відремонтована аналогічно церкві, розташовується в південно-західній частині церковного подвір'я.

Літ.: 40, с. 256–257; 50, с. 179.

О. Михайлишин

*Церква Преображення Господнього та дзвіниця, с. Батьків.
Фото: О. Михайлишин, 2016 р.*

● **с. БАШАРІВКА.** Церква Введення в храм Пресвятої Богородиці, 1924 р. Побудована на місці ранньої (1779 р.), зруйнованої під час Першої світової війни. За архівними документами, новий храм зведений у 1924 р. (за даними старожилів, у 1942–1956 рр.). З 1962 по 1990 роки храм був зачинений. Об'єм хрестоподібної в плані церкви розвинутий по осі схід-захід і складається з невеликого притвору, бабинця, нави та вітваря. З обох сторін до прямокутної вітварної частини прибудовані паламарня та ризниця. Вертикальною домінантою будівлі є восьмигранний верх, встановлений над квадратною навою. Його вінчає гранчаста цибуляста маківка. Конструкція стін храму каркасна, прихована під обшивкою з пластикової вагонки, виконаної близько 2008 р., внаслідок чого будівля втратила архітектурно-художню якість. Фасади без будь-якого архітектурного деталювання, прорізані прямокутними вікнами. Загалом в об'ємно-планувальному вирішенні відчутні впливи місцевої народної традиції храмобудування. На північний захід від церкви збудована дерев'яна (?) двоярусна дзвіниця, фасади якої оштукатурені.

Літ.: 40, с. 256; 50, с. 179.

О. Михайлишин

*Церква Введення в Храм Пресвятої Богородиці,
с. Башарівка. Фото: О. Михайлишин, 2016 р.*

□ **с. БРИГАДИРІВКА (кол. с. МАЛІ ЖАБОКРИКИ).** Церква Воскресіння Господнього, 1876 р. Храмова територія примикає до головної вулиці села, церква знаходиться на рівнинній відкритій ділянці, відіграє роль висотної домінанти в структурі поселення. Церква побудована на кошти парафіян; дерев'яна, з такою ж дзвіницею. Храм хрещатої структури, п'ятизрубний, однобаневий з додатковим зрубом прибудованої дзвіниці. З півночі та півдня до вітварної частини примикають приміщення ризниці та паламарні. Центральна частина храму завершена півсферичною банею на

Церква Воскресіння Господнього, с. Бригадирівка.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.

восьмигранному світловому барабані. Триярусна дзвіниця «четверик на четверику» рівноширока з бабинцем, завершена наметом з цибулястою маківкою і хрестом нагорі. Бічні рамена храму завершуються трикутними фронтонами. Ззовні стіни шальовані горизонтальними дошками. Загалом архітектурне вирішення церкви має ознаки пізнього класицизму: загальна структура будівлі, видовжені у висоту пропорції зрубів, характер завершення центральної нави та зовнішній стриманий декор (спарені кутові пілястри, бічний вхід у вигляді двоколонного портику, пропорції та обрамлення вікон і т. д.). На момент обстеження (2010 р.) стіни церкви були пофарбовані у традиційний голубий колір, віконні, дверні лиштви та кутові пілястри — у синій; покрівля дахів храму влаштована з оцинкованої жерсті сірого кольору; верхи храму та маківки покриті анодованими металевими листами з імітацією позолоти.

Літ.: 50, с. 88; 64, с. 1079–1080.

О. Смолінська

● **с. ДОБРИВОДА.** Церква Казанської ікони Божої Матері, 1895 р. Церква збудована на місці попередньої. Старіший храм з посвятою Собору Богородиці був побудований в 1729 р. коштом парафіян. Дата будівництва нового храму зазначена на чоловому фасаді дзвіниці. Храм має тризрубну одноверху структуру з додатковим зрубом дзвіниці, прибудованим до західного фасаду. Головна нава завершена наметовою банею з цибулястою маківкою на сліпому ліхтарику. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена наметовим верхом. Зрубна конструкція будівлі ззовні захищена шальюванням з горизонтальних дощок. Станом на 2010 р. стіни храму ззовні пофарбовані у насичений голубий колір, накладні де-

Церква Казанської ікони Божої Матері, с. Добривода.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.

коративні елементи виділені синім; покрівля даху — з оцинкованої жерсті сірого кольору. В останні роки над головним входом церкви влаштовано дашок із металопрофілю, дерев'яні вікна наві замінені на металопластикові.

Літ.: 50, с. 86; 64, с. 1076.

О. Смолінська

● **с. ДОВГАЛІВКА (кол. с. ВЕЛИКІ ЖАБОКРИКИ).** Церква Іоанна Хрестителя, 1876 р. За даними М. Теодоровича, церква побудована в 1772 р. (за версією М. Переверзева — у 1792 р.) коштом поміщиків братів Кондратських. У 1876 р. храм відремонтований, очевидно, внаслідок цього будівля здобула сучасне об'ємно-розпланувальне вирішення та загальний образ відповідно до так званого «епархіального стилю», поширеного на Волині у другій пол. ХІХ — на поч. ХХ ст. Храм хрещатої структури, п'ятизрубний, однобаневий із додатковим зрубом прибудованої дзвіниці. З півночі до гранчастої вівтарної частини примикає приміщення захристії. Центральна частина храму завершена півсферичною банею на восьмигранному світловому барабані. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена стрімким наметом із цибулястою маківкою і хрестом нагорі. Бічні рамена храму завершуються трикутними фронтонами. Ззовні стіни шальовані горизонтальними дошками. Загалом архітектурне вирішення церкви має ознаки пізнього класицизму: загальна структура будівлі, її пропорції, характер завершення центральної нави та зовнішній стриманий декор. На момент обстеження (2010 р.) стіни церкви були пофарбовані у традиційний світло-голубий колір, віконні, дверні лиштви та кутові пілястри — у білий; покрівля дахів

Церква Іоанна Хрестителя, с. Довгалівка.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.

храму влаштована з жерсті та пофарбована у світло-бірюзовий; верхи храму покриті анодованими металевими листами з імітацією позолоти; маківки та хрести замінені шаблонними. В останні роки над головним входом церкви влаштовано дашок з металопрофілю, первісні дерев'яні вікна замінені на металопластикові.

Літ.: 50, с. 88; 64, с. 1076–1077.

О. Смолінська

■ с. КОРИТНЕ. Церква Різдва Богородиці, XVIII ст. (?). Точна дата будівництва невідома, ймовірно храм побудований у XVIII ст. Тризрубний, одноверхий дерев'яний храм з прибудованою дзвіницею. Центральний зруб (нава) майже вдвічі вищий від прямокутних в плані бабинця та абсиди. Над навою надбудовано восьмигранний «сліпий» підбанник з покриттям у вигляді восьмигранного намету, що завершується невеликою маківкою. Дах бабинця двосхилий, абсиди — трисхилий. Зовнішні кути усіх трьох зрубів акцентовані декоративними пілястрами. З заходу до бабинця прибудована триярусна дзвіниця, усі яруси якої подібні по висоті, наближені в плані до квадрату й розділені по вертикалі чіткими карнизами. Завершення дзвіниці у вигляді восьмигранного намету пірамідальної форми з невеликою маківкою.

Церква Різдва Богородиці, с. Коритне.
Фото: П. Ричков, 2010 р.

До південної стіни абсиди прибудоване невелике службове приміщення. Зовнішні стіни власне церкви опоряджені горизонтальною шалівкою, стіни дзвіниці — вертикально, що може свідчити про пізнішу її добудову. Церква має двоє вхідних дверей — із заходу та півночі дзвіниці. Колористика на момент огляду (2010): сині стінові поверхні, біле деталювання пілястр, сіра покрівля з оцинкованої жерсті. На момент обстеження поблизу практично завершене будівництво нового мурованого храму.

Літ.: 17, с. 164–165; 48, с. 333; 50, с. 107; 64, с. 1116.

П. Ричков

■ с. МИТНИЦЯ. Церква Покрови Богородиці, XVIII ст. Точна дата будівництва невідома. Повідомляється про перебудову в середині XIX ст. Дерев'яний тризрубний одноверхий храм з рівновисокими зрубами. Безпосередньо до бабинця в останній третині XIX ст. із заходу прибудована триярусна дзвіниця по типу «восьмерик на двох четвериках». Композиційно цей

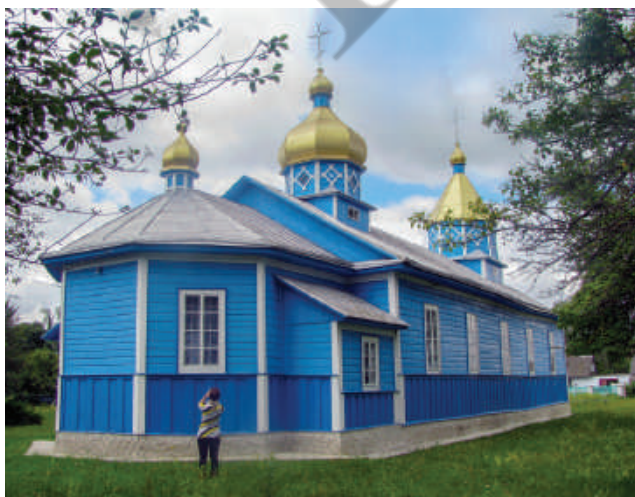
Церква Покрови Богородиці, с. Митниця.
Фото: <https://goo.gl/EpY97n>

храм близький до церкви в с. Коритне, що може свідчити про виконання робіт одним підрядником. Центральний зруб надбудований восьмигранним підбанником із чотирма вікнами по діагональних осях. Підбанник перекритий восьмигранним наметом з невеликою маківкою. Бабинець на плані прямокутника, вівтарний зруб п'ятистінний. Зовнішні стіни опорядженні шалюванням горизонтальними дошками. Над вікнами розміщені невеликі сандрики, по зовнішніх кутах будівлі — вузькі пілястри. До північної стіни абсиди прибудоване невелике службове приміщення. Головний вхід акцентовано виразним ганком з двоспадовим дашком на двох стовпчиках. Зовнішня колористика (2010 р.) базується на синьому кольорі основних стінових площин, на темно-синьому кольорі пілястр по зовнішніх та внутрішніх кутах будівлі.

Літ.: 48, с. 333; 50, с. 81.

П. Ричков

● **с. ОСТРІВ. Церква св. архангела Михаїла, 1924 р.** Попередній храм в с. Острів, побудований 1650 р. за сприяння колишнього священика Іоанна Береговича, у 1912 р. був перенесений на територію теперішнього Національного історико-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви» в с. Пляшева. Місцева Свято-Михайлівська церква побудована і освячена в 1924 р. Храм складається з двох основних об'єктів: вівтаря та власне церкви. Над притвором надбудована двоярусна дзвіниця «восьмерик на четверику». Бабинець та нава накриті спільним двосхилим дахом. Над навою влаштована невеличка цибуляста банька на четвериковому світловому підбаннику. Гранчаста вівтарна частина на гребні даху увінчана декоративною маківкою. Ззовні зрубна конструкція храму захищена шалівкою з дерев'яних дощок. На момент обстеження (2016 р.) стіни Михайлівської

*Церква св. архангела Михаїла, с. Острів.
Фото: О. Смолінська, 2016 р.*

церкви були пофарбовані у традиційний голубий колір, віконні рами, кутові лопатки та дрібний декор — у білий; покрівля даху влаштована з оцинкованої жерсті сірого кольору; верхи храму та маківки пофарбовані золотистою фарбою.

Літ.: 50, с. 98; 64, с. 1058–1059.

О. Смолінська

□ **с. ПЕРЕНЯТИН. Церква св. Трійці, 1895 р.** Храм хрещатої розпланувальної структури, п'ятизрубний, однобаневий з додатковим зрубом прибудованої до головного фасаду дзвіниці. Зруби бабинця, бічних приділів і вівтаря рівноширокі з центральною навою. З півночі та півдня до вівтарної частини примикають приміщення ризниці та паламарні. Центральна частина храму завершена наметовою банею на восьмигранному світловому барабані. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена стрімким наметом із цибулястою маківкою нагорі. Бічні рамена храму та вівтар завершуються декоративними наметовими баньками. Ззовні стіни храму шальовані горизонтальними дошками. На момент обстеження (2013 р.) площини стін пофарбовані у насичений голубий колір, кутові пілястри та віконні лиштви виділені синім, маківки покриті анодованим металом з імітацією позолоти. В останні роки над головним входом до церкви влаштовано дашок з металопрофілю.

Літ.: 50, с. 202.

О. Смолінська

*Церква св. Трійці, с. Перенятин.
Фото: О. Смолінська, 2013 р.*

● **с. ПІДЗАМЧЕ.** Церква Покрови Богородиці, XVIII–XIX ст. Досить типова волинська церква, якої чомусь немає в жодному каталозі. За повідомленням місцевих мешканців, зазнала перебудови у 1850-х — 1860-х рр. Про давність церкви непрямим чином свідчать високі вікна і врослий в землю кам'яний хрест, під яким 250 років «спочиває раба Божія Маланія». Об'ємно-просторова композиція характеризується поєднанням типового для греко-католицької традиції одноверхого, тризрубного храму з рівновисокими зрубами та прибудованої від заходу (очевидно, пізніше) триярусної, відносно невисокої дзвіниці по типу «восьмерик на двох четвериках».

Літ.: parafia.org.ua

П. Ричков

*Церква Покрови Богородиці, с. Підзамче.
Фото: parafia.org.ua*

■ **с. ПЛЯШЕВА.** Церква св. архангела Михаїла, 1650 р. Сьогодні храм входить до Національного історико-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви». Первісно церква була побудована в с. Острів й перенесена на територію меморіалу в 1912 р. з ініціативи предстоятеля Почаївської лаври архімандрита Віталія. Як повідомляється в історичних джерелах, за це мешканці села отримали 300 рублів, однак згодом пожалкували про таку «оборудку». Відповідно до зафіксованої дати будівництва церква може вважатися найстарішим дерев'яним храмом на території Рівненської області. Тризрубна, триверха святиня з рівновисокими зрубами. Зруби нави та бабинця наближені до форми квадрату, вівтарна частина має п'ятистінну форму. Над центральним зрубом влаштований восьмигранний рівнобічний підбанник, що завершується грушовидною банею з невеликим «сліпим» ліхтарем нагорі. Конструктивний перехід від четверика до восьмерика забезпечується плоскими трикутними вітрилами. Існує інформація, що коли церква знаходилася ще в с. Острів вона не мала опасання і первісно була обшита традиційною вертикальною дощатою шалівкою. Після перенесення церкви з Острова на нове місце зовнішні стіни були

обшиті горизонтальною шалівкою, яку в 1987 р. замінили на гонт відповідно до проекту, розробленого інститутом «Укрзахідпроектреставрація». Над бабинцем та вівтарною частиною влаштовані дві декоративні бані восьмигранної грушовидної форми без підбанників, що є доволі рідкісним прикладом

*Церква св. архангела Михаїла, с. Пляшева.
Фото: П. Ричков, 2015 р.*

*Церква св. архангела Михаїла, с. Пляшева.
Фото: В. Луц, 2015 р.*

Перенесення церкви св. архангела Михаїла з с. Острів до с. Пляшева. Фото 1912 р.

Церква св. архангела Михаїла, с. Срібне. Фото: О. Смолінська, 2016 р.

у волинській храмобудівній практиці. До північної стіни абсиди прибудована ризниця, а до головного входу — прямокутний притвор. Церква оточена з трьох сторін опасанням на кронштейнах (раніше — на стовпчиках). На другому ярусі бабинця влаштовані хори, що поєднуються з навою прямокутним прорізом. У процесі благоустрою меморіального комплексу Михайлівська церква була поєднана з новим Георгіївським храмом-пам'ятником підземним переходом довжиною близько 70 метрів.

Літ.: 15, с. 166; 17, с. 150–151; 38, с. 86–87; 48, с. 334; 54, с. 159–160; 64, с. 1058.

П. Ричков

● **с. РІДКІВ.** Церква св. Іоанна Богослова, 1932 р. Невеликий храм хатнього типу з розвинутою вівтарною частиною. Протяжний низький об'єм нави примикає до вужчої і нижчої гранчастої апсиди. З півночі й півдня до неї прибудовані ризниця та паламарня, що утворюють хрестоподібне завершення цієї частини храму. Аналогічну просторову структуру має

Церква Іоанна Богослова, с. Рідків. Фото: О. Михайлишин, 2016 р.

притвор з надбудованою двоярусною дзвіницею. Дзвіниця і притвор муровані, ймовірно, збудовані значно пізніше, наприкінці ХХ ст. Усі елементи об'єму накриті двосхилими дахами, дзвіниця — пірамідальним гранчастим дахом. Над навою та вівтарем встановлені невеликі маківки. Церква не має виражених стилістичних ознак та системи декорування. Поверхня стін нави обшита дощатою шалівкою, інші — оштукатурені. Храм на даний час не функціонує. Поряд з ним у 1990-х рр. збудований новий, мурований.

Літ.: Держ. архів Волинської обл., ф. 35, оп. 11, т. 3, спр. 5, арк. 21.

О. Михайлишин

□ **с. СРІБНЕ.** Церква св. архангела Михаїла, 1865 р. Храм знаходиться при в'їзді в село, при головній дорозі, на рівнинній ділянці; поряд збудована нова мурована церква, яка перебрала на себе роль висотної доміанти поселення. Церква побудована на кошти парафіян на місці старого храму, який згорів у 1862 р. Церква дерев'яна, з такою ж дзвіницею, міцна, крита жерстю. В 1900 р. храм був відремонтований. Тризрубна, однобанева, з прибудованою до західного фасаду дзвіницею. Нава гранчастої форми, що є досить рідкісним явищем для Волині, накрита наметовим верхом, увінчана цибулястою маківкою на сліпому ліхтарику. З півночі та півдня до нави примикають невеликі приміщення з додатковими входами у будівлю. Двоярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена наметом. Гранчаста вівтарна частина накрита п'ятихилим дахом. Зовні стіни захищені шалованням із горизонтальних дощок. На фасаді храму застосований виразний архітектурний прийом — прорізний орнаментальний декор, який, за словами місцевого священика, влаштований у 1980-х рр. На момент обстеження (2016 р.) площини стін церкви були пофарбовані у насичений голубий колір, дрібний накладний декор виділений білим; по-

крівля даху влаштована з оцинкованої жерсті сірого кольору. В цілому храм зберіг свої автентичні риси.

Літ.: 50, с. 105; 64, с. 1112.

О. Смолінська

□ **с. ТЕСЛУГІВ. Церква св. Трійці, 1905 р.** Храм знаходиться в центральній частині села, при головній вулиці та відіграє роль потужної висотної домінанти поселення. Попередня сільська церква була збудована поблизу р. Пляшівки в 1873 р. коштом парафіян і місцевого священика Лукіяна Матусевича й висвячена на честь Дмитрія Солунського; дерев'яна, однобанева, на кам'яному фундаменті, крита залізом, з такою ж дзвіницею. Про нинішню Троїцьку церкву повідомляє М. Переверзев: побудована в 1905 р., простора, прикрашена бідно. Рік будівництва храму також вказаний на пам'ятній дошці перед входом у будівлю. Нині це один з найбільших дерев'яних храмів Рівненщини. Тризрубний, одноверхий, помітно видовжений по осі схід-захід, із додатковим зрубом прибудованої дзвіниці. Центральна нава за розмірами значно перевищує прилеглі зруби бабинця і вівтаря, ззовні по висоті поділена на два яруси. Зруб нави завершений великою цибулястою банею на восьмериковому світловому барабані, на діагональних осях доповнена декоративними маківками на «сліпих» ліхтариках. Нава має додаткові бічні входи, влаштовані у вигляді відкритих ганків, на зразок російських православних храмів. Із півночі та півдня до вівтарної частини примикають приміщення ризниці та паламарні. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена стрімким наметом. Зрубна конструкція храму захищена шалюванням з дерев'яних дощок. Ззовні церква оздоблена дрібним накладним декором у розповсюдженому на той час неоросійському стилі. На момент обстеження

(2016 р.) стіни церкви були пофарбовані у голубий колір, дрібна пластика на фасаді виділена білим і синім кольорами; покрівля влаштована з металопрофілю сірого кольору; верх дзвіниці та маківки храму покриті анодованим металом з імітацією позолоти; стіни верхнього ярусу дзвіниці покриті листовим металом синього кольору. В цілому застосування новітніх будматеріалів негативно вплинуло на первісний образ храму.

Літ.: 50, с. 107; 64, с. 1113–1114.

О. Смолінська

● **с. ХОТИН. Церква Покрови Богородиці, 1880 р.** Побудована на кошти парафіян та при допомозі царської скарбниці, дерев'яна, на кам'яному фундаменті, з такою ж дзвіницею. У 1911 р. храм був відремонтований. Церква невеликих розмірів, тризрубна, типу «корабель», до західного фасаду прибудована дзвіниця. Нава за своїми пропорціями наближена до куба, накрита чотирихилим дахом із заломом, прорізаним з усіх сторін люкарнами, завершена декоративною цибулястою маківкою на «сліпому» ліхтару. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена восьмигранним наметом, декорованим з усіх боків спрощеними закомарами. Головний вхід у будівлю влаштований у вигляді відкритого ганку — двоколонного портика. В архітектурі храму досить вдало застосовано зовнішній декор у вигляді кутових пілястр, віконних обрамлень і фігурних карнизів. Зрубна конструкція церкви захищена шалюванням із дерев'яної дошки. В архітектурі храму збережені автентичні хрести; стіни пофарбовані у голубий колір, дрібний декор виділено білим (2010 р.); покрівля з оцинкованої жерсті сірого кольору.

Літ.: 50, с. 109; 64, с. 1117–1118.

О. Смолінська

*Церква св. Трійці, с. Теслугів.
Фото: О. Шаблій, 2013 р.*

*Церква Покрови Богородиці, с. Хотин.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.*

Місто Рівне

■ м. РІВНЕ. Церква Успіння Богородиці та дзвіниця, 1756 р. Побудовані на кошти парафіян. Через розташування на старій Омелянській вулиці (тепер вул. Т. Шевченка) раніше називалася ще «Омелянською». В 1883 р. церква та дзвіниця були покриті жерстю і пофарбовані. Отже, спочатку храм мав колористику натуральної деревини (шालювання стін, гонтова покрівля). Храм тризрубний, одноверхий, з рівновисокими зрубами. Головна нава має восьмигранний план, бабінець квадратний, абсида шестигранна. Довша вісь нави розташована перпендикулярно до повздожньої вісі церкви. Стіни нави через залом переходять у невисокий восьмигранний підбанник із двома вікнами від півночі та півдня, котрий зберігає пропорції самої нави. Підбанник накритий зімкнутим склепінням, у верхній частині якого влаштовано світловий ліхтар з шоломовидним завершенням. Бабінець і вівтар мають пласкі перекриття. Зовні стіни опоряджені вертикальними дошками з нащільниками. За композиційними ознаками храм належить до рідкісних творів дерев'яного храмобудування Волині. В 1885 р. Л. Рафальський охарактеризував його вигляд як «очень скромный, хотя и приличный». Своєрідним прикладом локального формотворення є також двоярусна дзвіниця типу «четверик на четверику», котра первісно виконувала роль надбрамної. Тепер зруб нижнього ярусу обшитий вертикальними дошками з нащільниками. Перехід від нижнього ярусу до верхнього відзначений крутим і високим заломом. Верхній ярус дзвіниці, призначений для дзвонів, із кожної сторони має прорізи арочної форми, тепер за-

Церква Успіння Богородиці та дзвіниця, м. Рівне.
Фото, 1930-ті рр.

Церква Успіння Богородиці, м. Рівне.
Фото: В. Луц, 2013 р.

шиті зсередини. Завершується дзвіниця у незвичний спосіб, поєднуючи чотиригранний намет, восьмигранний підбанник та восьмигранне шатро. На поч. ХХІ ст. храм зазнав реновації зовнішнього вигляду з використанням нових опоряджувальних матеріалів, на шкоду його архітектурній автентичності.

Літ.: 17, с. 500–501; 23, с. 78–79; 50, с. 333; 53, с. 441; 54, с. 53–54; 64, с. 460.

П. Ричков

Дзвіниця церкви Успіння Богородиці, м. Рівне.
Фото: В. Луц, 2013 р.

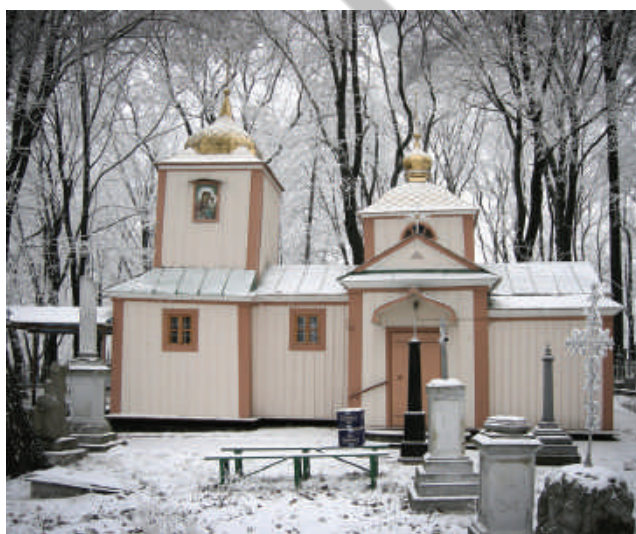

*Іконостас церкви Успіння Богородиці, м. Рівне.
Фото: В. Луц, 2013 р.*

□ **м. РІВНЕ. Церква св. Стефана, 1848 р.** Церква побудована на міському цвинтарі на східній околиці міста коштом Катерини Красовської на могилі її чоловіка генерала Стефана Красовського. Розташована в південно-західній частині нині не діючого кладовища «Грабник» поблизу новозбудованого Покровського собору на перехресті вулиць Соборної та Кн. Володимира. Головний підхід до храму — з південного заходу. Невеликий однобаневий хрещатий в плані

*Церква св. Стефана, м. Рівне.
Фото: В. Луц, 2008 р.*

*Церква св. Стефана, м. Рівне.
Фото: В. Луц, 2007 р.*

храм з рівновисокими прямокутними зрубами. Над центральним зрубом знаходиться світловий четверик з півциркульними вікнами, завершений опуклим чотирихилим дахом з невеличкою маківкою. Із західної сторони майже рівнобічного просторового хреста церкви прибудована двоярусна дзвіниця, завершена шоломоподібною банею. З півдня та півночі до вітваря прибудовані приміщення ризниці та паламарні. За деякими ознаками (трикутні причілки, форма вікон центрального підбанника) можна

фіксувати стилістичний вплив пізнього класицизму. Стінова конструкція захищена ззовні шалюванням з вертикальних дощок з нащільниками. Колористична гама ґрунтується на світло-бежевому тонуванні основних стінових поверхонь із виділенням коричневою фарбою кутових пілястр, віконних лиштв та дверей; покрівля даху влаштована з листового металу зеленого кольору; верхи центральної бані та дзвіниці покриті анодованим металом з імітацією позолоти. Під час ремонтних робіт 2003–2005 рр. над зоною головного західного входу влаштовано дисгармонійне відкрите піддашшя з металевим каркасом та прозорим пластиковим дахом синього кольору.

Літ.: 64, с. 459–460.

О. Смолінська

○ **м. РІВНЕ.** Церква Воскресіння Христового, XVIII ст. Знаходилася в північній частині старого міста. Згоріла 12 червня 1881 р. За своїми архітектурними формами згідно з наявним зображенням це був тризрубний, триверхий дерев'яний храм.

Літ.: 17, с. 500–501; 64, с. 455.

П. Ричков

*Церква Воскресіння Христового, м. Рівне.
Фрагмент літографії Г. Пейера, 1870-ті рр.*

● **м. РІВНЕ, вул. ЗОЛОТІЇВСЬКА (раніше с. ЗОЛОТІЇВ).** Церква Покрови Богородиці, 1855 р. Церква зведена коштом пана Лук'яна Дворжанського на місці попередньої церкви. Біля храму була дзвіниця на чотирьох дерев'яних стовпах. У радянський період церква була зачинена. Відновлення храму розпочалося у 1988 р. Очевидно, в цей період церква отримала свій нинішній вигляд. Розташована в північній частині міста (в центрі колишнього с. Золотіїв), поряд з малоповерховою садибною забудовою. На північний захід від церкви стоїть муровано-дерев'яна триярусна дзвіниця. Церковця тридільна, приземистих пропорцій. Складається з квадратної в плані нави, до якої зі сходу прилягає трохи вужчий вівтар з прибудованою із півдня мурованою захристією. Прямокутний в плані бабинець вужчий, ніж нава. Над головним входом влаштований чотиригранний наметовий верх з цибулястою маківкою нагорі. Ззовні храм оздоблений вертикальним шалюванням з нащільниками, поєднаними вгорі аркатурним фризом. Станом на 2015 р. стіни церкви пофарбовані у голубий колір, покрівля — з металеві жерсті, покрита голубою фарбою; перед головним входом влаштовано дашок на металевих колонах, оздоблений анодованим металом синього та золотистого кольорів; маківки та хрести замінені шаблонними. Внаслідок пізніх дисгармонуючих прибудов та застосування новітніх опоряджувальних матеріалів церква втратила свій первісний вигляд.

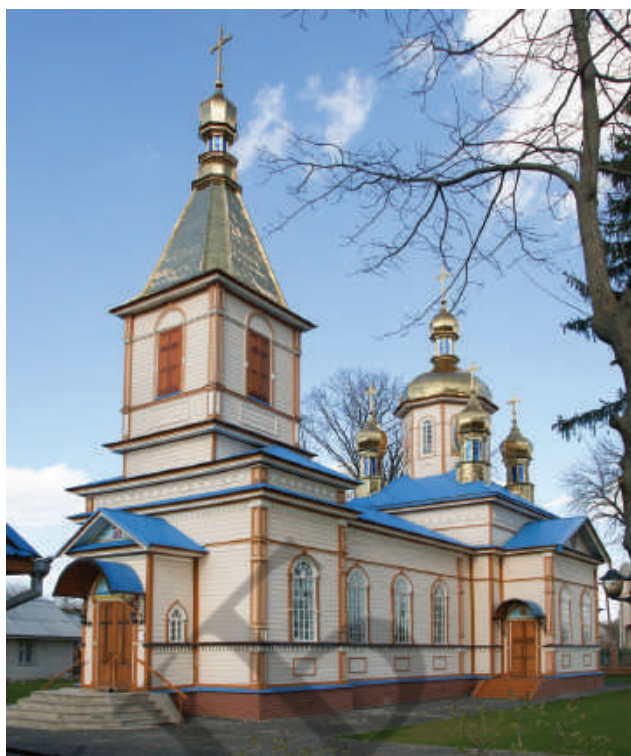
Літ.: 50, с. 360; 64, с. 469–470.

О. Смолінська

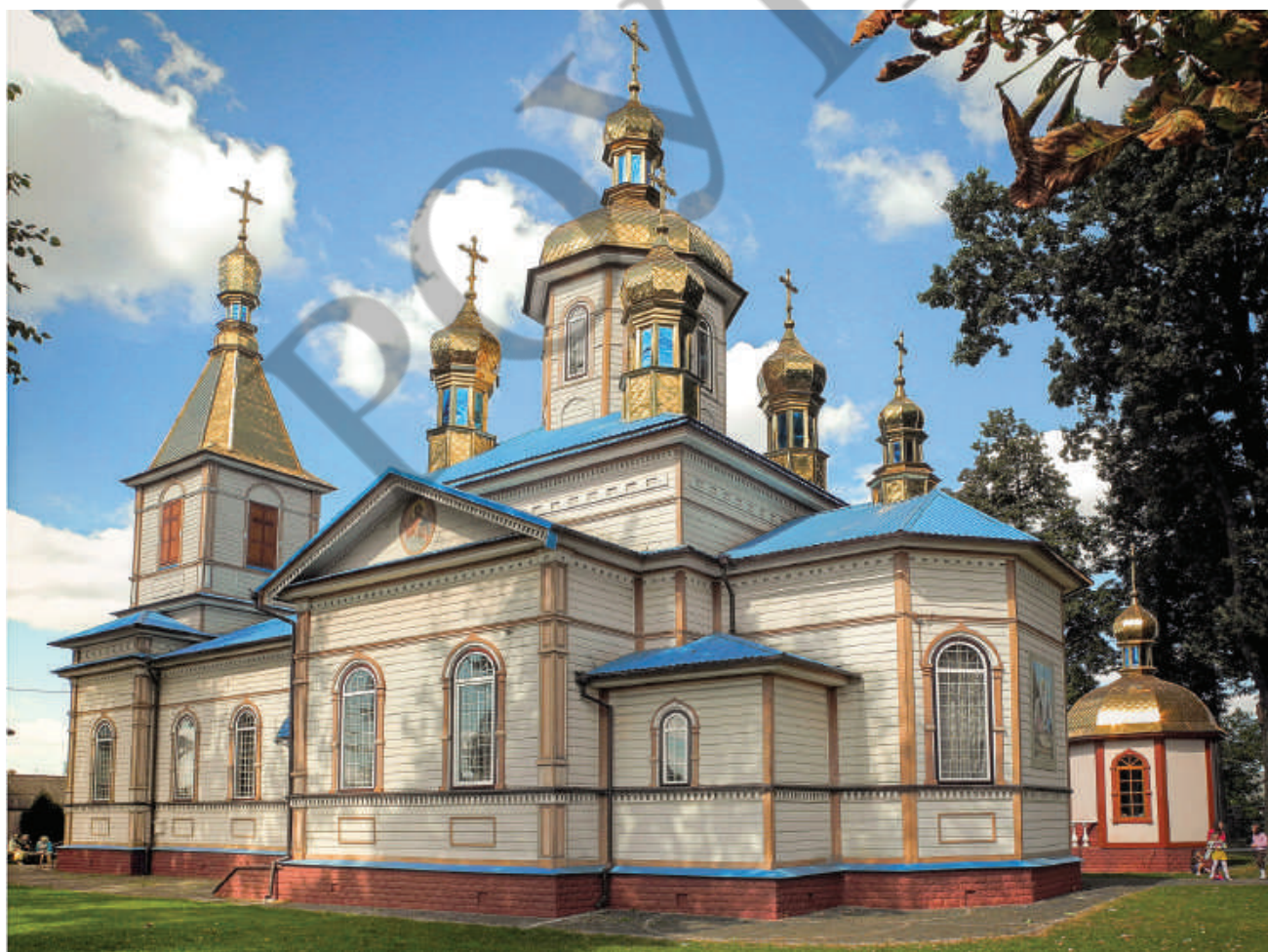

*Церква Покрови Богородиці, м. Рівне
(раніше с. Золотіїв). Фото: П. Ричков, 2007 р.*

□ м. РІВНЕ, вул. БАСІВКУТСЬКА (раніше с. БАСІВ КУТ). Церква св. Трійці, 1904 р. В 1834 р. стара Троїцька церква характеризується як дерев'яна, міцна, однак така, що потребує нових підвалин. Через такий загрозливий для храму стан власнику м. Рівного князю Ф. Любомирському було висунуто вимогу протягом трьох років збудувати на цьому місці нову муровану церкву, яка не була виконана. Нинішній храм споруджений в 1904 р., стиль якого загалом відповідає панівним архітектурним уподобанням кін. XIX — поч. XX ст. Відіграє роль виразної вертикальної домінанти в навколишньому міському середовищі, сформованому переважно малоповерховою садибною забудовою. Об'ємно-розпланувальна композиція дерев'яного храму належить до п'ятизрубного типу з прибудованою з боку головного входу дзвіницею. Центральна нава помітно перевищує інші суміжні зруби, перекрита чотирисхилим дахом і має завершення у вигляді головної цибулястої бані на восьмигранному барабані та чотирьох декоративних маківок по кутах. Двоюрсна дзвіниця завершується наметовим верхом із цибулястою маківкою. Дерев'яні стіни з брусу облицьовані зовні шалівкою з горизонтальних де-

*Церква св. Трійці, м. Рівне (раніше с. Басів Кут).
Фото: П. Ричков, 2013 р.*

*Церква св. Трійці, м. Рівне (раніше с. Басів Кут).
Фото: В. Луц, 2011 р.*

*Церква св. Трійці, м. Рівне (раніше с. Басів Кут).
Фото: В. Луц, 2011 р.*

рев'яних дощок. Основне поле стіни почленоване кутовими пілястрами, горизонтальними гуртами в рівні верху та низу віконних отворів, завершене профільованим карнизом із «сухариками». Північний та південний зруби мають ззовні трикутні фронти. Вікна мають півциркульне завершення, обрамлені фігурними лиштвами. Існує колорис-

тичне рішення ґрунтується на чотирьох основних кольорах — світло-кремове поле стіни коричневі членування (пілястри, лиштви та ін.), синя покрівля дахів з металопрофілю та покрівля бань і маківок з імітацією позолоти.

Літ.: 11, с. 48; 17, с. 503; 50, с. 334; 64, с. 461–462.

О. Смолінська

□ м. РІВНЕ, вул. ТИННІВСЬКА (раніше с. ТИННЕ). Церква Різдва Богородиці, 1889 р. В архівних документах 1834 р., церква охарактеризована як міцна, вимагає лише нових підвалин, нового даху і нової підлоги. Згідно з наявними джерелами на місці існуючої тепер церкви знаходилася стара дерев'яна тризрубна, трибанава церква, побудована ще в 1754 р. відповідно до волинської традиції дерев'яного греко-католицького храмубудування, а при ній міцна дзвіниця. Очевидно, зображення саме цієї церкви віднайдене і опубліковане В. Завадою. За інформацією М. Переверзева, існуючий сьогодні храм побудовано в 1889 р. Споруда неодноразово ремонтувалася, найбільш серйозно — після Другої світової війни, оскільки в 1944 р. під час воєнних дій від попадання артилерійського снаряду пошкоджена баня церкви. Значні ремонтні роботи проведені в 1990-і роки на кошти парафіян. Об'ємно-розпланувальна композиція дерев'яного храму належить до одноверхого п'ятизрубного типу з прибудованою з боку головного входу дзвіницею. Центральна нава помітно перевищує суміжні зруби,

накрита чотирисхилим дахом і завершена приплюснutoю грушоподібною банею на світловому восьмигранному барабані. Над бічними прибудовами та вівтарем встановлені декоративні маківки. Триярусна дзвіниця завершується наметовим верхом із декоративною маківкою. Зрубна конструкція храму ззовні захищена шалівкою з вертикальних (в нижній частині стіни) і горизонтальних дерев'яних дощок. Основне поле стіни почленоване кутовими пілястрами, завершене профільованим карнизом із «сухариками». Вікна, що мають півциркульне завершення, прикрашені кілеподібними сандриками. Храм має ознаки так званого «епархіального стилю, популярного на Волині в другій пол. XIX — на поч. XX ст. Сучасне колористичне рішення (2015 р.) ґрунтується на характерному для Волині поєднанні білого та різних відтінків голубого кольорів. Покрівля дахів — оцинкована жерсть сірого кольору, покрівля бань і маківок — з імітацією позолоти.

Літ.: 17, с. 545; 23, с. 95; 50, с. 360; 64, с. 469.

П. Ричков, О. Смолінська

*Церква Різдва Богородиці, м. Рівне (раніше с. Тинне).
Фото: П. Ричков, 2013 р.*

РІВНЕНСЬКИЙ РАЙОН

● **с. БІЛА КРИНИЦЯ.** Церква св. Іоанна Богослова, 1902 р. (за іншими даними 1908 р.). Розташована в західній частині села на підвищенні, за 120 метрів на південь від траси Київ-Чоп, з півночі від цвинтаря. Побудована на кошти парафіян на земельній ділянці, сформованій на пожертви декількох місцевих мешканців під будівництво святині. Церкву зводили коштом громади за сприяння місцевого церковного старости Гаврила Плетенки (про це свідчить напис на пам'ятній дошці, розміщеній перед головним входом до храму). Частина коштів була нібито виділена імператором Миколою II (після звернення громади до нього за допомогою), а також місцевим паном Обарівським. Основа церкви — хрещата п'ятизрубна, з прибудованою до західного фасаду дзвіницею. Центральний зруб завершений невеликим наметом з великим виносом карнизної частини, встановленим на четвериковому світловому підбаннику. Бічні зруби вужчі, ніж нава. З півночі та півдня до вітварної частини примикають приміщення ризниці та паламарні. Триярусна дзвіниця «четверик на четверику» завершена наметом з великим виносом карнизної частини й увінчана цибулястою маківкою на сліпому ліхтарику. Над центральним об'ємом надбудований незвичний світловий четверик. Над головним входом до церкви знаходиться вежа-дзвіниця з восьмигранним наметовим верхом. Зовнішні стіни опоряджені горизонтальною шалівкою. Має блакитно-синю колористичну гаму. Активно вико-

*Церква Іоанна Богослова, с. Біла Криниця.
Фото: П. Ричков, 2007 р.*

*Церква Різдва Богородиці, с. Білівські Хутори.
Фото: М. Дубук, 2010-і рр.*

ристані трикутні заломі карнизів надають будівлі незвичного характеру.

Літ.: 50, с. 346.

П. Ричков, О. Смолінська

● **с. БІЛІВСЬКІ ХУТОРИ.** Церква Різдва Богородиці, 1928 р. Розташована в центрі села на території однойменного монастиря. Храм є невеликим, дводільним. Бувувався як каплиця. У плані складається з прямокутної нави та вужчого, наближеного до квадрату вітваря, до якого прибудовано невелику паламарню. Церква має два входи: перший — з західного боку через невеликий притвор, другий розташований з півдня, на поперечній осі нави. Головний об'єм накритий вальмовим дахом з ліхтариком на вершині, інші частини — двосхилим та вальмовим дахами. Особливу роль у формуванні образу храму відіграє нетипова для православного храмубудування форма вікон із стрілчастим завершенням. Водночас доволі традиційним є поєднання горизонтальної і вертикальної обшивки фасадів дошками. Між 2007 та 2015 рр. церкву відремонтували — дахи будівлі перекрили металочерепицею, були замінені входні двері. На північ від церкви розташована дзвіниця.

Літ.: 40, с. 254–255.

О. Михайлишин

□ **с. БРОННИКИ.** Церква Покрови Богородиці, 1923–1928 рр. Побудована за проектом визначного українського архітектора С. Тимошенка. Запроектована як взірцева для проектування і будівництва православних храмів на території Волині у міжвоєнний період. Зведена на місці храму 1754 р., який був розібраний у зв'язку з ветхістю. Західніше, неподалік від нього у 1878 р. була споруджена дзвіниця. Існуючий сьо-

*Церква Покрови Богородиці, с. Бронники.
Фото: О. Смолінська, 2010 р.*

*Будівництво церкви Покрови Богородиці, с. Бронники.
Фото, 1928 р.*

*Церква Покрови Богородиці, с. Бронники.
Фото, 1930 - ті рр.*

годні храм — тризрубна будівля, вздовж головної осі якої послідовно розташовуються приміщення притвору із дзвіницею над ним, бабінець, нава та вівтар з полігональною в плані апсидою. Кожний з елементів, крім дзвіниці, в плані наближений до квадрату. Пластику форм і мальовничість силуету будівлі створюють три високі восьмикутні верхи

з нахиленими досередини стінами підбанників. Бані гранчасті з легким розширенням донизу. Кожну з них, як і дзвіницю, вінчає дзвоноподібна маківка. Центральний верх триярусний, бічні — двоярусні. Загалом характер завершення церкви свідчить про впливи українського бароко XVIII ст., а також народного церковного зодчества Придніпров'я і Лівон

бережжя. Суттєву роль у формуванні архітектурного образу відіграють вікна різної форми та пропорцій, що підкреслюють динаміку об'єму. Архітектурне вирішення двоярусної дзвіниці дещо відрізняється від стилістики храму в цілому в зв'язку з відхиленнями від проекту в процесі будівництва. У результаті, її верхній четверик вирішений традиційно — з арочними прорізами, що закриваються глухими ставнями. Дзвіниця накрита пірамідальним дахом. Церква є унікальним втіленням уявлень першої третини ХХ ст. про універсальний образ українського національного храму. У 2016 р. надано статус пам'ятки архітектури місцевого значення.

Літ.: 23, с. 156–157; 40, с. 245–247, 253; 50, с. 335.

О. Михайлишин

● **с. ВЕЛИКА ОМЕЛЯНА. Церква Покрови Богородиці, 1890 р.** Церква стоїть у північно-західній частині села, на рівній ділянці, відіграє роль висотного акценту поселення. Збудована на місці попередньої дерев'яної церкви, дата будівництва якої невідома. В кін. 1880-х потребувала ремонту; при ній була дерев'яна дзвіниця з чотирма дзвонами. Об'ємно-розпланувальна композиція храму належить до хрещатого п'ятизрубного однобаневого типу з прибудованою до чолового фасаду дзвіницею. З півночі та півдня до вівтарної частини примикають приміщення ризниці та паламарні. Центральна нава рівноширока з суміжними зрубами, завершена опуклою банею на восьмериковому світловому барабані, з усіх боків декорована спрощеними закомарами трикутної форми. Триярусна дзвіниця «восьмерик на четверику»

*Церква Покрови Богородиці, с. Велика Омеляна.
Фото: С. Трохимець, 2015 р.*

завершується подібною до центральної, однак дещо меншою банею зі шпильастою маківкою нагорі. Бічні рамена храму накриті двосхилими дахами. У стінах бічних зрубів влаштовано додаткові входи у вигляді класицистичних двоколонних портиків. Зовнішній декор досить стриманий: обрамлення вікон з кілеподібним завершенням, кутові пілястри з елементами ордерної системи, декорована фризова частина та ін. Храм є яскравим зразком неоросійського стилю, розповсюдженого на Волині в другій пол. ХІХ — на поч. ХХ ст. Стіновий брус захищений ззовні шалівкою з дерев'яних дощок. Колористичне вирішення церкви ґрунтується на характерній для Волині гамі різних відтінків голубого і білого кольорів; покрівля влаштована з листового металу синього кольору; бані і маківки покриті анодованим металом з імітацією позолоти.

Літ.: 50, с. 353; 64, с. 507–508.

О. Смолінська

□ **с. ВЕЛИКИЙ ЖИТИН. Церква св. архангела Михаїла та дзвіниця, 1767 р.** Побудована на кошти парафіян. В 1863 капітально ремонтувалася. Церква розташована на узвишші в східній частині села. На території розташовуються дзвіниця та службова будівля. Одноверхий тризрубний храм з рівновисокими зрубами. Бабинець та нава на прямокутному плані, абсида — на шестикутному. У бабинці влаштовані дерев'яні сходи на хори. Дерев'яний зруб, нахилений до середини, ззовні шальований вертикальною дошкою з нащільниками, пофарбований у синій колір. До головного входу прибудований один притвор, до південної стіни нави — другий (традиційні на Волині прибудови до абсиди тут відсутні). Над центральним зрубом влаштований нерівнобічний восьмигранний барабан, завдяки якому розкривається догори внутрішній простір. Крім цього, церкву вінчають ще два верхи, розташовані над

*Церква св. архангела Михаїла, с. Великий Житин.
Фото, 1930-ті рр.*

Дзвіниця церкви св. архангела Михаїла, с. Великий Житин.
Фото: П. Ричков, 2006 р.

Церква св. архангела Михаїла, с. Великий Житин.
Фото: П. Ричков, 2006 р.

бабинцем та притвором, увінчані маківками. Зовні стіни обшиті вертикальними дошками з нащільниками. Дахи над бабинцем та абсидою у вигляді декоративних бань. На південь від церкви знаходиться

Церква Воздвиження Чесного Хреста, с. Волошки.
Фото: С. Трохимець. 2015 р.

двоюрсна дзвіниця по типу «четверик на четверику з наметовим пірамідальним верхом.

Літ.: 17, с. 516–517; 50, с. 342; 54, с. 70; 64, с. 455–466.
П. Ричков

● **с. ВОЛОШКИ.** Церква Воздвиження Чесного Хреста, 1776 р. Теперішня дерев'яна церква була зведена в с. Коптовичі (Коптевичі), яке сьогодні з'єдналося з с. Волошки. Ремонтована у 1860 р. коштом парафіян і місцевого пана. В радянський період зачинена. З 1991 р. знову діюча. Розташована в південній частині села, на узвишші, біля дороги, недалеко від берега річки Горинь. Тризрубний безверхий храм. Зруб вівтарного приміщення нижчий від однакових по висоті зрубів бабинця і нави. З півдня прибудована ризниця, а від заходу — притвор. Над бабинцем надбудована восьмигранна в плані вежа-дзвіниця з наметовим дахом із мініатюрною маківкою, а над головною навою — «сліпий» ліхтар з маківкою. Дах нави по ремонті перекрили металопрофілем. У колористичному рішенні домінує блакитний колір.

Літ.: 50, с. 333.

П. Ричков

● **с. ГЛИНКИ.** Церква св. архангела Михаїла, 1883 р. Церква побудована на кошти парафіян; дерев'яна, з такою ж дзвіницею. Знаходиться в центральній частині села, відіграє роль висотного орієнтира в структурі поселення. Тризрубна, одноверха, з прибудованою із заходу дзвіницею. Пропорції зрубів видовжені по висоті. Нава завершується грушоподібною банею на восьмериковому світловому барабані. Бічні стіни нави прорізані великими тридільними вікнами з трикутним завершенням. Триярусна дзвіниця «четверик на четверику» завершується наметом, нижній зруб дзвіниці вужчий, ніж бабинець. Зовнішній декор храму досить стриманий. Зовні зрубна конструкція

Церква св. архангела Михаїла, с. Глинка.
Фото: С. Трохимець, 2015 р.

стін покрита шалюванням з вертикальної дошки. Колористичне вирішення церкви (2015 р.) ґрунтується на характерній для Волині гамі поєднання білого та різних відтінків голубого кольорів; покрівля влаштована з оцинкованої жерсті сірого кольору.

Літ.: 50, с. 324; 64, с. 762.

О. Смолінська

● **с. ГОЛИШІВ.** Церква Воскресіння Господнього, 1775 р. Розташована в середній частині села з південної сторони головної вулиці на невеликому підвищенні над заплавою р. Стубла. Відіграє роль важливої вертикальної домінанти в оточуючому рівнинному ландшафті. Традиційний для Волині тризрубний, однобаневий дерев'яний храм з трьома рівновисоки-

Церква Воскресіння Господнього с. Голишів.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

ми зрубами прямокутної в плані форми. Побудована на кам'яному фундаменті. З обох сторін вівтарної частини влаштовані невеликі прибудови ризниці та паламарні. Ширина центрального зрубу значно перевищує розміри бабинця та вівтаря. В 1878 р. до головного входу прибудована триярусна дзвіниця, яка завершується восьмигранним наметовим дахом із маківкою в так званому «єпархіальному» стилі. Зовнішні стіни опоряджені вертикальними дощатим шалюванням з нащільниками та викружками в горішній, підкарнизній частині. В 2016 р. верхи та стіни барабану опоряджені металевим сайдингом, не зважаючи на протести фахівців. У тому ж році включена до переліку нововиявлених пам'яток архітектури місцевого значення.

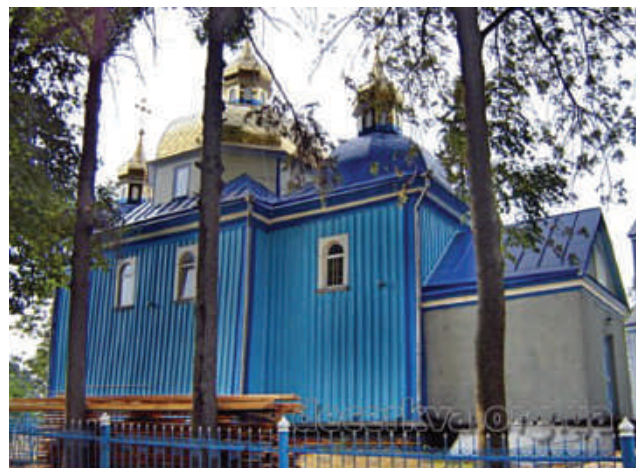
Літ.: 17, с. 508–509; 50, с. 338; 64, с. 480–481.

П. Ричков

● **с. ГОРОДИЩЕ.** Церква св. Дмитрія, 1757 р. Збудована коштом парафіян. Ремонтована у 1865 р. Раніше була приписана до парафіяльної церкви в с. Великий Житин. Розташована посеред села, на пагорбі в оточенні дерев недалеко від ставка. Тризрубна, триверха церква, з півдня до нави і з заходу до бабинця прибудовані притвори, їх зовнішні стіни виглядають як потиньковані розчином. Інші стіни церкви опоряджені вертикальними дошками і лиштвами. Восьмерик нави оббитий пластиком. Всі вікна замінені на металопластикові. Дахи пофарбовані, верх нави і всі три маківки опоряджені так званим «златосветом». Нетиповою виглядає відсутність прибудов до вівтаря. На південний захід від церкви знаходиться двоярусна дзвіниця.

Літ.: 50, с. 342; 64, с. 466.

П. Ричков

Церква св. Дмитрія, с. Городище.
Фото: С. Трохимець, 2015 р.

Дзвіниця Миколаївської церкви, с. Городок.
Фото: П. Ричков, 1988 р.

Дзвіниця Миколаївської церкви, с. Городок.
Фото: П. Ричков, 1988 р.

○ с. ГОРОДОК. Дзвіниця Миколаївської церкви, XVIII ст. Ремонтувалася в 1883 р. Характерна для Волині окремо роздашована двоярусна надбрамна дзвіниця на прямокутному в плані зрубі. Другий ярус — каркасного типу з отворами для дзвоніння. В нижньому ярусі були влаштовані ворота. Другий ярус, де розташовувалися дзвони, був вирішений у вигляді відкритої галереї, на якій розміщувалися дзвони. Верх дзвіниці був виконаний у вигляді поєднання чотирихилого намету та восьмигранної бані. Характерний взірць надбрамною дзвіниці. В радянський час занедбана і поруйнована в 1988 році. На поч. XX ст. відбудована заново в складі Городоцького православно-го жіночого монастиря з використанням подібних архітектурних форм із мурованим нижнім ярусом. Нова будівля безпідставно користується статусом пам'ятки архітектури місцевого значення.

Літ.: 17, с. 508; 54, с. 61, 164; 64, с. 479.

П. Ричков

■ с. ГРАБІВ. Церква св. Георгія, 1755 р. Побудована на кошти парафіян. За переказами поряд з храмом знаходився кам'яний хрест, який позначав місце розташування старішого храму. Нині це дерев'яна тризрубна, триверха церква. В 1869 р. до західного

зрубу по повздовжній осі була прибудована триярусна дзвіниця з високим наметовим верхом у псевдо-російському стилі. В 1870 р. відремонтована і пофарбована ззовні, в 1884 р. — всередині. В 1885 р. Л. Рафальський зауважив нову дзвіницю, прибудовану до головного входу, однак поряд ще стояла напівзруйнована стара. До вівтарної шестигранної частини з обох боків прибудовані невеликі примі-

Церква св. Георгія, с. Грабів.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

щення ризниці і паламарні. Головний середній об'єм завершується восьмигранним барабаном з двома невеликими віконцями та восьмигранним куполом із «сліпим» ліхтарем та декоративною маківкою. Зруби вітгара та бабинця завершуються невисокими четвериками з чотирисхилими пірамідальними дахами. Характерний приклад волинської школи церковного зодчества Волині XVIII ст. з добудовою дзвіниці в XIX ст. В 2010-і роки зовнішній вигляд церкви істотно деформований внаслідок ремонтних робіт з використанням новітніх опоряджувальних матеріалів, не властивих дерев'яному зодчеству.

Літ.: 17, с. 508–509; 50, с. 339; 53, с. 472; 64, с. 479–480.

П. Ричков

□ **с. ГРУШВИЦЯ ПЕРША. Церква Покрови Богородиці, 1766 р.** Споруджена на кошт парафіян та поміщика Камінського. У другій пол. XIX ст. до головного входу прибудована дзвіниця. Стара частина церкви одноверха, побудована з трьох рівновисоких прямокутних зрубів (бабинець, нава вітгарна частина). Над навою влаштовано восьмигранний світловий барабан з двома невеликими вікнами з півдня та півночі. Барабан перекритий пласкою стелею під восьмигранною півсферичною банею, прикрашеної вгорі «сліпим» ліхтарем та маківкою. З обох сторін до апсиди прибудовані невеликі приміщення ризниці та паламарні. Стара частина церкви має вертикальне шалювання, нова — горизонтальне. Дзвіниця чотириярусна по типу «два восьмерика на двох четвериках». Нижній ярус по висоті дорівнює висоті основних зрубів храму, а по ширині — ширині церковної нави. Невисокий другий ярус забезпечує перехід до третього ярусу у вигляді нерівнобічного восьмерика з отворами для дзвонів. Завершальний четвертий ярус у вигляді правильної восьмигранної

призми завершується високим декоративним шпилем. В 2010-ті роки церква зазнала реноваційних робіт з частковою втратою первісної автентичності.

Літ.: 17, с. 508–509; 50, с. 339; 64, с. 483–484.

П. Ричков

● **с. ДВОРОВИЧІ (до 1937 р. — с. НОВОСІЛКИ). Церква св. Миколая, 1930–1938 рр.** Попередня церква збудована в центрі села коштом парафіян та поміщика Камінського, розібрана у 1920-х рр. у зв'язку з ветхістю. Відомо, що при будівництві нового було частково використано матеріал попереднього храму. Церква хрестоподібна в плані, одноверха, з прямокутним вітгарем та прибудованою дзвіницею. Архітектурне вирішення є доволі нетиповим для періоду будівництва: продовжує попередню традицію спорудження храмів у неоросійському стилі. До масивного кубу нави з чотирьох сторін примикають однакові за розміром і висотою об'єми, накриті двосхилими дахами. З північного та південного боків передбачені додаткові входи у храм. До вітгарного зрубу прибудовані невеликі ризниця та паламарня, звідки також передбачений вхід до будівлі. Церкву увінчує восьмигранний верх, накритий гранчастою півсферичною банею і цибулястою маківкою над нею. В об'ємі домінує струнка чотириярусна дзвіниця, де накритий гранчастим шатром восьмерик, встановлений на триярусній нижній частині, утвореній з четвериків. Вплив нових архітектурних тенденцій проявився у підкресленій масивності і структурності карнизів будівлі, сухуватій витонченості віконних наличників, геометризovanості орнаменту на фронтонах та глухих поверхнях фасадів, загальній стриманості системи декорування. Стіни церкви обшиті горизонтальною дерев'яною шалівкою.

Літ.: 41, с. 260–261; 64, с. 505.

О. Михайлишин

Церква Покрови Богородиці, с. Грушвиця Перша.
Фото: <https://goo.gl/hdrfNp>

Церква св. Миколая, с. Дворовичі.
Фото: О. Михайлишин, 2007 р.

● **с. ДЯДЬКОВИЧІ.** Церква св. Параскеви, 1914 р. Збудована на місці старої, зведеної в 1767 р. коштом поміщика Стефана Яловицького; при ній дерев'яна на кам'яному фундаменті дзвіниця з трьома дзвонами. Будівництво нинішнього храму розпочате в 1907 р., освячений в 1912 р. Церква стоїть при дорозі до с. Велика Омеляна, у північно-східній частині села, на природному узвишші., відіграє роль висотної домінанти в даній частині поселення. Тризрубна, одноверха, з додатковим зрубом дзвіниці, прибудованої до чолового фасаду. Нава завершена приплюснутою грушоподібною банею на восьмирико-

*Церква Іоанна Предтечі, с. Забороль.
Фото: П. Ричков, 2014 р.*

До вітварної частини з північного та південного боків прибудовані ризниця та паламарня, зовнішні повздовжні площини яких співпадають з бічними стіновими поверхнями нави. Дах над бабинцем і навою двосхилий, над абсидою — п'ятисхилий. Біля головного входу влаштовано невеликий притвор з двосхилим дашком. У північній частині бабинця влаштовано додатковий вхід, накритий двоколонним портиком. Над центральним зрубом храму влаштовано восьмигранний підбанник з однаковими гранями і віконними отворами з південної та північної сторін. Підбанник накритий восьмигранною банею півсферичного абрису зі «сліпим» ліхтарем та маківкою з хрестом. Ще дві декоративні маківки встановлені на гребнях даху над бабинцем та абсидою. У 2010-і роки церква втратила частину своєї архітектурної автентичності внаслідок ремонтних робіт із використанням у зовнішньому опорядженні ПВХ-сайдингу, а також так званого «златосвету». Стара дерев'яна дзвіниця навпроти головного входу по типу «четверик на четверику» на поч. ХХІ ст. була розібрана, замінена на подібну цегляну конструкцію та облицьована ПВХ-сайдингом.

Літ.: 17, с. 518–519; 50, с. 342; 54, с. 71–73; 64, с. 487–488.

П. Ричков

*Церква св. Параскеви, с. Дядьковичі.
Фото: О. Смолінська, 2007 р.*

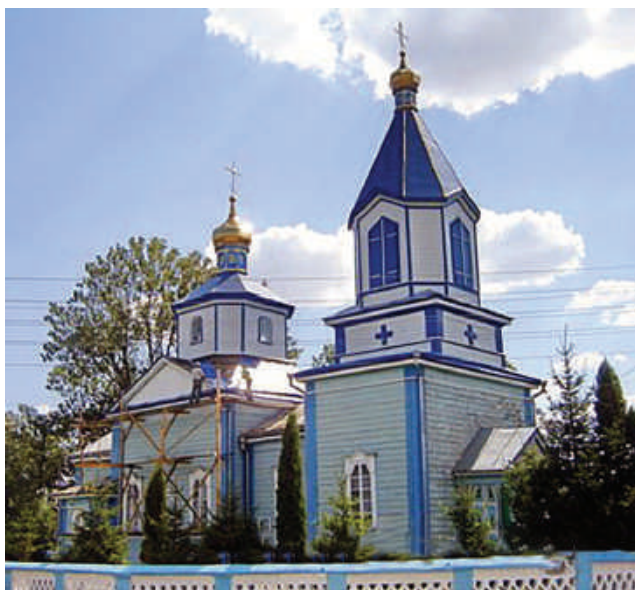
вому світловому барабані. Чотириярусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена наметовим верхом. Нижній зруб дзвіниці, бабинець і нава по висоті мають два ряди вікон. До вітварної частини з обох боків примикають приміщення ризниці та паламарні. Колористика храму станом на 2015 р.: площа стін пофарбована у голубий колір, кутові лопатки та віконні лиштви виділені синім; покрівля — оцинкована жерсть сірого кольору; бані та маківки покриті анодованим металом з імітацією позолоти; хрести замінені шаблонними.

Літ.: 50, с. 364; 64, с. 525–526.

О. Смолінська

● **с. ЗАБОРОЛЬ.** Церква Іоанна Предтечі. 1762 р. Розташована в історичній частині села на узвишші над річковою долиною. Одноверхий, тризрубний храм з рівновисокими зрубами. Бабинець і центральна нава мають однакову ширину. Натомість шестигранний вітварний зруб суттєво вужчий від нави.

● **с. ЗАРІЦЬК.** Церква Різдва Богородиці, 1884 р. Побудована на кошти парафіян. Одноверхий тризрубний храм з помітно вищою навою на плані квадрату. Прямокутний план мають також вітвар та невеликий бабинець, до західної стіни якого прибудована дзвіниця по типу «восьмерик на двох четвериках» з розширеним нижнім ярусом. Над навою влаштований

Церква Різдва Богородиці, с. Зарічк.
Фото: С. Трохимець, 2015 р.

Церква Успіння Богородиці, с. Караєвичі.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

восьмигранний світловий барабан зі значно вужчими діагональними гранями. Понижений наметовий дах барабану завершується «сліпим» ліхтариком із маківкою. Аналогічний, однак стрункіший, наметовий верх має дзвіниця. Дахи були відразу покриті бляхою. При церкві на дзвіниці висіло чотири дзвони. У селі давніше існувала попередня до сучасної дерев'яна церква з XVIII ст. Зарічкська церква стоїть у південній частині села, при дорозі. Тридільна одноверха церква з прибудованою з заходу вежею-дзвіницею, а до вітара з двох сторін — дзвіницями. Дещо незвично виглядають вікна і двері церкви, які мають зрізані кути. Станом на 20115 р., дерев'яні стіни будівлі почали оббивати пластиковою вагонкою, старе покриття дахів замінили новою бляхою.

Літ.: 50, с. 343; 64, с. 488–489.

П. Ричков.

● **с. КАРАЄВИЧІ.** Церква Успіння Богородиці та дзвіниця, 1740 р. Побудована на кошти парафіян та поміщика Антона Богуша. Тризрубний, одноверхий храм з різновисокими зрубами, які загалом нехарактерні для центрального регіону Волині. До високої нави примикають значно нижчі по висоті бабинець та абсида. Усі три об'єми мають наближений до квадрату план. Над навою влаштований відносно невисокий восьмигранний світловий барабан з восьмигранною банею характерного барокового абрису. Баня завершується «сліпим» декоративним ліхтариком. Невеликі об'єми паламарні й присінку прибудовані до церкви у 1857 р. Тоді ж у південній стіні нави був влаштований бічний вхід, до якого прибудований невеликий двоколонний портик з трикутним фронтом. Ремонтвана у 1960-х роках. Церква

Дзвіниця церкви Успіння Богородиці, с. Караєвичі.
Фото: П. Ричков, 2016 р.

тризрубна (зруб нави ширший), має один верх, також дві прибудови: паламарню при північній стіні вітваря і чималий присінок при західній стіні бабинця. Бічний вхід — у південній стіні нави. У 2015 р. церкву ззовні активно ремонтували — маківку і баню покрили булатом жовтого кольору, дахи — синього кольору, а зовнішні стіни обшили фальшбрусом. Окрема двоярусна дзвіниця по типу «четверик на четверику» збудована на південний схід від церкви у 1863 р. (мала на той час сім дзвонів). Наметовий чотиригранний дах перекритий новою бляхою сірого кольору. Зовнішні стіни обшиті вертикальними дошками з нащільниками. Над вхідними дверима влаштовано спрощений люнет та встановлена таблиця з зазначенням дати будівництва дзвіниці (1863 р.).

Літ.: 17, с. 520–521; 50, с. 344; 64, с. 489–490.

П. Ричков

● **с. КОЗЛИН. Церква Воскресіння Господнього, 1793 р.** Стоїть у північній частині села, біля роздоріжжя, вітвар незвично зорієнтований на північ, що, очевидно, було наслідком ситуаційних обмежень. Споруджена на кошти парафіян. Первісно за стилістичними ознаками храм належав до традиційного типу тризрубних, одноверхих дерев'яних церков із рівновисокими зрубамі. План нави наближений до квадрату, вітварний зруб має на плані форму дещо видовженого шестигранника. Нава має надбудову у вигляді пониженого світлового барабану з двома невеликими віконцями. Баня над барабаном восьмигранного барокового профілю з декоративною маківкою. Інша декоративна маківка встановлена на гребні даху над абсидою. З обох сторін абсиди влаштовані допоміжні приміщення ризниці та паламарні. У 1876 р. до головного входу бабинця була прибудована дзвіниця по типу «восьмерик на

четверику», яка має восьмигранний наметовий верх з декоративною цибулястою маківкою. Дах церкви в другій пол. XIX ст. покрили бляхою. Зовнішні стіни восьмириків в останні роки отримали декоративне опорядження з пластику, а дахи з т. зв. «златосвета». Традиційна колористика базується на поєднанні блакитного, синього та жовтого кольорів.

Літ.: 50, с. 346; 64, с. 535–536.

П. Ричков.

● **с. КОЛОДЕНКА. Церква св. Георгія, 1788 р.** Побудована на кошти парафіян. Повідомляється про неодноразові ремонти, зокрема в 1865 та 1875 роках. Тризрубний, одноверхий храм із рівновисокими зрубамі (бабинець, нава, вітвар). Бабинець та нава мають прямокутний, наближений до квадрату план, абсида на плані шестигранника. По верхньому периметру усіх трьох зрубів влаштований виразний карниз, що підтримує трисхилий дах над бабинцем, чотирисхилий над навою і п'ятисхилий над абсидою. Підбанник восьмигранний зі значно вужчими діагональними гранями, має два вікна в південній та північній стінах. Баня малоактивного грушоподібного профілю з неглибоким перехватом у нижній частині. Завершується баня «сліпим» ліхтариком з традиційною маківкою. Зовнішні стіни мають вертикальне шалювання з дощок та нащільників із характерними викружками під головним карнизом. До північної стіни абсиди прибудована дерев'яна паламарня, від південної мурована ризниця пізнішого походження. Ще одна пізніша прибудова знаходиться біля південної сторони бабинця. Також пізніший притвор знаходиться біля головного входу. В південно-західному куті церковного погосту знаходиться двоярусна, дзвіниця, нетипова за своїм вирішенням. Перший ярус — це звичайний «четверик», що завершується

*Церква Воскресіння Господнього, с. Козлин.
Фото: С. Трохимець, 2015 р.*

*Церква св. Георгія, с. Колоденка.
Фото: П. Ричков, 2014 р.*

по периметру карнизом, що злегка виступає. Другий ярус поділений на дві частини — нижню у вигляді «четверика», верхню у вигляді «восьмерика», поміж ними невеликі перехідні дашки по кутах. Завершує дзвіницю восьмигранний наметовий верх з трикутними причілками по периметру його основи і з невеликою маківкою. Стіни дзвіниці обшиті ззовні вертикальними дошками. Колористична гама на момент обстеження (2014 р.) — світло-голуба. В 2015 р. розпочалося будівництво мурованого храму поряд з церквою, що створило перешкоди для її візуального сприйняття з головних видових точок.

Літ.: 17, с. 518–519; 50, с. 346; 64, с. 501–502.

П. Ричков

■ **с. КОРНИН.** Церква св. Миколая та дзвіниця, XVIII ст. Точна дата будівництва невідома. Розташована в історичній частині с. Корнин на земельній ділянці, утвореній роздоріжжям двох вулиць. Відіграє роль висотної домінанти в панорамі села. Дерев'яний однобаневий, тризрубний храм з рівновисокими зрубами

(бабинець, нава, вівтар). Приміщення бабинця та вівтаря наближені в плані до квадрату, головна нава має нетипове співвідношення ширини до довжини в пропорції 1:1,2. Стінові конструкції зрубів та ризниці мають вертикальне шалювання з дощок та нащільників, поєднаних вгорі підкарнизним фризом у вигляді півциркульних викружок різної ширини. Зовнішні кути зрубів підкреслені пілястрами з дощок. Над центральним зрубом знаходиться масивний восьмерик з двома вікнами з півдня та півночі. Баня на «восьмерик» має приземисту грушовидну форму з декоративною маківкою. Форма даху над бабинцем та вівтарем — вальмова, трисхила. Цегляні прибудови від головного входу і біля північної стіни вівтаря пізнішого походження. В 2010 р. поверх старої покрівлі бані з плоских листів покрівельної жести влаштовано новий покрівельний шар з анодованих металевих листів з діагональним характером малюнку. Ззовні стіни опоряджені штучним сайдингом. Тим не менш, спотворена церква є характерним взірцем дерев'яного церковного будівництва на Волині в другій пол. XVIII ст., в архітектурних

*Церква св. Миколая та дзвіниця, с. Корнин.
Фото: П. Ричков, 2010 р.*

формах якого спостерігаються стилістичні впливи пізнього бароко. Дзвіниця розташована в південно-західному куті території. Споруджена в 1867 році. Споруда зрубної конструкції на плані квадрату по типу «четверик на четверику», з незначним нахилом (ентазисом) зовнішніх стін до середини.

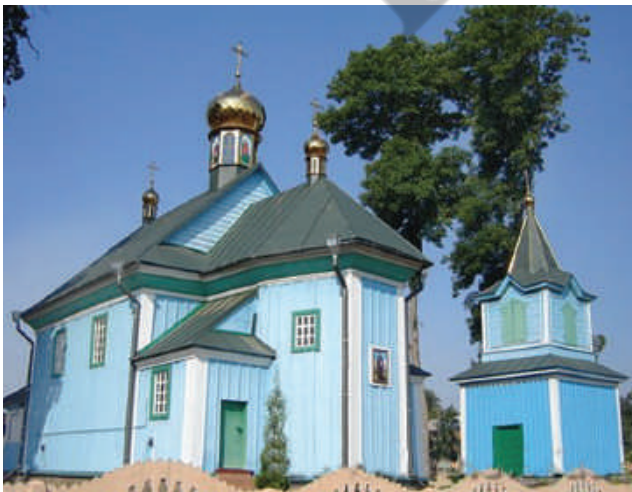
Літ.: 11, с. 24.; 17, с. 518–519; 48, с. 330; 50, с. 346; 64, с. 501.

П. Ричков

□ **с. МАЛИЙ ЖИТИН.** Церква св. Параскеви і дзвіниця, 1783 р. Ремонтувалася в 1852 р. Церква в контексті волинської храмобудівної традиції виглядає дещо незвично. Можлива причина певної аналогії до костельної архітектурної композиції криється в особі фундаторки-католички — тутешньої поміщиці Теофіли Ратомської. Безверхий дводільний храм. У центрі розпланувальної композиція знаходиться дещо видовжена по осі «схід-захід» нава, до якої від сходу прибудовано значно вужчу віттарну частину такої ж висоти на шестигранному плані. На гребні двосхилого даху встановлено «сліпий» ліхтар з маківкою. До західної стіни прибудовано видовжений, однак невисокий притвор, накритий двосхилим дахом. Фактично він відіграє композиційну роль бабинця. У церкві почасти зберігся первісний іконостас. Двоюрусна дзвіниця типу «четверик на четверику» розташована окремо, має восьмигранний наметовий верх неоросійського штибу. Зовнішні стіни опоряджені вертикальною шалівкою з нащільниками. В основі колористики — блакитний колір стін, доповнений білими деталями, зелений дах, жовті маківки з використанням блискучого «златосвета».

Літ.: 17, с. 516–517; 50, с. 342; 64, с. 467–468.

П. Ричков

*Церква св. Параскеви і дзвіниця, с. Малий Житин.
Фото: С. Трохимець, 2015 р.*

● **с. НОВИЙ ДВІР.** Церква Воскресіння Господнього, XVIII ст. Церква знаходиться у південному районі сучасного Рівного в напрямку Здолбунова, біля перехрестя головної вулиці з бічною. Точна дата будівництва невідома. Зведена з дубових брусів. Тризрубна з рівновисокими зрубами, одноверха. Нава трохи ширша від квадратного в плані бабинця та гранчастої форми віттаря. З півночі до віттарного зрубу прибудована ризниця. Нава завершується восьмигранним підбанником та грушовидним куполом з невеликим «яблуком» під хрестом. Перебудовувалася коштом парафіян у 1825 р., потім у 1854 р. Тоді ж зовнішні стіни обшиті вертикальними дошками з нащільниками. Приблизно в той же час перед входом до церкви згідно з традицією неоросійського «єпархіального стилю» добудовано дерев'яну тріярусну дзвіницю по типу «восьмерик на двох четвериках». В історичних джерелах повідомляється, що до фундаменту дзвіниці була закладена капсула з мощами святих. Під час ремонту у 1868 р. стіни дзвіниці опоряджено горизонтальними дошками. У 2013 р. баню церкви і дах дзвіниці недоречно перекрили металізованою бляхою, (так званим «златосветом»).

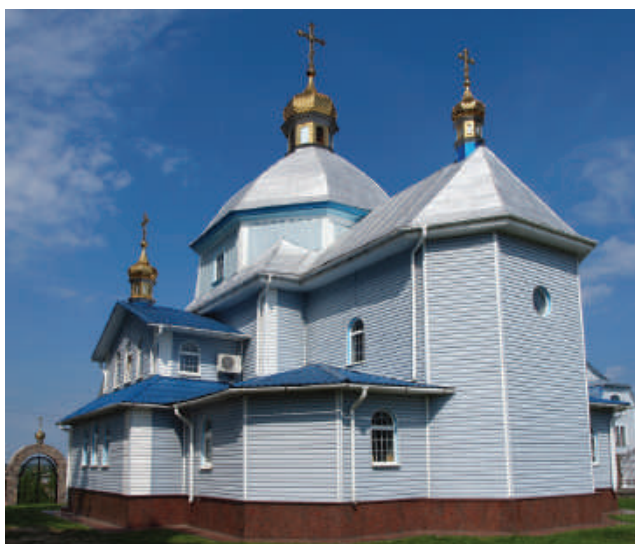
Літ.: 50, с. 352; 64, с. 464–465.

П. Ричков

■ **с. ОБАРІВ.** Церква Покрови Богородиці і дзвіниця, 1781 р. Побудована на кошти парафіян. Тризрубна, однонава церква з квадратною в плані навою, прямокутним бабинцем і шестигранною апсидою. Цегляні прибудови навколо церкви пізнішого походження, головним чином від кін. ХХ — поч. ХХІ ст. Усі зруби однакової висоти. Центральний зруб перекритий зімкнутим зрубним склепінням на невисокому восьмигранному світловому барабані. Гребні дахів над бабинцем і віттарною частиною доходять до завершального карнизу восьмерика. Внутрішній

*Церква Воскресіння Господнього, с. Новий Двір.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

*Церква Покрови Богородиці, с. Обарів.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

простір нави освітлений двома прямокутними вікнами від півночі і півдня. Пам'ятка — типовий приклад народного церковного зодчества Волині. Її архітектурно-мистецька автентичність значною мірою спотворена пізнішими прибудовами і новітніми опоряджувальними матеріалами. В південно-західному куті церковної території розташована двоярусна дерев'яна дзвіниця (XIX ст.) по типу «четверик на четверику» з комбінованим дахом, в якому нижня частина у вигляді чотиригранного намету переходить у верхній частині в намет восьмигранний.

Літ.: 17, с. 530–532; 48, с. 330; 50, с. 352; 64, с. 468–469.
П. Ричков

■ **сmt ОРЖІВ.** Церква Преображення Господнього і дзвіниця, 1770 р. Побудована на кошти парафіян. За історичними свідченнями в 1868 р. відремонтована і накрита жерстяною покрівлею. Пофарбована в 1878 та 1885 рр. Дерев'яний храм первісно мав три рівновисокі, квадратні в плані зруби по осі «захід-схід» з трьома автономними верхами. Головна нава перекрита зімкнутим склепінням на невисокому світловому барабані восьмигранної форми. В 1868 р. до головної нави були прибудовані північний та південний зруби, а з боків асиди — приміщення ризниці та паламарні. В процесі перебудов декоративні верхи над абсидою та бабинцем були поєднані спільним карнизом із головною банею, що надало храму незвичного зовнішнього вигляду. Загалом пам'ятка зберегла характерні риси волинського церковного будівництва «доросійської» доби. Дерев'яна триярусна дзвіниця (XIX ст.) в неоросійському стилі розташована в північно-західній частині церковної території. Нижні два зруби на плані квадрату, верхній з приміщенням для дзвонів — нерівнобічний

*Церква Преображення Господнього і дзвіниця, сmt Оржів.
Фото: П. Ричков, 2015 р.*

*Дзвіниця церкви Преображення Господнього, сmt Оржів.
Фото: П. Ричков, 2015 р.*

восьмерик. Завершення дзвіниці у вигляді чотиригранного намету з декоративними фронтончиками та невеликою маківкою.

Літ.: 17, с. 530–533; 48, с. 330; 50, с. 353; 64, с. 506–507.
П. Ричков

● **с. ПЕРЕСОПНИЦЯ.** Церква св. Миколая і дзвіниця, кін. XVIII — поч. XIX ст. Це дерев'яний тризрубний храм із рівновисокими зрубами. Центральний, найбільший зруб наближений в плані до квадрату. Бабинець має план прямокутника, апсида — шестигранника. Над середнім зрубом влаштовано восьмигранний рівнобічний барабан, чотири віконні отвори якого наразі виглядають як ілюзійністичні елементи-накладки. Над восьмимериком виставлено також загалом декоративний бароковий верх з активним профілем і декоративною маківкою. Внутрішній простір головної нави перекритий плоским дахом. До бабинця зі сходу пізніше були добудовані сіни з дещо видозміненим типом зовнішнього шалювання. В 1885 р. Л. Рафальський писав про церкву: «Пересопницкая приходская церковь... составляет относительно небольшое здание, деревянное, об одной башне, увенчанной довольно красивым куполом; последний выкрашен в зеленый цвет, а стены церкви — в бело-серый. Все вместе взятое, придает зданию опрятный и приятный для глаза вид. А по времени постройки своей здание это принадлежит прошлому столетию, хотя окончательная отделка и произведена, по всей вероятности, в половине текущего». Церква має автономний вхід до головної нави з південної сторони, де в 1888 р. був влаштований невеликий портик з трикутним фронтоном. Стара дзвіниця була виконана на чотирьох дерев'яних стовпах. У 1888 р. на кошти парафіян була збудована нова, розташована на південний схід від церковної споруди. Має двоярусну конструкцію з високим наметовим верхом у неоросійському стилі. Вхід до дзвіниці і карнизи її першого ярусу акцентовані трикутними фронтонами.

Літ.: 15, с. 42; 17, с. 532–533; 50, с. 353–354; 53, с. 530; 64, с. 517–519.

П. Ричков

*Церква св. Миколая, с. Пересопниця.
Фото: П. Ричков, 2011 р.*

*Дзвіниця церкви св. Миколая, с. Пересопниця.
Фото: П. Ричков, 2011 р.*

□ **с. ПОНЕБЕЛЬ.** Церква св. Параскеви П'ятниці, 1767 р. Побудована, за переказами, на кошти поміщика І. Стецького та княгині Олександри Стецької-Радзивіл і місцевих парафіян. Розташована на невеликому мисовидному підвищенні в центрі села. Це характерний для Волині тризрубний, однобаневий храм з рівновисокими зрубами. Бабинець та нава прямокутні в плані, вівтарна частина — шестигранна. До головного входу добудовано невеликий приділ. Над навою влаштований восьмигранний барабан з присадкуватим верхом барокового абрису зі «сліпою» декоративною маківкою. Зовнішні стіни обшиті вертикальними дошками з нащільниками і завершуються розвинутим карнизом, нижня частина якого декорована геометризаним орнаментальним пасмом. До південної стіни вівтарного зрубу прибудовано невелике приміщення ризниці. Двоярусна дзвіниця на прямокутному плані по типу «четверик на четверику», має восьмигранний наметовий дах із невеликою маківкою. Зовнішні кути оформлені декоративними пілястрами, шалювання виконано з горизонтальних дощок.

Літ.: 17, с. 532–533; 50, с. 354–355; 64, с. 519–520.

П. Ричков

*Церква св. Параскеви П'ятниці і дзвіниця, с. Понебель.
Фото: П. Ричков, 2007 р.*

○ с. СМОРЖІВ. Церква св. архангела Михаїла, 1751 р. Побудована на кошти парафіян. Тризрубний, одноверхий храм з рівновисокими зрубами. Бабинець і нава мали прямокутний план, вівтарна частина — шестигранна. Стилістичні ознаки бароко проступають у випуклому абрисі головного восьмигранного купола, що завершується невеликим ліхтариком із мініатюрними віконцями та маківкою. Характерна особливість — розвинутий, активно профільований

карниз по периметру храму. До південної стіни вівтарної частини прибудоване невелике приміщення ризниці. На північ від церкви знаходилася двоярусна дзвіниця «четверик на четверику» з наметовим верхом. Храм знищений в кін. ХХ ст.

Літ.: 17, с. 536–537; 50, с. 357; 64, с. 521.

П. Ричков

*Церква св. архангела Михаїла, с. Сморгів.
Фото: П. Ричков, 1987 р.*

□ с. СТАРОЖУКІВ. Церква св. архангела Михаїла, 1731 р. Ґрунтовно ремонтувалася в 1876 р. Характерний для волинського дерев'яного храмубудування одноверхий, тридільний храм з рівновисокими зрубами. Нава надбудована восьмигранним «сліпим» («без вікон») восьмигранним барабаном, накритим півсферичним восьмигранним куполом із декоративною маківкою. Південна стіна вівтарного зрубу має прибудову у вигляді невеликої ризниці. В 1876 р. до бабинця з західної сторони добудована дерев'яна дзвіниця по типу «восьмерик на четверику» як наслідок впровадження в місцеву церковну архітектуру композиційних принципів російського «синодального стилю». Нижня частина дзвіниці дещо перевищує загальну висоту бабинця, має восьмигранний наметовий дах з невеликою маківкою цибулястої форми. Шалювання власне церкви — вертикальне, прибудованої пізніше дзвіниці — горизонтальне.

Літ.: 17, с. 502–505; 50, с. 336; 64, с. 476–477.

П. Ричков

*Церква св. архангела Михаїла, с. Старожуків.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

розмірами тризрубний, безверхий храм з рівновисокими прямокутними зрубами. Над бабинцем надбудована невелика дзвіниця, очевидно вже в другій пол. XIX ст. Над навою влаштований пірамідальний чотирихилий дах з декоративною маківкою нагорі. Абсида накрита вальмовим дахом, на гребні якого також встановлена декоративна маківка. Головний вхід до церкви має невеликий двоколонний портик з двосхилим дашком. Кожен зруб має з обох боків вікна, нетрадиційної восьмикутної форми. З південної сторони абсида є окремий вхід до вітара. Кольори на момент обстеження (2016): поле стін і ліхтарів — темно-синій, пілястри, карнизи, зубчики, лиштви вікон та дверей — білий, покрівля — сіра, маківки, хрести — жовті фарбовані.

Літ.: 17, с. 548–549; 64, с. 556–557.

П. Ричков

● **с. ШУБКІВ.** Церква св. Миколая на цвинтарі, 1829 р. Побудована на кошти парафіян та поміщика Андрія Чаплича. До 1872 р. вважалася самостійною, потім була перенесена на цвинтар, перебудована на кошти парафіян. Ремонтувалася в 1885 р. Невеликий за

*Церква св. Миколая, с. Шубків.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

РОКИТНІВСЬКИЙ РАЙОН

□ смт РОКИТНЕ. Церква Успіння Богородиці, 1887 р. За даними М. Теодоровича, дата будівництва храму невідома; в 1871 р. церква покрита залізом, в 1881 р. ззовні обшита дошками і пофарбована коштом парафіян; при ній дерев'яна ветха дзвіниця. Згідно з повідомленням М. Переверзєва Свято-Успенська церква побудована в 1887 р.; тісна, прикрашена посередньо. Церква хрещата п'ятизрубна з прибудованою до головного фасаду дзвіницею. З півночі та півдня до вівтарної частини примикають приміщення ризниці і паламарні. Центральна нава дещо перевищує суміжні зруби, накрита чотирихилим дахом, що завершується наметовою банею на восьмигранному світловому барабані. Дзвіниця триярусна, завершується наметовим восьмигранним верхом із декоративною маківкою. Дерев'яні стіни з бруса оздоблені ззовні горизонтальною шалівкою з дерев'яних дощок. Основне поле стіни почленоване кутовими пілястрами. Головний вхід у будівлю вирішений у вигляді двоколонного портика. Вікна

*Церква Успіння Богородиці, смт Рокитне.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

*Церква Успіння Богородиці, смт Рокитне.
Фото: <https://goo.gl/puR14f>*

п'ятикутної форми обрамлені простими лиштвами та завершені накладними сандриками. В останні роки первісний образ храму зазнав відчутних змін. Форма центральної бані була змінена на цибулясту, над дзвіницею встановлено наметовий верх більш витягнутих пропорцій, порівняно з попереднім; нові бані покриті анодованим металом з імітацією позолоти; покрівля даху — листовим металом синього кольору. Підбанники центральної бані та дзвіниці ззовні покриті ПВХ-сайдингом голубого та білого кольорів, форма вікон змінена з п'ятикутної на півциркульну, фронти бічних зрубів та дзвіниці також обшиті ПВХ-сайдингом. Автентичні маківки та хрести замінені шаблонними. Зовні площина стін пофарбована у голубий колір. У цілому сучасні перебудови та наявність новітніх оздоблювальних матеріалів негативно вплинули на первісний образ храму.

Літ.: 50, с. 300; 63, с. 425.

О. Смолінська

● с. ЗАЛАВ'Я. Церква св. Трійці, поч. ХХ ст. Про її скромну роль у церковному житті свідчить наведена ним інформація, що богослужіння відбуваються тут лише у третю неділю місяця, а також на другий день трьох головних свят — Різдва Христова, св. Пасхи та Трійці. В стилістичному відношенні це характерний приклад будівництва невеликого, одноверхого сільського храму відповідно до традицій так званого

Церква св. Трійці, с. Залав'я.
Фото: О. Нагорнюк, 2013 р.

«епархіального» стилю. Об'ємно-просторова композиція включає три церковних зруби (бабинець, нава, абсида) з прибудованою чотиририбусною дзвіницею.

Літ.: 50, с. 301.

П. Ричков

● **с. КАРПИЛІВКА. Церква Різдва Богородиці, 1939 р.** Побудована на місці попередньої церкви св. Миколая, збудованої у 1853 р. коштом державної скарбниці. Вважається, що будівництво нового храму здійснене з ініціативи духівника «Поліської Січі» отця Михайла Симоновича на кошти діяча українського повстанського руху Т. Бульби-Боровця. Церква є одним з найпізніших зразків дерев'яного церковного будівництва на Рівненщині до початку Другої світової війни. Перебудована, ймовірно, в кін. ХХ — на поч. ХХІ століття. В первісному архітектурному вирішенні тут вдало поєднані об'ємно-композиційні прийоми і засоби, традиційні для волинської народної школи церковного зодчества, та елементи архітектурного авангарду. До перебудови будівля складалася з трьох квадратних зрубів притвору, бабинця, нефу та шестигранного вівтаря. Загальна структура об'єму, пропорції усіх його елементів, перекриття нефу восьмигранним рубаним наметом із ліхтариком відображає архітектурно-художні особливості волинського храмобудування ХVІІ-поч. ХІХ ст. Водночас розташування і конфігурація віконних прорізів вівтарного зрубу, підбанника, притвору і бабинця засвідчують виразний вплив архітектури конструктивізму. Прибудова до нефу криласів із півночі та півдня суттєво змінила архітектурно-планувальну структуру церкви, внаслідок чого план набув хрещатого обрису, а його образ дещо втратив

Церква Різдва Богородиці, с. Карпилівка.
Фото: goo.gl/MP2Jjd

свою цілісність та стилістичну завершеність. Поряд з церквою розташована низька двоярусна дзвіниця, накрита пірамідальним дахом.

Літ.: 40, с. 256–257; 50, с. 344; 64, с. 616.

О. Михайлишин

● **с. КИСОРИЧІ. Церква Вознесіння Господнього, 1784 р.** Побудована коштом прихожан; в 1871 р. покрита залізом; при ній знаходилася дерев'яна дзвіниця, датована 1854 р. Нині церква знаходиться в експозиції Національного музею народної архітектури та побуту України в м. Києві (колишне с. Пирогів). Це триверхий, тризрубний храм із майже рівновисокими зрубами, встановленими на дерев'яних підвалинах у вигляді вертикально вкопаних колод. Після виконання реставраційних робіт храму повернуто імовірний первісний вигляд, що характеризувався розкритою назовні зрубною конструкцією стін, наметовою формою бань із пірамідальними маківками, використанням гонтової покрівлі.

Літ.: 63, с. 426.

П. Ричков

Церква Вознесіння Господнього, с. Кисоричі.
Фото, 1970-ті рр.

*Церква Вознесіння Господнього, с. Кисоричі (Пирогово).
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

□ **с. КИСОРИЧІ.** Церква Покрови Богородиці, 1912 р. Збудована замість старої попередньої дерев'яної церкви Вознесіння (див. вище). Знаходиться в північній частині села на перехресті при головній вулиці. Загальна об'ємно-просторова структура храму хрещата, п'ятизрубна, однобанева, з прибудованою до чолового фасаду дзвіницею. Дзвіниця триярусна, «четверик на четверику», завершена наметовим дахом із цибулястою маківкою. Над навою влаштований світловий барабан, прорізаний з чотирьох боків вікнами, увінчаний приплюснutoю цибулястою банею. Стилiстика церкви наближена до неоросійського стилістичного напрямку, поширеного в другій пол. ХІХ — на поч. ХХ ст. Зовнішнє опорядження — комбіноване горизонтальне та вертикальне дощате шалювання, пофарбоване в голубий колір. Покрівля даху влаштована з оцинкованої жерсті сірого кольору, маківки пофарбовані золотистою фарбою (2013 р.).

Літ.: 50, с. 300; 63, с. 426.

О. Смолінська

*Церква Покрови Богородиці, с. Кисоричі.
Фото: О. Смолінська, 2013 р.*

*Церква Успіння Богородиці, с. Переходичі.
Фото: А. Голубцов, 2011 р.*

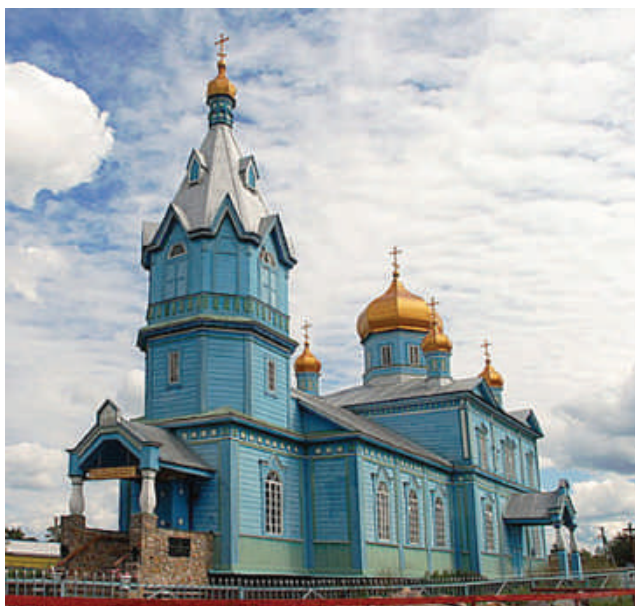
● **с. ПЕРЕХОДИЧІ. Церква Успіння Богородиці.** Ця невелика будівля знаходиться на невеличкому підвищенні на території старого цвинтаря. Датується дослідниками не пізніше початку XVIII ст. Згодом зазнала неодноразових ремонтів. Зокрема відзначається, що в 1867 р. стараннями священника Антонія Когачевського була прибудована західна частина з дзвіницею, що зафіксовано на меморіальній таблиці. За своїми архітектурно-просторовими характеристиками належить до нечисленної групи поліських дерев'яних храмів з дзвіницею над бабинцем, що може свідчити про наслідування давніх традицій культової архітектури поліщуків. В її основі – шестигранний, видовжений у східному напрямку зруб церкви, до якого від заходу примикає двоярусний об'єм дзвіниці та вміщеного під нею бабинця. Сам шестигранний зруб розділений всередині іконостасом на два приміщення – квадратну в плані наву і трапецієвидну в плані абсиду. Зовнішні стіни нави та абсиди укріплені вертикальними брусами-стяжками, засвідчуючи спроби протидії небажаним деформаціям старовинної конструкції. Над центральним зрубом та дзвіницею влаштовані невисокі верхи пірамідальної форми, криті сірою жерстю і прикрашені декоративними маківками. Абсида накрита п'ятихилим дашком, який також акцентовано декоративною маківкою. Ззовні храм опоряджений вертикальними дошками без нащільників. Колористика ґрунтується на блакитних поверхнях стін та сірих покрівлях з маківками.

Літ.: 26, с. 35-39.

П. Ричков

*Церква Успіння Богородиці, с. Переходичі.
Фото: О. Нагорнюк, 2011 р.*

Церква Воздвиження Чесного Хреста, с. Сновидовичі.
Фото: П. Ричков, 2007 р.

Церква Іоанна Богослова, с. Томашгород.
Фото: <https://goo.gl/K1yuBY>

□ **с. СНОВИДОВИЧІ.** Церква Воздвиження Чесного Хреста, 1898 р. Церква належить до відносно невеликої групи дерев'яних церков у так званому «епархіальному стилі», котрі будувалися в кін. XIX — на поч. XX ст., характеризується розвинутим архітектурним декором і двоярусним розташування вікон на південному та північному фасадах центрального об'єму храму (див. церкву в с. Теслугів Радивилівського р-ну). При цьому нава майже вдвічі вища від вівтаря та бабинця. Завершується ця центральна частина «п'ятиглав'ям»: у центрі відносно невеликий світловий восьмигранний барабан, на зовнішніх кутах декоративні маківки. Із західної сторони до бабинця прибудована доволі монументальна триярусна дзвіниця по типу «два восьмерики на четверику», що завершується високим восьмигранним наметом із активними трикутними фронтончиками та невеликими слуховими віконцями (люкарнами). Завершується дзвіниця невеликою маківкою цибулястої форми. До вівтарного зрубу з обох боків прибудовані приміщення ризниці та паламарні. До західного фасаду дзвіниці прибудований доволі монументальний ганок із двосхилим дашком і декоративними колонками, характерними для неоросійського стилю. Подібний ганок знаходиться і біля входу до головної нави з південної сторони. Зовнішні стіни опоряджені вертикальною (цокольне пасмо) та горизонтальною шалівкою блакитного й зеленуватого кольорів. Віконні та дверні отвори прикрашені декоративними лиштвами. Використані стилізовані пілястри та декоративні, активно профільовані фризи.

Літ.: 50, с. 301.

П. Ричков

● **с. ТОМАШГОРОД (кол. с. СЕХИ).** Церква св. Іоанна Богослова, 1906 р. Перший дерев'яний храм був побудований тут у 1788 р. на кошти князя Януша Четвертинського. Дзвіниця знаходилася окремо. До цього приходу були приписані дві церкви: в с. Єльному та с. Клесів. У 1876 р. церкву ремонтували і фарбували всередині олійними фарбами. В 1888 р. на кошти парафіян покрівля пофарбована в зелений колір, дзвіниця покрита бляхою і пофарбована такою ж фарбою. В 1894 р. покрівля церкви та дзвіниці знову пофарбована олійними фарбами зеленого кольору на кошти парафіян. Враховуючи інформацію про розташування дзвіниці окремо, можна припустити, що цей старий храм відповідав давній храмобудівній традиції на поліській Волині. В 1906 р. стара церква містечка Томашгород була розібрана і на її місці побудовано новий дерев'яний храм в офіційному «синодальному стилі». Це тризрубний, одноверхий храм з високою навою і нижчими зрубами бабинця та абсиди. Головний зруб по кутах даху має чотири декоративні главки. До головного входу від заходу прибудована триярусна дзвіниця по типу «восьмерик на двох четвериках» із високим наметовим верхом. Головний та два бічних входи акцентовані невеликими ганками. Зовнішнє шалювання стін — вертикальне в нижній цокольній зоні і горизонтальне в горішній. В основі колористичного рішення синій, голубий, білий кольори стін та деталей, сіра покрівля. Майже одночасно стилістично споріднений храм був побудований в с. Дядьковичі (Рівненський р-н).

Літ.: 64, с. 623–624.

П. Ричков

САРНЕНСЬКИЙ РАЙОН

■ **м. САРНИ (раніше це територія с. ДОРОТИЧІ).** Церква св. Трійці, 1725 р. Дерев'яний тризрубний, одноверхий храм з рівновисокими зрубами. Оригінальна, цікава церква споруджена коштом місцевого мецената, шляхтича Антонія Прушинського. Планувальне вирішення складається з квадратного зрубу центральної нави і децю менших зрубів прямокутного бабинця та шестикутної в плані абсиди. Усі зруби по периметру завершуються розвиненим карнизом. Над навою надбудований восьмигранний барабан, що за допомогою трикутних «вітрил» спирається на стіни. Барабан завершується бароковою восьмигранною банею з невеликим ліхтарем нагорі. Нетрадиційним для Волині композиційним прийомом виглядає надбудова над бабинцем доволі масивної двоярусної дзвіниці по типу «восьмерик на четверику», що з'явилася в 1869 р. Завершення дзвіниці виконано у вигляді восьмигранного барокового куполу з декоративною маківкою. Над вітарним зрубом влаштовано автономну декоративну баню зі «сліпим» ліхтарем. В 1872 р. церква покрита залізом і пофарбована. До північної стіни абсиди прибудована невелика ризниця. До головного входу добудовано притвор по ширині бабинця з двосхилим дахом. Зовнішні поверхні стін зашиті вертикальними дошками з на-

Церква св. Трійці, м. Сарни.
Фото: В. Луц, 20014 р.

щільниками. Основні складові колористичної гами: біло-сині (стіни) та зелені (покрівлі) кольори.

Літ.: 47, с. 203–204; 50, с. 356; 59, с. 131; 64, с. 622.

П. Ричков

□ **с. КАМ'ЯНЕ-СЛУЧАНСЬКЕ.** Церква св. Василя, 1913 р. Церква стоїть на місці давнього дерев'яного храму, збудованого у 1722 р., при ньому була дерев'яна дзвіниця, яка в кін. XIX ст. потребувала ремонту. Дерев'яний, тризрубний, однобаневий храм з прибудованою до чолового фасаду триярусною дзвіницею, накритою наметовим дахом. Будівля витягнута вздовж головної осі схід-захід. Габаритні розміри: довжина — 22.53 м, ширина — 13.52 м, висота — 16.00 м. Нава завершена

Церква св. Василя, с. Кам'яне-Случанське.
Фото: П. Ричков, 2006 р.

півсферичною банею на восьмериковому світловому барабані, на діагональних осях розташовані чотири декоративні баньки. Загалом така композиція завершення імітує традиційне російське п'ятиглав'я. Фасади шальовані вертикальною і горизонтальною дошкою, віконні прорізи обрамлені лиштвами з невеликими трикутними сандриками, стіни вінчають дощаті карнизи нескладного профілю. До бічних входів у церкву з півночі та півдня прибудовані відкриті ганки, накриті двосхилим дахом на дерев'яних колонах. Яскравий зразок волинського дерев'яного зодчества другої пол. XIX ст. з неокласицистичними елементами.

Літ.: 50, с. 344; 64, с. 615.

О. Смолінська

□ **с. КЛЕСІВ.** Церква Успіння Богородиці та дзвіниця, XVIII ст. Розташована на пагорбі поблизу старого кладовища. За легендою, побудована двома братами родом із с. Сехи, нині — с. Томашгород. Тризрубний, одноверхий храм із рівновисокими зрубами. Централь-

*Церква Успіння Богородиці та дзвіниця, с. Клесів.
Фото: О. Нагорнюк, 2010 р.*

ний зруб на плані, наближеному до квадрату. Зруби бабинця та абсиди — на плані шестигранників, що вказує на спорідненість із архітектурними традиціями центральної України. Нава надбудована восьмигранним барабаном, котрий завершується бароковою банею та декоративною маківкою. До бабинця по осі храму прибудовано притвор, а збоку — невелике службове приміщення. До стіни абсиди прибудована ризниця. На поч. ХХІ ст. церква ремонтвана з використанням новітніх покрівельних та опоряджувальних матеріалів. У південно-східному куті церковної території розташована дерев'яна дзвіниця по типу «четверик на четверику», верхня частина якої значно поступається по висоті нижній. Перехід до дещо вужчого верхнього «четверика» підкреслюється невеликим периметральним карнизом. Дах дзвіниці чотиригранної пірамідальної форми. Зовнішні стіни опоряджені вертикальними дошками.

Літ.: <http://lib.sowa.com.ua/klesivv/istoriya.htm>

П. Ричков

● **с. КЛЕСІВ.** Каплиця ХVІІ–ХVІІІ ст. За переказами, каплицю побудовано біля джерела. Ще у ХVІІ ст. знаходилася на невисокому підвищенні над струмком. За місцевою легендою, побудована сільськими

пастухами, первісно у вигляді квадратного зрубу з круглими врубамі. Двері в західній стіні на бігунах, вікна з рамами на три круглі гутні шибки, врізані в четверті зрубу без лукот. Стеля покладена на три поперечних сволюки. Дах шатровий, на «стовпі-королі» з хрестовиною, покладеною на стелю. Крокви спираються на платви, а вгорі — на стовп, що проходить крізь дах і завершується антропоморфною фігурою — «дідом-королем». Існує версія, що у ХVІІІ ст.

*Каплиця ХVІІ–ХVІІІ ст., с. Клесів.
Фото: О. Крушинська, 2008 р.*

до каплиці добудували зруб бабинця з соснового бруса, з врубами без залишку. Шатровий дах із центральним стовпом встановлено на каркасній вежі. Дах вкритий драницями. У 1983 р. перенесена до Київського музею народної архітектури і побуту в с. Пирогово, встановлена в експозиції «Полісся».

Літ.: 46, с. 376–383.

П. Ричков

● **с. КОРОСТ.** Церква Воскресіння Господнього, 1910 р. Збудована на місці попереднього храму, який, згорів у 1843 р. Храм хрещатої структури, п'ятизрубний, однобаневий з додатковим зрубом прибудованої дзвіниці. Центральний зруб завершений двоюрисним барабаном, нижній ярус якого восьмигранний, рівноширокий з навою, верхній — значно вужчий, прорізаний з усіх боків віконними отворами, увінчаний наметовою банею. З півночі та півдня до вітварної частини примикають приміщення ризниці та паламарні. Чотирирусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена наметом, оздобленим з усіх сторін невеликими трикутними фронтонами. Бічні рамена храму завершуються трикутними щипцями. На північній та південній стінах бічних зрубів влаштовані додаткові входи у вигляді відкритих ганків на чотирьох дерев'яних колонах. Зовні стіни храму шальовані дерев'яними дошками. На момент обстеження (2016 р.) стіни Троїцької церкви були пофарбовані у традиційний голубий колір, віконні рами, колони та фризова частина — у білий; покрівля даху та верхи влаштовані з оцинкованої жерсті сірого кольору. Загалом, церква максимально зберегла свої автентичні риси.

Літ.: 50, с. 347; 64, с. 566.

О. Смолінська

*Церква Воскресіння Господнього, с. Корост.
Фото: П. Ричков, 2016 р.*

□ **с. КРИЧИЛЬСЬК.** Церква Покрови Богородиці, 1885 р. Знаходиться в південній частині села, при головній вулиці, відіграє роль висотної доміанти поселення. Церква побудована коштом парафіян на місці старого дерев'яного храму, дата будівництва якого невідома. Храм хрещатої структури, п'ятизрубний, однобаневий, з додатковим зрубом прибудованої дзвіниці. Центральний зруб завершений двоюрисним барабаном, нижній ярус якого восьмигранний, рівноширокий з навою, верхній — дещо вужчий, прорізаний з чотирьох сторін віконними отворами, увінчаний півсферичною банею. Чотирирусна дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена наметом, оздобленим, як і центральна баня, з чотирьох сторін декоративними люкарнами. Бічні рамена храму завершуються трикутними щипцями. З північній та південній стінах бічних зрубів влаштовані додаткові входи у вигляді відкритих ганків з двосхилими дашками на двох металевих стовпах. Зовні стіни храму шальовані горизонтальними дерев'яними дошками. Стіни Покровської церкви пофарбовані у традиційний голубий колір, дрібний накладний декор виділений білим; покрівля даху та верхи влаштовані з оцинкованої жерсті сірого кольору.

Літ.: 50, с. 347; 64, с. 564–565.

О. Смолінська

□ **с. НЕМОВИЧІ.** Церква св. Параскеви, 1881 р. Розташована в східній частині села, відіграє роль висотної доміанти в даній частині поселення. Храм стоїть на місці попереднього, який не зберігся. Церква дерев'яна, на кам'яному фундаменті. Об'ємна струк-

*Церква Покрови Богородиці, с. Кричильськ.
Фото: goo.gl/2HcSbD*

тура церкви — однобанева, хрещата, п'ятизрубна з прибудованою із заходу триярусною дзвіницею. З північного та південного боків до вітваря приликають ризниця і паламарня; до бічних зрубів — відкриті ганки з трикутними дашками на металевих стовпах. Центральний зруб завершений наметовою банею на світловому восьмириковому барабані. Бічні зруби та вітварна частина накріті двосхилими дахами. Дзвіниця «восьмерик на четверику» завершена стрімким наметом. Загальна стилістика церкви вирішена в дусі неоросійського стилю, однак зовнішній декор досить стриманий. Стіни храму шальовані горизонтальними дошками. На момент обстеження (2013 р.) храм був пофарбований у традиційний голубий колір. В останні роки верхи храму покриті анодованим металом з імітацією позолоти; маківки та хрести замінені шаблонними.

Літ.: 50, с. 351; 64, с. 620–621.

О. Смолінська

■ **с. РЕМЧИЦІ.** Церква Різдва Богородиці, 1767 р. Побудована на кошти парафіян. Розташовується в центральній частині села біля роздоріжжя, на невисокому узвишші. Тризрубний одноверхий храм з рівновисокими зрубами на планах, наближених до квадрату (бабинець, нава, абсида). Будівля видовжена в плані, приземиста. До вітваря з півдня прибудована ризниця.

*Церква св. Параскеви, с. Немовичі.
Фото: О. Смолінська, 2013 р.*

До бабинця церкви по повздовжній осі прибудовано дещо вужчий і нижчий зруб, що поєднує храм з двоюрисною дзвіницею пізнішого походження (1886 р.) по типу «четверик на четверику» з ознаками так званого «єпархіального стилю» у вигляді високого наметового верху з цибулястою маківкою. Над головною навою надбудовано невисокий підбанник — барабан на плані восьмирика з двома вікнами з півночі та півдня, котрий завершується пониженим пірамідальним верхом з декоративним ліхтарем. Зруб-вставка

*Церква Різдва Богородиці, с. Ремчиці.
Фото: П. Ричков, 2006 р.*

поміж церквою та дзвіницею накритий двосхилим дахом. Більш стрункі наметові верхи влаштовані над бабинцем та абсидою. Крім головного західного входу до церкви існує бічний вхід до нави з півдня. Старі вікна у стінах церкви в останні роки замінені пластиковими. В інтер'єрі зберігся п'ятирусний іконостас. На церковній території існують поховання (за деякими даними — священика Саковича разом з родиною). Під час зовнішнього ремонту святині в 2005 р., на балці конструкції відкрита дата «1836», а також напис, який сповіщає, що церкву перекривали у 1881 р. Колористична гама на час обстеження (2006 р.) синьо-сіро-біла.

Літ.: 48, с. 332–332.

П. Ричков

*Церква св. Трійці та дзвіниця, смт Степань.
Фото: П. Ричков, 2007 р.*

■ **сmt СТЕПАНЬ. Церква св. Трійці та дзвіниця.** Наявні датування її спорудження відрізняються: 1770 р. (М. Теодорович), 1759 р. (К. Переверзєв). Церква розташована в історичній частині містечка, дещо південніше старого замку. Існує інформація, що храм існував на цьому місці вже в 1688 р. Побудована на кошти парафіян. Має нетипову для Волині центричну, триверху, п'ятизрубну об'ємно-просторову композицію. До основного найвищого центрального зрубу на плані квадрату добудовано чотири рівновисоких об'єми: прямокутний в плані бабинець, а також п'ятигранна абсида та два п'ятигранних бічних компартименти. Повздожня вісь церкви «бабинець — нава — абсида» акцентована нагорі трьома купольними банями — великою центральною з бароковим абрисом та світловим ліхтарем, та двома банями суто декоративними. Бічні зруби накриті п'ятихилими дахами. По зовнішньому периметру будівля оточена невисоким опасанням на стовпчиках для захисту від опадів нижніх частин стін та дерев'яного фундаменту у вигляді так званих «стілців». Внутрішній простір центрального зрубу поєднується з бічними зрубами завдяки високим аркам-вирізам в суміжних стінах. Колористична гама на час останнього обстеження (2016 р.) біло-синьо-сіро-жовта. На захід від церковної будівлі знаходиться дзвіниця по типу «четверик на четверику», з однаковими горизонтальними вимірами, розділені по висоті невеликим декоративним карнизом. Вхід до дзвіниці й розміщені на верхньому ярусі отвори мають нетрадиційний абрис, що нагадує біфоріум. Завершення дзвіниці виконано у вигляді комбінації восьмигранного намету, доповненого з чотирьох боків трикутними фронтонами.

Літ.: 23, с. 92–93; 47, с. 198, с. 211; 50, с. 358; 64, с. 583–584;.

П. Ричков

○ **сmt СТЕПАНЬ. Церква Преображення Господнього, 1749 р.** Побудована на кошти місцевого купця Стефана Сухозанета. Знаходилася на відстані близько 300 м від Троїцького храму у східному напрямку. Відіграла важливу акцентну роль у сприйнятті загальної містечкової панорами з низинного правого берега Горині. За своїми архітектурними характеристиками це був тризрубний, одноверхий, трибаневий храм із рівновисокими зрубами. В порівнянні з аналогічними церковними спорудами Волині виділявся виразним домінуванням висотного виміру зрубів, що надавало йому стрункішого загального кшталту. Фото 1930-х років зафіксувало наявність периметрального опасання навколо церкви. На поч. ХХІ ст. приблизно на тому ж місці розпочалося будівництво нового мурованого храму.

Літ.: 64, с. 584–585.

П. Ричков

*Церква Преображення Господнього, смт Степань.
Фото, початок ХХ ст.*

*Церква Преображення Господнього, смт Степань.
Фото, початок XX ст. РОКМ*

○ **сmt СТЕПАНЬ.** Каплиця на цвинтарі. Згадується в праці М. Теодоровича, а також позначена на деяких топографічних картах XIX ст. За своїми архітектурними характеристиками це була двозрубна невелика святиня з трапецевидним планом східного зрубу. На гребні двосхилого даху була надбудована невелика «сліпа» банька барокового абрису з невеликою декоративною маківкою. Згоріла від умисного підпалу на поч. ХХІ ст.

Літ.: 64, с. 584–585.

П. Ричков

*Каплиця на цвинтарі, смт Степань.
Фото: В. Войтович, 2008 р.*

*Каплиця, смт Степань.
(м. Сарни, історико-етнографічний музей).
Фото: В. Луц, 2016 р.*

● **сmt СТЕПАНЬ.** Каплиця, XVIII ст. За переказами, каплицю споруджено біля джерела. Має вигляд квадратного зрубу. В 1979 р. перевезена до історико-етнографічного музею в м. Сарни і встановлена на архітектурно-етнографічному майданчику.

В. Луц

QUO VADIS СПАДЩИНА

Наостанок варто торкнутися сучасного становища в справі дослідження, охорони та популяризації церковного зодчества, зокрема усього того масиву існуючих на Рівненщині об'єктів, котрі завдяки інвентаризаційним та дослідницьким зусиллям авторів віднайшли своє місце на сторінках каталогу. Існують підстави для твердження, що цей масив пооб'єктних статей разом з ілюстративним матеріалом в цілому доволі адекватно віддзеркалює конкретне наповнення цієї спадщини. Хоча автори свідомі того, що повновимірне виявлення, обстеження і каталогування усіх вартісних пам'яток, — це все-таки справа майбутнього.

Характеризуючи сучасний стан збереженості старовинних дерев'яних церков в Рівненській області, не можна не висловити стурбованості наявними деструктивними процесами в цій царині. Фактично для спадщини дерев'яного храму будівництва розпочався новий, достатньо загрозливий етап існування. Зумовлений він не стільки цілеспрямованими руйнівними діями, як то було в радянську добу, скільки невмотивованим і неконтрольованим використанням новітніх опоряджувальних матеріалів під час проведення ремонтних та реконструктивних робіт. Можна думати, що такі дії окремих церковних громад зумовлені загалом доброзичливими намірами діяти, так би мовити, «якнайкраще» на користь того чи іншого дерев'яного храму. Однак в реальності ці ініціативи, не підкріплені фаховим супроводом і необхідними проектними документами, нерідко обертаються непоправними втратами. Тобто ці некерівані, стихійні процеси містять в собі перманентну загрозу повної деградації архітектурної автентичності дерев'яних храмів. Саме так слід розцінювати непоодинокі факти майже суцільного маскування сутнісної дерев'яної «природи» храму новітніми матеріалами масового виробництва: різнокольоровими пластиковими чи металевими фасадними системами (сайдингами), пластиковими дверима та вікнами, анодованими блискучими металевими листами («златосветом»), тощо.

Звичайно, за таких кризових явищ першорядної ваги набуває загальнодержавне адміністрування цієї спадщиною. У колі фахівців реставраційної і пам'яток-охоронної справи неодноразово наголошувалося [див., зокрема: 79, с. 69–73], що головним завданням, без якого позитивні зрушення в справі збереження дерев'яного зодчества є неможливими, це є науково обґрунтована, цілеспрямована і послідовна державна

політика, що має здійснюватися на основі фахового менеджменту стосовно цієї спадщини. Особливо актуальною ця теза виглядає в контексті тієї величезної за обсягом і унікальної за змістом храмубудівної спадщини, котра представлена на Рівненщині.

Разом з тим міжнародний законодавчий досвід засвідчує, що основна доля відповідальності за стан і збереження пам'яток лягає на їхніх власників, за винятком невеликої групи унікальних пам'яток загальносвітового рівня. Важливість такого підходу не підлягає сумніву і нерідкі апеляції до влади за фінансуванням є безпідставні, за винятком невеликої групи унікальних, високоартісних об'єктів світового рівня. Наприклад, в сусідній Польщі власник пам'ятки законодавчо зобов'язаний: утримувати об'єкт в належному технічному стані, самостійно фінансувати археологічні, дослідницькі і реставраційні роботи, забезпечувати контролюючим органам безперешкодний доступ до пам'яток, узгоджувати проектну документацію [90, с. 27–38].

Після розпаду СРСР урядові інституції незалежної України перебрали на себе усі функції щодо культурної спадщини, сформувавши національне законодавче поле. Наразі діє закон «Про охорону культурної спадщини», стаття 11 якого передбачає безпосередню участь громадських організацій в охороні культурної спадщини, в її збереженні і популяризації. Більше того, незалежні групи спеціалістів можуть здійснювати громадську експертизу з питань охорони культурної спадщини, висновки якої можуть враховуватися органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Втім, на наш погляд, каменем спотикання в цих формулюваннях виявляється модальне дієслово «можуть». Справді, тут діє модальний паліатив, тобто «можуть враховуватися», а «можуть і не враховуватися». Зважаючи на ту обставину, що відповідні пам'ятко-охоронні організації в центрі і на місцях вкрай обмежені в своїх ресурсних можливостях (фінансових, матеріальних і інтелектуальних) вищезгаданий паліатив, на жаль, виразно схиляється в бік другої, пасивної позиції.

В такій ситуації слід вважати вкрай негативним явищем налагодження прибуткового бізнесу по масовому виготовленню стандартизованих, однотипних за розмірами та зовнішньою формою архітектурно-декоративних елементів зовнішнього оформлення церков. Мова йде передовсім про хрести та маківки. Адже стара народна традиція мала своїм правилом індивідуальне виготовлення таких символічно дуже

значимих елементів, що давало місцевим майстрам широкі можливості для проявів своєї творчої фантазії і індивідуального стилю. Тепер же, в останнє десятиліття, спостерігаємо, як незліченні однотипні хрести та маківки з'явилися на храмах в усіх регіонах України. І головна загроза навіть не в тому, що ці уніфіковані елементи встановлюються на новозбудованих храмах і архітектор часто не в стані вплинути на їх вибір. А в тому, що ці стандартизовані «форми» стали поступово витіснити на старих церквах унікальні старовинні хрести — справжні витвори ковальського мистецтва. Стоять тепер ці шедеври по комірчинам і горищам.

З наведеної вище констатації випливає ще одне загрознає явище щодо пам'ятко-охоронної діяльності. Це майже повна відсутність на обласному та районному рівнях регулярного моніторингу того, що діється з конкретними церквами на підконтрольній території. Будь-яка громада, в будь-який момент може ініціювати і провести ремонтні роботи без будь-яких узгоджень з відповідними пам'ятко-охоронними інстанціями. Часто такі роботи набувають широкомасштабного, реконструктивного характеру. Замінюються не лише опорядження та колористика. Стихійно, на розсуд підрядників та релігійних громад виконуються нові, невластиві добудови та надбудови. Замість старих бань з'являються сучасні, тобто більш блискучі, більш високі, більш «надуті».

Ці загрознає процеси набули особливого розмаху від поч. ХХІ ст., коли при виконанні ремонтних робіт стали широко використовуватися нові, невластиві для дерев'яних церковних споруд матеріали, — такі як різні типи штучних сайдингів (поліхлорвінілових та металевих), а також нових покрівельних матеріалів (так званий «златосвет»). Не меншою шкоди старовинним пам'яткам спричинило застосування пластикових віконних та дверних конструкцій. Досить часто внаслідок таких непрофесійних дій унікальні старовинні церкви, що датуються ХІХ, ХVІІІ і навіть іноді ХVІІ ст. спотворюються до невпізнанності, що завдає цій храмобудівній спадщині майже непоправної шкоди.

Внаслідок таких непоодиноких явищ існує і частково, на жаль, вже реалізована загроза перетворення історичних пам'яток дерев'яної архітектури, нерідко з більш ніж 200-літньою біографією, в дисгармонійні архітектурні «дива». На протязі останніх років за-

фіксовані десятки випадків стихійного використання новітніх штучних матеріалів для зовнішнього опорядження. Такі прикрі факти, на жаль, зафіксовані і в цьому каталозі. Втім, слід сподіватися, що нелегкі випробування, на які в останні роки наразилася дерев'яна церковна архітектура Рівненського краю, рано чи пізно перейдуть в більш керовану фазу і зумовлять позитивні зміни в майбутньому. Глибинну сутність і стратегічну ціль цих позитивних змін не можна відокремити від розуміння того, що храми, які представлені в даному каталозі, усі разом і кожен зокрема, — то є важлива запорука суспільного прогресу, — на рівні окремої церковної громади, на рівні окремого регіону, на рівні української держави загалом.

В якості підсумкового узагальнення варто ще раз процитувати авторитетного М. Драгана, котрий на тлі своєї багатолітньої дослідницької праці зробив засадничий висновок стосовно ролі дерев'яного храмобудування в історії українського зодчества. «Те, що українське будівництво проявилось в нетривалім деревлянім матеріалі, а не в каміні, не дає ще основ бачити в нім якийсь нижчий рід мистецтва. Мистецька вартість даного твору не є хіба залежна від матеріалу. Можна лише жалкувати, що нетривале дерево стало творивом українського будівництва, але це було залежне від об'єктивних природних умовин. Та цей факт мав свою і додатню сторінку, бо це дало змогу розгорнути багату оригінальну творчість... Своім доробком у деревлянім будівництві зайняв український нарід своє осібне місце в архітектурно-мистецькій творчості європейських народів» [18, с. 113].

Дуже промовиста і влучна характеристика. Варто лишень зауважити для ширшого загалу читачів, що ця висока оцінка в першу чергу стосується творення автохтонної архітектурної спадщини і в меншій мірі відноситься до тієї її частини, яка постала на Волині внаслідок російської архітектурної «експансії» в ХІХ ст. Тим не менш, цей російський період також заслуговує окремої уваги, принаймні в силу своїх кількісних параметрів і функціональних потреб. А загалом сукупна архітектурна спадщина Рівненщини — це важливий елемент національної історично пам'яті і водночас невід'ємний чинник подальшого культурного поступу. Зрештою, то є хоч і невелика, однак невід'ємна частина загальносвітової цивілізації.

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

- Абсида (апсида)** — східна частина храму, в якій знаходиться вівтар. Має, як правило, прямокутний, півкруглий або багатогранний план.
- Бабинець** — українська назва західного приміщення (зрубу) дерев'яної церкви (див. нартекс), яке призначалося для перебування жінок під час літургії.
- Баня** — гранчастий або круглий в плані купол (верх) над центральною або бічними частинами храму
- Вівтар** — східна частина православного храму, відділена від нави іконостасом.
- Восьмерик** — зруб, що має в плані правильну восьмигранну форму.
- Гонт** — покрівельний матеріал у вигляді плоских дерев'яних дощочок, що закріплюються на обрешітці, захищаючи будівлю від атмосферних опадів.
- Гребінь** — верхнє горизонтальне ребро даху.
- Дзвіниця** — складова частина храмового комплексу. Може бути окремою спорудою або прибудованою до самого храму.
- Залом** — уступ на даху або в конструкції багатоярусного верху, що утворюється комбінацією вертикального зрубу зі зрізаною пірамідою.
- Захристія** — приміщення біля вівтарної частини для зберігання предметів культу.
- Зруб** — дерев'яна стінова конструкція на плані прямокутника (квадрату) у вигляді горизонтально змонтованих колод або брусів, з врубками по кутам.
- Каркас** — конструктивна система будівлі, що забезпечує її стабільність і складається з лінійних конструктивних елементів — вертикальних стовпів, горизонтальних балок, підкосів, тощо.
- Кожухування** — обшивка зовнішніх стін дерев'яної будівлі гонтом.
- Каплиця** — невеликий храм без вівтаря.
- Крипта** — підземна частина храму, призначена для поховань (усипальниця).
- Лиштва** — декоративна дошка різного профілю, призначена для облямування окремих елементів будівлі (дверей, вікон, карнизів, тощо).
- Ліхтар** — завершення бані у вигляді чотири- або восьмигранної призми з віконцями, призначеними для освітлення внутрішнього простору. Завершується маківкою з хрестом. Ліхтар «сліпий» характеризується відсутністю віконця.
- Маківка** — верхній декоративний елемент церкви у вигляді грушовидної, цибулястої, рідше пірамідальної або конічної форми.
- Нава (неф)** — внутрішня частина храмового простору, в дерев'яній церкві — її основна композиційна частина, власне церква.
- Намет** (шатро, шатрове перекриття) — дах, що має вигляд високої чотиригранної або багатогранної піраміди
- Нартекс** — притвор, вхідне приміщення в західній частині храму (див. бабинець).
- Одвірок** — дерев'яні бруси, якими обрамлено дверний проріз.
- Опасання** — накрита галерея навколо храму, дах якої підтримується кронштейнами або окремими колонками.
- Паламарня** — невелика службова прибудова розташована, як правило, з північної сторони вівтарної частини храму.
- Підбанник** — четверик або восьмерик, на який спирається баня, призначений, як правило, для розкриття та освітлення внутрішнього простору.
- Причілок** — горішня частина торцевої стіни будинку, що прикриває простір, утворений двосхилим дахом.
- Рамено** — в церкві прибудова з півночі чи з півдня головної нави.
- Ризниця** — невелика прибудова до вівтарної частини храму з південної сторони для зберігання риз.
- Паламарня** — невелика прибудова до вівтарної частини храму з північної сторони господарського призначення.
- Парафія (парохія)** — церковна громада нижчого рівня з власною парафіяльною церквою та священником.
- Портик** — відкрита прибудова до входу до церкви у вигляді невеликого дашка, часто з трикутним фронтоном, що підтримується двома або декількома колонами (стовпами)
- Пресбітерія** — вівтарна частина храму, де здійснюється богослужіння.
- Притвор** — невелике вхідне приміщення перед входом до храму (сіни)
- Тибель** — невеликий дерев'яний кілок для скріплення по вертикалі елементів зрубної конструкції
- Фронтон** — верхнє завершення стіни будинку, портику або колони у вигляді трикутної або сегментної площини, обмеженої по бокам дахом.
- Хори** — балкон у наві або бабинці, призначений для перебування церковного хору.
- Четверик** — зруб, що в плані має форму квадрату або прямокутника
- Шалівка** — дерев'яні тесані дошки для обшивки стін церкви. В українській традиції — завжди вертикальна, в російській, як правило, — горизонтальна.
- Шатро** — див. намет.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. — К.: Наукова думка, 1971. — 200 с.
2. Бондарчук Я. Церква Параскево-П'ятницька // Острозька академія XVI–XVII ст. Енциклопедичне вид. — Острог: Вид-во «Острозька академія», 1997. — С. 174.
3. Борщевич В. Українське церковне відродження на Волині (20–40-ві рр. XX ст.). — Луцьк, Ред.-вид. відділ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. — 254 с.
4. Вечерський В. Українські дерев'яні храми. — К.: Наш час, 2007. — 269 с.
5. Вечерський В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України. — К.: НДІТІАМ, 2002. — 592 с.
6. Вихованець Т. Церква Воскресенська // Острозька Академія XVI — XVII ст. — Острог: Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2011. — С. 457
7. Вихованець Т. Церква Миколаївська // Острозька Академія XVI — XVII ст. — Острог: Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2011. — С. 458–459;
8. Вихованець Т. Церква Параскево-П'ятницька // Острозька Академія XVI — XVII ст. — Острог: Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2011. — С. 460–462.
9. Вихованець Т. Церква Пречистенська (Успенська) // Острозька Академія XVI — XVII ст. — Острог: Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2011. — С. 462–464.
10. Вовк Хв. Етнографічні особливості українського народу // Студії з української етнографії та антропології. — К., Мистецтво, 1995. — С. 39–218.
11. Войтович В. М. Пересопниця. Рівненський край: Історія та культура. — Рівне: Видавець Валерій Войтович, 2011. — 816 с.
12. Войтович В. Храм: Пам'ятки церковної архітектури міста Рівного та його околиць: Альбом. — Рівне, 1995. — 63 с.
13. Волков Ф. К. [Вовк Ф. К.] Старинные деревянные церкви на Волини // Материалы по этнографии России. — Т. 1. — СПб., 1910. — С. 21–45.
14. Галанзовський М. Церкви Млинівщини. Нарис історії до 1025-річчя Хрещення Руси України. — Львів: Палітурник, 2013. — 166 с.
15. Годованюк О. М. Монастирі та храми Волинського краю. — К.: Техніка, 2004. — 176 с.
16. Градостроительство России середины XIX — начала XX века. Общая характеристика и теоретические проблемы. — Москва: Прогресс –Традиция, 2001. — 340 с.
17. Девятисотлетие православия на Волини. 992–1892.: Ч. 1–[2]. — Житомир: типо-лит. Е. П. Льва, 1892. — 1245 с.
18. Драган М. Українські дерев'яні церкви. Генеза і розвій форм. В 2-х частинах. / упоряд. О. О. Савчук. — Харків: Видавець Савчук О. О., 2014. — 450 с.
19. Дубінець П., Прохорович Н. Церкви та храмові свята древнього Нобля // Західне Полісся: Історія та культура. — Вип. 2. — Рівне, 2006. — С. 96–106.
20. Енциклопедія історії України. В 10-и томах. — К., 2005–2013.
21. Жилюк С. Російська православна церква на Волині (1793–1917). — Житомир: Журфонд, 1996. — 174 с.
22. Завада В. Т. Архітектура дерев'яних храмів Полісся за архівними джерелами // Архітектурна спадщина України. — Вип. 3. Ч. 2. — К., 1994. — С. 88–101.
23. Завада В. Т. Дерев'яні храми Полісся. — К.: Техніка, 2004. — 168 с.
24. Завада В. Т. До історії формування поліських дерев'яних храмів волинського типу // Архітектурна спадщина Волині. — Рівне, 2008. — С. 44–56.
25. Завада В. Т. До питання про територіальну неоднорідність традиційної сакральної архітектури України / В. Т. Завада // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук. — техн. зб. — К.: КНУБА, 2011. — Вип. 27. — С. 14–27.
26. Завада В. Т. До проблеми історико-типологічної атрибуції волинських дерев'яних храмів XVI–XVII ст. // Архітектурна спадщина Волині. — Вип. 4. — Рівне, 2014. — С. 12–21.
27. Завада В. Т. О происхождении шатра в деревянных храмах украинского Полесья // Архитектурное наследство. Т. 34.: Преемственность и влияния в архитектуре народов СССР. — М., 1986. — С. 134–141.
28. Завада В. Т. Особливості становлення стилю бароко у монументальній дерев'яній архітектурі Полісся // Архітектурна спадщина України. — Вип. 1. — К., 1994. — С. 113–123.
29. Завада В. Т. Сильова поліфонія у традиційному сакральному будівництві України XIX — першої половини XX століття / В. Т. Завада // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук. — техн. зб. — К.: КНУБА, 2013. — Вип. 34. — С. 113–124.
30. Завада В. Т. Український дерев'яний храм у контексті історії будівельного мистецтва // Теорія та історія архітектури і містобудування. — Вип. 4. — К., 1999. — С. 90–98.

31. Историко–статистическое описание Минской епархии. / Николай, архимандрит (Далматов).— СПб: Тип. духовного журнала «Странник», 1864.— 319 с.
32. Історія міст і сіл Української РСР. Ровенська область.— К., Головна ред. УРЕ АН УРСР, 1973.— 657 с.
33. Красовский М. В. Энциклопедия русской архитектуры. Деревянное зодчество.— СПб., Изд.— во: Сатисъ, 2002.— 385 с.
34. Купранець О. Православна церква в міжвоєнній Польщі (1919–1939).— Рим: Вид-во ЧСВВ, 1974.— 235 с.
35. Логвин Г. Н. Дерев'яна архітектура України // Нариси історії архітектури Української РСР (Дожовтневий період).— К.: Держбудвидав УРСР, 1957.— С. 200–231.
36. Логвин Г. Н. По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки.— К.: Мистецтво, 1968.— 463 с.
37. Маслов Л. Дерев'яні церкви Холмщини і Підляшшя // Одне надійне життя... (до 100-річчя від дня народження Леоніда Маслова).— Луцьк: Твердиня, 2009.— С. 220–239.
38. Маслов Л. Церква св. Трійці в Межирічі Острозькому // Одне надійне життя... (до 100-річчя від дня народження Леоніда Маслова).— Луцьк: Твердиня, 2009.— С. 85–89.
39. Матеріали до інформаційно-просвітницького семінару «Актуальні питання охорони дерев'яної церковної спадщини Рівненщини» / упоряд. О. Л. Михайлишин.— Рівне, 2016.
40. Михайлишин О. Архітектура і містобудування Західної Волині 1921–1939 рр.— Рівне: Дятлик М., 2013.— 352 с.
41. Михайлишин О. Проблема стилю в архітектурі православних храмів на Волині в міжвоєнний період // Традиції і новації у вищій архітектурно-художній освіті.— Харків, 2010.— № 1.— С. 85–95.
42. Могитич И. Р. Традиции и влияния в народном зодчестве западных областей Украины // Архитектурное наследство. № 32 — М., 1984.— С. 114–118.
43. Могитич І. Архітектура дерев'яних храмів // Вісник Ін-ту Укрзахідпроектреставрація.— Львів — 2002.— Ч 12.— С. 8–29.
44. Моліс М. 900-ліття православ'я на Дубенщині.— Дубно, 2000.— 126 с.
45. Обереги духовності. З історії православних храмів Костопільщини. Упор. А. М. Карпюк.— Костопіль: ЗАТ «Костопільська друкарня», 2000.— 44 с.
46. Одне надійне життя... (до 100-річчя від дня народження Леоніда Маслова) / уклад.: Г. С. Марчук.— Луцьк: Твердиня, 2009.— 494 с..
47. Пам'ятки архітектури та містобудування України: Довідник Державного реєстру національного культурного надбання / За ред. А. П. Мардера, В. Вечерського.— К.: Техніка, 2000.— 664 с.
48. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. Ил. справочник-каталог. В 4-х томах.— К.: Будівельник, 1983.— Т. 3. [...], Ровенская область. 1985.— С. 299–334.
49. Панасенко О., Якубець Л. Корець і Кореччина: історія. До 850-ліття міста Корець.— Луцьк, 2000.— 144 с.
50. Переверзев Н. В. Справочная книга о приходах и монастырях Волынской епархии.— Житомир; Изд. Волынского Владимир-Васильевского Братства., 1914.— 446 с
51. Петров Н. Волинь: Исторические судьбы Юго-Западного края.— СПб.: Тип. т-ва «Общественная польза», 1888.— XV + 288 + 127 с.
52. Прибега Л. В. Народное зодчество Украины. Охрана и реставрация.— К.,: Будівельник, 1987.— 100,[3] с.
53. Рафальский Л. Ровенский уезд в полосе рек Стубели и Устья, притоков Горыни // В кн.: Парфенюк В. О. Клевань: портрет на фоні епох. Историко-інформаційна розповідь.— Рівне, 2013.— С. 422–546.
54. Ричков П. А. Дорогами южной Ровенщины: от Корца до Пляшевой.— М.: Искусство, 1989.— 176 с.
55. Ричков П. Луц В. Архітектурно-мистецька спадщина князів Острозьких.— К.: Техніка, 2002.— 159 с.
56. Ричков П., Михайлишин О. Храмова архітектура міжвоєнної Волині і культурно-історичний контекст // Проблемы теории и истории архитектуры Украины. Сб. научных трудов.— Вып. 10.— Одесса, 2010.— С. 126–135.
57. Ричков П., Смолінська О. Дерев'яні церкви Волині ХІХ — початку ХХ століть: місцева традиція та зовнішні впливи // Одне надійне життя... (до 100-річчя від дня народж. Л. Маслова).— Луцьк: Твердиня, 2009.— С. 363–365.
58. Січинський В. Українське деревляне будівництво і різьба.— Львів, 1936.— 32 с.
59. Слободян В. Шедеври української сакральної дерев'яної архітектури.— Вісник ін-ту Укрзахідпроектреставрація.— Т. 4.— Львів, 1996.— С. 52–59.
60. Смолінська О. Е. Архітектура дерев'яних церков Рівненської області ХІХ — початку ХХ ст. // Старий Луцьк: Наук.-інформ. зб.— Вып. 5.— Луцьк, 2009.— С. 220–227.
61. Таранушенко С. Дерев'яна монументальна архітектура Лівобережної України. Повна редакція.— Харків: Видавець Савчук О., 2014.— 896 с.
62. Тарас Я. Українська сакральна дерев'яна архітектура. Ілюстрований словник-довідник.— Львів: Інститут народознавства НАН України, 2006.— 584 с.
63. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии.— Т. 1: Уезды Житомирский, Новоград-Волынский и Овручский.— Почаев: Тип. Почаево-Успенской Лавры, 1888.— 432, IV с.
64. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии.— Т. 2: Уезды Ровенский, Острожский и Дубенский.— Почаев: Тип. Почаево-Успенской Лавры, 1889.— С. 433–1120, VII с.

65. Тишковець С. Святиня, що віками стоїть на Поліссі: Короткий опис Параскевської церкви с. Морочне // Західне Полісся: Історія та культура. — Вип. 2. — Рівне, 2006. — С. 92–95.
66. Фотинский О. А. Экскурсия О. А. Фотинского по Волинской губернии для описания памятников старины // Киевская старина. — 1900, № 12 [Археологическая летопись]. — С. 196–206.
67. Цимбалюк С., Тарасюк В. Поклик древнього дзвона (Історія храмових реліквій Млинівщини від княжих часів до сьогодні). — Рівне, 2008. — 148 с.
68. Цинкаловський О. Волинські дерев'яні церкви (XVII — XVIII ст.). — Львів, 1935.
69. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся (Краєзнавчий словник. Від найдавніших часів до 1914 року). Т. 1. — Вінніпег: Trident Press Ltd, 1984. — 600 с.
70. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся (Краєзнавчий словник. Від найдавніших часів до 1914 року). — Т. 2. Вінніпег: Trident Press Ltd, 1986. — 579 с.
71. Чепелик В. Український архітектурний модерн. — К.: КНУБА, 2000. — 196 с.
72. Щербаківський В. Дерев'яні церкви на Україні та їх типи // Записки наук. тов. ім. Т. Шевченка. — Т. LXXIV. — Львів, 1906. — С. 10–32.
73. Щербаківський В. М., Щербаківський Д. М. Українське мистецтво. В 2-х т. з додатками. — Харків: Видавець Савчук О. О., 2015. — 472 с.
74. Юрченко П. Дерев'яна архітектура України. — К.: Будівельник, 1970. — 192 с.
75. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. — 2-ге вид. — К.: Критика, 2005. — 584 с.
76. Ящук В. Радивилів. Фотоальбоми і нариси [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://jasc51.io.ua/album89297>
77. Brykowski R. Drewniana architektura cerkiewna na koronnych ziemiach Rzeczypospolitej. — Warszawa, 1995.
78. Cerkwie Prawosławne. Wyniki konkursu. — Warszawa: Wydawnictwo Św. Synodu Kościoła Prawosławnego w Polsce, 1928. — 29 s.
79. Cielatkowska R. The Role of a Planned Management in the Protection and Preservation of Wooden Architecture // Wooden Architecture in Karelia II. Timber Architecture as a phenomenon of National Culture. — Firenze, 2009. — P. 69–73.
80. Gіnące piękno. The Disappearing Beauty. Зникаюча краса. Red. P. Kondraciuk i. i. — Zamość: Muzeum Zamojskie w Zamościu, 2006. — 253 s.
81. Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historii Wołynia. Z przedmową Aleksandra Jabłonowskiego oraz życiorysem autora przez Henryka Mościckiego, — Warszawa — Kraków, 1913. — 292 s.
82. Kołbuk W. Cerkiew prawosławna w Polsce międzywojennej. — Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2013. — 244 s.
83. Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Wołyniu. — Luck, 1929. — 380 s.
84. Popek L. Świątynie Wołynia. T. 1. — Lublin: Ośrodek Studiów Polonijnych i Społecznych PZKS, 1997. — 370 s.
85. Rąkowski G. Wołyń. Przewodnik krajoznawczo-historyczny po Ukrainie Zachodniej. — Cz. 1. — Pruszków: Oficyna Wydawnicza «Rewasz», 2005. — 464 s.
86. Ruszczyk G. Drewno i architektura. Dzieje budownictwa drewnianego w Polsce. — Warszawa, 2007.
87. Rychkov P. Sacral architecture in the interwar Wolhynia: tradition and modernity // W: Modernism in Europe — modernism in Gdynia: 20th century architecture until the 1960s and its preservation; [Red:] Soltysik Maria Jolanta, Hirsch Robert — Gdynia, 2015. — S. 43–46.
88. Rychkov P., Smolińska O. Renowacja drewnianej cerkwi św. Ionna w Zaborolu pod Równem w kontekście nurtów neowernakularnych // Budownictwo i architektura, 2015, nr 3, vol. 14. — S. 225–234.
89. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. — T. 1–15. — Warszawa, 1880–1904.
90. Szmygin B. Obiekty zabytkowe — pojęcia, zakres i zasady działania // Wybrane zagadnienia ochrony i konserwacji zabytków architektury. — Lublin, 2007. — S. 27–38.
91. Wołyń ocalić od zapomnienia. Redakcja L. Popek. — Lublin: Towarzystwo Miłośników Wołynia i Polesia, 1997. — 248 s.
92. Wykazy cerkwi unickiej diecezji chełmsko-belskiej i administracji łucko-ostrogskiej z końca XVII wieku w dokumencie ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie // Polska — Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa. — T. 5. — Przemyśl, 2000.

Інтернет-ресурси:

<http://decerkva.org.ua/>
<http://www.derev.org.ua/>
<http://istvolyn.info/>
<https://parafia.org.ua/>
<http://radyvylyv-cerkva.rv.ua/>

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- — об'єкти зі статусом пам'ятки архітектури національного значення
- — об'єкти зі статусом пам'ятки архітектури місцевого значення
- — об'єкти без статусу пам'ятки архітектури
- — об'єкти на даний час не існуючі (втрачені)

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

арк.	— аркуш	нац.	— національний
архіт.	— архітектор, архітектурний	о.	— отець (з іменем)
бл.	— близько	о-в	— острів
буд.	— будівництво, будівельний	осн.	— основний
вип.	— випуск	пол.	— половина
вул.	— вулиця	поч.	— початок
ДІКЗД	— Державний історико-культурний заповідник, м. Дубно	р.	— рік, річка
ДІКЗО	— Державний історико-культурний заповідник, м. Острого	РОКМ	— Рівненський обласний краєзнавчий музей
єп.	— єпископ	рр.	— роки
заг.	— загальний	рад.	— радянський
іл.	— ілюстрація	р-н	— район
ін.	— інший	рос.	— російський
катол.	— католицький	с.	— село, сторінка
кін.	— кінець (при цифрах)	сmt	— селище міського типу
км	— кілометр	ст.	— століття
кн.	— князь, княгиня	т.	— том, томи
м	— метр	та ін.	— та інше, та інші
м.	— місто (з назвою)	укр.	— український
місц.	— місцевий	ЦДІАК	— Центральний державний історичний архів України, м.Київ
нар.	— народний	церк.	— церковний

ПОКАЖЧИК

- А**
Андрусів, с., Гощанський р-н
Церква Успіння Богородиці 26
Аршичин, с., Млинівський р-н
Церква св. Дмитрія 86
- Б**
Балашівка, с., Березнівський р-н
Церква Іоанна Богослова 18
Батьків, с., Радивилівський р-н
Церква Преображення Господнього 107
Башарівка, с., Радивилівський р-н
Церква Введення в храм Пресвятої Богородиці 107
Бережниця, с., Дубровицький р-н
Церква Різдва Богородиці 52
Берестечко (Русино-Берестечко), с., Демидівський р-н
Церква Різдва Богородиці 37
Бистричі, с., Березнівський р-н
Церква св. Миколая 18
Біла Криниця, с., Рівненський р-н
Церква св. Іоанна Богослова 120
Білашів, с., Здолбунівський р-н
Церква Різдва Богородиці 59
Білашів, с., Острозький р-н
Церква св. Трійці 96
Білівські Хутори, с., Рівненський р-н
Церква Різдва Богородиці 120
Білобережжя, с., Дубенський р-н
Церква св. архангела Михаїла 43
Білогородка, с., Дубенський р-н
Церква св. євангеліста Луки 43
Більче, с., Демидівський р-н
Церква св. Дмитрія 37
Богдашів, с., Здолбунівський р-н
Церква Воздвиження Чесного Хреста 59
Бокійма, с., Млинівський р-н
Церква Покрови Богородиці 86
Бокуйма, с., див. Бокійма
Боремель, с., Демидівський р-н
Церква св. Георгія 38
Бригадирівка, с., Радивилівський р-н
Церква Воскресіння Господнього 107
Бродів, с., Острозький р-н
Церква св. Миколая 96
Бронники, с., Рівненський р-н
Церква Покрови Богородиці 120
Бугрин, с., Гощанський р-н
Церква Вознесіння Господнього 26
Будераж, с., Здолбунівський р-н
Церква Покрови Богородиці 60
Буща, с., Дубенський р-н
Церква св. Олексія 44
Буща, с., Здолбунівський р-н
Церква св. архангела Михаїла 61
- В**
Велика Клецька, с., Корецький р-н
Церква св. Дмитрія 67
Велика Любаша, с., Костопільський р-н
Церква св. Миколая 79
Велика Омеляна, с., Рівненський р-н
Церква Покрови Богородиці 122
Великий Житин, с., Рівненський р-н
Церква св. архангела Михаїла 122
Великий Жолудськ, с., Володимирецький р-н
Церква Покрови Богородиці 22
Великий Мидськ, с., Костопільський р-н
Церква Різдва Богородиці 79
Великий Стидин, с., Костопільський р-н
Церква Покрови Богородиці 80
Великі Жабокрики, с., Радивилівський р-н див.
Довгалівка
Великі Межирічі, с., Корецький р-н
Церква св. апостолів Петра і Павла 68
Верба, с., Дубенський р-н
Церква св. Трійці 44
Весняне, с., Корецький р-н
Церква св. Параскеви 68
Висоцьк, с., Дубровицький р-н
Церква Успіння Богородиці 53
Вичівка, с., Зарічненський р-н
Церква св. Миколая 55
Вілія, с., Острозький р-н
Церква св. Параскеви 96
Вільгір, с., Гощанський р-н
Церква Покрови Богородиці 26
Володимирець, смт, Володимирецький р-н
Церква Успіння Богородиці 22
Волосківці, с., Острозький р-н
Церква Покрови Богородиці 97
Волошки, с., Рівненський р-н
Церква Воздвиження Чесного Хреста 123
Воронки, с., Володимирецький р-н
Церква св. Миколая 22
Воскодави, с., Гощанський р-н
Церква Покрови Богородиці 27
- Г**
Глинки, с., Рівненський р-н
Церква св. архангела Михаїла 123
Голишів, с., Рівненський р-н
Церква Воскресіння Господнього 124
Головниця, с., Корецький р-н
Церква св. Іоанна Богослова 68
Горбаків, с., Гощанський р-н
Церква св. Трійці 28
Городець, с., Володимирецький р-н
Церква св. Миколая 23
Городище, с., Корецький р-н
Церква св. Іоанна Богослова 69
Городище, с., Рівненський р-н
Церква св. Дмитрія 124
Городок, с., Рівненський р-н
Дзвіниця Миколаївської церкви 125
Грабів, с., Рівненський р-н
Церква св. Георгія 125
Грушвиця Перша, с., Рівненський р-н
Церква Покрови Богородиці 126
Губків, с., Березнівський р-н
Церква св. Параскеви 19

Д

- Дворовичі, с.**, Рівненський р-н
Церква св. Миколая 126
- Добривода, с.**, Радивилівський р-н
Церква Казанської ікони Божої Матері 108
- Добрятин, с.**, Млинівський р-н
Церква Покрови Богородиці 87
- Довгалівка, с.**, Радивилівський р-н
Церква Іоанна Хрестителя 108
- Дроздів, с.**, Гошанський р-н
Церква св. Георгія 28
- Друхів, с.**, Березнівський р-н
Церква Різдва Богородиці 19
- Дубно, м.**
Церква св. Георгія 41
- Дубровиця, м.**
Церква св. Миколая 52
- Дядьковичі, с.**, Рівненський р-н
Церква св. Параскеви 127

Ж

- Жаврів, с.**, Гошанський р-н
Церква св. Якова 29
- Жадківка, с.**, Корецький р-н
Церква Вознесіння Господнього 69
- Жалин, с.**, Костопільський р-н
Церква Преображення Господнього 80
- Жорнів, с.**, Дубенський р-н
Церква св. Іоанна Богослова 44

З

- Забороль, с.**, Рівненський р-н
Церква Іоанна Предтечі 127
- Завизів, с.**, Острозький р-н
Церква Покрови Богородиці 98
- Залав'я, с.**, Рокитнівський р-н
Церква св. Трійці 136
- Заріцьк, с.**, Рівненський р-н
Церква Різдва Богородиці 127
- Застав'я, с.**, Корецький р-н
Церква св. Миколая 70
- Збуж, с.**, Костопільський р-н
Церква св. архангела Михаїла 81
- Золотолін, с.**, Костопільський р-н
Церква св. Дмитрія 82

І

- Івання, с.**, Дубенський р-н
Церква Різдва Богородиці 45
- Іванчиці, с.**, Зарічненський р-н
Церква св. Миколая 55

К

- Кам'яне-Случанське, с.**, Сарненський р-н
Церква св. Василя 141
- Карасвичі, с.**, Рівненський р-н
Церква Успіння Богородиці 128
- Карпилівка, с.**, Рокитнівський р-н
Церква Різдва Богородиці 137
- Кисоричі, с.**, Рокитнівський р-н
Церква Вознесіння Господнього 137
Церква Покрови Богородиці 138

- Клесів, с.**, Сарненський р-н
Каплиця 142
Церква Успіння Богородиці 141
- Княгинин, с.**, Дубенський р-н
Церква Воздвиження Чесного Хреста 45
- Кобильє, с.**, Корецький р-н див. *Весняне*
- Коблин, с.**, Млинівський р-н
Церква св. Бориса і Гліба 88
- Козак, с.**, Корецький р-н
Церква св. Трійці 70
- Козлин, с.**, Рівненський р-н
Церква Воскресіння Господнього 129
- Колесники, с.**, Гошанський р-н
Церква св. Трійці 29
- Колоденка, с.**, Рівненський р-н
Церква св. Георгія 129
- Копань, с.**, Демидівський р-н
Церква Покрови Богородиці 39
- Копиткове, с.**, Здолбунівський р-н
Церква Воздвиження Чесного Хреста 61

Корець, м.

- Церква св. Георгія 67*
- Користь, с.**, Корецький р-н
Церква св. Дмитрія 71
- Коритне, с.**, Радивилівський р-н
Церква Різдва Богородиці 109
- Корнин, с.**, Рівненський р-н
Церква св. Миколая 130
- Корост, с.**, Сарненський р-н
Церква Воскресіння Господнього 143
- Косарева, с.**, Млинівський р-н
Церква Покрови Богородиці 88
- Космачів, с.**, Костопільський р-н
Церква Різдва Богородиці 82
- Костопіль, м.**
Церква св. Олександра Невського 79
- Красносілля, с.**, Гошанський р-н
Церква св. Дмитрія 29
- Крилів, с.**, Корецький р-н
Церква св. Іоанна Златоуста 71
- Кричильськ, с.**, Сарненський р-н
Церква Покрови Богородиці 143
- Кунин, с.**, Здолбунівський р-н
Церква св. Георгія 62
- Кураш, с.**, Дубровицький р-н
Церква Преображення Господнього 53
- Курозвани, с.**, Гошанський р-н
Церква Покрови Богородиці 30
- Кутянка, с.**, Острозький р-н
Церква Різдва Богородиці 98

Л

- Липки, с.**, Гошанський р-н
Церква св. Параскеви 30
- Листвин, с.**, Дубенський р-н
Церква св. Георгія 46
- Лючин, с.**, Острозький р-н
Покрови Богородиці 99
- Ляхів, с.**, Острозький р-н див. *Кутянка*

М

- Мала Любаша**, с., Костопільський р-н
Церква Покрови Богородиці 83
- Мала Мощаниця**, с., Здолбунівський р-н
Церква св. архангела Михаїла 63
- Малеве**, с., Демидівський р-н
Церква Воздвиження Чесного Хреста 39
- Малий Житин**, с., Рівненський р-н
Церква св. Параскеви 131
- Малі Жабокрики**, с., Радивилівський р-н
див. *Бригадирівка*
- Маринин**, с., Березнівський р-н
Церква Преображення Господнього 20
- Межиріч**, с., Острозький р-н
Церква св. архангела Михаїла 99
- Милятин**, с., Острозький р-н
Церква св. архангела Михаїла 99
- Мирне**, с., Костопільський р-н
Церква св. Миколая 83
- Мирогоща Перша**, с., Дубенський р-н
Церква св. архангела Михаїла 46
- Митниця**, с., Радивилівський р-н
Церква Покрови Богородиці 109
- Михалківці**, с., Острозький р-н
Церква св. Трійці 100
- Мнишин**, с., Гощанський р-н
Церква Покрови Богородиці 31
- Могіляни**, с., Острозький р-н
Церква Вознесіння Господнього 100
- Молодаво**, с., Дубенський р-н
Церква Різдва Богородиці 48
- Морочне**, с., Зарічненський р-н
Церква св. Параскеви 56
- Мошків**, с., Млинівський р-н
Церква св. архангела Михаїла 89
- Мощаниця**, с., Острозький р-н
Церква св. Трійці 101
- Мульчиці**, с., Володимирецький р-н
Церква Покрови Богородиці 23
- Муравин**, с., Зарічненський р-н
Церква Різдва Богородиці 56
- М'ятин**, с., Гощанський р-н
Церква св. Параскеви 31
- Мятин**, с., Млинівський р-н
Церква Покрови Богородиці 89

Н

- Нагірне**, с., Дубенський р-н
Церква св. євангеліста Луки 48
- Невірків**, с., Корецький р-н
Церква св. Параскеви 72
- Немовичі**, с., Сарненський р-н
Церква св. Параскеви 143
- Нова Мощаниця**, с., Здолбунівський р-н
Церква Казанської ікони Божої Матері 63
- Новий Двір**, с., Рівненський р-н
Церква Воскресіння Господнього 131
- Новий Корець**, с., Корецький р-н
Церква св. Іллі 72
Церква св. Кузьми і Дем'яна 72
Церква св. Параскеви 73
- Новомильськ**, с., Здолбунівський р-н
Церква Преображення Господнього 63

- Новорічниця**, с., Зарічненський р-н
Церква св. архангела Михаїла 57
- Новородчниця**, с., Острозький р-н
Церква Покрови Богородиці 102
- Новосілки**, с., Рівненський р-н див. *Дворовичі*

О

- Обарів**, с., Рівненський р-н
Церква Покрови Богородиці 131
- Оженин**, с., Острозький р-н
Церква св. архангела Михаїла 103
- Озеро**, с., Володимирецький р-н
Церква св. архангела Михаїла 24
- Онишківці**, с., Дубенський р-н
Церква св. Трійці 49
- Оржів**, смт, Рівненський р-н
Церква Преображення Господнього 132
- Острів**, с., Радивилівський р-н
Церква св. архангела Михаїла 110
- Острівці**, с., Володимирецький р-н
Церква св. Іоанна Богослова 24
- Острог**, м.
Каплиця на кладовищі 93
Церква Воскресіння Господнього на Новому місті 94
Церква св. Миколая 93
Церква св. Онуфрія 95
Церква св. Параскеви 93
Церква Успіння Богородиці 94
- Острожець**, с., Млинівський р-н
Церква Преображення Господнього 89
Церква св. Миколая 90

П

- Перенятин**, с., Радивилівський р-н
Церква св. Трійці 110
- Пересопниця**, с., Рівненський р-н
Церква св. Миколая 133
- Переходичі**, с., Рокитнівський р-н
Церква Успіння Богородиці 139
- Печалівка**, с., Костопільський р-н див. *Мирне*
- Півче**, с., Здолбунівський р-н
Церква св. Миколая 64
- Підзамче**, с., Радивилівський р-н
Церква Покрови Богородиці 111
- Підлужжя**, с., Дубенський р-н
Церква Покрови Богородиці 49
- Пісків**, с., Костопільський р-н
Церква Покрови Богородиці 84
- Плоска**, с., Острозький р-н
Церква Різдва Богородиці 103
- Пляшева**, с., Радивилівський р-н
Церква св. архангела Михаїла 111
- Повча**, с., Дубенський р-н
Церква св. Трійці 50
- Погорілівка**, с., Березнівський р-н див. *Поліське*
- Погорільці**, с., Дубенський р-н див. *Привільне*
- Полиці**, с., Володимирецький р-н
Церква Воздвиження Чесного Хреста 25
- Поліське**, с., Березнівський р-н
Церква св. архангела Михаїла 20
- Поляни**, с., Березнівський р-н
Церква св. архангела Михаїла 21

Понебель, с., Рівненський р-н
Церква св. Параскеви П'ятниці 133

Посягва, с., Гощанський р-н
Церква св. Трійці 32

Почапки, с., Острозький р-н
Церква Воздвиження Чесного Хреста 104

Привільне, с., Дубенський р-н
Церква св. Трійці 50

Прислuch, с., Березнівський р-н
Церква Різдва Богородиці 21

П'ятигори, с., Здолбунівський р-н
Церква Різдва Богородиці 64

Р

Ремчиці, с., Сарненський р-н
Церква Різдва Богородиці 144

Рівне, м.
Церква Воскресіння Христового 116
Церква Покрови Богородиці (Золотіїв) 116
Церква Різдва Богородиці (Тинне) 118
Церква св. Стефана 115
Церква св. Трійці (Басів Кут) 117
Церква Успіння Богородиці 114

Рідків, с., Радивилівський р-н
Церква св. Іоанна Богослова 112

Розваж, с., Острозький р-н
Церква св. Кузьми і Дем'яна 104

Рокитне, смт.
Церква Успіння Богородиці 136

Рясники, с., Гощанський р-н
Церква Покрови Богородиці 32

С

Самостріли, с., Корецький р-н
Церква Покрови Богородиці 74

Сарни, м.
Церква св. Трійці 141

Світанок, с., Корецький р-н
Церква Покрови Богородиці 74

Серники, с., Зарічненський р-н
Церква св. Дмитрія 57

Сехи, с., Рокитнівський р-н див. Томашгород

Симонів, с., Гощанський р-н
Церква св. Дмитрія 33

Синів, с., Гощанський р-н
Церква св. Іоанна Богослова 33

Сіянци, с., Острозький р-н
Церква св. Георгія 105

Сморжів, с., Рівненський р-н
Церква св. архангела Михаїла 134

Смородськ, с., Дубровицький р-н
Церква Різдва Богородиці 54

Сновидовичі, с., Рокитнівський р-н
Церква Воздвиження Чесного Хреста 140

Солонів, с., Демидівський р-н
Церква св. Параскеви 40

Спасів, с., Здолбунівський р-н
Церква Воздвиження Чесного Хреста 65

Срібне, с., Радивилівський р-н
Церква св. архангела Михаїла 112

Ставок, с., Костопільський р-н
Церква св. Миколая 85

Стадники, с., Острозький р-н
Церква Різдва Богородиці 105

Старожуків, с., Рівненський р-н
Церква св. архангела Михаїла 134

Степань, смт. Сарненський р-н
Каплиця біля джерела 146
Каплиця на цвинтарі 146
Церква Преображення Господнього 145
Церква св. Трійці 145

Стовпець, с., Дубенський р-н
Церква Преображення Господнього 51

Стовпин, с., Корецький р-н
Церква Воздвиження Чесного Хреста 75

Сторожів, с., Корецький р-н
Церква св. архангела Михаїла 76

Т

Теремне, с., Острозький р-н
Церква св. Іоанна Богослова 106

Теслугів, с., Радивилівський р-н
Церква св. Трійці 113

Томашгород, с., Рокитнівський р-н
Церква св. Іоанна Богослова 140

Тростянець, с., Костопільський р-н
Церква св. архангела Михаїла 85

Тучин, с., Гощанський р-н
Церква Преображення Господнього 35
Церква св. Параскеви 36

У

Ужинець, с., Млинівський р-н
Церква Різдва Богородиці 90

Уїзди, с., Здолбунівський р-н
Церква св. Трійці 65

Ульбарів, с., Дубенський р-н див. Нагірне

Устя, с. Корецький р-н
Церква Різдва Богородиці 77

Х

Харалуг, с., Корецький р-н
Церква св. Якова 77

Холопи, с., Березнівський р-н див. Прислuch

Хорупань, с., Млинівський р-н
Церква св. Трійці 90

Хотин, с., Радивилівський р-н
Церква Покрови Богородиці 113

Ц

Цурків, с., Здолбунівський р-н
Церква св. Параскеви 66

Ш

Шубків, с., Рівненський р-н
Церква св. Миколая на цвинтарі 135

Щ

Щекичин, с., Корецький р-н
Церква св. архангела Михаїла 78

Я

Ярославичі, с., Млинівський р-н
Церква Різдва Богородиці 91

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА (П. Ричков).....	5
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЕВ'ЯНОГО ХРАМОБУДУВАННЯ РІВНЕНЬСЬКОГО РЕГІОНУ (П. Ричков).....	7
КАТАЛОГ ПАМ'ЯТОК ДЕРЕВ'ЯНОГО ЦЕРКОВНОГО ЗОДЧЕСТВА (П. Ричков, О. Михайлишин, О. Смолінська)	17
БЕРЕЗНІВСЬКИЙ РАЙОН.....	18
ВОЛОДИМИРЕЦЬКИЙ РАЙОН	22
ГОЩАНСЬКИЙ РАЙОН.....	26
ДЕМИДІВСЬКИЙ РАЙОН	37
МІСТО ДУБНО.....	41
ДУБЕНСЬКИЙ РАЙОН.....	43
ДУБРОВИЦЬКИЙ РАЙОН	52
ЗАРІЧНЕНСЬКИЙ РАЙОН	55
ЗДОЛБУНІВСЬКИЙ РАЙОН	59
КОРЕЦЬКИЙ РАЙОН.....	67
КОСТОПЛЬСЬКИЙ РАЙОН	79
МЛИНІВСЬКИЙ РАЙОН	86
МІСТО ОСТРОГ	93
ОСТРОЗЬКИЙ РАЙОН.....	96
РАДИВИЛІВСЬКИЙ РАЙОН	107
МІСТО РІВНЕ.....	114
РІВНЕНСЬКИЙ РАЙОН.....	120
РОКИТНІВСЬКИЙ РАЙОН	136
САРНЕНСЬКИЙ РАЙОН.....	141
QUO VADIS СПАДЩИНА (П. Ричков, О. Михайлишин)	147
КОРОТКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	149
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	150
УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ	153
УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ	153
ПОКАЖЧИК (О. Морозова, В. Луц)	154

CONTENT

FOREWORD (<i>P. Rychkov</i>)	5
HISTORICAL DESCRIPTION OF WOODEN CHURCH CONSTRUCTION IN THE RIVNE OBLAST (<i>P. Rychkov</i>) ..	7
CATALOG OF WOODEN CHURCH ARCHITECTURE MONUMENTS (<i>P. Rychkov, O. Mykhaylyshyn, O. Smolinska</i>)	17
BEREZNE RAION	18
VOLODYMYRETS RAION	22
HOSHCHA RAION	26
DEMYDIVKA RAION.....	37
DUBNO CITY.....	41
DUBNO RAION.....	43
DUBROVYTSIA RAION.....	52
ZARICHNE RAION	55
ZDOLBUNIVRAION	59
KORETS RAION	67
KOSTOPIL RAION	79
MLYNIV RAION	86
OSTROH CITY	93
OSTROH RAION.....	96
RADYVYLIV RAION	107
RIVNE CITY	114
RIVNE RAION.....	120
ROKYTNE RAION	136
SARNY RAION.....	141
QUO VADIS HERITAGE (<i>P. Rychkov, O. Mykhaylyshyn</i>)	147
BRIEF GLOSSARY OF TERMS (<i>P. Rychkov</i>).....	149
REFERENCES AND SOURCES	150
LEGEND	153
ABBREVIATIONS	153
INDEX (<i>O. Morozova, M. Luts</i>)	154

Наукове видання

РИЧКОВ
Петро Анатолійович

МИХАЙЛИШИН
Ольга Леонідівна

СМОЛІНСЬКА
Ольга Едвардівна

ДЕРЕВ'ЯНІ ЦЕРКВИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ:

АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА

ІЛЮСТРОВАННИЙ КАТАЛОГ

Коректори

Н. В. Лушнікова, Л. М. Ступчук

Дизайн обкладинки

П. О. Бенедюк

Обробка ілюстрацій

Віктор Луц

Комп'ютерна верстка і дизайн

Віктор Луц, Ольга Морозова

Підписано до друку 04.05.2017 р.

Формат 60 x 84 1/8. Папір офсет.

Ум. друк. арк. 20,00. Зам. № 9

Видруковано ПП Дятлик М. С.

35304 Рівненська область, Рівненський район,

с. Корнин, вул. Центральна, 58

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

РВ № 11 від 12.06.2002 р.